

50 ZBIRKA
RAZPOZNAVANJA
RECOGNITIONES

Aleš Gabrič

OD POPOLNE NEZNANKE DO PRISRČNE PRIJATELJICE

Slovensko spoznavanje
Japonske, njenih
prebivalcev in običajev

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO
Ljubljana 2023

INŠTITUT
ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

50 ZBIRKA
RAZPOZNAVANJA
RECOGNITIONES

Aleš Gabrič

**OD POPOLNE
NEZNANKE
DO PRISRČNE
PRIJATELJICE**

**Slovensko spoznavanje
Japonske, njenih
prebivalcev in običajev**

ZALOŽBA INŠTITUTA ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

Odgovorna urednica: dr. Mojca Šorn
Založnik: Inštitut za novejšo zgodovino
Zanj: dr. Andrej Pančur

ZBIRKA RAZPOZNAVANJA / RECOGNITIONES 50
ISSN 2350-5664

Aleš Gabrič
OD POPOLNE NEZNANKE
DO PRISRČNE PRIJATELJICE
Slovensko spoznavanje Japonske,
njenih prebivalcev in običajev

Recenzenta: dr. Chikako Shigemori Bučar
dr. Luka Culiberg

Jezikovni pregled: Polonca Kekec

Prevod povzetka: Borut Praper

Oblikovanje: Barbara Bogataj Kokalj
Maša Bogataj

Slikovno gradivo Zgoraj: Stare, Josip. *Kitajci in Japonci*. Celovec: Družba
na ovitku: sv. Mohorja, 1893, str. 125. Spodaj: Pomorski muzej
Sergej Mašera Piran, album fotografij Avgusta Blaznika

Tisk: Medium d.o.o.

Naklada: 300 izvodov

Izid knjige je Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in
finančno podprla: inovacijsko dejavnost Republike Slovenije

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

930.85(497.4:520)
316.722(520)

GABRIČ, Aleš, 1963-

Od popolne neznanke do prisrčne prijateljice : slovensko spoznavanje
Japonske, njenih prebivalcev in običajev / Aleš Gabrič. - Ljubljana
: Inštitut za novejšo zgodovino, 2023. - (Zbirka Razpoznavanja =
Recognitiones ; 50, ISSN 2350-5664)

ISBN 978-961-7104-25-7
COBISS.SI-ID 159845891

VSEBINA

- 7 NOVE POTI, NOVE IDEJE**
- 17 NEZNANKA Z DALJNEGA VZHODA**
18 »Še večja terra incognita kot Kitajska«
26 Slovenskim bralcem dosegljive novice iz prvih desetletjih obnove Meiji
37 Drobni koraki pri spoznavanju japonskega miljeja
46 Podrobnejši opisi japonskih navad s konca 19. stoletja
55 Rast japonskega ugleda ob vstopu v 20. stoletje
- 63 NOVINKA MED VELESILAMI V SLOVENSKIH OČEH**
64 »Rumena nevarnost«
74 Dvoje pogledov na rusko-japonsko vojno v slovenskih knjigah
86 Večje zanimanje po japonskem vzponu med velesile
- 101 MED SOVRAŽNICO IN PRIJATELJICO**
102 Slovenci v japonskem ujetništvu med 1. svetovno vojno
115 Bežna znanka z drugega konca sveta
125 Dvoje pogledov – Japonka na Slovenskem vs. Slovenka na Japonskem
148 Japonska umetnost skozi evropske oči
- 161 PRIJATELJICA JAPONSKA**
162 Zbliževanje Jugoslavije in Japonske
171 Dvoje pogledov na Japonsko v šolskih prostorih

178	Sporočila Slovencev s poti po Japonskem
194	Stara in nova Japonska v Sloveniji
211	Japonska literatura na slovenskih knjižnih policah
219	Japonska duhovna obzorja na domačem pragu
225	POVZETEK
233	SUMMARY
241	VIRI IN LITERATURA
253	IMENSKO KAZALO
259	O AVTORJU

**NOVE POTI,
NOVE IDEJE**

»Yokohama je važna ladijestaja Tihega Morja, kjer se ustavljajo vse ladije, ki prevažajo pošto in potnike med Ameriko in Severjem, med Kino, Japanom in malézijskimi otoci. Yokohama leži v jedovskem zalivu, ne daleč od neizmernega mesta Jedo, ki je drugo glavno mesto japonske države, nekdanje stolno mesto ‚tajkunovo‘, dokler je še obstajal ta civilni vladar, in tekunica Meaka, velikega mesta, kjer stoluje mikado, cerkven vladar, potomec bogovom.«¹

Tako se začena prihod junakov Julesa Verna na Japonsko v romanu *Potovanje okolo sveta v 80 dneh* v prvem slovenskem prevodu, ki ga je leta 1878, le šest let po izidu izvirnika, kot prvi v slovenskem jeziku izdani Vernov roman založila Slovenska matica. Potovanje okoli sveta je tedaj še sodilo v domeno piscev znanstvene fantastike in burni domišljiji bralcev je bilo dopuščeno, da tavajo z mislimi sem in tja in si po svoje razlagajo nenavadne dežele, kraje, dogodke in osebe, orisane v literarnih delih. Toda za razliko od nekaterih starejših Vernovih romanov (v slovenščino pa prevedenih več desetletij pozneje), v katerih so njegovi junaki popotovali na nedosegljive destinacije, v središče Zemlje, na Luno ali v globine oceanov, so se junaki *Potovanja okolo sveta* le ustavljali na krajih, kjer so živeli ljudje in kamor je bilo sicer redkim vseeno možno potovati. Kaj pa je o tistih krajih in ljudeh vedel povprečni slovenski bralec in kako si je lahko razlagal kratki opis dežele z veliko »ladijestajo« oziroma pristaniščem Yokohamo, je seveda posebno vprašanje. Saj bi se še današnji bralec tega prevoda spraševal o mestih, omenjenih v opisu dežele. Če že ne bi bilo težav iz navedenega odstavka prepoznati Yokohame in si Japan razlagati kot Japonsko, bi se marsikdo vprašal, le kateri pomembni mesti dežele vzhajajočega sonca sta Jedo in Meako. In če bi mu po tuhtanju le uspel pomisliti, da naj bi bil mikado naziv za cesarja, bi si moral precej napenjati možgane, da bi prišel do rešitve uganke, kdo naj bi bil omenjeni japonski tajkun.

Rešitev vseh teh uganek ne najdemo niti v zadnji slovenski izdaji Vernovega romana *V osemdesetih dneh okoli sveta* iz leta

1 Verne, *Potovanje okolo sveta v 80 dneh*, str. 84.

2005. Japan je v tem primeru že zamenjala današnjemu bralcu bolj razumljiva Japonska, Yokohamo pa so spremenili v Jokohamo. Opomba pri kraju »Yeddo« (in ne Jedo, kot je v prvi izdaji) nas opozarja, da je s tem mišljen Tokio, zapis »mikado, cerkveni cesar« pa potrjuje, da bi imeli tisti, ki so pomislili na cesarja, prav. Še vedno pa bi ostajali nerešeni dilemi glede pomembnega mesta Meako in kdo naj bi bil neznani japonski tajkun.² Že samo dvoje različnih zapisov starega imena za isto mesto in opomba, ki nas opozarja, da ta kraj Slovenci vendarle poznamo, le da pod imenom Tokio, nas opozarja, kako malo dejansko vemo o nam zelo oddaljeni državi na drugem koncu sveta. Če pa dodamo, da se je nekoč tudi v slovenskih zapisih to staro ime pogosto zapisovalo tako, kot se še danes, brez začetnega J ali Y kot Edo, se nam začne svitati, kako oddaljena in neznana nam je bila Japan oziroma Japonska, ki so jo nekoč Slovenci zapisovali tudi kot Japonijo. Večji poznavalci Japonske pa bi nam brez večjih naporov razkrili še dve preostali enigmi in nam razložili, da se za Meako, ki je v takratnem slovenskem časopisju večkrat zapisan kot Miako, skriva velemesto Kjoto, v katerem je domoval cesar v času, ko je iz Eda v času šogunata vladal šogun, ki bi bil bralcu vsekakor razumljivejši kot misteriozni tajkun (po japonsko: *taikun*), naziv, s katerim se je tedaj ponašal šogun, predvsem v stikih s tujim svetom.

V popotovanju svojih junakov je Jules Verne v kratkem odstavku literarne fikcije opisal skorajda vse, kar so dotlej lahko v maternem jeziku o skrivnostni in oddaljeni deželi na Daljnem vzhodu prebrali Slovenke in Slovenci. *Popis sveta*, ki ga je sestavil duhovnik Peter Hicinger in leta 1852 izdalo Slovensko društvo v Ljubljani, jo je navajal z imenom »Japonia«, s podatkom, da ima 30 milijonov prebivalcev, bi lahko pritegnil vedoželjne bralce, saj v popisu ni bilo dosti držav s tako velikim številom prebivalstva. Na največjem otoku Nipon (Honshū oziroma v slovenščini večinoma zapisan Honšu) je omenil glavno mesto Jedo (Tokio) z 1,680.000 prebivalci kot središče močne japonske obrti in Miako

2 Verne, *V osemdesetih dneh okoli sveta*, str. 128.

(Kjoto) s 600.000 prebivalci kot domovanje cesarjev. Na otoku Kjužu (Kjušu) je omenil trgovsko mesto Nangasaki (Nagasaki), ki je bilo edino, v katero so lahko zapluli tujci.³

Kako so Slovenci počasi spoznavali državo na Daljnem vzhodu od časov, ko je bilo dejansko možno izbrskati zgolj nekaj skopih podatkov, do časa, ko so tisti, ki jih je zanimalo kaj konkretnega o Japonski, to lahko z nekaj truda našli v domačem slovenskem okolju, je bila naloga, ki sem jo imel pred očmi pri pisanju tega dela. Kronološki lok tako sega od sredine 19. stoletja, ko v slovenščini še ni bilo enotnega zapisa za deželo vzhajajočega sonca, do sedaj samoumevnega izraza Japonska. Že raznolikost zapisov oddaljene dežele na skrajnem vzhodu Azije, njenih mest in prebivalcev verodostojno priča o tem, da so o njih Slovenke in Slovenci ob koncu 19. stoletja vedeli bore malo. Večina ljudi tedaj še pomisliti ni mogla na potovanja na daljše razdalje in najbolj sočne informacije, če so jih iskali, so prebirali iz potopisov popotnikov v malo znani svet. Prvi, ki se je pri nas lotil sistematičnega proučevanja stikov slovenskega sveta z neevropskimi kulturami, je bil Zmago Šmitek. V predgovoru k leta 1986 izdani knjigi *Klic daljnih svetov* je zapisal, da je le malo evropskih narodov izdalo širše prikaze svojih stikov z neevropskimi deželami in kulturami, v veliko večino tistih narodov, ki se tega sploh še niso lotili, pa je uvrstil tudi Slovence.⁴ Šmitkova monografija, njegova nekoliko predelana doktorska disertacija iz leta 1983, je bila v slovenskih okvirih pravo pionirsko delo. V njem je orisal spoznavanje Slovencev z neznanim svetom do 2. svetovne vojne, ko so novosti industrijske dobe z mrežo masovnih medijev pospešile pretok informacij. Zanimanje za tuje dežele ni bilo več nekaj nenavadnega, dojemanje tujstva dojemanje nečesa eksotičnega, že v temeljih nevarnega in naši kulturi ogrožajočega, nova prevozna sredstva in razvijajoči se turizem pa sta zmanjševala razdalje do večini ljudi tedaj povsem neznanih obzorij.

3 Hicinger, *Popis sveta s kratko povéstnico vsih časov in narodov*, str. 97–98.

4 Šmitek, *Klic daljnih svetov*, str. 7.

Stiki z neznanim so že od nekdanj nosili v sebi strah pred drugačnostjo, ki je bila demonizirana. Ker naj bi bila nevarna domačemu okolju, se je bilo treba pred njo braniti na vse možne načine. Drugačen je bil v srednjem in novem veku običajno tisti, ki je bil drugačne vere, in ker so se naši predniki pri tem običajno srečevali z muslimani, so bili Turki ali Mavri kar sinonim za vse drugoverce. Za devetimi deželami, kar so bile v ljudskih pesmih Španija, Turčija in Indija, pa je bilo še tistega slabo znanega sveta že konec.⁵ Šele v 19. stoletju se je začejalo tudi obzorje Slovencev širiti, sprva sicer bolj usmerjeno proti Ameriki, postopoma pa tudi v druge smeri. Za razliko od Šmitkovega dela, ki je pokazalo spoznavanje novih obzorij na vse strani neba, je pričujoča študija izrazito usmerjena v spoznavanje ene dežele in enega naroda, Japonske in Japoncev.

Kako daleč od slovenskih obzorij je dejansko bila Japonska v času, ko je začelo naraščati zanimanje za nova obzorja, na svojstven način priča tudi Šmitkova antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko. V njej je ob v potopisih zelo prisotnem Egiptu in Bližnjem vzhodu tudi več opisov potovanja v srednjo Azijo do Indije, z afriškega kontinenta je več orisov iz severnega dela nad Saharo, manj pa podsaharske Afrike, od časov ekonomskega izseljevanja je bilo tudi vse več poročil iz Združenih držav Amerike, manj pa iz Južne Amerike. Če pa se obrnemo proti Daljnemu vzhodu, najdemo kar nekaj popotnikov, ki so bili na Kitajskem, tistih, ki so poročali iz Japonske, pa je bilo dejansko le za vzorec.⁶ Sprva so podobe neznanih krajev ustvarjali potopisi redkih popotnikov in objavljanje pisem misijonarjev, ki so v domovino poročali o uspehih svojega poslanstva. Šele ob koncu 19. stoletja so se jim začele pridruževati tudi novice drugačnega, manj avanturističnega in za senzacijami hlatajočega, zato morda tudi bolj realnega opisovanja nenavadnih krajev in ljudi. Šlo je za pisma ali spomine tistih, ki so poskušali krepiti povezave z oddaljenimi deželami, to pa so

5 Prav tam, str. 28–29.

6 Šmitek, *Poti do obzorja*.

bili trgovci, mornarji, diplomati. Po prebiranju novic z drugega konca sveta je postalo tudi potovanje novih popotnikov lažje, manj izpostavljeno najbolj nepričakovanim izzivom.

Ne glede na to, da so v slovensko zavest začeli Japonci vstopati kasneje kot številni drugi narodi, so se tudi njihovega ocenjevanja oprijeli stereotipi in predsodki, ki so vodili evropsko belo prebivalstvo v ocenjevanju drugih. Prepričanje o večvrednosti bele rase jim je bilo privzgjajano od prvih korakov, drugo, kar jih je po lastnem mnenju vzdigovalo nad ostale, je bila pripadnost krščanski veri. Na druge celine naj bi evropski belec prenesel civilizacijo in razširil pravo Kristusovo vero ter tako Neevropce popeljal v civilizirano in bolj kultivirano prihodnost. Na kakšni stopnji kulturnega razvoja so bili ti, ki naj bi jih evropske imperikalne velesile 19. stoletja civilizirale, se ponosni Evropejci običajno niso spraševali. Domačinom so sicer priznavali določene vrline, ki pa so jih odkrito pohvalili le, če so jih lahko spravili v skladje z moralnimi normami krščanskega zahoda.

Ideja za knjigo se je rodila v letih, ko je Inštitut za novejšo zgodovino po letu 2010 dvakrat zaporedoma izvajal bilateralni projekt z japonskimi kolegi, s katerimi smo se letno srečevali po dvakrat, izmenično v Sloveniji in na Japonskem. Kljub oddaljenosti držav smo v komparativnih analizah japonskih in slovenskih učbenikov, v problematiki obravnave 20. stoletja skozi historiografsko in učbeniško pisanje, v odnosih med sosednjimi državami v širši regiji in oblikovanju pogledov na sosede razbirali skupne poteze, ki jih ne razdvaja velika geografska oddaljenost. S slovenske strani sta projekta vodila kolega Peter Vodopivec in Žarko Lazarević, v skupino pa sta bila poleg treh zgodovinarjev (ob omenjenih še moja malenkost) vključena še dva, ki vedenje o Japonski širita med študenti japonologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Andrej Bekeš in Luka Culiberg. Z japonske strani je projektno skupino vodil neumorni, a žal prezgodaj preminuli Shiba Nobuhiro, ki je izšolal vrsto mlajših japonskih strokovnjakov za ozemlje nekdanje Jugoslavije in jih vključil tudi v bilateralna projekta. Delovna srečanja, v katera smo vključili

širši krog raziskovalcev, so potekala v prijateljskem vzdušju, vedno popestrjena s spoznavanjem okolice krajev, v katerih smo se sestali. Soočenja sorodne tematike so prinesla obilico novih prikazov, analiz in primerjav, ki so pokazali, da na dveh zelo različnih delih sveta lahko najdemo podobne vzorce oblikovanja lastne (zveličavne) podobe in stereotipnega označevanja drugih in drugačnosti, ki so lahko sosednji ali pa bolj oddaljeni narod. Spoznanja smo objavili v dveh zvezkih zbirke Vpogledi, ki jo izdaja Založba Inštituta za novejšo zgodovino. Najprej je leta 2013 v uredništvu Shibe Nobuhira in Suzukija Kente z japonske in Žarka Lazarevića in pisca te knjige s slovenske strani izšel zbornik o šolski zgodovini in učbenikih na Japonskem in v Sloveniji,⁷ pet let pozneje pa še monografija s primerjavami opisov prejšnjega stoletja v zgodovinopisnih in šolskih knjigah v širših regijskih dimenzijah.⁸

Preden sta me inštitutska kolega vključila v bilateralni projekt, niti pomislil nisem, da si bom lahko kdaj od blizu ogledoval Japonsko in njene lepote. Ko sem vsaj nekoliko spoznaval njene ljudi in običaje, tako drugačne od naših, a v nekih potezah prav podobne, sem se spraševal, kaj so o vsem tem pravzaprav vedele starejše generacije Slovencev. Ob zbiranju virov za drugo monografijo, v kateri sem v skrčeni obliki prikazal oblikovanje slovenskih pogledov in stereotipov o neznani deželi in njenih ljudeh z drugega konca sveta, se mi je nabralo toliko gradiva, da sem že tedaj pomislil, da bi ga bilo smiselno priobčiti še v samostojni knjižni obliki. Po nekaj letih odlašanja in iskanju časa v prenatrpanem urniku je prišlo na vrsto tudi to in monografija, zasnovana pred nekaj leti, je sedaj tu.

Ker avtor knjige ni študiral japonologije, seveda ni večč japonščine. A vendarle to sploh ni bila ovira pri ubadanju s

7 Nobuhiro Shiba, Aleš Gabrič, Kenta Suzuki, Žarko Lazarević (ur.). *School History and Textbooks: A Comparative Analysis of History Textbooks in Japan and Slovenia*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2013.

8 Žarko Lazarević, Nobuhiro Shiba, Kenta Suzuki (ur.). *The 20th century through historiographies and textbooks : chapters from Japan, East Asia, Slovenia and Southeast Europe*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018.

tematiko, kot je bila zamišljena. Temeljna zamisel je pač bila prikazati, kako so se z neznano deželo na Daljnem vzhodu seznanjali tisti, ki so prejeli novice v slovenskem jeziku, in bolj izobraženi še v jezikih, ki so bili v tem okolju bolj poznani. Med te pa japonski jezik seveda ni sodil, zato so novice o njeni domovini bralci še dolgo povzemali po pisanju v nemščini, francoščini, češčini in nekaterih drugih jezikih, ki jih je obvladal širši krog slovenskih izobražencev v 19. in na začetku 20. stoletja. Danes, ko se na Filozofski fakulteti v Ljubljani šolajo vedno nove generacije japonologov, je za spoznavanje Japonske, Japoncev in japonske duhovne dediščine položaj bistveno drugačen od časa, opisanega v tem delu. Med profesorji mlade generacije slovenskih japonologov sta tudi oba recenzenta tega dela, Chikako Shigemori Bučar in Luka Culiberg, ki sta me opozarjala na ustrezen latinični zapis japonskih imen po uveljavljenem Hepburnovem sistemu, pojasnila kakšno značilnost, ki je sam nisem najbolje razumel, in navrgla še kakšno misel, zaradi katere je postal končni izdelek boljši, bolj razumljiv in pri zapisih japonskih imen doslednejši. Bralcu, ki tako kot avtor te knjige ne razume japonskega jezika, je ob tem treba pojasniti, da bi lahko v kateri drugi slovenski knjigi o Japonski našel tudi drugačen zapis istega kraja, pokrajine ali osebe, morda bolj ljub slovenski izgovorjavi. Toda sam sem seveda sledil nasvetom japonologov. Ker pa se Slovenci kot manjši narod redno srečujemo s tujimi jeziki in njihovo specifikjo, predvidevam, da tudi v tem primeru ne bo težav s prebiranjem na prvi pogled nekoliko zapletenih imen. Toyotomi Hideyoshi bomo pač v slovenski maniri prebrali kot »Tojotomi Hidejoši«, Mutsuhito bo seveda »Mucuhito«, ime njegovega cesarskega obdobja Meiji pa v slovenščini zveni »Mejdži«. Ljubljanska Japonka Tsuneko Kawase Skušek je bila ljudem znana kot »Cuneko«, ime operne pevke Sunahara Michiko, ki je navduševala slovensko operno občinstvo, pa v slovenščini preberemo kot »Mičiko«, ne oziraje se na to, da ga je slovensko časopisje zapisalo v treh, štirih različnih oblikah. Pri japonskih imenih sem se držal nasveta japonoloških

recenzentov glede zapisovanja vrstnega reda imen in v besedilu obdržal japonsko načelo s priimkom na prvem in osebnim imenom na drugem mestu. Omenjena operna diva je tako v besedilu Sunahara Michiko in ne Michiko Sunahara, kot so jo zapisali v nekaterih slovenskih časopisih. Poenoteno pa je na koncu imensko kazalo in tam bo bralca kazalka napotila, naj tiste, ki so sicer bolj znani le po osebnem imenu, kot je npr. Hideyoshi, le poiščejo pod družinskim priimkom, torej: Hideyoshi → Toyotomi, Hideyoshi.

Za priložnost, da sem lahko spoznaval Japonsko in sem imel pogoje, da o vprašanih, ki so se mi ob tem porodila, napišem to študijo, gre zahvala Inštitutu za novejšo zgodovino. Njegovi sodelavci se vseskozi srečujemo z novimi idejami in projekti, kakršen je bil tudi bilateralni projekt z raziskovalci iz dežele vzhajajočega sonca. Med inštitutskimi kolegi, obiskovalci in gosti na inštitutskih dogodkih redno potekajo v različne tematike usmerjene debate, ki še poglobljajo spoznanja dosedanjih dosežkov in porajajo nove premisleke za prihodnje izzive, Založba Inštituta za novejšo zgodovino pa omogoča, da rezultati tega raziskovalnega vrveža ne ostajajo zaprti v ozki strokovni krog, temveč iščejo poti med širše sloje zainteresiranega bralstva. Zahvala torej tudi urednici Mojci Šorn, ki me je po desetletju vodenja založbe odrešila tega bremena in prevzela skrb za inštitutsko izdajateljsko dejavnost, da je v program uvrstila to monografijo. V njej so očem manj vidne sledi, kot je običajno pri nastajanju tovrstnih znanstvenih razprav, pustili še številni knjižničarji, arhivisti, dokumentalisti in muzejski delavci, ki so mi pomagali z nasveti in pri zbiranju obsežnega gradiva, navedenega ob koncu knjige. Svoje pa je dodala tudi običajno prva bralka in ocenjevalka moje pisarije, žena Alenka, ki potrpežljivo, s prijaznimi in kritičnimi besedami spodbuja moje raziskovalne izzive.

V vzdušju, ki omogoča in spodbuja plodovito znanstveno delovanje, nikoli ne zmanjka novih idej, načrtov in izzivov, čudežno pa se pogosto najdejo tudi poti do cilja. Cilj spoznavati

Japonsko in v izmenjavi mnenj z japonskimi kolegi primerjati dvoje politik in historiografij je bil dosežen v prejšnjem desetletju, z izdajo te knjige pa smo korak bliže cilju nadgraditi naše sodelovanje s študijo o spoznavanju neznanega z drugega konca sveta.

Aleš Gabrič

**NEZNANKA
Z DALJNEGA
VZHODA**

»ŠE VEČJA TERRA INCOGNITA KOT KITAJSKA«

Pred prihodom železnice se je svet običajnega kmeta, malega obrtnika ali drobnega trgovca v manjšem mestu največkrat končal za mejami bližnjih krajev, do koder je segalo njegovo trgovanje. Pred razširitvijo sposobnosti branja na večji del prebivalstva se je pretok informacij pogosto omejeval na novice, ki so jih ljudje slišali od sosedov, na sejnih ali od lokalnega duhovnika. Vse to je bilo zamejeno v svet bližnje okolice, kar je prihajalo iz daljnih krajev, je bilo dostopno bolje situiranim in bolj izobraženim, ki so obvladali več jezikov, na Slovenskem poleg slovenščine vsaj nemščino, ki je v prvi polovici 19. stoletja prevladovala v časopisih in šolah. Novice z drugih celin niso bile nekaj samoumevnega niti v osrednjem časopisju, ki je bilo deležno strogega državnega nadzora, še pri tem se je pretok informacij večinoma omejeval na uradne novice evropskih držav z njihovih posesti po svetu. Ker pa so v 19. stoletju imperialne sile iz Evrope širile svoje lovke na druge celine, zlasti Afriko in Azijo, je število novic iz oddaljenih dežel le začelo naraščati.

A tudi pri tem so obstajale razlike med deželami, saj se je pozornost evropskih držav usmerjala v njihove kolonije, države, ki so bile precej zaprte za trgovanje z zunanjim svetom, pa so bile v prvi polovici 19. stoletja na obrobju pozornosti tistih, ki so hoteli Evropejce seznaniti z njim neznanim svetom. Med

tovrstne države je sodila tudi Japonska, ki je bila od začetka 17. stoletja in utrditve oblasti v rokah šogunov iz družine Tokugawa izolirana od zunanjega sveta. Zunanja trgovina je bila omejena na minimum, tujcem je bilo potovanje na Japonsko skorajda povsem onemogočeno. Posledično je bila Japonska ena tistih držav, iz katere so Evropejci v času povečanega zanimanja za izvenevropski svet prejeli najmanj novic.

Še bolj oddaljeni od virov informacij kot v večjih evropskih središčih so bili seveda prebivalci manj pomembnih in manj razvitih dežel, kot je bila v Avstrijskem cesarstvu Kranjska in druge s Slovenci naseljene dežele. Avstrija ni sodila med kolonialne sile in je tudi vojaško in trgovsko floto, ki bi lahko tekmovala na izvenevropski ravni, začela krepiti po dunajskem kongresu 1815. leta, ko so ji pripadle tudi Benetke. A avstrijska mornarica je bila v primerjavi z drugimi evropskimi silami še dolgo precej zastarela in poti njenih modernejših ladij na druge konce sveta so bile bolj pogoste šele v zadnjih desetletjih 19. stoletja. V takšnih okoliščinah sta bila seveda pritok informacij in soočanje s stvarnostjo neznanega sveta skromna in predvsem posredna ter povzeta po tujih medijih.

Časopisi, ki so izhajali v Ljubljani, *Laibacher Zeitung*, *Illyrisches Blatt* ali *Carniola*, so občasno prinesli novice iz Japonske, a je šlo največkrat za nepreverjene novice ali kratke notice o katerem od redkih Evropejcev, ki jim je v času japonske samoizolacije uspelo stopiti na njena tla in tam preživeti nekaj časa. Osrednji poudarek novic je bil tako na evropskih obiskovalcih in ne na Japoncih, odstopanja od te sheme pa so bila redka.⁹ Med izjeme lahko uvrstimo članek *Bilder aus Japan* v *Carnioli* iz maja 1841, v katerem je nepodpisani avtor uvodoma omenil, da je Japonska »za nas še večja terra incognita kot Kitajska«. Potem ko je poskušal pojasniti obliko državne oblasti, življenje na dvoru in odnos cesarja in šoguna, se je dotaknil še dveh zanimivosti, neznanih Evropejcem; prva je bila vsestranska uporabnost pah-ljače, druga pa bivanjski stil s pomembno vlogo malih vrtov v

⁹ Lazar, Slovensko odkrivanje Japonske, str. 18–20.

življenjskem vsakdanu Japoncev.¹⁰ A že med tako redkimi novicami je bilo vseeno več takšnih, ki so pravzaprav prinašale informacije o Evropejcih iz tistih krajev. Kot je bila npr. notička iz sredine leta 1830, da je bil botanik Philipp Franz von Siebold, svetovno znan po opisih japonske flore in favne, osvobojen iz japonskega ujetništva in da je z vsemi zbirkami že prispel v Batavijo (današnja Džakarta), od koder naj bi se vrnil v Evropo.¹¹

Poročila večinoma torej izpostavljajo posamezne Evropejce, ki jim je kljub samoizolaciji uspelo preživeti nekaj časa na Japonskem, le malo ali praktično ničesar pa bralec ob tem ni izvedel o Japonski in Japoncih. Občasno so bile omenjene želje, da bi povečali trgovanje z Indijo, Kitajsko, Japonsko oziroma na splošno z jugovzhodno in vzhodno Azijo, a ob tem niti ni bilo navedeno, kaj bi lahko od tam uvažali. Dosti več je bilo novic iz Kitajske, ki so jo Evropejci vsekakor bolje poznali, nemalokrat pa so bila ob tem kitajska pristanišča – ob Bataviji, današnji Džakarti, središču nizozemske posesti v Indoneziji – omenjena kot možno izhodišče za trgovanje z Japonsko. Ta je bila tako pogosto omenjena mimogrede ob novicah iz Kitajske. Iz Amerike je tako kot novost odjeknila novica, v Ljubljani povzeta februarja 1852, da se »Commodor Perry« pripravlja na odpravo na Japonsko in da ameriška vlada pričakuje, da bo zlepa ali zgrda lahko izsilila odpiranje Japonske za obsežnejše trgovanje.¹² Evropske države so ob tem seveda zaznale novega tekmeca v imperialnih prizadevanjih po obvladovanju ali nadzorovanju sveta, zato je bilo poročanje o ameriški politiki vse obsežnejše, medtem ko je imela Japonska pri tem zgolj obrobno vlogo.¹³ V povzetkih uradnih novic iz tujih medijev je *Laibacher Zeitung* omenil tudi politiko Nizozemske, ki je dotlej uživala privilegirani položaj v trgovanju z Japonsko.¹⁴ V naslednjih letih je ljubljansko nemško časopisje dokaj redno

10 *Carniola*, 4, nr. 7, 24. 5. 1841, str. 26–27, Bilder aus Japan.

11 *Laibacher Zeitung*, nr. 17, 15. 6. 1830, str. 188, Deutschland

12 *Laibacher Zeitung*, nr. 47, 27. 2. 1852, str. 203, Amerika; nr. 71, 29. 3. 1852, str. 305, Amerika; nr. 73, 31. 3. 1852, str. 313, Grossbritannien und Irland.

13 *Laibacher Zeitung*, nr. 86, 16. 4. 1852, str. 369, Amerika.

14 *Laibacher Zeitung*, nr. 116, 22. 5. 1852, str. 495, Niederlande; nr. 169, 27. 7. 1852, str. 725, Niederlande.

obveščalo nemško govoreče bralstvo na Kranjskem o odpravah, ki jih je na Japonsko v letih 1853 in 1854 opravil admiral mornarice ZDA Matthew C. Perry, novice pa so bile večinoma povzete po ameriških virih in odzivih iz evropskih držav.

V vmesnem času se je spremenila tudi podoba Avstrijskega cesarstva, saj je z marčno revolucijo leta 1848 vsaj začasno nastopilo obdobje svobodnejšega tiska. Čeprav je revolucija kmalu izgubila zagon in je po njenem hitrem porazu v petdesetih letih sledilo obdobje vnovične krepitve absolutizma in cenzure medijev, povratek v predmarčno dobo vendarle ni bil več mogoč. To se je odražalo tudi v časopisju, saj je začelo ob nemških izhajati tudi vse več slovenskih časopisov. Ozkemu sloju nemščine vešče elite se je tako na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja kot bralstvo razpredajočega se tiska pridružilo tudi manj šolano prebivalstvo, ki je znalo zgolj slovensko, še posebej po šolski reformi s konca šestdesetih let 19. stoletja, ki je naglo dvignila delež pismenosti na Slovenskem. Velika večina prebivalstva je bila v ponudbi vse bogatejšega tiska v slovenskem jeziku deležna še bolj stereotipnih podob Japonske, kot jo je lahko v nemškem časopisju prebirala meščansko-izobraženska elita.

Slovenski tisk je za razliko od nemškega, ki je delno sledil liberalnim pogledom na svet, večinoma širil bolj ozko usmerjen katoliški pogled. V tem je bilo malo možnosti za razumevanje drugačnosti tujih ljudstev, za katere je na splošno v Evropi veljalo, da jih morajo evropski belci civilizirati in povzdigniti na dostojno civilizacijsko raven. V prvih omembah v slovenskem tisku je bila Japonska od srede 19. stoletja običajno omenjena obrobno kot dežela, ki ima nekatere posebnosti, značilnosti, ki jih slovenski bralci večinoma niso poznali. Slomškov časopis *Drobtinice*, ki je imel z objavo prispevkov za šolske potrebe pomembno vlogo pri napredku izobraževanja slovenske šoloobvezne mladine, je pogled le redko obrnil proti svetu izven Evrope. Med šolskim poučnim gradivom je bila Japonska omenjena zgolj leta 1857 v prispevku *Premembe zemlje* v sklopu omembe predelov zemlje z delujočimi vulkani in veliko potresi kot dežela

vzhodne Azije, »z ognjenimi gorami osuta«, našteta v vencu ognjeniško aktivnih Aleutov, Kamčatke in Kurilov. Avtor Karel Robida je pri tem že navedel ime »na Japonskem«,¹⁵ čeprav to tedaj pri zapisu dežele Daljnega vzhoda še ni bilo udomačeno.

Omenjeni prispevek je izhajal iz katoliških pogledov na svet, da je zemljo ustvaril bog in da med ostalimi naravnimi pojavi tudi »ognjene gore« le nekoliko preoblikujejo tisto, kar je bilo ustvarjeno z božjo voljo. Katoliški vidik ni zaznamoval le pogledov na naravne danosti Japonske, temveč tudi na njeno preteklost in družbeno strukturo. Duhovnik Valentin Sežun je januarja 1858 objavljeni prispevek v katoliškem časopisu *Zgodnja Danica* velikopotezno naslovil z *Zgodovinski pogled v Japonsko cesarstvo*. A v njem ni ponudil dosti več od opisa preganjanja kristjanov na Japonskem. »Na jutrovi strani Azije leži otočje, na katerim je cesarstvo Japan,« je zapisal na začetku, poimenovanje Japan pa – za razliko od Slomškovih *Drobtinic* – uporabljal tudi v nadaljevanju članka. Po začetnih omembah največjih otokov, treh glavnih verstev in podatka, da ima glavno mesto Jedo kar 1,3 milijona prebivalcev, je bil nakazan tudi tipični pogled na neznane ljudi, ki so drugačni in katerih morala je zmes lepih in grdih lastnosti: »Japanezi so varčni, trezni, delavni in snažni, pa tudi togotni, ošabni, praznoverci in pravi sužniki mesene poželjivosti.« Po omembi Marca Pola, ki je Evropejcem poročal o vzhodni Aziji (ni pa bil na Japonskem), je sledil hiter preskok na glavno temo, da je leta 1549 prišel na Japonsko sv. Frančišek Ksaverij in začel pokristjanjevati Japonce. Avtor je slavil uspehe pokristjanjevanja in omenil, da naj bi bilo leta 1582 več kot 200.000 Japoncev kristjanov, ki »so imeli 250 cerkva, šole, semenišča in noviciat jezuitskega reda«. ¹⁶ Toda sledilo je preganjanje pod »Taikosamo«. Taikō-sama je bil naziv, s katerim so v zadnjih letih njegove vladavine nazivali Toyotomija Hideyoshija, pomembnega samuraja in združevalca Japonske pod enotno oblastjo. Sežun je poudarjal, da se je preganjanje nadaljevalo tudi po Taikosamovi smrti

15 Robida, Premembe zemlje, str. 255.

16 Sežun, Zgodovinski pogled v Japonsko cesarstvo, str. 1.

leta 1598 in vrhunec doživelo v začetnem obdobju šogunata: »V l. 1611 pa se je v Japonii tako strašno preganjanje keršanske vere pričelo, de ono vse obseže, karkoli se od nekdanjih rimskih cesarjev, Nerona, Decia itd., in vandalskih kraljev (Genserika, Hunerika itd.) zastran njih divjanja nad kristjani bere, in to preganjanje ni nehalo, dokler ni bilo keršanstvo v Japonii popolnoma zaterto.« Avtor je dodal, da so svoje pri zatiranju katoličanov na Japonskem dodali tudi protestantski kalvinski Nizozemci, ki so japonski dvor podžigali k preganjanju misijonarjev. Našteti so bili številni primeri pogromov nad kristjani, med njimi tudi prav neverjetni, da po uporu 1638. leta »37.000 do 70.000 jih je bilo en dan poklanih!«¹⁷

Japonska je bila v tem orisu prikazana kot izolirana dežela, ki je domačini ne smejo zapuščati, vanjo pa ne sme vstopiti noben tujec brez cesarjevega dovoljenja. Nekoliko so se stvari spremenile po letu 1856, a Sezun vzroka za to – odprave admirala Perryja in pritiskov na japonsko vlado iz ZDA in evropskih držav – pri tem ni omenil.¹⁸ Glavni poudarek prispevka z obetajočim naslovom *Zgodovinski pogled v Japonsko cesarstvo* je torej bil, da je to država krivovercev, ki so v grozovitih preganjanjih v prvi polovici 17. stoletja uničili spodbudne rezultate pokristjanjevanja in ustvarili veliko krščanskih mučnikov. *Zgodnja Danica* je občasno še spremljala dogajanje na Japonskem in je naslednje leto poročala, da je japonska vlada »preklicala kristjanam sovražno postavo od l. 1614,« tako da bodo lahko imeli v bodoče tuji predstavniki, ki jih je bilo na Japonskem vse več, ob sebi tudi svoje duhovnike.¹⁹ S posebnim poudarkom pa so v začetku šestdesetih let v *Zgodnji Danici* spremljali leta 1862 opravljeno posvetitev japonskih mučnikov iz obdobja preganjanja v svetništvo, še več pozornosti pa so tej tematiki posvečali drugi časopisi.

Povpraševanje po informacijah o novoimenovanih svetnikih, ki so širili krščanstvo na Japonskem, je izkoristil podjetni

17 Prav tam, str. 2.

18 Prav tam, str. 2–3.

19 *Zgodnja Danica*, 11, št. 20, 30. 9. 1858, str. 159, Razgled po kerščanskim svetu.

ljubljski knjigarnar in založnik Janez Giontini. Od štiridesetih let 19. stoletja, ko je v Ljubljani vodil lastno knjigarno, je dejavnost razširil tudi na založništvo in izposojajo knjig. Izdajal je zlasti knjige nabožne in poučne vsebine, po katerih je vladalo večje povpraševanje, ter ljudske in pustolovske zgodbice z vpadljivo oblikovanimi barvnimi naslovnici. Med tistimi, ki jih je lahko uvrstil med tržne uspešnice, je bila tudi knjižica *Življenje in terpljenje služabnikov božjih, kateri so bili 5. februarja 1597 na Japonskem križani in o binkuštih leta 1862 v Rimu slovésno svetnikam prišteti*, ki jo je izdal že v letu posvetitve teh žrtev.

»Na najzadnjem koncu izhodne Azije leži več otokov, katerih bregove kitajsko in veliko morje spira. Imenujejo jih z enim imenom Japan,«²⁰ je začel pisec oris dežele, o kateri ni povedal kaj dosti. Glavna pozornost je bila pač posvečena preganjanim kristjanom, frančiškanom, ki so prišli od drugod, in Japoncem, ki so vstopili v njihove vrste. Od Japoncev je bil več pozornosti deležen le Taikosama oz. Hideyoshi, ki je bil opisan kot dvočlonež, morilec cesarja, sovražnik človeškega rodu. Najprej je dovolil, da si frančiškani sezidajo v Mijaku (sedanji Kjoto) svojo hišo, a pod pogojem, »da Japancom ne oznanjajo kerščanske vere«. Ko pa so se »paganski prebivalci« Mijaka začeli pridruževati verskim dogodkom v novi frančiškanski cerkvi, je število domačih poslušalcev obredov »rastlo kakor o času apostelnov«. K začetku preganjanja naj bi ga nagovarjali tudi budistični menihi oziroma bonci, saj naj bi rast moči krščanstva občutili kot ogrožanje lastnih koristi: »Ali Bonci, katerih serd do kristjanov ni bil nič manj, kakor hudobnost nekdanjih farizejev, se pritožijo pri mijakanskem poglavarju, da jih ljudstvo nič več ne spoštuje in jim daril ne nosi, kar so Mijakanci začeli te beraško oblečene pritepence občudovati in njih uk spolnovati.«²¹ Sledil je opis mučeniške poti preganjanih kristjanov in naštevanje čudežev, ki so se zgodili ob tem in upravičevali povzdignjenje

20 *Življenje in terpljenje služabnikov božjih, kateri so bili 5. februarja 1597 na Japonskem križani*, str. 5.

21 Prav tam, str. 10–11.

preganjanih v svetništvo. S knjižico je Giontini zadel v polno in se hitro odločil za ponatis. Že naslednje leto, leta 1863, je bila prva slovenska knjiga, ki je v naslovu nosila ime Japonska (oziroma natančneje Japanska), vnovič tiskana.

SLOVENSKIM BRALCEM DOSEGLJIVE NOVICE IZ PRVIH DESETLETIJ OBNOVE MEIJI

Do velike spremembe v japonski notranji in zunanji politiki je prišlo v šestdesetih letih 19. stoletja, povod za spreminjanje in soočenje z zunanjim svetom pa je pravzaprav ponudila že politika ZDA in vplutje njenih ladij pod poveljstvom admirala Perryja leta 1853. Soočenje z lastno inferiornostjo pod pritiskom tujih držav je zahtevalo ustvarjanje nove Japonske, ki bi se bila sposobna ubraniti nadaljnjih pritiskov tujcev. Za to pa je bilo treba ustvariti enotno japonsko identiteto, temelječo na enotnem standardnem jeziku, ki naj bi ga v novem šolskem sistemu prevzeli vsi Japonci.²² Z letom 1868 se je od oblasti poslovil zadnji šogun iz rodbine Tokugawa, cesar Mutsuhito (čas njegove vladavine je obdobje Meiji) pa je ponovno prenesel oblast v cesarske roke in preselil svojo rezidenco iz Mijaka oziroma Kjota v Edo oziroma Tokio. Sledilo je obdobje obnove Meiji, v kateri je cesar s hitrim uvajanjem reform Japonsko spremenil iz srednjeveško fevdalne v moderno nacionalno državo. Tisočletje star način kadrovanja uradniške elite je zamenjalo novo uradništvo, ki je do konca stoletja že prihajalo iz novih državnih univerz. Centralizacija je krepila enotnost države, cesar je oblast nad vojaško močjo države iztrgal iz rok fevdalne samurajske elite in leta 1873

22 O ustvarjanju japonske nacije več Culiberg, *Japonska : med nacionalnim mitom in mitološko nacijo*, str. 73–97.

vpeljal splošno vojaško obveznost. Leta 1872 sprožena moderna šolska reforma je do konca stoletja v obvezno šolstvo vključila devet desetlin prebivalstva. Začeli so graditi železniško omrežje za notranji promet in večje ladje za trgovanje s svetom, nadarjene študente so pošiljali v Evropo in Ameriko, od koder so se vračali in v japonsko družbo in gospodarstvo uvajali modernizacijske procese, ki so jih spoznali v razvitem svetu. Trgovanje s svetom je začelo skokovito naraščati in že v nekaj desetletjih je hitra industrializacija odvisnost od uvoza industrijskih izdelkov Japonsko spreobrnila v veliko izvoznico končnih industrijskih produktov.

Sledilo je tudi politično reformiranje države in leta 1889 je Japonska dobila moderno ustavo, ki jo je preoblikovala v parlamentarno monarhijo z dvodomnim zakonodajnim organom. Cesar Mutsuhito, ki je vladal do smrti leta 1912, je obdržal pomembne vzvode moči, vse bolj pa se je krepila moč vojaškega vrha in državne birokracije. Ob hitri gospodarski ekspanziji je bliskovito naraščalo število prebivalcev, kar je povečevalo tudi vojaško moč države in apetite nove vladajoče elite po širitvi države na bližnja ozemlja. Ker tega ni bilo možno doseči brez soglasja in sodelovanja velikih sil, so začeli podpisovati mednarodne pogodbe z najpomembnejšimi državami sveta. Med temi je bila tudi Avstro-Ogrska in 18. oktobra 1869 je bila sklenjena *Pogodba o prijateljstvu, trgovini in plovstvu (vožnji na ladijah) mej avstrijsko-ogersko monarhijo in japonskim cesarstvom*. Avstro-Ogrska je dobila podobne pravice kot druge velesile, da imenuje diplomatskega odpravnika in glavnega konzula na Japonskem, ki sta lahko potovala po vsej državi, v vsakem odprtem japonskem pristanišču pa še po enega konzula ali podkonzula. Enake pravice je v Avstro-Ogrski dobila Japonska.²³ Slovenski prevod v državnem zakoniku objavljene pogodbe nam nakazuje, kako nedorečeni in neenotni so še bili prevodi japonskih imen v slovenski jezik. Pogodba je bila

23 *Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane*, 3. 9. 1872, kos XLVI, str. 383–396, *Pogodba o prijateljstvu, trgovini in plovstvu (vožnji na ladijah) mej avstrijsko-ogersko monarhijo in japonskim cesarstvom* od 18. oktobra 1860, str. 383–396.

podpisana z »japonskim cesarstvom«, a v dokumentu najdemo tudi poimenovanje države z Japonija. Pogodba je bila podpisana v Yeddo, v členih pogodbe pa najdemo za japonsko glavno mesto tudi zapise Yedo, Tokej in Tokei, ne pa še Tokio. Drugače je bilo z zapisom imena stare prestolnice, saj je v dokumentu omenjen le Kioto, ne pa tudi Mijako ali Miako, kot so še dolga leta zapisovali v slovenskih besedilih.

Po podpisu pogodbe sta začeli država, v kateri je živela večina Slovencev, in Japonsko cesarstvo razvijati dotlej skorajda neobstoječe stike. Prvo večjo priložnost za poglobitev je ponudila odločitev, da je po dveh svetovnih razstavah v Londonu in dveh v Parizu organizacijo naslednje svetovne razstave leta 1873 prevzel Dunaj, ki je za to priložnost preuredil park Prater. Peta svetovna razstava je bila prva v nemško govorečem svetu in prva po velikem političnem preobratu na Japonskem, ko je oblast prevzel mladi cesar Mutsuhito. Avstrijski cesar Franc Jožef I. mu je leta 1872 poslal uradno vabilo, naj se razstave udeleži tudi njegova država. Japonska je vabilo z veseljem sprejela, njena predstavitev je bila zgodba o uspehu, vprašanje, kako naj se Japonska predstavi svetu, pa tudi ena od spodbud za ustanovitev japonskega Narodnega muzeja v Tokiu leta 1872. Japonska delegacija je s svetovne razstave odnesla številne ideje za modernizacijo države. Japonski predstavniki in predmeti so iz pristanišča v Trstu na Dunaj potovali prek slovenskega ozemlja. Kako so se s tujci soočali domačini, je prihod ladje v Trst in pretovor blaga na železniške vagone z veliko dozo začudenosti in nejevere opisal dopisnik *Slovenskega naroda*:

»Na brodu je imel okolo 70 japonskih oseb, kateri so sami roko-delci tamošnje azijske države. Od tu so šli na Dunaj z brezštevilnimi zaboji in skrinjami, raznimi rastlinami in mnogovrstnimi živalimi, kar bodo v razstavi kazali. Ljudje so večjidel majhene postave, rumeni z dolgo do peta segajočo kito las. Med njimi je tudi en mali, kakih 16 let star japonski knez. Čudne prikazni so bili s svojimi pitoreskimi oblačili, kadar so hodili po mestu na sprehod, da ogledajo prvo evropsko mesto. Ljudje so jih povsod ogledovali.«²⁴

24 *Slovenski narod*, 6, št. 71, 28. 3. 1873, str. 3, Iz Trsta.

Poročila o dunajski razstavi so prinašali tudi slovenskim bralcem dostopni časopisi, več sicer nemški kot slovenski, saj so se slovenski pogosto omejevali na tarnanje, da so se na dunajski svetovni razstavi kot domačini izpostavili predvsem z nemškimi in madžarskimi izdelki, premalo pa naj bi bilo slovanskih.

Razvijanju tesnejših gospodarskih in političnih odnosov svetovnih velesil z Japonsko je z nekoliko zamude sledilo tudi spoznavanje njenih kulturnih dosežkov. Japonsko slikarstvo je postalo za zahodna kulturna središča bolj zanimivo po uspešnih razstavah v Londonu leta 1862 in Parizu v letih 1876, 1878 in 1889, ko se je postavilo ob bok že pred tem evropskemu svetu bolj znanemu kitajskemu slikarstvu in obrtnim izdelkom. Slikovitost čajnih skodelic z naturalističnimi prizori je prevzela evropske obiskovalce, ki o tem poprej niso vedeli praktično ničesar. Za japonsko slikarstvo so se začeli zanimati znani zahodni umetniki in japonizem ni označeval le spoznavanja dotlej neznane kulture, temveč tudi njen vpliv na zahodni svet. V zahodnih središčih so začeli pripravljati posebne razstave o japonski umetnosti, število občudovalcev in kupcev japonskih umetniških in obrtnih izdelkov pa je naraščalo.²⁵ Širši krog evropske javnosti, ki si ni mogel ogledati razstav v največjih evropskih mestih, se je začel z novostmi seznanjati po objavi prve študije o japonski kulturi iz leta 1878, natisnjeni v Londonu v angleškem jeziku, ki so ji kmalu sledile nove publikacije. Med promotorji japonizma je bilo veliko trgovcev z umetninami in obrtnimi izdelki.²⁶

Koliko so razstave in prispevki o japonski umetnosti segli do slovenskih obzorij, je težko soditi. Ovira je bil že jezik, saj je bilo veliko prispevkov objavljenih v angleškem jeziku, ki je bil slovenskim izobražencem še dokaj neznan. Drugače je seveda bilo v primeru nemških ali francoskih objav. Enak zadržek velja za potopise, ki so jih napisali vse številnejši obiskovalci Japonske in jih po povratku v domovino objavili pri domačih založbah. Ker so bili sprva v večini Američani in Angleži, so bila

25 Wichmann, *Japonisme*, str. 8–9. Vrba, *Japonizem*, str. 24–29.

26 Wichmann, *Japonisme*, str. 11–13. Vrba, *Japonizem*, str. 30–36.

dela objavljena v angleščini²⁷ in s tem posledično nedostopna večinoma v nemščini šolanim in izobraženim slovenskim intelektualcem. Za spoznavanje izvenevropskih narodov bolj zainteresirani izobraženci z današnjega slovenskega ozemlja so bolj posegali po nemški literaturi. Med avtorji, ki so pomembneje vplivali na spoznavanje Japonske in Japoncev v zahodni kulturni sferi, so bila v ljubljanski Licejski knjižnici dosegljiva dela, ki jih je ob koncu petdesetih in v začetku šestdesetih let 19. stoletja objavil nemški slikar Wilhelm Heine, ki je bil na Japonskem najprej kot član ekspedicije Matthewa Perryja, nekaj let kasneje pa še pruske ekspedicije na Japonsko.²⁸ Kot umetnik je naslikal številne podobe iz Japonske, te pa so nato obkrožile svet in jih je pri ilustriranju svojih del uporabil tudi Perry.²⁹ Za Heinejevo v Leipzigu leta 1860 izdano knjigo *Japonska in njeni ljudje (Japan und seine Bewohner)*, ki je bilo morda najbolj tehtno delo, dosegljivo v Ljubljani, nam seveda ni znano, koliko Kranjcev je posegalo po tej ali drugih knjigah Wilhelma Heineja, ki je v nemškem prostoru zelo promoviral tesnejše povezovanje z Japonsko. Heine je v njej opisal dotedanje evropsko seznanjanje z Japonsko skozi lastne oči in potopise evropskih popotnikov od prvih stikov Portugalcev z Japonci. Knjigo je označil kot zgodovinski pregled in etnografski opis, tako da se je lahko bralec seznanil s pogledi različnih Evropejcev na japonskih tleh z značilnostmi Japonske in Japoncev. Pripoved je bila seveda izrazito evropska, evropski pogled na izvenevropski narod, za katerega pa je že orisana večina tistega, kar je v naslednjih desetletjih postalo standardno pri opisovanju Japoncev.

Vsaj za enega zelo izobraženega Slovenca lahko z gotovostjo zatrdimo, da ga je prebiranje različne svetovne literature navdušilo nad Japonsko. To je bil Peter Graselli, ki se je po dokončanju pravne fakultete na Dunaju leta 1863 vrnil v domače

27 Prim. Baty, *The Literary Introduction of Japan to Europe*. Le redka dela, ki jih je Baty omenil kot pomembne za spoznavanje Japonske v Evropi, so bila, sodeč po bazi podatkov COBISS, dostopna v knjižnicah na ozemlju današnje Slovenije.

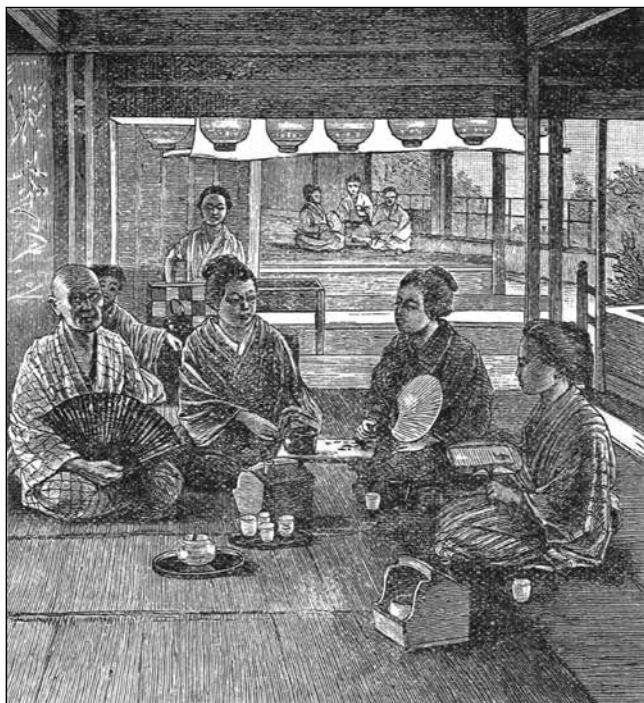
28 Heine, *Japan und seine Bewohner*. Heine, *Eine Weltreise um die nördliche Hemisphäre*.

29 Baty, *The Literary Introduction*, 8, 1952, str. 16–18.

kraje, bil med ustanovitelji in nato v vodstvu osrednjih slovenskih kulturnih društev, dopisnik in urednik pri razvijajočem se slovenskem tisku, leta 1882 pa postal prvi deklarirani Slovenec na položaju župana Ljubljane. Med številnimi opažanji sveta okoli sebe in tistega, o katerem je lahko zgolj prebiral, je leta 1874 zabeležil tudi svoje stališče do kulturnih navad različnih ljudstev: »Najuljudnejši narod pod našim solncem je Japonski. Japoncem je uljudnost naj večja krepost, in pri vseh stanovih v enacijah čisljih. Evropski kulturni narodi in njihov narastaj v družih delih sveta nemajo niti pojma o pravi uljudnosti v japonskem društvu.« Japonci do te odlike niso prišli v zadnjih letih, je opozoril Graselli, temveč so bile sad več kot tisočletne vzgoje, tako da se še v najnovjšem obdobju otrokom že kar z materinim mlekom »vcepi čut za najsrajnejšo (vsestransko) uljudnost ter globoko v srce vrine preverjenje, da se človekova vrednost sodi po njegovi uljudnosti«. Ker so prišli v stik z drugimi narodi, bi lahko šla japonska vljudnost »rakovo pot«, saj so, po Grasellijevem mnenju, »po razsvetljenih nazorih civiliziranih narodov, posebno po mnenji prečastitih gg. Yankerjev, katerim v prvi vrsti velja beseda Time is money,« veljavo pridobivale druge vrednote, ki so bile nasprotno odlikam japonskega obnašanja. Ker mu zahodnjaško pehanje za denarjem ni bilo všeč, je ob seznanjanju s tujim svetom sanjaril o tistem, kar bi bilo v tej dilemi za njegov domači rod zelo koristno: »Vendar pa obhajajo mene čudna želja kadar iz Slovenskega potujem – v duhu – na Japonsko, želim si, da bi mogel poslati ves rod slovenski (sprehajajočega) za nekaj let po odgojo na Japonsko!«³⁰

Graselli je sodil v vrste intelektualne elite, ki je sploh imela možnost spoznavati različnosti sveta (česar seveda tudi vsi izobraženi niso izkoristili). Zgolj predvidevamo lahko, da so na Grasellijevo oceno močno vplivali Heinejeva dela in japonska udeležba na svetovni razstavi na Dunaju leta 1873, ki so si jo lahko ogledali vedoželjni Slovenci, razstavniki katalogi pa tudi niso bili težko dosegljiva knjiga. Kakorkoli že, večina prebivalstva je

30 Drnovšek, *Arhivska zapuščina Petra Grasellija*, str. 376.

Obred pitja čaja iz »japonske čajevne pivnice«
(Stare, *Kitajci in Japonci*, str. 141)

v drugi polovici 19. stoletja šele začela dobivati možnost, da o drugačnosti oddaljenih krajev sploh kakorkoli izve. Za začetno obdobje japonizma lahko brez zadržkov zapišemo, da so informacije na Slovensko prihajale posredno, prek knjig v tujih jezikih, katalogov razstav, povzemanja časopisnih novic evropskih in deloma ameriških časnikov. Vrata v Japonsko so se odpirala prek večjih evropskih središč, ki so ponujala izdelke in podatke o oddaljeni deželi, o kateri so lahko bralci na Slovenskem prebrali ta ali oni podatek, a si kljub temu težko ustvarili sliko, za kakšno deželo sploh gre. Pogosto je bila omenjena skupaj s Kitajsko, na primer ob njenem opisovanju kot domovine čaja. Poleg Kitajske je člankar kot deželo čaja omenil tudi Japonsko in za Slovencem

nekoliko manj znane stvari o pijači čaj ali tê napisal: »Res da je v naših krajih manj znana od priljubljene kave, pa vendar je mnogo več imenitnosti, če se gleda na moč in število ljudstev, ki so jej strastno udane.«³¹ Pisec besedila, ki se je podpisal le s kraticama V. J., je zgodbo o čaju povzema iz knjig evropskih avtorjev in navedel, da so Japonci navado pitja čaja prevzeli zelo hitro za Kitajci in da ga uživajo že od začetka 9. stoletja,³² medtem ko so Evropejci njegove zdravilne učinke začeli spoznavati stoletja pozneje. Ob čaju sta začetek obdobja Meiji in udeležba na dunajski svetovni razstavi iz Japonske v Evropo prinesla tudi rokodelske izdelke, ki so polepšali navado pitja čaja. To so si lahko privoščili tudi nekoliko bolj bogati Slovenci, saj so se v časopisih v letih po dunajski svetovni razstavi pojavile ponudbe za naročanje in nakup nekaterih japonskih luksuznih izdelkov, poleg skodelic še cvetlične vaze, kadilne garniture, pladnji ipd.³³

Več informacij o Japonski je bilo na voljo petičnejšim in izobražencem – kot je bil Graselli –, ki so potovali v osrednja evropska intelektualna središča in se navduševali nad kulturnim razvojem evropskih narodov in narodov, s katerimi so Evropejci vse pogosteje prihajali v stik. Toda večina informacij je bila posrednih, dosegljiva zgolj s prebiranjem člankov ali knjig, brez neposrednega stika s prebivalci dežele vzhajajočega sonca. Pogosto so bila poročila le zbir osnovnih informacij o oddaljeni deželi, manj pa je bilo poglobljenih študij o japonskem vsakdanjem življenju, tako da so prevladale bolj ali manj stereotipne evropske podobe o Japonski in Japoncih.

Če so podobe Japonske že do izobraženih krogov na Slovenskem prišle izjemoma, je jasno, da do tistih, ki so šolske klopi zapustili že po opravljenem obveznem osemletnem šolanju, skorajda niso mogle priti. Pri pouku geografije so se v celotni Avstriji precej opirali na dela slovenskega geografa in kartografa Blaža Kocena, ki je pripravil več učbenikov in atlasov za šolske

31 *Glasnik slovenski*, 2, št. 8, 15. 10. 1858, str. 132, V.J.: Čaj.

32 *Glasnik slovenski*, 2, št. 9, 1. 11. 1858, str. 148.

33 *Slovenski narod*, 10, št. 129, 9. 6. 1877, str. 4, Obznanilo; št. 142, 24. 6. 1877, str. 4, Obznanilo.

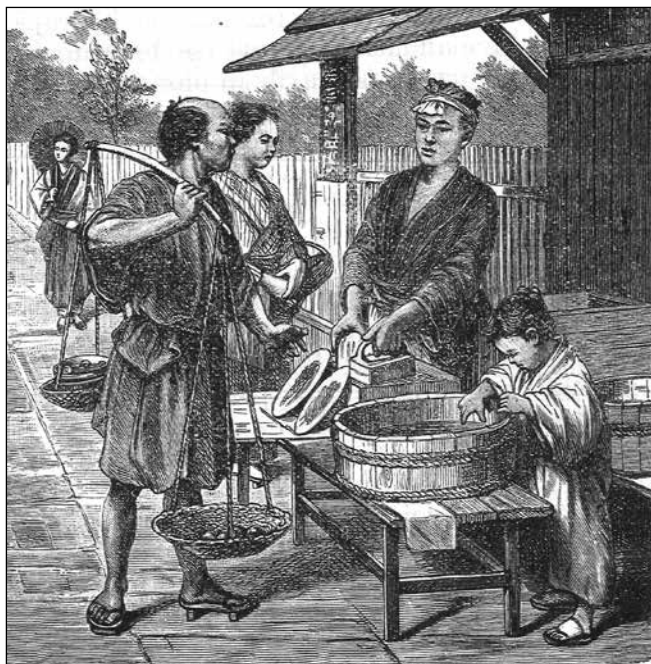
potrebe. V *Kocenovem zemljepisu za ljudske šole*, v slovenščini izdanem leta 1879, prek katerega se je z geografijo seznanjal največji del tedanjih Slovencev in Slovenec, je Aziji odmerjenih le nekaj skromnih podatkov. Učenec je lahko izvedel le, da je Japonska otoško kraljestvo, ki ima nekaj zelo velikih mest, in da vladarja imenujejo mikado.³⁴ Dosti drugače ni bilo niti v *Kocenovem geografskem atlasu za različne tipe avstrijskih šol*. Azija je prikazana le na splošni fizično geografski in politični karti. Poleg tega je iz azijskega prostora dodan le še zemljevid Indije, ki je tedaj že bila kolonija velike evropske države.³⁵

Tudi tista peščica fantov, ki je šolanje nadaljevala na srednješolski ravni v gimnazijah, je za časa šolanja o Japonski izvedela bore malo. Učni načrt in inštrukcije za gimnazije so do konca 19. stoletja Japonski namenjali zgolj drobtinice. Pri geografiji se je fizično geografski opis Azije večinoma omejeval na celinsko Azijo bližje Evropi. Kurikulum zgodovine pa je bil sploh izrazito evropocentričen in ni zahteval veliko poznavanja preteklosti narodov na drugih celinah.³⁶ Slovenski učbeniki zemljepisa in zgodovine s konca 19. stoletja so povsem sledili predpisanim načelom. V učbenikih zemljepisa, ki jih je sestavil geograf in zgodovinar Janez Jesenko, srednješolski profesor v Trstu, najdemo le nekaj osnovnih podatkov o Japonski, saj se opisi azijskih gorovij in vodovja, podnebja in rastlinstva večinoma omejujejo na celinski del Azije. Nekoliko obširnejši je opis Japonske v učbeniku za drugi in tretji razred srednjih šol iz leta 1883. Gimnazijci so se v njem seznanili z osnovnimi geografskimi podatki o Japonski, pri čemer so bila imena večinoma pobrana iz tujih predlog in še niso imela poenotenih slovenskih poimenovanj. To je bilo vidno tudi pri podatku, da se Japonci versko delijo na tri vere: »Nekateri so sintovske, ki pozna poleg najvišjega bitja mnogo manjših bogov in polubogov /.../. Dosti več jih je

34 *Kocenov zemljepis za ljudske šole*, str. 65.

35 *B. Kozenns Geographischer Schul-Atlas für Gymnasien-, Real- und Handelsschulen*. Wien: E. Hölzel, 1897.

36 *Lehrplan und Instructionen für den Unterricht an den Gymnasien in Österreich*, str. 8–9, 117–178.

Prodajalec rib ponuja svoj ulov. Ribe so bile v novicah iz Japonske omenjane kot glavna mesna hrana.

(Stare, *Kitajci in Japonci*, str. 117)

budzovske vere, t.j. močno prenarejene Budove vere. /.../. Učenjaki ali modrijani so pa Konfutsjeve vere.« Kot glavno mesto je naveden Kjoto, »Tokio ali Jedo« pa je omenjen kot drugo glavno mesto od leta 1868. Rastlinstvo, je omenil Jesenko, je bogato in raznovrstno, zato je kmetijstvo »na Japonskem še bolj razvito kot na Kitajskem«. Glavni prehranjevalni izdelek je »rajž«, tj. riž, kot posebnost, ki jih loči od navad bralcev učbenika, pa je poudarjeno, da »z živinorejo se le malo pečajo«. Bogati notranji trgovini se je po sporazumih z ZDA in evropskimi državami pridružila še hitro rastoča zunanja trgovina in Japonska je začela veliko izvažati. Glede obrti je bilo vnovič izpostavljeno, da »prekosi celó kitajsko« (ki so jo Evropejci bolje poznali), med pomembnimi izvoznimi produkti pa je navedel še

čaj, surovo svilo in sviloprežno seme (kar so v tem času nabavljali tudi že Slovenci). Ob koncu opisa je Jesenko pohvalil še japonski izobraževalni sistem in njihovo željo po kulturnem in znanstvenem razvoju: »Premnogo je šol po vsej deželi. V zadnjih letih so se seznanili z evropskimi vedami ter so jeli prestavljati evropejske knjige in jih vpeljevati v svoja učilišča.«³⁷

V šolskih učbenikih je bila torej na vse več mestih zaznavna pohvala na račun hitrega napredka, ki ga je Japonska doživljala v desetletjih po navezovanju stikov z zahodnim svetom. Za razliko od zemljepisnih v Jesenkovih učbenikih zgodovine Japonske skorajda ni. V prvih dveh delih, ki opisujeta stari in srednji vek, Japonske ne najdemo, saj je azijski prostor omenjen le do tam, do koder je v posameznem obdobju segel evropski vpliv. Evropocentrizem je več kot očiten tudi pri prvi omembi Japonske, v leta 1881 natisnjeni zgodovini novega veka, saj je v času evropskega odkrivanja drugih celin pri portugalskih podvigih navedeno tudi: »Nazadnje so prišli tudi na Japonsko.«³⁸ Nič kaj drugače se z zgodovino ni seznanjal tisti majhen del dijakov, ki se je prebil in dokončal celotno osemletno gimnazijo. Tudi v višjih razredih je pouk zgodovine, pri katerem so uporabljali v nemškem jeziku izdane učbenike profesorja Karlove univerze iz Prage Antona Gindelyja, sledil že opisanim obrazcem, predpisanim v državnih učnih načrtih, pri katerih se je zgodovina »končala« v mejah, ki so bile v posameznem obdobju znane Evropejcem.

37 Jesenko, *Zemljepis za drugi in tretji razred srednjih šol*, str. 31–33.

38 Jesenko, *Občna zgodovina*, str. 13.

DROBNI KORAKI PRI SPOZNAVANJU JAPONSKEGA MILJEJA

Prvi, ki so običajno prihajali v stik z dotlej Evropejcem neznanim svetom, so bili pomorščaki in misijonarji. Toda Japonska je bila obojim do obnove Meiji bolj ali manj zaprta, Slovenci pa vsekakor niso sodili med tiste, ki bi prednjačili v odkrivanju neznanega sveta. Avstrija je začela svojo mornarico graditi z zaostankom za ostalimi evropskimi velesilami, iz matičnega pristanišča v Pulju pa so se njene ladje proti vzhodni Aziji pogosteje odpravljale od konca šestdesetih let 19. stoletja. Njihov glavni cilj nikakor ni bila Japonska, temveč običajno Kitajska in njene sosede. Mornarji, ki so ob zasidranju v pristaniščih le redko dobili daljše izhode na obalo, so se najraje zapodili v bližnje gostilne ali bordele, daljši čas pa so bili v stiku le s pristaniškimi delavci. Več kontaktov so z domačini, tudi državnimi predstavniki, imeli častniki, ki so opravljali uradne dolžnosti. V mestih, kjer so se ustavili, je marsikdo kupil spominke. Če so se mornarji javljali domačim s pošto, ki je potovala več mesecev, so bile tovrstne informacije z njihove poti pridržane prejemnikom pošiljk in njihovim najbližjim. A so pisemske pošiljke z razvojem pomorskega in železniškega prometa postajale hitrejšje in s tem se je krepila tudi volja mornarjev, da se redneje javljajo domačim.³⁹

39 Več o tem Marinac, *Čez morje na nepoznani daljni vzhod*.

Velik del obal vzhodne Azije je med letoma 1871 in 1873 obplula korveta Fasana. Na njej so bili tudi avstrijski diplomati, ki so poskrbeli za predajo listin o ratifikaciji sporazumov s Kitajsko, Japonsko in Siamom in za odprtje konzulatov v teh državah. Med osebjem ladje sta bila tudi nižji častnik Viljem Potočnik in zdravnik Jožef Potočnik.⁴⁰ Ko se je Fasana, otovorjena z obrtnimi izdelki in nekaj živalmi iz vzhodne Azije, vrnila v Pulj, je v njem že čakal na izplutje naslednje odprave na Daljni vzhod Vinko Vidmar, ki je s poti redno pisal prijatelju Ivanu Lapajnetu. Vidmar je bil rojen Ljubljčan, mornariški podčastnik, ki je potovanje okoli sveta začel leta 1874 na korveti Erzherzog Friedrich. Ko se je v začetku leta 1876 z drugo ladjo vračal v domovino, je bil hudo bolan in zdravniška služba mu je svetovala, naj se poslovi od službovanja v mornarici. Bolezen je le pustila posledice in novembra 1879, ko je služboval kot učitelj na meščanski šoli v Krškem, je umrl. Lapajne je po Vidmarjevi smrti poskrbel za prevod pisem v slovenščino in njihovo objavo v *Letopisu Matice slovenske za leto 1880*. Vidmar je opisoval, da so na Japonsko prišli iz Kitajske, plovba med japonskimi otoki do južnega dela Honshūja pa jih je s pogledi na gorati svet precej spominjala na domače Alpe. Pristali so v mestu Hyogo blizu Osake, kjer so jih lepo sprejeli tamkaj živeči Evropejci. Imeli so »dovolj prilike, spoznavati ljudstvo, navade in šege japonske«, je omenil Vidmar, saj so se v okolici Osake zadržali deset dni, a nato ni opisal nikakršnih zapažanj o japonskih navadah. Koliko so dejansko prihajali v stik s preprostimi domačini in koliko se je seznanil s posebnostmi japonskega vsakdana, ostaja nejasno, saj so tudi za naslednjo postajo potovanja Jokohamo, v katero so prispeli 14. novembra 1874 in bili prav tako prijazno sprejeti, »dobivali vabila od raznih poslancev in konzulov«, torej od zastopnikov evropskih držav in uradnih japonskih predstavnikov. Iz Jokohame so »se potem vozili v Yeddo, stolno mesto Mikade, japonskega cesarja, kjer smo bili tudi pri avdijenciji« z visokim državnim predstavnikom. Iz pisem bi lahko sklepali, da so bili

40 Marinac, *Čez morje na nepoznani daljni vzhod*, str. 54–56.

v Edu oz. Tokiu ali pa kar po celotni otoški državi v stiku večinomoma z gornjim slojem japonske družbe. Po dveh mesecih so sredi decembra 1874 zapustili Japonsko in Japonce,⁴¹ ki jim Vidmar ni namenil večje pozornosti. S tem je zgolj sledil obrazcu svojih popotnih pisarij prijatelju v domovino, saj je tudi iz drugih delov sveta omenjal srečanja s tamkaj živečimi Evropejci in predstavniki evropskih držav, ne pa orisov domačinov, stikov z njimi in dojemanja njihovega življenjskega miljeja.

Objava Vidmarjevih pisem je bila vsekakor posebnost, saj so novosti s poti pomorščaka, njegova občutja in pogledi na tuji, drugačen svet zaokrožili med širšim krogom bralstva. *Letopis Matice slovenske* je bil natisnjen v zavidljivi nakladi 2000 izvodov in bil dosegljiv velikemu delu vedoželjnih Slovencev. To pa ni bil edini prispevek, ki ga je Slovenska matica objavila z željo po seznanjanju Slovencev z življenjskim stilom drugih ljudstev, tudi Japoncev. Istega leta kot pisma Vinka Vidmarja je objavila knjižico Maksa Samca o vplivu »vpijanljivih pijač« oziroma alkohola na človeški organizem in na družbo na splošno. V tem opisu so jo slabo odnesli Angleži in narodi, ki so prišli pod njihov vpliv, prevzeli tudi njihove pijanske navade ali celo postali žrtve namernega opijanja s strani kolonialistov, ter še nekateri evropski narodi, npr. Rusi in Poljaki. Bolje so bili orisani muslimani, ki pa so alkohol nadomeščali s hašišem. Japonci so bili v odnosu do alkohola opisani kot zmerneži, ki se opijajo s sakejem, »ki ga kuhajo iz rajža kakor pri nas na primer slivovec iz sliv«. Sake, je opisoval Samec, Japonce utruji, a dodal:

»Kadar se od sakija pijan Japonec naspri, ne čuti nobene težave. Kadar imajo Japonci velike praznike, so ceste napolnjene pijanih Japoncev, ali tepežev, preprirov in ubojev tam ni. Sploh pa so Japonci zmerni in navadno ne pijó sakija, ampak le si. Pijane ženske na Japonskem ni videti.«⁴²

Leta 1887 je Josip Vošnjak pri Slovenski matici objavil prispevek o prehrani po svetu. Posebno pozornost je namenil žitu

41 *Letopis Matice slovenske za leto 1880*, Življenje na morji in potovanje okoli svetá, str. 139.

42 Samec, *Vpliv vpijanljivih pijač na posamezni človeški organizem in na človeško društvo v obče*, str. 8–9.

Prikaz obeda na Japonskem je bil za slovenske bralce vsekakor nenavaden – v skorajda praznem prostoru, kleče na tleh in s paličicami. (Lampe, *Vojska na Daljnem Vzhodu*, str. 129)

kot prevladujoči hrani v Evropi, kjer si velik del prebivalstva ni mogel pogosteje privoščiti mesa. Med tistimi z drugačnimi prehrabnimi navadami ni takoj prešel h krompirju, ki ga je Evropa dotlej že posvojila, temveč se je ozrl proti vzhodu: »Velikemu delu človeštva, če ne večjemu, služi riž v glavni živež, kateri mu nadomešča žito in – krompir. Kitajci, Japanci, Anamiti, Hindi in Malaji, torej skupno kakih 750 milijonov ljudi uživa riž in mnogo njih ne pozna družega živeža.«⁴³ Riž z Daljnega vzhoda so spoznavali tudi Evropejci, saj so ga uvažali tudi že v Avstrijo. Kot posebnost japonske prehrane v primerjavi s prehranjevalnimi navadami drugod po svetu je Vošnjak omenil med stročnicami sojo, pa veliko uporabo gob in že znano dejstvo, da je bila Japonska ena največjih proizvajalk čaja na svetu.

Poleg že omenjenih produktov, ki jih je Evropa množičneje uvažala iz Japonske, obrtnih izdelkov, čaja in riža, so vsaj v začetni dobi navezovanja Evropejci pokazali veliko zanimanje za

43 Vošnjak, *Kaj človeštvo prideluje in uživa*, str. 12.

uvoz zdravega zaroda sviloprejk, saj je evropske sviloprejke v prvi polovici 19. stoletja zajela nalezljiva bolezen, od katere si sviloprejstvo v Evropi ni več opomoglo. V začetku šestdesetih let 19. stoletja so zato v Evropo začeli uvažati novo vrsto sviloprejke, japonsko vrsto jamamaj, ki je bila odporna proti boleznim navadnih sviloprejk, ki so jih morale v Evropi. Prvi znani uvoznik na Slovenskem je bil Jan Mach, po rodu z Moravskega, ki je leta 1862 kupil graščino v Velikem Slatniku pri Novem mestu; njegov sin, svetovno znani fizik Ernst Mach, je z Machovim številom (ko letalo pri enem machu prebije zvočni zid) družinski priimek proslavil po vsem svetu. Jan Mach je prvo pošiljko japonskih sviloprejk prejel leta 1866 in v naslednjih letih v *Novicah* objavil več prispevkov na temo vzrejanja japonske sviloprejke, imenovane »Yama mai«. Jamamaji so se z Machovega gojišča in iz bližnjih gozdov širili na sosednja območja,⁴⁴ toda gojenje novih sviloprejk ni prineslo zaželenega ekonomskega učinka, čeprav je Machov znanec Karel Clarici v spominih zapisal, da »so bili Italijani pripravljeni plačati vsakršno ceno«. ⁴⁵ Poleg Macha je bil neuspešen tudi Claricijev oče, rezultat poskusa pa je bil, da se je japonski jamamaj udomačil v bližnjih hrastovih gozdovih in se od tam širil po Dolenjski.⁴⁶

Glavni namen poskusov gojenja sviloprejk na Kranjskem ni bil razvoj svilarke industrije v domačem okolju, temveč prodaja zarodkov v severno Italijo, kjer je bila ta panoga že razvita, a je bolezen navadnih sviloprejk povzročila hudo krizo te industrijske panoge. Drugo središče vzreje japonskih sviloprejk na Slovenskem je vzniknilo bliže italijanskemu svetu, na Goriškem, kjer je po prvem avstrijskem kongresu svilarstva, ki je bil oktobra 1867 na Dunaju, zaživela državna raziskovalna ustanova za razvoj svilogojstva. Vodja »c.k. svilorejskega poskuševališča v Gorici« Janez (Ivan) Bolle je leta 1882 objavil študijo *Kratek navod kako razumno izrejati sviloprejke*,⁴⁷ ki je postala prava uspešnica o tej

44 Smerdu, O metuljih jamamajih, str. 19–23.

45 Clarici, *Knjiga moje mladosti*, str. 55.

46 Prav tam, str. 58–59.

47 Bolle, *Kratek navod kako razumno izrejati sviloprejke*.

gospodarski panogi, saj je bila v nekaj desetletjih objavljena v dvanajstih jezikih, tudi v japonskem.⁴⁸ Bolle je bil tako prepričan o rezultatih dela svoje raziskovalne postaje, da si je upal nasprotovati celo ugotovitvam enega izmed vodilnih biokemikov in raziskovalcev vplivov organskih snovi v kmetijstvu Justusa von Liebiga, ki je vzroke za neuspehe pri reji japonskih sviloprejk v Evropi pripisoval slabši redilnosti listov evropskega drevja. Bolle je oporekal tem trditvam in dokazoval, da je listje murve iz različnih predelov Evrope različno primerno, da lahko sviloprejke zbolijo za petimi boleznimi (in ne zgolj za eno samo) in da to ni evropska posebnost, saj se je bolezen sočasno širila tudi na Kitajskem in Japonskem. »Tudi Japanci sami so temu pritrdili, ko so bili v preteklem letu na našem poskuševališči, da bi se seznanili s potrebnimi vednostmi za znanstveno preiskovanje sviloprejkinih bolezni,«⁴⁹ je zatrdil Bolle v knjižici o bolezni sviloprejk, ki žal ni datirana. Omemba delegacije japonskih sviloprejskih strokovnjakov v raziskovalnem centru v Gorici se verjetno nanaša na obisk japonske delegacije v letu dunajske svetovne razstave leta 1873, na kateri se je predstavila tudi Bolletova postaja in bila na njej nagrajena za svoje dosežke.

Kdaj se je porodila ideja o prevodu Bolletove knjižice v japonsščino in želja, da bi prišlo tudi do obiska v obratni smeri, obiska goriškega strokovnjaka na Japonskem, ni znano. Verjetno pa je bil Ivan Bolle prvi Slovenec, ki je bil na Japonskem daljše obdobje kot uradni gospodarski predstavnik države. »S podporami, katere sta mi blagovoljno naklonili avstrijsko in ogersko ministerstvo za poljedelstvo, mogel sem leta 1893. potovati na Japonsko in se tam muditi celo svilorejsko dobo istega leta,« je zapisal, ko mu je sloves vrhunskega strokovnjaka omogočil, da je po širitvi znanja po evropskih državah lahko izkušnje delil tudi s strokovnjaki z drugih celin. Na Japonskem je potoval od enega do drugega središča sviloreje, njihov napredek in prednost pred Evropo pa nista bila zgolj v tem, da so izkoriščali znanstvene

48 Bolle in Gvozdenović, *Navod kako vzgojevati, saditi in oskrbovati murve*, str. III.

49 Bolle, *Bolezni sviloprejk*, str. 2.

dosežke zadnjega obdobja, temveč tudi »ker je japonskemu svilorejcu tako rekoč prirojena ljubezen do sviloreje, vsled česar on z največjo skrbnostjo, natančnostjo in vztrajnostjo goji svoje sviloprejke; zato pa mu veliko bolje uspevajo kakor našemu svilorejcu, kateri je v obče malobrižen.«⁵⁰ Tudi »tej neumorni marljivosti se ima Japonec zahvaliti, da sviloprejčne bolezni, katere nadlegujejo njegova rejališča enako kakor v Evropi, ne delajo takih porazov, kakoršnim so razpostavljene v časih naše sviloprejke,« je hvalil delovne navade Japoncev, ki so se mu globoko vtisnile v spomin.⁵¹

Bolletov obisk je bil skrbno načrtovan, saj mu je avstro-ogrski konzul v Jokohami zagotovil dostop do najvišjih japonskih državnih zastopnikov. Sprejela sta ga ravnatelj kmetijskega oddelka in japonski trgovinski minister, za strokovno spremstvo pa mu je bil dodeljen »učeni dr. Ch. Sasaki, profesor na kmetijskem zavodu v Komaba, ki je oddelek cesarskega vseučilišča v Tokio«. Tako ti kot svilogojci, s katerimi se je srečeval na svoji poti od severa do juga Honshūja, so mu ponudili vso potrebno pomoč in so Bolletu ostali v najlepšem spominu: »Na Japonskem so me sprejeli povsod prav uljudno in ljubeznivo, kakor se more pričakovati od prav omikanega ljudstva. Vse osebe, s katerimi sem občeval, so kazale živo zanimanje za namen mojega znanstvenega potovanja in so me v tem izdatno podpirale. Brez tega bi najbrž ne bil mogel izpolniti svoje naloge.« Bolletova knjiga seveda ni potopis, temveč gospodarski priročnik z nasveti, kako prenesti rezultate uspešnega japonskega svilogojstva v evropski svet. Vendar je osnovnemu namenu dodal tudi dosti opažanj o življenju Japonk in Japoncev, kar je njegovo pisanje približalo potopisnim opisom. Že na uvodnih straneh je naštel vse kraje, ki jih je obiskal: »V severu Tokia ogledal sem si kraje: Fukushima, Yanagava, Kakeda, Shimamura, Tomioko, Ueda, Shiwodziri, Nagano in Joshida; na jugu pa: Oji, Sendagaya, Atzumi, Gori, Shizuoka, Avano, Nagoja, Kioto in okolico.«⁵²

50 Bolle, *Sviloreja na Japonskem*, str. I.

51 Prav tam, str. II.

52 Prav tam, str. III.

V primerjavi z navadami v domačem okolju je Bolle izpostavil nenavadno skromno opremljenost hiš, »kajti Japonci ne potrebujejo, kakor Evropejci, hišne oprave, ki zalega mnogo prostora, marveč so njih sobe popolnoma gole, in samo kadar je čas vleči se k počitku, potegnejo žimnice iz stenske male shrambe, kjer so bile pospravljene čez dan«. Njihove hiše so zelo čiste in »bi niti holandska gospodinja ne mogla skrbniše osnažiti svojih hramov,« kot jih zmorejo Japonci.⁵³ Pri orisu poslopij, ki so namenjena sviloreji, je omenjal, da so zgrajena enako skromno kot japonske hiše, da zaradi lesene gradnje ne poznajo dimnikov in odprtih kurišč, da sicer japonski način gretja z žerjavico na premičnih stojalih zagotavlja zadovoljivo toploto skozi večino leta, da pa ob »zimskem mrazu ne dajejo žerjavnice tiste enakomerne gorkote, katere bi bilo potreba, in da trpe po zimi v japonskih stanovanjih več mraza, kakor je prav«. ⁵⁴ Na več mestih je pohvalil japonsko delavnost in natančnost in tudi v tem videl vzrok, da bolezní sviloprejk niso naredile takšnega opustošenja kot v Evropi. Pazljivost, natančnost, spretnost, potrpežljivost in sorodne spoštovanja vredne značilnosti je Bolle namenil rejcem sviloprejk, ki jih je posebej pohvalil, ker so se strokovno dodatno izobraževali na japonskem »svilorejskem poskuševališču« in prenašali znanstvena dognanja v delovanje svoje delavnice. Pri predelavi svile, v kateri japonsko rokodelstvo nekdam po Bolletovem mnenju ni dosegalo kvalitete angleških industrijskih predilnic, pa so zgolj v nekaj desetletjih od državne intervencije v začetku sedemdesetih let 19. stoletja že dosegli zahteve tujega trga in »je dospelo japonsko svilnato blago do tolike popolnosti, da se v znamenitih množinah oddaja na evropskih in prav posebno na ameriških trgih«. ⁵⁵ Ker je statistika povpraševanja po svili na svetovnih tržiščih kazala na hitro rast, je bila edina rešitev povečanje produkcije, Bolle pa glede tega ni dvomil, kdo bo znal to najboljše izkoristiti: »To se da v manjši meri izvesti v Evropi, v večji v skrajnem Orijentu in v prvi vrsti na Japonskem.« ⁵⁶

53 Prav tam, str. 1.

54 Prav tam, str. 12.

55 Prav tam, str. 40.

56 Prav tam, str. 45.

Bolletov prikaz dela v japonski svilarski delavnici
(Bolle, *Sviloreja na Japonskem*, str. 39)

Knjižica *Sviloreja na Japonskem*, prva monografija slovenskega avtorja o japonskem gospodarstvu, ki je bila plod neposrednih izkušenj v stikih z japonskimi pridelovalci in državnimi regulatorji panoge, je bila torej hvalospev japonskim delovnim navadam, ki so avtorja prepričale, da se lahko Japonska hitro prilagodi spremembam na tržišču in se ustrezno odziva na potrebe svetovnega trga.

PODROBNEJŠI OPISI JAPONSKIH NAVAD S KONCA 19. STOLETJA

Bolletovi orisi so bili v času vse večjega dotoka informacij o življenju na Japonskem v slovenske kraje posebnost v tem, da so bili zapisi iz prve roke, zapisi osebe, ki je kraje, navade in predvsem delovno zagnanost in učinkovitost Japoncev in Japonk imela možnost opazovati neposredno. O vtisih ni zgolj pisal, temveč je imel po povratku v domovino tudi predavanja o »svojem potovanju v Kino in Japan, kamor je šel po nalogu naše vlade«. ⁵⁷ Podrobneje so se sicer opisovanja življenjskega stila Slovincem malo znanega ljudstva s skrajnega vzhoda Azije lotili še nekateri slovenski pisci, a je šlo pri teh za povzemanje tujih virov iz različnih knjig ali časopisov. Skladno z rastjo pismenosti, ko je po avstrijski šolski reformi delež branja sposobnih na Slovenkem v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja že dosegel tri četrtine prebivalstva, je rastlo tudi zanimanje za raznovrstno literaturo, pri čemer je bilo vedno atraktivno posegati po podobah iz oddaljenih, malo znanih eksotičnih dežel. Zaradi hitrih sprememb in odpiranja svetu je zanimiv cilj postala tudi Japonska.

Največ Slovenk in Slovencev se je lahko o njej ob koncu 19. stoletja seznanilo iz dveh opisov Japonske. Prvi je izhajal aprila in maja 1889 v *Novicah (gospodarskih, obrtniških in*

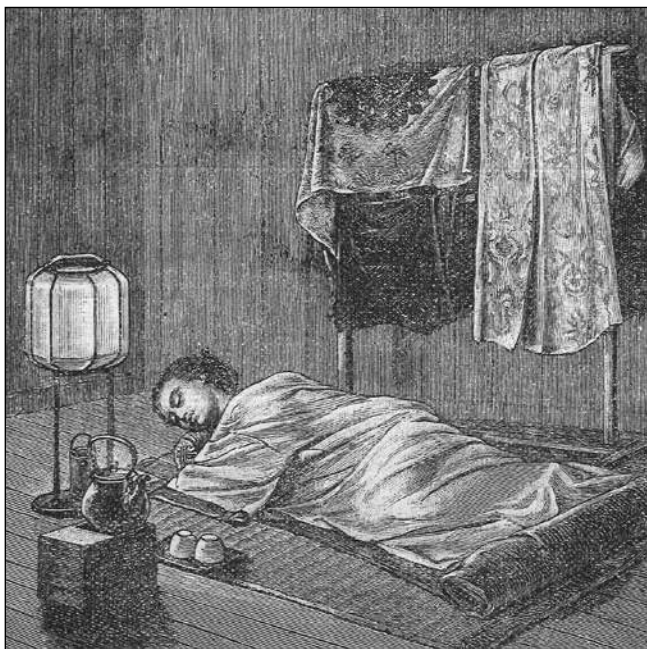
57 *Primorec* (Gorica), 3, št. 3, 5. 2. 1895, str. 2, Znanstveno predavanje.

narodnih) v šestih nadaljevanjih rubrike Zemljepisni in narodopisni obrazi v orisih neznanih narodov in dežel, ki jih je sestavljal »Fr. Jaroslav«. Pod to okrajšavo se je skrila duhovnik, pisatelj in prevajalec France Jaroslav Štrukelj, ki se je zaradi zdravstvenih težav zgodaj upokojil in v samoti veliko bral, pisal in prevajal. Poleg za slovenske izobražence najbolj običajnega poznavanja nemščine je obvladal tudi angleščino, saj je v svojem opisu navajal vire, po katerih je posegal, med temi pa so bili ob nemških tudi angleški in iz še nekaterih drugih jezikov. Da je povzemal po starejših predlogah, je bilo vidno že v prvem delu pisarije o Japonski, saj je najprej navedel, da ima japonski vladar »neomejeno oblast«, že na naslednji strani pa se je popravil in dodal, da je prinesel »brzjavico, da je mikado proglasil dne 11. febr. novo, po nemškem vzgledu sestavljeno japonsko ustavo«. ⁵⁸

Po uvodnem orisu japonskih geografskih značilnosti se je Štrukelj lotil japonskih del in opravil. Začel je s kmetijstvom, ki ga je opisoval kot vrhunsko, kot dokaz pa so mu služile izjave evropske avtoritete Justusa von Liebiga. Poleg že znanega dejstva, da je njihov glavni pridelek »riža, ki je najboljša in najtečnejša na vsem svetu«, je dodal, da Japonci jedo še veliko rastlinske hrane, da pa »domače živali reje malo«. Hvalil je japonske obrtne izdelke, ki naj bi dokazovali njihovo spretnost in iznajdljivost, pri vse bolj uveljavljajoči se trgovini pa namignil na korupcijo, saj naj trgovci ne bi uživali dosti javne veljave, a naj bi znali z denarjem spretno vplivati na državne uradnike. ⁵⁹ Pri opisu oblačil je izpostavil, »da se japonski nazori dosta razlikujejo od evropskih,« ni pa omenil kimona. Pri opisu lepoticenja je bilo očitno, da je povzemal po starejši literaturi, ki je opisovala japonske navade še pred prevzemanjem zahodnih navad, saj naj bi si moški brili glavo »do malega šopka zadaj,« ženske pa »si lepoticijo glavo, zobe si barvajo na črno in obrvi si popupkajo«. Izrazit zahodni pogled si je privoščil pri omembi dolgih hlačnic obleke za dvorne opravke: »Se ve da je

58 Štrukelj, *Zemljepisni in narodopisni obrazi*, *Novice*, 47, list, 17, 24. 4. 1889, str. 132–133.

59 Prav tam, list 18, 1. 5. 1889, str. 139–140.

Ponazoritev preprostosti japonske spalnice za slovenske bralce
(*Stare, Kitajci in Japonci*, str. 132)

hoja v takih hlačah zelo težavna in Evropejec se ne more smehu obraniti.« Živijo običajno v skromnih lesenih hišah z malo notranje opreme, je opisoval bivanjski stil Japoncev, več pozornosti pa posvečajo templjem, ki »nadkriljujejo s svojo arhitekturo vse druge stavbe«. Kot Evropejcem tuje značilnosti, »ki niso hvalevredne,« je omenil zakonsko življenje, a pri namigovanju na toleriranje moške nezvestobe in podrejene vloge žensk Štrukelj ni bil najbolj konkreten.⁶⁰

Pri cestnem sistemu je pohvalil glavno ali cesarsko cesto, »ki se ne ustraši nobene evropske«. Za jedačo in pijačo ter prenočišča je na potovanjih lepo poskrbljeno, kot malce bolj zaostalo pa je omenil poštno službo, a je tudi pri tej omenil napredek, saj »v novejšem času uvajajo Japonci brzozave, grade

60 Prav tam, list 19, 8. 5. 1889, str. 148–149.

železnice«. Pri kratkem orisu japonskega verstva se je vzdržal pogostih katoliških stereotipov o drugačnosti drugovercev in preprosto omenil, da »prvotna, prava domača vera Japoncev je sintovska vera«; izraza šintoizem dotlej Slovenci še niso prevzeli. Za njo je prišla na vrsto »budovska vera« oziroma budizem, pri katerem je omenil tudi večje templje z velikimi podobami Bude v starih prestolnicah Miako (Kjoto) in Nari ter nekaj malo verjetnih zgodb glede verskih navad. Do nekaterih je bil skeptičen tudi sam, saj je zapisal za podatek, da je eden od templjev v Miaku »znamenit tudi že zategadelj, ker v njem stoji v lepih vrstah 333.333 moliških podob, ako je verjeti Japoncem«. ⁶¹ Vsa-koletna priljubljena romanja v Naro, na katerih so se božjepotniki s postom očistili svojih grehov, pa naj bi se končala tako, da so romarje na koncu poti v Nari postavili na tehtnico nad prepadom, in če ugotovijo, »da grešnik noče vsega povedati, uzamejo uteže z vagalice in nesrečnik telebi v prepad«. ⁶² Japonski templji, je omenil Štrukelj, niso bili namenjeni le verskim navadam, ampak so jih uporabljali tudi za gimnastične vaje, zabavo, druženja, trgovanje in čajnice. »Preprosto ljudstvo je zelo praznoverno in vražno, rado nosi svetinje okoli vratu, ki si jih kupuje od svečnikov, češ, da bode srečno potem,« je opisoval Štrukelj, ki ob tem ni delal primerjav z v Sloveniji prevladujočo vero in navadami, prav tako kot tega ni omenjal pri prodaji odpustkov, kjer je japonskim navadam dodal kar uveljavljeno evropsko ime. Pohvalno pa se je izrazil o tradiciji, da so templjem in samostanom pridružene »dobrodelne ustanove, kajti ljudoljubnost in dobrodelnost se smatrata kot dolžnost duhovenstva«. Posebej so bili naklonjeni vdovam, sirotam, podhranjenim otrokom ali prizadetim, npr. slepim. Vse pomožne ustanove so bile pod nadzorom vlade, ki si ne želi, da bi bile pomoči potrebne osebe v nadlego ljudstvu. Javne bolnišnice pa naj bi začeli ustanavljati

61 Verjetno gre za tempelj Sanjūsangen-dō, ki je znamenit po svoji dolgi dvorani, v kateri je 1001 kip tisočrokega božanstva usmiljenja Kannon. Do absurde številke je morda prišlo zaradi imena templja, saj »sanjūsan« pomeni 33. Za pojasnitev se zahvaljujem Luki Culibergu.

62 Prav tam, list 20, 15. 5. 1889, str. 155–156.

šele v zadnjem obdobju pod evropskim vplivom. Prav tako kot skrb za uboge je Štrukelj hvalil tudi japonsko šolstvo, ki je »izborna urejeno«. Osnovne šole dobivajo dovolj sredstev, da se lahko šolajo vsi od šestega do šestnajstega leta, pa tudi v malih vaseh brez rednih šol, »kjer ni nastavljenih učiteljev, uče duhovniki ali nune brezplačno, tako da je komaj dobiti Japonca, ki bi ne umel čitati in pisati.«⁶³

Nadarjeni Japonci lahko nadaljujejo šolanje na vseučilišču v Jedu (tj. univerzi v Tokiu), ki se je razširilo po odpiranju Japonske svetu, tako da je dobilo tudi oddelke za učenje tujih jezikov. Omenil je, da je imela Japonska »javne knjižnice skoro v vsakem večjem mestu,« pa tudi informacija o več muzejskih zbirkah je bila precej skopa. Izhodišče pogledov zahodne civilizacije je bilo vidno v oceni, da »kar se tiče zabav v obče, treba nam samo toliko omeniti, da so Japonci še zelo otročji po naših nazorih. Priljubljene so jim igre, s kakeršnimi se pri nas deca zabava.« Pohvalil pa je gledališča, ki so jih Japonci radi obiskovali, in dolgo tradicijo tiskarstva, z dodano opazko, da tisk ni svoboden in da je treba vse tiskovine vnaprej poslati v pregled pristojnim uradom. Tudi pri tem zapisu ni ponudil primerjave s položajem v domačem svetu, a je Štrukelj z njim zaključil kar obsežen prikaz Japonske in njenega prebivalstva ob pohvalah na račun bogatega japonskega slovstva, tako znanstvenega kot zabavnega: »Vzlasti zanimive so Evropejcu narodne bajke in pravljice, katere pogosto prikazujejo po duhu in smislu svojem prečudno podobnost našim bajkam in pravljicam.«⁶⁴

Čeprav so bile *Novice* med Slovenci znan, nikakor niso bile osrednji slovenski časopis. Večji krog slovenskih bralcev je vsekakor dosegel drugi opis Japonske in Japoncev, knjiga slavista in zgodovinarja Josipa Stareta *Kitajci in Japonci*. Izdana je bila v redni letni zbirki Družbe sv. Mohorja za leto 1893, kar pomeni, da so jo prejeli vsi člani prvega slovenskega bralnega društva. Članske vrste družbe so v začetku zadnjega desetletja

63 Prav tam, list 21, 22. 5. 1889, str. 163–164.

64 Prav tam, list 22, 29. 5. 1889, str. 170–171.

19. stoletja presegle 50.000 članov in je torej knjiga romala na približno toliko naslovov slovenskih bralcev. Knjiga je, kljub naslovu z dvema imenoma, Kitajci in Japonci, sledila tradicionalnemu vzorcu seznanjanja povprečnega Slovenca z azijsko stvarnostjo, torej večjemu poudarku na celinskem delu največjega kontinenta in le manjši pozornosti na otoškem delu, torej v tem primeru deželi vzhajajočega sonca. V knjigi s 143 stranmi se namreč opis življenja Kitajcev konča na strani 131, ko sledi poglavje Korejci in Japonci. Po nekaj straneh, namenjenih Korejcem, je avtor (samo) zadnjih osem strani knjige namenil opisu Japoncev.

Josip Stare se v knjigi ni skliceval na vire, tako da ni znano, iz katerih opisov ali potopisov je pobiral podatke. Za Japonce je navedel, da so zmes različnih korenin, ki pa so jih v enotno japonsko narodnost združile enotne kulturne navade. Uvodoma je na kratko omenil osnovne zgodovinske podatke o Japonski od prvega tisočletja in njeno versko podobo. Sprva je razvoj potekal v močnem stiku s Kitajci, nato pa so se sredi drugega tisočletja Japonci zaprli zunanjemu svetu in z ladjami pluli le še med osrednjimi otoki. V začetku opisa življenjskih navad je Stare omenil, da je »omika močno zblížala Japonce in Kitajce, v marsičem se Japonci še vedno ločijo od učiteljev svojih«. Na prvem mestu je omenil japonsko urejenost in čistočo: »Japonci so bolj čistega telesa, bolj trezni in prijazni, pa se kaj radi in hitro poprimejo tujih šeg in navad; tudi imajo več razuma za umetnost in književnost.«⁶⁵ Japonce je opisal kot ljudi bolj svetle polti od Kitajcev, drobne in krepke postave. Oblačili naj bi se bogati in revni enako, »le tkanina loči bogataša od siromaka; kajti prvi jo ima od svile, poslednji pa od bombaža ali kar od konoplje«. Pred soncem ali dežjem se varujejo s pletenimi klobuki, »ki so podobni široki preobrnjeni skledi«. Omenil je žensko ličenje in spletanje las, pri moških pa je že popravil zastarelost Štrukljeve navedbe in zapisal, da so si nekdanji »zvezali sredi glave čop, zadnja leta pa so se začeli striči in česati kakor Evropejci«.

65 Stare, *Kitajci in Japonci*, str. 137.

Naslovnica knjige Josipa Stareta o narodih z Daljnega vzhoda

V nasprotju z Japonci je Stare kot bolj tradicionalne opisal Japonke, »ki se nič kaj ne veselijo velikih izprememb, ki se danes godé na Japonskem«. Največja želja japonskih žena naj bi bila, kolikor se le da, ustreči željam svojega moža: »O kaki samostalnosti in večjih ženskih pravicah se Japonki niti ne sanja, ampak rada je podložna možu svojemu.«⁶⁶ Svoje življenjske cilje podrejajo moževim željam in še bolj potrebam svojih otrok, ki jih skrbno in samostojno vzgajajo, kajti: »Prva leta življenja ne hrani in ne oskrbuje japonskega deteta nihče drug nego mati

66 Prav tam, str. 138.

njegova, ki ga nikdar ne bo izročila tuji ženski, ampak sama ga doji do tretjega, a večkrat celó do petega leta.« Veliko slabega je Stare zapisal o zvestobi poročenih Japoncev, ki naj bi pogosto zanemarjali žene, jih napodili in zamenjali z drugimi, tako kot Kitajci pa si Japonec pogosto »poleg prave žene vzame še drugih, in potem je ni več sreče v hiši, kajti jedna ruje zoper drugo in vsaka bi rada bila prva«. To naj bi bila, po avtorjevem mnenju, tudi posledica dejstva, da za Japonce, tako kot Kitajce, sklepanje poročne zveze ni državna ali cerkvena zadeva, temveč le družinska svečanost: »Tako na lahko sklenjen zakon se tudi zlahka dá razvezati, če se mož žene naveliča.«⁶⁷ Zato matere pri vzgoji hčera posebej pazijo, da bi jih naučile v popolnosti zadovoljiti moževe potrebe in želje.

Pogosto primerjavo japonskih navad s kitajskimi je Stare uporabil tudi pri opisu notranjosti japonskih hiš, ki »nimajo mnogo pohištva po naši šegi«. Iste prostore uporabljajo za prehranjevanje in za spanje, za vse pa mora poskrbeti žena, ki mora tudi pri tem skrbeti predvsem za moža: »Čudna je japonska šega, da hišni oče sam obeduje, a žena mu streže; in še le kader se je mož nasitil in se podal k počitku, sede tudi žena za mizo, toda le tedaj so ji jedi in pijače v slast, če si je v sveti, da je postregla možu do dobrega, in da je na vsako stran zadovoljen z njo.«⁶⁸ V prehrani je prevladovala rastlinska hrana, zato so imeli Japonci »kmetijstvo posebno imenitno.«⁶⁹ Kot slabo staro navado, ki se je zadržala kljub odpiranju zahodnim kulturnim vplivom, je Stare opisal »opikavanje ali ,tetoviranje‘« Japoncev: »Kakor divjaki, rišejo si tudi Japonci z zbadanjem pod kožo po vsem telesu, za ,olepšavo‘ zvezde, cvetlice ter celó zmajeve podobe.«⁷⁰ Stare ni pripomnil, da ni šlo za splošno navado, da je bila tetovaža lahko kaznovanje, ki naj bi kaznovanemu oziroma tetoviranemu onemogočala vstop v javne stavbe, zato so takšni tetoviranci nosili dolge rokave in poskušali zakriti tetovažo. Kljub

67 Prav tam, str. 139.

68 Prav tam, str. 140.

69 Prav tam, str. 142.

70 Prav tam, str. 140.

novejši vladni prepovedi tetoviranja navada še zdaleč ni izkoreninjena, je dodal avtor. Zaradi potresov so prevladovale majhne lesene hiše, ki pa so toliko bolj izpostavljene drugi nevarnosti, požarom. Toda skrb za obrambo pred požari je imela že dolgo tradicijo. V hišah so si svetili s svečami in grelji z žerjavico v posodah. Zaradi tega je Stare nekoliko podvomil o običajno eni od najbolj hvaljenih japonskih značilnosti: »Navzlic tolikanj hvaljeni japonski snažnosti pa le ni kaj čisto po japonskih hišah, kajti nekoliko jih zakadé smrdljive sveče, nekoliko pa dim od ognjišča, zato ker nimajo dimnikov.«⁷¹

Opis življenja na Japonskem je Josip Stare zaključil z opisom sprememb v zadnjih letih na političnem, gospodarskem in tehnološkem področju. Japonce je ocenjeval kot obrtno spretno rokodelce, ki so najprej posnemali Kitajce in jih kmalu prekorsili, v zadnjem času pa začeli posnemati nove vzore: »Sploh so zadnja leta na Japonskem godé velike izpremembe; ker čez noč bi radi vse ponaredili tako, kakor je pri nas v Evropi.«⁷² Zato je cesar vpeljal reforme, začel pošiljati japonske mladeniče na evropske univerze, posodobil šolstvo na Japonskem, »vpeljal naš krščanski koledar, a sklical je celó državni zbor po evropskem vzoru«. S pospeševanjem železniškega in ladijskega prometa so okrepili tudi trgovsko menjavo s tujino, kar so lahko občutili tudi bralci Staretove knjige, ker »kakor dandanes po japonskih prodajalnicah nahajaš vsakovrstnih evropskih izdelkov, tako po naših dobivaš japonskih«.⁷³

Posredni opisi Japonske so si bili torej v marsičem podobni, saj so avtorji verjetno povzemali sorodne vire in se ustavljali pri podobnih posebnostih, za katere so menili, da bi lahko bile njihovim bralcem zaradi svoje eksotičnosti zelo zanimive.

71 Prav tam, str. 141.

72 Prav tam, str. 142.

73 Prav tam, str. 143.

RAST JAPONSKEGA UGLEDA OB VSTOPU V 20. STOLETJE

Zaradi odpiranja širšemu svetu in sprejemanja zahodnih novosti v svoj donedavno še zaprti svet je bila Japonska ob koncu 19. stoletja vse bolj na očeh zahodnih opazovalcev. Že pogled na slovensko potopisno literaturo nakazuje, da je bila Slovencem vsekakor bolj znana Kitajska, seveda tudi Indija, Japonska pa je bila do zadnjega desetletja 19. stoletja v mnogočem še nepopisan list.⁷⁴ A se je v desetletjih obnove Meiji položaj temeljito spremenil in v primerjavi s Kitajci in Kitajsko so pridobivali Japonska in Japonci na Zahodu vse večje simpatije.⁷⁵ Povprečni Slovenec je sicer o Japonski in njenih prebivalcih ob koncu 19. stoletja še vedno vedel bore malo. V šolskih letih so o njej izvedeli le nekaj osnovnih geografskih podatkov, ki si jih verjetno niti niso znali najbolje predstavljati. V drugih zapisih, omenjenih dveh obširnejših in drobnih noticah v časopisju, pa so prevladovala podoba, ki se niso dosti razlikovale od pogledov večine ostalih Evropejcev na Japonsko. Da je bila Japonska dotlej večja neznanka od npr. Indije ali Kitajske, je vidno že iz omenjenih opisov, kjer je za nekatere značilnosti japonskega vsakdanjika navedeno, da so takšne kot kitajske ali pa da se v kakšni posebnosti ločijo od Kitajcev; pisci so ob tovrstnih zapisih samoumevno pričakovali, da

74 Prim. Šmitek, *Poti do obzorja*.

75 Šmitek, *Slovenska doživetja prostranstev*, str. 415.

bralec bolje pozna kitajsko stvarnost in da bodo s tovrstnimi primerjavami lažje predstavili tudi japonski vsakdan. Japonci so bili v prikazih slovenskega tiska predstavljeni z več zelo pohvalnimi lastnostmi, večkrat ponavljajočima se čistostjo in urejenostjo. V skrbi za čistočo in urejenost bivanjske okolice naj bi se precej razlikovali od Kitajcev, od katerih so sicer, kar so pisci pogosto poudarjali, prevzeli kulturne navade. Za razliko od Kitajcev so bili Japonci bolj dojemljivi za novosti in dosežke zahodne civilizacije, kar je bilo v zadnjih desetletjih vidno v hitrem odpiranju in prilagajanju evropsko-ameriškim vplivom in življenjskemu stilu. Seveda je bilo to odpiranje »naši« civilizaciji deležno ugodnih ocen iz slovenskega tiska, ob omenjanju marljivosti, podjetnosti in spretnosti pa je bil večkrat pohvaljen hitri razvoj šolskih in kulturnih ustanov. Ekonomsko bolj situirano meščanstvo se je s prebiranjem liberalno usmerjenega časopisja v nemškem jeziku seznanjalo tudi z naraščajočo japonsko ekonomsko močjo in prihajalo posredno v tesnejši stik z njeno trgovino.

V nasprotju s tem je bilo negativno omenjano dejstvo, da so bili Japonci v preteklosti preganjalci kristjanov in krščanske vere. Verovanja in verske navade Japoncev so bili skorajda popolna neznanka, kar pa ni bilo pomembno v primerjavi s tem, da so pred stoletji zatrli dosežke prvih razširjevalcev krščanstva na Japonskem. Zaradi nepoznavanja verske tradicije so bile nekatere življenjske navade Japoncev prikazane kot nenavadne, eksotične in za zahodni svet nesprejemljive. Nekatere značajske lastnosti, ki niti niso bile nujno opisane realno, pa so dobile zelo negativne odklonilne oznake. Med temi je vsekakor treba omeniti izpostavljanje nezvestobe mož, njihovega (domnevno pogostega) slabega ravnanja z zakonsko družico in neenakopravnega položaja žene v družini. Pogled na družinske odnose je bil seveda pogojen z idealiziranjem družinskih odnosov v krščanskem svetu.

Sredi devetdesetih let 19. stoletja se je začelo zanimanje za Japonsko povečevati zaradi odprave strogih omejitev za gibanje tujcev, spodbujanja turizma po novih železniških progah in japonskega samozavestnega vstopanja na mednarodno

prizorišče. Spoštovanje do hitrega napredka države na skrajnem vzhodu Azije se je med evropskimi predstavniki začelo mešati z zaskrbljenostjo zaradi naraščanja njene politične in vojaške moči. Širitev japonskega vpliva na bližnja otočja so v sedemdesetih letih 19. stoletja potrjevali sporazumi z evropskimi velesilami, ko pa je v japonsko-kitajski vojni v letih 1894 in 1895 Japonska poskušala krepiti svoj vpliv tudi na azijski celini, je trčila ob interese evropskih kolonialnih velesil. V nasprotju s sporadičnostjo novic iz Japonske v prvih desetletjih obnove Meiji je bilo spremljanje kitajsko-japonskega vojskovanja, predlogov za mirovna pogajanja in intervencij evropskih sil redno tudi v slovenskem časopisju. Slovenski bralci so lahko v svojem dnevnem časopisju redno prebiralci novice o krepitvi moči Japonske. Pri izpostavljanju japonskih vojaških zmag nad Kitajsko je bilo večkrat poudarjeno, da ima sicer veliko večja Kitajska desetkrat toliko prebivalcev kot Japonska, a je bila Japonska tista, ki je nizala zmago za zmago. Na koncu pa bila, kar so poročali tudi slovenski časniki, razočarana, ker naj bi zaradi pritiskov kolonialnih velesil v mirovnih pogodbah iztržila premalo. Uredništvo bolj panslovansko usmerjene revije *Slovanski svet* je, sklicujoč se na ruske vire, že ocenjevalo, da bi »Japonija« lahko bila tista država, ki bi s pomočjo Anglije ogrožala interese največje slovanske države v vzhodnoazijskem prostoru.⁷⁶

Najpomembnejši slovenski časopisi *Slovenec*, *Slovenski narod*, *Novice gospodarske, obrtniške in narodne* so tudi po umiritvi razmer na Daljnem vzhodu še naprej redno poročali o dogajanju v Japonski, pri tem pa niti ni nujno več prevladoval vzvišeni ton Evropejcev. Ko so npr. *Novice* poročale o japonskem časopisju, so omenile, da se srečuje z enakimi težavami kot domače v Avstriji, kajti »politično časnikarstvo je vsled stroge cenzure najmanj razvito. Kakor se vidi, je časnikarstvo dobro zastopano na japonskem in da se ednako kakor pri nas s političnimi redakterji trdo postopa.«⁷⁷

⁷⁶ *Slovanski svet*, 8, št. 3, 19. 1. 1895, str. 25, Ruske drobtinice.

⁷⁷ *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 55, list 1, 1. 1. 1897, str. 7, Časnikarstvo na japonskem.

Množile so se tudi vrste tistih, ki so podobe Japonske prejemali prek barvitih razglednic, saj je ravno ob prelomu 19. v 20. stoletje vzbrstela moda pošiljanja razglednic. Časopisje še v prvem desetletju 20. stoletja večinoma ni bilo sposobno ali naklonjeno objavi slik in fotografij, če pa so jih že objavljali, so bile črno-bele. Tehnološki proces pa je omogočil tiskanje velikih serij razglednic v barvah, kar so izkoristili številna podjetja in trgovci. Pionirska era razglednic, ko te še niso bile splošno dosegljiva roba, se je končala leta 1898, razmah množičnih in cenovno sprejemljivih razglednic pa je sprožil njihovo zlato dobo, ki se je zavlekla do 1. svetovne vojne in se po njej nadaljevala v drugačnih oblikah.⁷⁸ Japonci so pri tem prehitevali ostale azijske narode, kjer so pri oblikovanju razglednic in izboru motivike prevladovali zahodni podjetniki, medtem ko je japonska podjetnost vplivala na odpiranje stotin fotografskih delavnic že kmalu po odpiranju svetu in so te konkurirale podjetjem v tujini, ki so s tiskanjem razglednic o drugih državah pravzaprav ustvarjale pogled na druge. Primerjava motivike v razglednicah iz Japonske in v tujini tiskanih razglednic o Japonski ne kaže velikih odstopanj, tako da za prvo obdobje velja, da so prevladovale slike lepih Japonk, pogosto gejš, etnografske motivike s podobami krajev in vsakdanjega življenja, slike delavcev in delavk v različnih poklicih, pri čemer je bilo precej sviloprejstva, in belih češnjevih cvetov. Podobe so močno vplivale na oblikovanje podobe o Japonski, njenih ljudeh in kulturi v zahodnem svetu.⁷⁹

Razglednice niso imele veliko prostora za pisanje in niso dopuščale pretirano dolgih opisov, tako da so bili zapisi na njih precej skopi in so naslovníkom pogosto več povedale živopisne slike z zanje nenavadnimi podobami poslopij, oblekami in navadami ljudi, manj pa večinoma kratki zapis s pozdravi v domovino. Iz vzhodnoazijskega prostora so, podobno kot od drugod, popotniki pošiljali topografske razglednice, ki so prikazovale pristanišča, velika mesta, naselbine zahodnjakov, verske kraje in svetišča,

78 Woody, *International Postcards*, str. 17–22.

79 Handy, *Japonisme and American Postcards Vision of Japan*.

turistične kraje in njihova prizorišča ter ulice in ulično življenje. Pri bolj etnografsko zasnovanih razglednicah se je njihov gledalec seznanjal s tradicionalnimi gospodarskimi, prometnimi in drugimi življenjskimi navadami vsakdana, oblačilno kulturo in pričeskami ter kulturnimi posebnostmi glasbe, plesa in gledališč.⁸⁰ Leta 1899 je veliko razglednic iz Japonske in ostalih vzhodnoazijskih dežel domačim na Snežnik ali Mašun poslal Jožef Obereigner, strojni inženir na križarki Kaiserin Elisabeth. Na kopnem je prebil več dni, a so sporočila skopa, kot na splošno velja za razglednice pomorščakov. Več so povedale podobe na slikah. Ko sta njegova sestra in svak pričakovala otroka, jima je npr. poslal kartico s podobo japonske matere s pahljačo in spečim otrokom. Slika turistov, ki jih na nosilnicah prenašajo domačini v turističnem kraju, je povedala več, kot bi bilo možno opisati na skromno odmerjenem mestu dopisnice.⁸¹ Več od običajno skromnih opisov je s poti na trgovskih ladjah po Daljnem vzhodu svoji zaročenki pisaril Ivan (John) Jager. Na dopisnici iz Nagasakija, »ki ima milejši klimo kot je v Gorici,« je decembra 1901 preprosto skico veslača na morju izpostavil kot primer japonske preprostosti in učinkovitosti, saj »je tako značilna za Japance, ki s par linijami vedno store velik efekt«. Navdušen pa je bil tudi nad tistim, kar so Evropejci že velikokrat pohvalili: »Vse zelo snažno in prikupljivo – kakor noč in dan je razlika med kitajsko zemljo.«⁸² Vnet zbiralec razglednic je bil vojni kurat Ivan Koršič, ki je služboval v Pulju, vojni bazi avstrijske mornarice, kamor so mu prijatelji pošiljali ali prinašali razglednice z vsega sveta, sam pa jih je hranil v lepih albumih. Tudi nekateri drugi pomorščaki so ravnali tako. Ker nekatere razglednice niso bile poslane, temveč so bile kupljene iz zbirateljskih vzgibov, so lahko drugi dobili informacijo o prikazanem na njih le, če jim jih je pokazal lastnik albuma in ob tem razlagal tudi njihovo vsebino.⁸³

80 Shigemori Bučar in Veselič, *Podobe Vzhodne Azije*, str. 127–128, 131.

81 Shigemori Bučar in Veselič, *Najstarejše vzhodnoazijske razglednice v slovenskih zbirkah*, str. 70–74.

82 Prav tam, str. 78–79.

83 Marinac, *Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča*, str. 88–93.

Nekateri mornarji so si vendarle vzeli več časa in svojem pošiljali daljša pisma z natančnejšimi opisi videnega. Med takšne je sodil podčastnik Alojz Zarli, ki je leta 1901 nekajtedenski obisk v Jokohami bolj podrobno opisal v pismu bratu. Imel je enkratno priložnost opazovati obhajanje praznika češnjavega cveta v Tokiu, kjer je v z belim cvetjem obsipani prestolnici občudoval občinstvo, »dame v krasnih poletnih toaletah, kakor tudi pisane barve različnih gala uniform« japonskih politikov in tujih predstavnikov, nato pa v nasprotju s tem težko pričakovani prihod cesarja, ki je bil pravo nasprotje prejšnje fascinacije: »Njegovo veličanstvo ne predstavlja v starosti 40–48 let nobene posebne pojave, noge na vznoter obrnjene, Majors hlače brez pasu ali naramnic, si lahko to sliko predstavljaš, eno navadno črno bluzo (kratko) in eno delovno kapo, vse to je prestavljalo njegovo toaleto.« Zarlija je bolj pritegnil pogled na njegovo soprogo: »Cesarica precej mlajša izgleda, imenitna. Ona kakor tudi princeze tokrat niso bile v japonskih nacionalnih kostumih takozvanih ‚Cakimonos‘ / vse po evropski modi ukrojene toalete, svilene, ki pa po mojem mnenju niso bile prikladne, neprimeren modrc in hoja k temu rahlo prisiljena – v splošnem zanimiv pogled.« Več časa je očitno porabil za opazovanje pripadnic nežnejšega spola: »Poteze obrazov vseh dam so bile čudovite, kar je na splošno pri vseh Japonkah, saj si obraze zelo negujejo.« Na nepozaben dogodek ga je tudi kasneje opominjala drobna pozornost gostiteljev, kajti »vabilo v japonski pisavi mi je ostalo za spomin«. ⁸⁴

V opisovanju mest in stanovanj je Zarli bratu omenjal splošna opažanja o življenjskem stilu Japoncev, da so hiše običajno enonadstropne in lesene, imajo enostavno notranjščino brez postelj in pohištva in so odprte navzven. »Oblačila žensk in moških so navadni Kakimonos, kot pri nas domače halje in to poleti in v zimi,« je na svojski način opisal kimono. Pri ženskah je občudoval lepo spletene lase, pri čisto postrizženih moških pa ga je presenečalo, da so »brez pokrival«. Nenavadna se mu je zdela tudi obutev: »Obuvala imajo lesena čudni oblikovana,

84 Navedeno po Marinac, *Čez morje na nepoznani daljni vzhod*, str. 104–106.

zato imajo vsi na znotraj obrnjene noge.« Ker je vse to opisoval v zasebnem pismu, je brez zadržkov navedel tudi, da so v Tokiu »največkrat in najraje obiskovali« četrt Yoshiwara, kjer je bilo središče tokijske prostitucije:

»Ta četrt je velika kot cela Pula, z največjimi hišami, vsako okno električno osvetljeno in zamreženo in so deklice preko dneva izpostavljene na vpogled.

Te deklice so stare od 14 do 20 let, kar je preko je že prestaro in ne pride v poštev. /.../ Deklice so zelo čiste in prikupne, celo toplo vodo se dobi za umiti – koder pri nas imamo samo mrzlo. Samske se od poročenih razlikujejo v tem, da imajo samske bele zobe, poročene pa črno barvane in so zelo grde.«⁸⁵

Širjenje informacij z Daljnega vzhoda, Japonske še bolj kot Kitajske ali Indije, je kljub vsem novostim zajelo ožji del prebivalstva na Slovenskem. Večini je bila Japonska do konca 19. stoletja neznana ali vsaj manj znana oddaljena dežela, za katero še ni bilo niti ustaljenega enotnega poimenovanja, saj se je v slovenskih zapisih še vedno mešalo zapisovanje imena države, naroda in njenih mest. Celo v istem besedilu se je lahko pojavilo dvoje različnih zapisov imen, tako da je poleg sicer uveljavljajočega se poimenovanja Japonska bralec naletel tudi na Japan ali Japonijo. Japonci še niso bili nujno Japonci, temveč so lahko bili tudi Japanezi. Imena mest pa so bila še bolj problematična. Tokio je že začel prevzemati primat pred zapisi Jedo ali Yedo, medtem ko nekdanji Miako še ni imel enoznačnega naslednika, saj je slovensko časopisje poročalo o novicah iz Kiota in iz Kyota.

Ob prestopu v 20. stoletje je v zunanjepolitični rubriki poročevalec časopisa *Slovenec* zapisal, da se svet ne bo več tako kot v 19. stoletju vrtil zgolj po diktatu evropskih držav, kajti »vsa novejša svetovna politika se suče okoli nadvlade na morju in novih pridobitvah v Aziji in Afriki. In tu se križajo koristi Anglije, Rusije, Francije, Nemčije, Amerike in Japana.« Nič novega ni bilo, da so se ob tem sklepala zaveznitva v okviru tradicionalnih

85 Prav tam, str. 106.

Japonsko cesarstvo oziroma Japonija z glavnim mestom Jedo oziroma Tokio v Staretovi knjižici (Stare, *Kitajci in Japonci*, str. 125)

povezav med evropskimi silami, presenečenje pa bi utegnili biti neznanki, ki bi lahko odločilno vplivali na jutrišnji svet. Poročevalec je v članku, objavljenem v prvih dneh 20. stoletja, bistroumno in tudi preroško zapisal: »Jeziček na tehtnici sta sedaj Japan in Amerika.«⁸⁶

86 *Slovenec*, 29, št. 9, 11. 1. 1901, str. 2, Kina in velevlasti.

**NOVINKA
MED VELESILAMI
V SLOVENSKIH OČEH**

»RUMENA NEVARNOST«

Tako kot drugod po svetu je rusko-japonska vojna v letih 1904–1905 spremenila tudi interes Slovencev za deželo in ljudi, o kateri so dotlej vedeli bore malo. Vojna za prevlado na Daljnem vzhodu, za nadzor nad Mandžurijo in Korejo, za ruski dostop do južnejših pristanišč, v katerih voda pozimi ne zamrzne, in za možnost ekonomskega izkoriščanja ozemelj se je začela v začetku leta 1904, ko je Japonska poslala glavnino vojaškega ladjevja proti Koreji in začela na Korejski polotok izkrcavati kopenske sile, rusko pacifiško ladjevje pa blokirala v zamrznjenem Vladivostoku, da ni moglo priskočiti na pomoč svoji kopenski sili. Japonska pehotna armada je ob podpori ladjevja najprej zavzela Korejo in s prestopom mejne reke Jalu že spomladi 1904 napredovala proti severu v globino Mandžurije. Z novim izkrcanjem na polotoku Liaodong so hoteli Japonci prisiliti k predaji najmočnejšo rusko utrdbo v Port Arturju, preden bi ruskim kopenskimi silam lahko iz Evrope prišlo na pomoč baltiško ladjevje. S predajo ruske vojske v Port Arturju v začetku januarja 1905 je bila Rusija poražena na celini, še večjo katastrofo pa je zatem doživelo baltiško ladjevje, ki je po dolgi poti konec maja 1905 izgubilo večino ladij v največji pomorski bitki v zgodovini pri otoku Tsushima (v slovenski literaturi običajno Cušima) v Korejskem prelivu.

Od začetka vojne so slovenski časopisi prinašali obširna vojna poročila. Kateri strani v vojni je bila namenjena naklonjenost Slovencev, ni bilo nikakršnega dvoma. Rusija je bila veliki slovenski brat, dežela, o kateri so Slovenci v domačih knjigah in časopisih že lahko dosti prebiralali. Številni ugledni Slovenci so ob začetku vojne izkazovali glasno podporo Rusiji in pošiljali pozdrave z željami po hitri ruski zmagi v vojni. Med slovenskimi izobraženci so poznali ruske kulturne dosežke, na začetku 20. stoletja pa so se tudi med Slovenci krepile neoslavistične ideje.⁸⁷

Nasprotnik Rusije v vojni, ki je pritegnila pozornost celotnega sveta, je bil med majhnim slovenskim narodom, ki si je prizadeval za lastno kulturno emancipacijo v večnacionalni evropski državi, praktično neznan. Zato je bila vojna, v katero se je zapletla Japonska, tudi priložnost, da so začeli slovenski časnikarji, kot drugod po svetu, več pisati o njej, o njenih prebivalcih in njihovih navadah. Iz opisov bomo izpustili vojaške zadeve, orise vojaških spopadov, bitk in usod vojakov na frontah, ki so zapolnjevali prve strani časopisov. Pozornost bomo namenili načinu opisovanja naroda, ki so ga slovenski časnikarji slabo poznali in so bili zato odvisni skorajda izključno od povzemanja tujih stališč. Sprva so zato v slovenskem časopisju prednjačili negativne ocene prebivalcev otoške države na vzhodu Azije, žaljivi opisi Japoncev in njihovih značajev, ki so se jim za razliko od dotedanjih izpostavljanj daljnovzhodne eksotike pridružili še izrazito rasistični toni. Slovenski časopisi so se že ob prvih novicah o grozeči vojni jasno postavili na eno stran, časopis *Slovenec* pa je z glavnim naslovom »Rumena nevarnost« na prvi strani zelo neposredno pokazal, na čigavi strani so slovenske simpatije in komu ne bi smeli dopustiti širjenja vpliva na Daljnem vzhodu in drugod po svetu. Po orisu napetosti in prikazu ekonomskih interesov in osvajanj Rusije in Japonske v nedavni preteklosti je nepodpisani pisec uvodnika zaključil z oceno, da morebitnega

87 Obširneje o tej tematiki v Kunstelj, »*Ruski medved vs. Japonska podgana*« : odsev rusko-japonske vojne v slovenskem časopisju tistega časa. Čuček, *Rusko-japonska vojna 1904/1905* : (odmevi v slovenskem časopisju).

vojaškega spopada le ne bi smeli ocenjevati zgolj z ekonomskega stališča, temveč tudi s civilizacijskega vidika obrambe zahodne kulture:

»Ko bi se ojačilo in zmagalo rumeno mongolsko pleme, gorje potem Evropi. Kakor kobilice bi se usuli Japonci in Kitajci na evropske zelene livade, in vsi topovi bi ne preprečili rumene nevarnosti, kakor kaže izkušnja v Severni Ameriki. V tem oziru tudi Angleži soglašajo z Rusi, ki so jim še vedno ljubši sosedje, nego Japonci in Kitajci. S tega kulturnega stališča pa tudi kot Slovani želimo, da se Rusija utabori na daljnem vzhodu ter prebavi težko Mandžurijo.

Rusija izvršuje na vzhodu v imenu Evrope in za Evropo velevažno kulturno nalogo, ko dela jezove rumeni nevarnosti in budizmu.«⁸⁸

Časopis *Slovenski narod* se je že naslednji dan, 8. februarja 1904, pohvalil, »da je bil naš list prvi, ki je imel vest, da ,danes, ali jutri' izbruhne vojna, zakaj niti eden drugih – bodisi avstrijski, nemški ali angleški list – nima tega poročila, iz česar se lahko slovenska javnost prepriča, kako izborne so naše zveze!« Ob poveličevanju Rusije so zapisali, da je Japonska šla v vojno »brez upa zmage«. S sklicevanjem na izjavo (neimenovanega) slovanskega diplomata, ki naj bi dlje časa bival na Japonskem, so zatrdili, da naj bi se tega zavedal tudi del japonskega vodstva, ki pa je podlegel splošni želji po vojni z Rusijo, kajti: »Japonec je rojen optimist. Vsak Japonec, ki si kupi srečko, je takoj iz začetka prepričan, da zadene glavni dobiček in tako misli tudi vsak Japonec, da mora Japonska zmagati, naj se že vojskuje s komerkoli, zlasti odkar je v zadnji vojni potokla Kitajce.«⁸⁹ Po omembi hitrega razvoja Japonske v zadnjih desetletjih pa je sledil zelo zaničljiv zapis o vplivu tega razvoja na značaj Japoncev:

»Današnja Japonska že zdavna ni to, kar je nekdaj bila, zdrava, krepka, dobro se razvijajoča država. Civilizacija ni vplivala ugodno na ljudstvo, ker mu ni mogla oplemeniti srca in duha.

88 *Slovenec*, 32, št. 4, 7. 1. 1904, str. 1, Rumena nevarnost.

89 *Slovenski narod*, 37, št. 30, 8. 2. 1904, str. 1, Vojna na daljnem vzhodu.

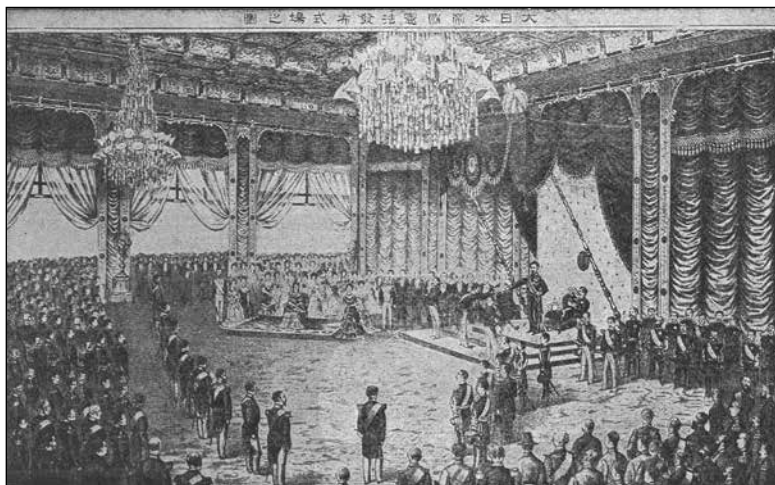
Japonska kultura je le navidezna, površna, pravi pobeljeni grobovi. Japonec je sicer na zunaj civilizovan, znotraj pa je takšen barbar in Azijat, kakor je bil preje. Japonec, ki je bil preje, kakor vsi barbari, pošten in odkritega značaja, je postal pod vplivom evropske civilizacije lažnjiv, zahrbtn, nepošten in zagrizen šovinist, ki smatra sebe za prvi narod na svetu. Posledica tega je, da narašča mržnja proti tujezemcem na Japonskem od dneva do dneva in da je sovraštvo do njih sedaj že doseglo meje, kakor se ne da niti primerjati s Kitajsko.«⁹⁰

Po priznanju, da je japonska vojska za azijske države prav vzorno urejena, je člankar dodal, da se vendarle ne more soočiti z nobeno evropsko velesilo. »Japonci bodo pobiti, o tem ni dvoma,« je menil komentator in dodal, da se bodo nato Japonci znesli in maščevali nad tujci, »ki sedaj žive na Japonskem. V tem slučaju se bodo godila grozodejstva na tujcih, kakor jih morda še ne pozna zgodovina.«⁹¹

Slabšalne in žaljive oznake drugih ras, narodov in vernikov drugih religij so se v naslednjih dneh v slovenskih časopisih vrstile ena za drugo. Liberalno usmerjeni *Slovenski narod* je naklonjenost Rusiji izkazoval s poniževanjem Japoncev in tistih, ki so jih podpirali, zlasti Angležev in Američanov. Čeprav so omenjali japonsko dojemljivost za vpliv evropske civilizacije, so ob tem ponavljali, da so jo Japonci prevzeli na svoj »azijatski« način, da Japonci zgolj kopirajo in ponavljajo, ne ustvarijo pa ničesar novega. »Japonci so vseskozi praktični ljudje, katerim nedostaje sake fantazije, zato so predvsem dobri trgovci. Predvsem pa se odlikujejo po svoji posebni nadarjenosti, se vsaj na zunaj prilagoditi tuji evropski kulturi.« Japoncem so priznavali delavnost in predvsem snažnost, v kateri se Japonec »odlikuje pred vsemi azijatskimi narodi«. Toda po značaju naj bi bil »Japonec nezaupen, lažnjiv in maščevalen ter zelo udan nenravnosti,« torej naj bi ga »odlikovale« številne slabe značajske poteze. Veliki napredek v zadnjih desetletjih, npr. na področju šolstva, vojaške organizacije in demokratizacije

90 Prav tam, str. 2.

91 Prav tam.

Cesar Mutsuhito med govorom na zasedanju japonskega državnega zbora, na katerem je razložil vzroke za vstop v vojno z Rusijo.

(Lampe, *Vojska na Daljnem Vzhodu*, str. 110)

političnega sistema, je bil orisan s konkretno dozo dvoma: »Japonska ima sedaj svojo ustavo in svoj državni zbor po evropskem vzgledu, če pa je japonsko ljudstvo, ki je vendar v bistvu še barbarško in neolikano, doraslo in zrelo za take moderne naprave, to je seveda drugo vprašanje.«⁹²

Ko je postala vojna dejstvo in so tudi na Slovensko začele prihajati novice o vojaških spopadih, so slovenski časopisi složno krivdo za izbruh vojne in kršenje mednarodnega prava brez kančka dvoma pripisovali Japonski, ruski strani pa zaželeli in napovedovali hitro zmago. Slovenskim poročevalcem se je zdelo nenavadno, da Japonce k vojni spodbujajo in jo v njej podpirajo Angleži, ko pa hočejo ravno Japonci prevzeti glavno besedo na Daljnem vzhodu, kjer imajo svoje posesti tudi Angleži, Francozi in Nemci. »Vse te evropske koristi pa so v veliki nevarnosti, ako n. pr. sedaj zmagajo Japonci ter se s Kitajci kot rumena kuga in lačne kobilice vržejo na zapad proti Evropi,« je

92 *Slovenski narod*, 37, št. 31, 9. 2. 1904, str. 1, Vojna na Daljnem vzhodu.

opozarjal katoliški časopis *Slovenec*.⁹³ Liberalni *Slovenski narod* pa je omenjal, da je Rusija popuščala zahtevam Japonske, dokler se je dalo, na vojno napoved Japonske pa ni mogla odreagirati drugače, kot je:

»Umevno pa je, da Rusija, ta silna in ogromna država, pred katero se celo trese vsa Evropa, ni mogla in ni smela kapitulirati pred jedva v krog civilizovanih narodov vstopivšo državo vzhajajočega solnca, ako ni hotela škodovati svojemu ugledu in svoji veljavi ne le v Evropi, ampak zlasti v Aziji. /.../

S tem svojim dejanjem pa so Japonci pokazali, da so se pač navidezno in na zunanje navzeli evropske kulture in se površno prilagodili evropskim šegam in navadam, v bistvu pa so ostali stari barbari in Azijati, kakršni so bili pred 40. leti, ko jih še ni oblizala zapadna prosveta!«⁹⁴

Slovenski časnikarji so se zgrozili ob podatku, da je »prilicavi Japonec, ki je jedva pred eno življenjsko dobo stopil v krog civilizovanih narodov«, sploh dobil podporo pri nekaterih evropskih narodih, predvsem pri Angležih in delu Nemcev. Brez obotavljanja so zatrjevali, da bi bila zmaga Rusije, o kateri na začetku niti za trenutek niso dvomili, pomembna tudi za Slovence:

»Odkrito je treba priznati, da bi bil poraz Rusije ne toliko usodepoln za njo samo, kakor zlasti za ostale Slovane. Ni treba se varati, da ostali Slovani ne potrebujemo Rusije in da se lahko zanašamo na svoje moči. To bi bila huda zmota. Močna, ugledna Rusija je za vse Slovane velika moralna zaslomba in Slovane se bo samo tako dolgo upoštevalo, dokler bo Rusija silna in uplivna. In prav gotovo je, da, ako Rusija izgubi na svoji veljavi, ako v boju podleže, da se bodo avstrijski Slovani še bolj potiskali ob steno, kakor doslej.«⁹⁵

Prve novice o japonskih vojaških uspehih so bile zato sprejete s skepsjo in kot širjenje lažnih vesti iz držav, ki so v vojni podpirale Japonsko. Še s hujšim zavračanjem so bile sprejete

93 *Slovenec*, 32, št. 32, 10. 2. 1904, str. 1, Rusko-japonska vojna.

94 *Slovenski narod*, 37, št. 32, 10. 2. 1904, str. 1, Vojna na Daljnem vztoku.

95 *Slovenski narod*, 37, št. 34, 12. 2. 1904, str. 1, Vojna na Daljnem vztoku.

novice, da naj bi ruski vojaki v Mandžuriji in Vladivostoku ropali po japonskih hišah in pobijali Japonce: »To so pač zlobne laži, katere Japoncem pač nikdo ne bo verjel razen kak zagrizen Anglež ali avstrijski Nемеc! Takih dejanj bi bili morda zmožni Japonci s svojo 30 letno kulturo, ne pa civilizovani Rusi!« se je hudoval novinar *Slovenskega naroda*.⁹⁶

Katoliški list *Slovenec* je v zgodbo vpeljal še enega, ki ga je ocenjeval kot večnega nasprotnika krščanskih Slovanov, tj. Juda: »Kaj bo? O tem pišejo vsi listi. Umevno je, da so glavni židovski listi na strani Japonske, ker slovanska kultura Židu ne diši. Židje kažejo s tem svoj srd do Rusije, ki Židom stopa na prste, kakor zaslužijo.« Prva poročila o japonskih vojaških uspehih so tako pripisali le židovski in angleški propagandi, svojim bralcem pa svetovali: »Še enkrat priporočamo čitateljem, naj se ne dajo vznemirjati po londonskih poročilih. Tudi če bodo Japonci dosegli na morju še kak uspeh – končna zmaga bode brez dvoma ruska.«⁹⁷

Stališča z naslovnice osrednjih slovenskih časopisov iz prvih dni spopadov februarja 1904 so se nato ohranjala med komentarji vojne še naslednje mesece, ko sicer poročila niso tako intenzivno zapolnjevala prvih strani časopisov. Slovenski časniki so novice o japonskih zmagah označevali kot del protiruske propagande in počasnost oziroma odsotnost ruskega odziva v obliki velike protiofenzive pojasnjevali z dejstvom, da Rusija šele pošilja pomoč na daljnovzhodno bojišče.⁹⁸ Šele ko so začeli izgube svoje vojske in poraze v bitkah priznavati tudi ruski časopisi, so skeptični Slovenci lahko posumili, da morda zmagovalec v vojni le ne bo tako samoumevno velika slovanska Rusija. Toda optimizem so podžigali z novicami, da imajo Rusi na voljo še veliko sil, ki jih lahko pošljejo na fronto, da pa je po drugi strani Japonska zaradi večmesečnega bojevanja izčrpala vse vojne rezerve. »Malo potrpljenja« je *Slovenec* septembra 1904 naslovil komentar rusko-japonske vojne, objavljen na prvi

96 Prav tam, str. 2.

97 *Slovenec*, 32, št. 34, 12. 2. 1904, str. 1, Vojska.

98 *Slovenec*, 32, št. 73, 31. 3. 1904, str. 2, Rusko-japonska vojska.

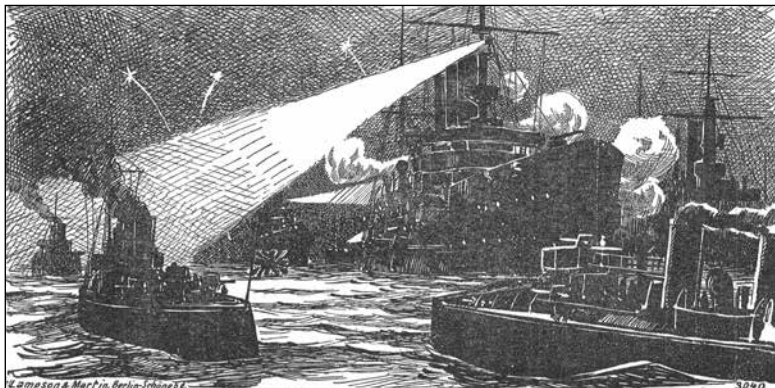
strani, ob boku novic, povzetih po domačih in tujih časopisih, ki so večinoma omenjali umikanje Rusov in napredovanje Japoncev. Ti naj bi poslali v boj še zadnje rezerve, ki so jih dobili iz Japonske, medtem ko naj bi bila velika ruska pomoč šele na poti v vojne spopade. Ob tem so se zopet obregnili ob židovsko časopisje, ki naj bi se tako maščevalo Rusiji zaradi nekaj izgrediv proti Židom v Rusiji, in evropskim državam in tistim domačim avstrijskim časopisom, ki so stopili na stran Japonske. Interesi Avstrije naj bi bili po mnenju slovenskega komentatorja vsekar na strani Rusije: »Ako si hoče naša država utrditi stališče na Balkanu, je to mogoče le z Rusijo ali poleg nje, nikdar pa ne proti nji. Zato se kot Slovani in Avstrijci tolažimo, da japonska armada ne uide svoji usodi. Le malo potrpljenja!«⁹⁹ Poziv k potrpežljivosti so nadgradili s komentarjem, da Japonska ne more dolgo vzdržati v vojnem stanju, saj da ji grozi bankrot. Ruske okrepiteve naj bi torej ustavile napredovanje nasprotnika, kar ne bi pomenilo le ustaviti Japonsko v tej konkretni vojni, temveč naj bi bil to tudi civilizacijski dosežek belega človeka, kot je v stilu začetnih dni poročanja že ob prehodu v fazo sklepnih bojev vojne ponavljal časnikar *Slovenca* oktobra 1904: »Rumena nevarnost ne preti le Rusiji, marveč še v višji meri ostali Evropi. In že s tega stališča moramo želeti, da Rusi ukrote drzne rumene čete, ki se valé proti zapadu. Čim preje so poraženi Japonci, tem bolje zanje in za Evropo.«¹⁰⁰

Še ko je vojna s pomorsko bitko pri Tsushimi, 27. in 28. maja 1905, prešla v sklepno fazo, so slovenski časniki budili upe na rusko zmago. Prva sporočila o izgubah ruskih ladij so pospremili s komentarjem, da gre verjetno le za predstražo ruskega brodovja in da se njegova glavnina šele bliža območju spopadov.¹⁰¹ Že naslednji dan, 30. maja, pa je *Slovenec* poročal, da iz vzhodne Azije prihajajo žalostne, obupne novice, da je Rusija doživela katastrofalen poraz. Dodali so tudi vest, da se menda

99 *Slovenec*, 32, št. 204, 7. 9. 1904, str. 1, Malo potrpljenja.

100 *Slovenec*, 32, št. 224, 1. 10. 1904, str. 3, Rusko-japonska vojska.

101 *Slovenec*, 33, št. 123, 29. 5. 1905, str. 1, Rusko-japonska vojska.

Male japonske torpedovke med napadom na rusko ladjevje
(Lampe, *Vojska na Daljnem Vzhodu*, str. 16)

v Peterburgu nekateri veselijo japonske zmage in da se je treba bati, da bi v Rusiji izbruhnila revolucija.¹⁰² Potrditvi vesti, da je Rusija v vojni z Japonsko ponižana, pa je sledil še komentar:

»Ona država, na katere moč so se Slovani tako zanašali, je globoko ponižana in prenašati mora najostrejše kritike o nesposobnosti svoje vojne uprave. To nas kot Slované globoko boli, a obenem nas vendar navdaja upanje, da bodo grozni udarci, katere je doživela Rusija v japonsko-ruski vojski pokazali ji pot k zboljšanju in da je za Slované končno vendar bolje, da se je katastrofa zgodila v boju z Japonci, nego bi se kaj takega zgodilo n. pr. v ruskem boju z Nemci.«¹⁰³

Ob novicah o katastrofalnem ruskem porazu so se kar potihoma izgubili rasistični podtoni o manjvredni rumeni rasi, ki so slovensko časopisje prežemali ob začetku rusko-japonske vojne. Konec vojne so spremljale po večini objave novic tujih tiskovnih agencij in časopisja z manj komentarji. Večina le-teh pa je bila zazrta zgolj v poraženca v spopadu, Rusijo, in spraševanje, kaj se lahko v njej v kratkem zgodi. Prvi odmevi tako niso bili, kot običajno ob koncu vojne, zagledani v velikega zmagovalca in

¹⁰² *Slovenec*, 33, št. 124, 30. 5. 1904, str. 2, Rusko-japonska vojska.

¹⁰³ *Slovenec*, 33, št. 125, 31. 5. 1904, str. 2, Rusko-japonska vojska.

njegovo podobo, temveč v spraševanje, kaj poraz Rusije pomeni za njeno vlogo na evropski celini in s tem posledično za Slovence v avstro-ogrski monarhiji. Japonska in značaj Japoncev sta v tem času prihajala večinoma v ospredje le ob iskanju vzrokov za hud ruski poraz in primerjavah usposobljenosti vojska obeh držav, pri čemer je bila večkrat izpostavljena japonska vojaška disciplina, ki je tako očitno umanjala na strani poraženca.

DVOJE POGLEDOV NA RUSKO-JAPONSKO VOJNO V SLOVENSKIH KNJIGAH

Vojna, ki je Japonsko dokončno utrdila kot svetovno vojaško velesilo, je tako kot drugod po svetu tudi na Slovenskem povečala zanimanje za to dotlej malo znano deželo. Prvi odzivi so se dotikali zlasti vprašanj, kako je lahko do pred nekaj desetletji vase zaprta država premagala eno od svetovnih velesil oziroma kako se je lahko zgodilo, da v vojni izvenevropska država porazi evropsko velesilo. Ravno v začetni fazi vojne je bil v Rusiji Bogumil Vošnjak, tedaj še študent prava v Pragi, kasneje univerzitetni predavatelj in politik, ki je zagovarjal jugoslovanska centralistična stališča. Za slovensko javnost je opisal svoje poglede na Rusijo, ki so jo v času njegovega pisanja burile novice o vojaških porazih na vzhodu, ob izdaji knjige leta 1906 pa so Rusijo že pretresali revolucionarni nemiri. Ohranil je sicer prvotno načrtovani naslov *Na razsvitu*, saj je bil prepričan, da se bo v Rusiji kljub porazu v vojni in morebitnim nasilnim in krvavim spremembam rodilo nekaj novega.¹⁰⁴ V mislih, namenjenih ruskemu vojnemu nasprotniku Japonski, je pritrjeval stališčem o spopadu različnih ras oziroma plemen, potegnil pa je primerjavo s krimsko vojno v letih 1853–1856, v kateri je Rusija izgubila, potem ko so Turčiji na pomoč priskočile Francija, Anglija in Kraljevina Sardinija:

104 Vošnjak B., *Na razsvitu*, str. III–V.

»V obeh slučajih se je Rusija borila proti dvema tujima plemenoma, proti Turkom tedaj, proti Japoncem sedaj. Dočim se je pa za Osmana potegovala vsa Evropa, podpirajo Mongole očitno samo Angleži in Američani, ostali zapadni narodi pa škodoželjno ploskajo z rokami. V jedru je borba proti Turku kakor proti Mongolu borba ras, borba plemen, ki nikdar ne miruje, ki morebiti nikdar ne bode končana.«¹⁰⁵

V nadaljevanju je Vošnjak obnavljal opozarjanje na rumeno nevarnost, le da je prevzel nekoliko starejše slovenske izraze in jih označeval za »žolto opasnost«. V opise je vpeljal tudi socialni moment in delavsko vprašanje in opozoril, da se ruski belski delavci na vzhodu že spopadajo s konkurenco »žoltih delavcev«. Menil je, da bo treba razmisliti o ukrepih, kakršne so že sprejeli na drugi strani Atlantika: »Svobodna Severna Amerika je že prisiljena odločno nastopati proti priseljevanju kitajskih in japonskih delavcev. Domače prebivalstvo v Združenih državah silno sovraži žolte delavce in jih smatra za kako gadjo zalego.«¹⁰⁶ Ob tem rasističnem žigosanju Vošnjak očitno ni pomislil, da je tudi večina belskega delavstva na ruskem vzhodu in v ZDA priseljencev brez večstoletnih korenin. Prav tako je samoumevno sprejemal pravico evropskih belskih držav do kolonij v vzhodni in jugovzhodni Aziji, japonsko zmagoslavje pa kot grožnjo temu delu Azije. Japonci, ki jih je štel kot del večje mongolske rase, so po zmagah v zadnjem desetletju pogledovali vse globlje v azijsko celino, Evropejci pa bi morali pomisliti, da lahko zmagoslavje enega mongolskega plemena opogumi tudi njihove sosedo:

»Da, vsi evropski naseljenci na Kitajskem čutijo, da ost v borbi Rusov z Japonci ni naperjena samo proti Rusom, ampak vsem narodom bele pasme. Vsa ta zmaga japonskega orožja znači hud udarec trgovini evropskih narodov. Panmongolizem bode dobival polagoma gospodarski značaj.«¹⁰⁷

Belsko superiornosti je Vošnjak poskusil dokazati z razlikovanjem pojmov kultura in civilizacija. Medtem ko naj bi človek

105 Prav tam, str. 300.

106 Prav tam, str. 303.

107 Prav tam, str. 304.

postal civiliziran, ko si sam izdeluje orodje, obleko, hišo, orožje, naj bi bila kultura nekaj višjega, vzvišenega v duhovnosti, povezana z umetnostjo in filozofijo. Bolj robustno civilizacijo so torej dosegli že številni narodi, vsi med temi pa si še niso uspeli ustvariti kulture, oziroma bolje rečeno, sprejeti zahodne kulture, ki je bila po Vošnjakovem mnenju edina vredna te oznake:

»Nihče naj ne bode tako naiven, da bi mislil, da so se Japonci vglobili v evropsko kulturo. Prav lahko je streljati po tujih navodilih s Kruppovimi topovi, prav lahko je po pruskem reglementu vežbati krdelo vojakov-strojev, mogoče je tudi zidati tovarne, da, še celo na polo potrpežljivega papirja se lahko napiše konstitucija. To je pri vsakem narodu mogoče, ako stoji tudi na najnižji stopnji razvitka. Kakor opica posnemati druge, to je najlažja stvar na svetu. Nihče pa naj ne misli, da so si Japonci prisvojili duh in dušo naše kulture, oziroma naših kultur, da jim je razumljiv Homer in Praksitel, evangelij in Michelangelo, Rafael in Goethe, Tolstoj in Ivanova slika Krist pride. Taki biseri nimajo vrednosti v rokah žoltolicih prebivalcev otoka Nipona, kajti njih čuvstvovanje je čisto drugo, njih duša druga.«¹⁰⁸

Vošnjak je s svojim vzvišenim odnosom do tega, kaj so Japonci sposobni dojemati in česa ne, pravzaprav priznal, da o tistem, o čemer piše, o japonski kulturi, ni vedel skorajda ničesar. Priznal je, da so civilizacijsko na visoki stopnji: »Preveč pa Japoncev ne smemo ponižati. Njih civilizacija je vsega uvažavanja vredna. Umetnosti nimajo pač pa umetniško obrt.« Pri tem je omenjal lično oblikovane in poslikane skodelice za čaj, poslikane preproge za stene, »to je njih umetnost«.¹⁰⁹ Tisto, kar pa bi lahko imenovali kot kulturo vzhodnih narodov, je Vošnjak dojemal kot grožnjo lastni kulturi:

»Domišljujejo si pač Japonci, da jim je usojeno, skupaj z vsemi Mongoli ustvariti kulturo vztoka. Neprestano naglašajo, da tvorijo s Kitajci isto pleme. Ustanovila se je neka silna, strogo disciplinirana organizacija, ki je skoraj podobna po svojem vojaškem duhu

108 Prav tam, str. 307.

109 Prav tam, str. 307.

redu jezuitov. To je kongregacija vztočne kulture, katere vodja je brat japonskega cesarja. Takozvana žolta opasnost torej vendar ni prazen strah. Tudi naši kulturi grozi taka žolta opasnost.«¹¹⁰

Kulturne stopnje pa Japonci po Vošnjakovem mnenju niso dosegli, ker je Japonec »nesposoben za globoko versko življenje, za svet pretresujoče filozofične sisteme, ne skuša najti novih resnic, izpregovoriti nekaj novega, kar drugi še niso slišali«. Na kakšni evropski univerzi si sicer lahko pridobi izobrazbo, ki pa je zgolj zunanja, tanka plast na njegovi koži, »ko je pa tisto plast oddrgnil, stoji pred nami pristni Aziat v vsej svoji goloti, človek, ki nima nikakega zmisla za vse to, kar imenujemo mi kulturo.«¹¹¹

V knjigi, ki jo je Bogumil Vošnjak pisal z vznemirjenim odnosom do odlik Rusov in Rusije, je omenil tudi nekaj njenih napak in ji svetoval, naj se zgleduje po zahodnih liberalnih vrednotah, te pa bodo same po sebi prinesle tudi krepitev ruskega nacionalizma, ki ga je pogršel ob dozvednem prevelikem ruskem kozmopolitizmu. Močna, prenovljena Rusija naj bi bila tudi porok za boljši razvoj avstrijskih Slovanov. V vsej tej zgodbi so bili Japonska, ki jo je imenoval Japonija, in Japonci zgolj stranski igralci, moteč faktor. Ker so ustavili krepitev Rusije na Daljnem vzhodu, jim je namenil veliko žaljivih besed, pri ocenjevanju nasprotnikov v vojni pa je uporabljal dvojna merila, pri čemer so bili Japonci izraziti negativci, Rusi pa dobrodušni in nekoliko naivni, najnovejši udarci pa naj bi zgolj pripomogli, da bi Rusija postala še boljša.

Rusko-japonska vojna je bila brez dvoma prva vojna, ki je bila v slovenskem časopisju zelo dobro ovekovečena tudi s fotografskimi posnetki. Medtem ko so časopisi obširno poročali o vojni, je revija *Dom in svet* v letih 1904 in 1905 objavila veliko fotografij iz rusko-japonske vojne. Urednik revije je bil katoliški duhovnik Evgen Lampe, že njegov predhodnik Frančišek Lampe pa je bil navdušen fotograf in je v času svojega urednikovanja

110 Prav tam, str. 308.

111 Prav tam, str. 309.

Naslovnica knjige Evgena Lampeta
Vojska na Daljnem Vzhodu

posvetil veliko pozornosti tej novi tehnični pridobitvi.¹¹² Opise iz časopisov in fotografije je Evgen Lampe vestno zbiral in leta 1906 izdal knjigo *Vojska na Daljnem Vzhodu*, ki jo je uredil in v precejšnjem delu tudi sam napisal. V knjigi, ki ima 380 strani, je največ pozornosti namenil vojaškim in političnim vprašanjem. Naklonjenost slovanski Rusiji je vidna že na naslovnici, na kateri je vrhovni poveljnik ruske vojske v vzhodni Aziji, knjiga pa se je končala z željo, da se čim prej umirijo notranjepolitična nasprotja v Rusiji: »Zunanji vojski je sledila notranja. Rusiji želimo, da

¹¹² Tominšek Perovšek, *Francišek Lampe*, str. 130–140.

bi se njeni notranji boji srečneje končali, nego se je njena vojska na Daljnem Vzhodu.«¹¹³

Kljub jasno nakazanemu navijaštvu za rusko stran, značilnemu za večino Slovencev, vsebina ni sledila žaljivim tonom do Japoncev, ki so se pojavljali v slovenskem časopisju v času vojne in v istem letu izdani Vošnjakovi knjigi. Da je večji del poročil opisoval zadeve z ruskega zornega kota, gre pripisati tudi dejstvu, da je urednik imel dostop in pobiral veliko novic iz ruskega in Rusom naklonjenega časopisja, da pa je bilo poznavanje japonskega tiska v srednji Evropi dokaj neznano. Lampe je v uvodnih orisih sledil terminologiji časa, a se je poskušal postaviti v nevtralni položaj in je zapisal, da sta se oba nasprotnika borila za iste cilje: »Ta vojska je svetovnega pomena, ker se borita dva velika dela človeškega rodu: Belo in rumeno pleme. – V prvi vrsti se borita Rus in Japonec vsak za svojo nadvlado v Vzhodni Aziji.«¹¹⁴ Z vzponom ZDA in zmagoslavjem Japonske v vojni naj bi bil, po piščevem mnenju, ogrožen večtisočletni vodilni položaj Evrope v svetu. »In za nas Slovence je ta boj še posebno zanimiv,«¹¹⁵ je ocenil, saj naj bi Japonska vojno začela ravno v času, ko sta se Rusija in Avstrija začeli dogovarjati o reševanju razmer na Balkanu. Vojna naj bi tako, je namignil avtor, prekinila reševanje balkanskega sode smodnika, ki bi bilo lahko rešeno v skladu z željami Avstrije in velike slovanske Rusije.

V uvodnem orisu vojaških nasprotnic je Lampe izpostavil hiter napredek Japonske v zadnjih desetletjih, ko se je odprla zunanji vplivom, ki se jim je prej izogibala. Veliki preobrat je opisan takole: »Začeli so pošiljati mlade ljudi na evropske šole, kjer so proučili evropske znanosti in opazovali naše državno življenje. In zdaj imajo svoj državni zbor, imajo armado, urejeno po evropskem zgledu, veliko, močno mornarico – vse po največjem kroju. In še nekaj imajo: velikansko drznost in prevzetnost.« Enako kot so Angleži zavladali svetovnim morjem, naj bi

113 Lampe, *Vojska na Daljnem Vzhodu*, str. 380.

114 Prav tam, str. 1.

115 Prav tam, str. 3.

hoteli Japonci zavladata na Daljnem vzhodu: »Oni hočejo biti gospodarji in vladarji vzhodnoazijskih narodov, in zato kličejo vse rumeno pleme pod svojo zastavo.«¹¹⁶ Ker se je tam delno že razširila ruska nadoblast, ki je predstavljala močno oviro japonskim interesom, je bila vojna le vprašanje časa.

V opisu začetka in poteka vojne je bila krivda zanjo nedvoumno pripisana Japonski. Japonska zvijačnost, nenačelnost in nespoštovanje napisanih in nenapisanih političnih pravil se pojavljajo na več mestih, tudi s poudarkom, da »vse države so ostale tega mnenja, da je Japonska prelomila mednarodno pravo, ker je napadla nasprotnika, preden je ta vedel, da mu namerava napovedati vojno«.¹¹⁷ Očitno je bilo za Evropejce nenavadno, da je vojna spodbudila tisk: »Zato pa japonsko časnikarstvo živi skoro samo od vojske. Pa tudi povesti so začeli pisati, v katerih kar mrgoli bomb in kanonov. Takoj, ko se je vojska začela, je pričelo izhajati že čez štirideset japonskih romanov, ki se bavijo z rusko-japonsko vojsko. Vsi so pisani fantastično, kar povedo že naslovi: ‚V meglah čempulskih‘, ‚Umrimo za domovino‘, ‚Stari poročnik‘, ‚Dom admirala Jamanako‘ itd.«¹¹⁸ Rusijo naj bi prevarala tudi Koreja, saj je korejski cesar pod pritiskom japonske vojske sklenil zvezo z Japonsko; da bi bile pred tem pogodbe Koreje z Rusijo podpisane pod podobnim pritiskom, Lampe ni omenil.

Vojaška moč obeh držav in spopadi so opisani zelo podrobno, z večjim poudarkom na ruski strani. Pri opisih, v katerih se poudarjata japonska zvijačnost in izdajstvo tistih, ki naj bi imeli z Rusi dobre odnose, lahko dobi bralec občutek, da so pisani z željo po opravičevanju ruskega vojaškega poraza. Večkrat so omenjeni sebični japonski interesi v vojnah na Daljnem vzhodu, ki naj bi le hoteli povečati svoje ozemlje in izkoriščati tamkajšnje dobrine. Za Rusijo ali druge evropske kolonialiste takšnih namigov na zaznamo, kot da bi ti prišli na Daljni vzhod

116 Prav tam, str. 6.

117 Prav tam, str. 14.

118 Prav tam, str. 16.

z dobrimi nameni za domačine. Dvojna merila so zaznavna tudi pri opisovanju odnosa zavojevalcev do podjarmljene države. Japonska prednost naj bi bila široko razpredena vohunska mreža, »japonsko ogleduštvo« pa naj bi vleklo tradicijo že iz časov šogunata, le da so ga sedaj uporabljali tudi proti zunanjemu sovražniku. Japonska je bila zaradi svojih vohunov zelo natančno poučena o razmerah vojaškega nasprotnika, kar naj bi »najbolj iznenadilo Evropejce v tej vojski«. ¹¹⁹ Ogleduštvo naj bi bilo nasploh močno prisotno v japonskem življenju. »Prehitro pridobljena zunanja evropska kultura, ki so jo vzeli le v najem kot nekaj docela nebistvenega, je stopila v ozadje, in začela je govoriti pristnoaziatska nprav, lokava in hinavska,« ¹²⁰ je ocenil pisec, ki je očitno menil, da za evropske vojske ne delajo vohuni, ki se zanimajo za vojaško moč nasprotnikov. Tisto, kar bi bilo lahko za Japonce pohvalno, je bilo pisano z bolj zadržanimi opisi. Evropejci naj bi bili presenečeni tudi nad japonsko bojevitostjo, kar naj bi bila posledica vzgoje, »kajti ves narod je skozi deset let hrepenel po vojski z Rusi. Šolski otroci se že neprenehoma eksercirajo in igrajo ‚Ruse in Japonce‘.« Že od mladih nog se jim torej privzgaja prepričanje, da je v boju s sovražnikom za domovino vredno umreti. Evgen Lampe je kot katoliški duhovnik ocenil: »Globok vzrok za tako zaničevanje življenja je v poganskih verskih nazorih Japoncev.« ¹²¹ Na Japonskem tudi ni bilo demonstracij proti vojni, temveč so disciplinirano spremljali dogajanje s fronte, ker »Japonec ne govori mnogo, ampak je zaprt, resen, zunanje popolnoma miren, a vendar silno strasten in odločen. Upijanljivih pijač uživa jako malo in napitnic, kakršne so ponekod pri nas tako v navadi, ne pozna. To se mu zdi smešno.« ¹²²

Več simpatij je bila deležna politična modernizacija Japonske. Za razliko od Rusije, ki je »še vedno absolutistično vladana in ima car v rokah vso oblast, se je Japonska tudi v tem oziru prilagodila modernemu razvoju in ima državni zbor po zgledu

119 Prav tam, str. 60.

120 Prav tam, str. 61.

121 Prav tam, str. 93.

122 Prav tam, str. 93–94.

drugih evropskih držav«. ¹²³ Lampe je sicer pikro pripomnil, da bi si marsikateri evropski vladar želel takšnega državnega zbora, ki poslušno potrjuje vladarjeve predloge, a je dodal, da »na Japonskem tudi ne gre vse gladko. Mislimo si državo, ki se je tako hitro – skoro bi rekli: čez noč – razvila iz azijske države v ‚civilizirano‘ cesarstvo!« ¹²⁴ Pri razlagi hitrega večanja proračunskih sredstev za potrebe vojaštva Lampe ni ponavljal za drugimi, da zmorejo Japonci zgolj kopirati druge, temveč so pokazali »pri tem veliko nadarjenost«, a je dodal: »Države pa ne postanejo velike in mogočne le po tehničnem napredku in po vojnih uspehih. Tudi Japonska bo morala to izkusiti.« ¹²⁵

Japonska bojevitost, fanatizem in drugačen odnos do življenja, kot ga imajo Evropejci, so bili omenjeni na več mestih. Ne navaden odnos do življenja oziroma smrti je Lampe izpostavil tudi pri opisu harakirija, ki ga je sicer v krajši obliki predstavil bralcem *Doma in sveta* že v času vojne. ¹²⁶ K takšnim običajem naj bi Japonce vodili »zmedeni verski nazori«, ki jih je pripisal budistom in šintoistom. Samomore v različnih oblikah je sicer poznalo več narodov, a pri Japoncih naj bi se kazala izredna neobčutljivost do človeškega dostojanstva: »Narod, pri katerem se samoumor smatra za nekaj častnega in se celo po postavi zahteva, mora biti še daleč zaostal v poganskih zmotah.« ¹²⁷ Tako za harakiri kot za krvno osveto (krvno maščevanje) je pisec pripisal, da naj bi ju sicer skušali z novo zakonodajo izkoreniniti, a sta bila še preveč vživeta v japonske običaje. Tudi pri krvnem maščevanju so v kritični osti do Japoncev zaznavna dvojna merila, saj je bilo zelo udomačeno tudi na Balkanu, kamor so se ozirali Slovenci z željo tesnejšega navezovanja z južnimi Slovani ob pomoči Rusov.

Japonski fanatizem, kot je Lampe naslovil eno od poglavij, naj bi spodbujala vlada in časopisje. Ti neprestano prikazujejo »japonskemu kmetu Rusa kot strašnega divjaka, ki hoče

123 Prav tam, str. 110.

124 Prav tam, str. 111.

125 Prav tam, str. 112.

126 *Dom in svet*, 17, 1904, št. 10, str. 640, Harakiri.

127 Lampe, *Vojska na Daljnem Vzhodu*, str. 170.

Harakiri v Lampetovih objavah
(Lampe, *Vojska na Daljnem Vzhodu*, str. 172)

Japoncem vse pobrati in uničiti«. Propaganda kapitalistov naj bi bila zelo uspešna, saj »kmet plačuje, samo da bi se rešil tega strašnega Rusa, ki ga sam niti videl še ni, in ne bi prišel ž njim v dotiko, razen na bojišču«. ¹²⁸ Pozoren bralec je ob tem lahko pomislil, ali so prišli kdaj v stik z Japonci novinarji *Slovenca*, *Slovenskega naroda*, *Doma in sveta* ter drugih slovenskih časopisov in revij, ki so na Slovenskem ustvarjali podobo o Japoncih. Japonsko bojevitost naj bi spodbujali tudi z verskimi argumenti, s prikazovanjem vojne kot verske vojne med vojsko krščanskega boga in vojsko Bude. Pri tem naj bi japonska propaganda nagovarjala tudi ostale budistične narode v vzhodni Aziji, da naj se združijo in skupaj nastopijo proti evropskim zavojevalcem. Katoliški duhovnik Evgen Lampe se torej ni strinjal s poenostavljeno oceno, da jih v njihovi bojevitosti in fanatizmu žene to, »da Japonec verskega čuta sploh nima«. ¹²⁹ Pozornost je posvetil ravno dejstvu, da naj bi se Japonci pri širjenju imperija na Daljnem vzhodu sklicevali tudi na sorodnost verskih nazorov

128 Prav tam, str. 230.

129 Prav tam, str. 231.

s sosednjimi narodi. Po navajanju stavkov iz tovrstnega japonskega vojaško-političnega propagandnega poziva je sicer ocenil, da »japonski oklic pretirava nravno silo buddhizma, o katerem upa, da se bo mogel uspešno meriti s krščanstvom«. Tako kot evropski tisk na splošno je tudi Lampe opozoril, da se bosta morali, tako kot se je z Japonci spopadala Rusija, v bodočnosti v vojnah v svojih kolonijah nekoč spopasti tudi Francija in Anglija. S tem je le sledil pogledom predstavnikov krščanskih narodov, da bi morali razmisliti, kako preprečiti, da bi na tem ali na drugih prostorih v imenu druge vere zavladovalo »rumeno pleme«. ¹³⁰ V nasprotju z grozljivimi napovedmi časopisov v mesecih vojne je Lampe objavil pričevanja v spopadih ujetega ruskega pravoslavnega duhovnika in poraženih vojakov, ki so opisovali korektno postopanje z vojnimi ujetniki. ¹³¹

Če primerjamo oba daljša orisa rusko-japonske vojne izpod peres slovenskih piscev, lahko zasledimo več skupnih potez, pa tudi nekaj razlik. Najbolj izrazita skupna točka slovenskih pogledov je bilo simpatiziranje z rusko stranjo v vojni, pri tem pa Slovenci vsaj med slovanskimi narodi ali kar precejšnjim delom narodov Evrope seveda niso bili nikakršna izjema. Oba pogleda, Vošnjakov in Lampetov, izhajata iz tipičnih stališč evropskih kolonialnih velesil, da mora civilizirana Evropa pomagati ostalemu svetu stopiti na pot hitrejšega razvoja in širiti krščanstvo na vse konce sveta. Pomembna skupna točka ocenjevanj z evropskega vidika je tudi poudarjanje, da gre za vojno med dvema rasama, belo in rumeno. Sicer se je pogosto menjavala oznaka, ali gre za dve rasi ali dve plemeni, ne oziraje se na to pa je bila kot nevarnost označena zgolj »rumena« stran v vojni, medtem ko se belska nadvlada v večinsko tujem okolju nikomur ni zdela neprimerna ali nenavadna. Pri iskanju razlik med Vošnjakovim in Lampetovim pisanjem je najbolj očitna v stilu opisovanja Evropejcem manj znane strani v vojni, Japonske. Medtem ko pri Vošnjaku naletimo na precej rasističnih oznak o manjvrednosti

130 Prav tam, str. 233.

131 Prav tam, str. 267–270 in 319.

rumene rase, ki šele stopica v krog civiliziranih narodov, ni pa še na kulturni ravni, da bi se primerjala z Evropejci, pri Lampetu tako zaničljivih tonov ne najdemo. Sicer tudi on izhaja iz predpostavke o superiornosti bele rase, a s tem samoumevno rumene še ne uvršča na nizko kulturno stopnjo. Pohvalil je njen napredek na gospodarskem in političnem področju, pri tem pa se ni strinjal z ocenami, da gre zgolj za zunanji lesk brez notranje vsebine in da so Japonci sposobni zgolj posnemanja, ne da bi dodali kaj svojskega, novega. Prav tako ni pritrjeval ocenam, da Japonci niso sposobni globokega verskega doživljanja sveta okoli sebe. Japonsko verovanje je pač zelo drugačno od krščanskega, je bolj ali manj neposredno ugovarjal Lampe, ki je kot katoliški duhovnik izhajal iz prepričanja, da krščanstvo v sebi nosi najvišje vrednote, s katerimi se druge religije ne morejo kosati.

V poglavju o mirovnih pogojanjih po vojni je Lampe ob koncu svoje knjige zapisal, da sta bili z izidom nezadovoljni obe strani. Pri orisu razočaranja Japoncev nad mirovnim dogovorom je avtor kar malce pretiraval, saj je Japonska le dobila južno polovico otoka Sahalin, protektorat nad Korejo (ki si jo je leta 1910 priključila), nadzor nad južnim delom Mandžurije in polotokom Liaodong. Sprememb, ki jih je v geopolitičnem smislu prinesla vojna, ni bilo možno spregledati in Lampe je preprosto zaključil:

»Politično ni Japonska več samo otoška država, ampak velika sila, ki ji vsi priznavajo posest na celini. Njen vpliv na Kitajsko, ki je bil že do zdaj silno velik, bo rasel z leti vedno bolj. Tudi vojaško se je okrepila, ker ima v posesti Kvantung in korejske luke in obvladuje tamošnja morja, tako da bo lahko pazila, da se ne dvigne preveč na Daljnem Vzhodu nobena njej sovražna sila.«¹³²

132 Prav tam, str. 308.

VEČJE ZANIMANJE PO JAPONSKEM VZPONU MED VELESILE

Japonsko zmagoslavje v vojni z Rusijo, ki je premešalo karte svetovne diplomacije, je povečalo zanimanje za Japonsko in stike z njo so začele krepiti vse pomembnejše svetovne države. Japonska vojska se je izkazala na bojišču v spopadu s spoštovanja vrednim nasprotnikom, njihova mornarica, deloma grajena v tujini, deloma doma, se je uvrstila med največje na svetu in takšno vojaško silo so v zaostrenih mednarodnih razmerah vsi hoteli imeti za svojo zaveznico. Ladje evropskih držav, ki so poprej redno plule do Kitajske in le nekatere pot podaljšale tudi do Japonske, so se po novem vse pogosteje odločale za takšen korak. Z razširitvijo japonske oblasti na celinski del Azije niti ni bilo treba stopiti na japonske otoke, da so prišli v stik z Japonci. Ladje avstrijske mornarice so npr. pogosto plule do pristanišča Tsingtao (kitajski Qingdao), ki je bilo kolonija avstro-ogrske zaveznice Nemčije na polotoku Shandong. Ta leži na južni strani morske poti proti osrednji Kitajski, ki jo s severne strani zapira polotok Liaodong, tako da sta si bili »Nemčija« in »Japonska« ob tej ožini le nekaj ur plovbe narazen.

Nekaj kratkih zapisov o japonskem vsakdanu ali kulturi je v času vojne, ki je Japonsko potisnila v središče svetovnega zanimanja, objavil *Dom in svet*, ki je že pred tem natisnil nekaj zapisov o japonskih navadah. Tudi pri izboru tematike v letih

1904 in 1905 je bila Japonska v senci Rusije, saj je urednik Evgen Lampe sočasno medoticami objavil dosti več mimobežnih novic o vojni poraženki, njenih osebnostih in posebnostih. A objava fotografij japonskega cesarja Mutsuhita in cesarice Haruko¹³³ je kljub temu pomenila novost za slovensko bralstvo. Ob še nekaj fotografijah, ki jih je Lampe uporabil tudi v že omenjeni knjigi o rusko-japonski vojski, je objavil še kratke novice o japonski kulturi. Notica, da je umrl japonski romanopisec Ozaki Tokutarō, ki je pisal naturalistično,¹³⁴ sicer ni razkrivala primerjave, koliko je ta stil soroden evropskemu naturalizmu, nakazala pa je, da imajo tudi Japonci razvito književnost z različnimi literarnimi usmeritvami. Več novic o japonski kulturi je bilo bolj povezanih z evropskim prostorom. V junijski številki leta 1905 sta bili tako objavljeni kratki notici, in sicer da je japonski pisatelj Okakura Kakuzō objavil razpravo o prebujanju Japonske v angleškem jeziku in v njem zatrdil, da »takozvane ‚rumene nevarnosti‘ ni«. Hitri razvoj Japonske naj bi bilo naravno nadaljevanje njenega dotedanjšega razvoja, priznaval pa naj bi tudi ugoden »vpliv krščanstva na socialne razmere in omiko na Japonskem«. ¹³⁵ Drugi zapis se je nanašal na največjo zbirko japonskih knjig in časopisov v Evropi, ki je bila na Švedskem. Med več kot 7000 zvezki pokojnega zbiratelja so bili tudi rokopisi in knjige iz starejših dob, tako da naj bi zbirateljskim dosežkom in dragocenosti zbirke zavidali tudi Japonci. ¹³⁶

Poleg spoznavanja, da ima Japonska bogato knjižno dediščino, je bil v aprilski številki 1904 objavljen še prispevek o verstvih na Japonskem, ki ga je napisal teolog, prevajalec in pisatelj Jože Debevec. Šintoizem (zapisan kot sintoizem) je označil kot državno vero, ki uživa podporo vlade, njihova sveetišča pa vzdržujejo občine, medtem ko je budizem (pisan kot

133 *Dom in svet*, 17, 1904, št. 3, str. 186.

134 *Dom in svet*, 17, 1904, št. 4, str. 253, Ozaki Tokutarō. (Na Japonskem je bolj znan kot Ozaki Kōyō.)

135 *Dom in svet*, 18, 1905, št. 6, str. 383, Japonski pisatelj Okakura-Kakuzō. (Na Japonskem je pisatelj znan tudi kot Okakura Tenshin.)

136 *Dom in svet*, 18, 1905, št. 6, str. 384, Japonska knjižnica v Evropi.

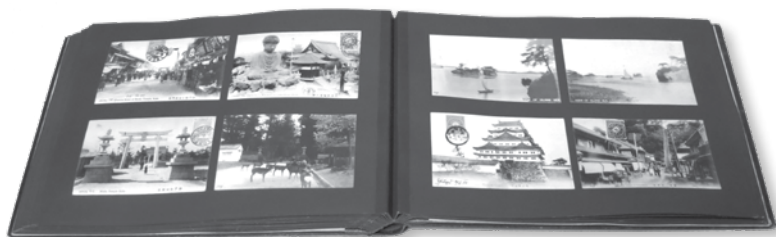
buddhizem) izgubljal veljavo po letu 1868. Debevec je naštel tudi nekaj statističnih podatkov o številu sekt, svetišč in duhovnikov.¹³⁷ Ni pa zašel v primerjavo s svojo vero, krščanstvom, tako da je članek pisan povsem nevtrarno, brez kritičnih osti ali celo žaljivih tonov na račun verskih praks Japoncev.

Po vojni je tako vneto zanimanje za Japonsko vsaj malce uplahnilo, nikakor pa ne usahnilo, saj se je Japonska uveljavila na svetovnem političnem prizorišču. Iz Japonske je na Slovensko prihajalo tudi vse več razglednic in pisem mornarjev s kratkimi mislimi o srečevanjih z deželo, ki nikakor ni bila več takšna neznanka kot še pred nekaj desetletji, nekateri pa so spomine na leta služenja v mornarici posredovali v poznejših letih. V teh letih se je precej obogatil album Ivana Koršiča z razglednicami s potovanj avstrijskih ladij v vzhodno Azijo. Koršiču, od leta 1899 vojaškemu kaplanu v Pulju, so prijatelji redno pošiljali ali prinašali razglednice z živopisnimi motivi iz tujih krajev, ki jih Koršič osebno ni nikoli obiskal, tudi iz Japonske. Največ mu jih je z Daljnega vzhoda poslal Zvonimir Ožegović von Barlabašev, ki je na odposlane razglednice pisal le po nekaj pozdravnih besed, neodposlane in nepopisane razglednice pa je verjetno po vrnitvi v domače kraje kar sam predal Koršiču. Toda že izbor motivov priča o točkah, ki so ravno v letih rusko-japonske vojne pritegnile Ožegovićevo oko na Japonskem. To pa so bile razglednice mest, njihovih pristanišč, trgovskih ulic z lampijoni, Japonk, večinoma v tradicionalnih oblačilih, in znanih svetišč.¹³⁸

Nekaj let po vojni je bil Ožegović na Japonskem tudi s torpedno ladjo Leopard, na kateri sta bila (vsaj) še dva slovenska pomorščaka. Častnik Viktor Kristan se je na isti poti slikal tudi v kimonu, pisal dnevnik v nemškem jeziku in se dve desetletji pozneje lotil pisanja spominov, Martin Toplak pa je v spominih pokazal čut natančnega opazovalca in o tem verjetno precej govoril tudi domačim in znancem, ko se je vrnil s potovanja. Ko so se leta

137 Debevec, *Verske razmere na Japonskem*, str. 254.

138 Marinac, *Čez morje na nepoznani daljni vzhod*, str. 113–118. Shigemori Bučar in Veselič, *Podobe Vzhodne Azije*, str. 125–131.

Japonske razglednice v albumu Viktorja Kristana iz let 1907 do 1919
(Pomorski muzej Sergej Mašera Piran, album Viktorja Kristana)

1908 za dvajset dni usidrali v Nagasakiju, so se mu potrdili vtisi, o katerih so z Daljnega vzhoda poročali že prej, saj je zapisal: »Tukaj sem videl, kako velik razloček je med Kitajci in Japonci. Dočim je Kitajec nezaupen in oduren proti tujcem, je Japonec prijazen in postrežljiv.« Presenetile pa so ga drugačne oblačilne navade, kakršnih je bil vajen v Evropi: »Samo jedno je karanja vredno pri Japoncih: sramu ne poznajo. Moški in ženske hodijo samo za silo oblečeni po ulicah, v hišah pa so skoraj goli.«¹³⁹ Z lesenimi opankami naj bi delali tak trušč, da se niti normalno pogovarjati niso mogli, ob zanj motečem pomanjkljivem oblačenju pa je opazil veliko vrlin, deloma takšnih, ki so bile že opisane v domačih revijah:

»Ženske in moški imajo enake obleke, samo v tem se razlikujejo, da imajo moški kratko ostrižene lase, dočim imajo ženske krasne frizure. Ženske nosijo tudi vedno svojo posteljo s seboj: skupaj zvita plahta skromni Japonki zadostuje. Postelj v našem pomenu ne poznajo. Eno pa je pri Japoncih hvale vredno – snaga. V japonski hiši, naj si bo privatna ali gostilna, ne sme nijeden s čevlji vstopiti, vsak mora pustiti obutev v veži. Hiše so nizke in zračne in vse tapecirane s papirjem, na katerem so naslikane japonske pokrajine, ali zgodbe iz starih časov. Pohišтва nimajo drugega kakor nizke stolčke, okoli katerih sedijo na tleh. Samo v gostilnah, kamor zahajajo Evropejci, se nahajajo mize. Največjo vlogo imajo čajavne (Teahouse), kjer dobiš za malo novca dober čaj. Seveda brez ruma, ker Japonci ne pijejo alkoholnih pijač.«¹⁴⁰

139 Navedeno po Marinac, *Čez morje na nepoznani daljni vzhod*, str. 128.

140 Navedeno po Marinac, *Čez morje na nepoznani daljni vzhod*, str. 130.

Pitje čaja – pogost motiv razglednic z Japonske
(Pomorski muzej Sergej Mašera Piran, album fotografij Avgusta Blaznika)

V več kot trimesečnem bivanju na Japonskem so obiskali veliko večjih japonskih mest, najbolj znana svetišča v manjših krajih in nekdanjih prestolnicah Nari in Kamakuri, si ogledovali muzeje in za Japonce pomembne zgodovinske točke. Toplak se je čudil načinu prevoza po mestih, saj je opozoril, da niso poznali fijakerjev, temveč so imeli »na stotine dvokolesnih izvoščkov« – izraza rikša ni navedel – in Japonec za mali denar »ves dan teče bosonog po ulicah ne da bi se upehal«. ¹⁴¹

Viktor Kristan je bil kot mornariški častnik deležen več vabil na sprejeme in si je palače in hiše lahko ogledoval tudi od znotraj in si privoščil nekoliko več od običajnih mornarjev. Iz Japonske je prišel s tetovažo, zanj nova izkušnja je bilo verjetno kopanje v kopališču, v katerem ni bilo pohištva: »Na podu so bile blazine. Oblačila smo položili na tla, si oblekli kimono in stopili v kopel, kjer nas je Japonka umila in obrisala.« Tudi Kristan je, tako kot Toplak, zaznal drugačne navade oblačenja brez sramežljivosti, kajti »njihove obleke so pri prsih pogosto zelo

141 Prav tam.

Japonski jeleni v parku v nekdanji prestolnici Nara
(Pokrajinski muzej Celje, Zbirka razglednic Alme M. Karlin, inv. št. KR 136)

odpete«. Čistoča in urejenost sta dobili posebno pohvalo tudi v Kristanovih spominih, prav tako občutek varnosti, saj v hišah, ki jih je opisoval, »vrata niso imela ključavnic«. V okolici svetišč so ga presenetili srne in jeleni, ki niso boječe bežali od ljudi, temveč so jim, nasprotno, prišli naproti in jemali hrano kar iz rok.¹⁴² Na končni postaji obiska v Nagasakiju si je Kristan z nekaj prijatelji privoščil še obisk nastopa gejš:

»Bile so tri gejše in tri maiko (učenke). Maiko so plesale. Večer je trajal od 9 in pol do 12 in pol. Stalo je 5 in pol jena na glavo skupaj s pijačo (pivo, sake, vino) in nekaj hrane. Gejše so se prikazale v svojih lepih kimonih. Bilo je zares originalno in nam je bilo zelo všeč. Njihova oprava je bila čarobna.«¹⁴³

Razglednice, ki so jih omenjeni in številni drugi častniki in mornarji pošiljali s svojih potovanj po oddaljenih deželah, so bile sicer namenjene ozkemu krogu prejemnikov. Toda po vrnitvi v domače kraje so pomorščaki pripovedovanje o poslušalcem

142 Marinac, *Čez morje na nepoznani daljni vzhod*, str. 127–129.

143 Navedeno po Marinac, *Čez morje na nepoznani daljni vzhod*, str. 131.

neznanem svetu pogosto podkrepili prav s prizori z odposlanih ali neodposlanih razglednic. Romantizirane podobe eksotičnega sveta, mnogokrat precej fantazijsko obarvane, so s kulturo pošiljanja razglednic dobile dosti bolj stvarno podobo, potrdile pa so tudi pripovedovalčeve besede, da je res bil v oddaljenih krajih, ki jih je opisoval družinskim članom, prijateljem ali širšemu krogu občinstva.¹⁴⁴

Zanimanje bralstva za pripovedi pomorščakov potrjuje tudi odločitev uredništva Družbe sv. Mohorja, da je leta 1912 objavilo spomine Prekmurca Matije Domjana, ki je vojni rok služil na lahki križarki Zenta, ki je plula po vzhodni Aziji v letih 1899 do 1901 in sodelovala pri zatrtju boksarske vstaje na Kitajskem. Najstarejša slovenska založba Družba sv. Mohorja je imela v času objave Domjanovih spominov več kot 80.000 članov, objava v zbirki *Slovenske večernice za pouk in kratek čas*, med Slovenci najbolj razširjeni literarni zbirki, pa je omogočila, da so bili spomini prekmurskega mornarja dostopni skorajda vsem slovenskim bralcem. Marsikomu je verjetno težave povzročila že odločitev uredništva, da je besedilo, ki ga »je spisal priprost ogrski Slovenec«, objavilo v izvorni obliki: »Slog je lep. Pustili smo tudi narečje, akoravno je pomešano s književno slovenščino.«¹⁴⁵ Domjan je po prihodu iz Kitajske v japonski Nagasaki najprej zaznal razliko, o kateri so pisali že številni popotniki z Daljnega vzhoda: »To mesto nije veliko ali prav lipo in snajžno.« Tudi on je uvidel, da japonske hiše nimajo pohišta, da jedo in pijejo sedeč na tleh in da so na tleh razpeljane pletene preproge. Nagasaki si je zapomnil tudi po velikem številu zasidranih, največ ameriških ladij in po tradicionalni dirki s čolni med mornarji različnih mornaric v pristanišču. Tistega leta so se Avstrijci pomerili z Američani in Angleži, v dirki zmagali in pobrali nagrado 50 dolarjev. Maja 1900 so »videli žetvo na Japonskem«. Obiskali so še nekaj mest na južnem otoku Kjušuju in ob tem je iz kmetijske ravnice Prekmurja izhajajoči Domjan videl tisto,

144 Prim. Marinac, Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča, str. 108.

145 Domjan, Potovanje na Njegovega Veličanstva ladji »Zenta«, str. 146.

česar v domačih krajih ni mogel videti, saj je za Sasebo napisal, da je obkrožen z lepimi zelenimi planinami, mesto samo pa »ima prav dosti arsenalov, fabrik krej morja«. Iz Saseba so se morali na hitro zglasiti na Kitajskem, a so se kasneje še enkrat vrnili na Japonsko in po Nagasakiju bolje spoznali še glavno luko osrednjega otoka Honshū Jokohamo, ki jo je prav tako pohvalil po čistoči, lepi zidavi poslopij in da je v mestu »dosti porcelanskih fabrik, gdi se fini porcelan izdelava in se tam po mali ceni dobi«. »Velike fabrike in arsenale za vojne ladje« si je ogledoval tudi v Kobeju. Japonsko si je zapomnil še po tem, da se je lahko pogovarjal z domačini, kajti »na Japonskem smo našli dosti Japoncev, kateri tak lepo nemški govorijo, in tudi smo se lahko z njimi pogovarjali«. ¹⁴⁶

Razglednice in pripovedi mornarjev, govornjene ali zapisane, kot je bila Domjanova, so pri osvetljevanju podobe Japonske med slovenskimi vedoželjneži dopolnjevali še drobni predmeti, ki so jih mornarji prinesli s seboj. To pa so bili porcelan, kavni ali čajni servisi, prilagojeni za zahodne kupce, izdelki iz svile in zelo priljubljene pahljače. Ne kaže pa pozabiti niti na orožje ali opremo nekdanjih samurajev, ki so izgubili veljavo v japonski družbi.

Številni Evropejci so si podobo Japonske ustvarjali s posredovanjem sodobnih evropskih umetniških del, pri čemer je stalnica vse do današnjih dni ostala opera italijanskega skladatelja Giacomina Puccinija *Madama Butterfly*. Sledeč popularnemu valu japonizma v Evropi je poskušal Puccini v delo vključiti čim več japonsko izvirnega, glasbil, oblačil, navad, religioznosti in seveda glasbenih vložkov. Od uspešne uveljavitve opere leta 1904 in francoske izvedbe iz leta 1906, ki je obveljala kot osnova za železne repertoarje opernih hiš po vsem svetu, ni bilo treba dolgo čakati na njeno uprizoritev na Slovenskem. ¹⁴⁷ Krstna uprizoritev v Slovenskem gledališču v Ljubljani je bila 4. oktobra 1908, krajsa časninarska poročila pa niso izpostavljala

146 Prav tam, str. 150, 158–159.

147 Brvar, *Belkanto s senčilom daljnega vzhoda*, str. 12–14.

Dež. gledališče v Ljubljani.

Št. 5. (par) Dr. pr. 1776

V nedeljo, dne 4. oktobra 1908.

V proslavo godi Nj. Velikanstva bode gledališče slavnostno razsvetljeno ter se pred začetkom predstave svira cesarska himna.

Noviteta. Prvič: Noviteta.

MADAME BUTTERFLY

(Gospa metuljček.)

Tragedija Japonke v treh dejanjih. Besedilo spisala L. Illica in G. Giacosa. Prevel Etbin Kristan. Uglasbil Giacomo Puccini. Kapelnik Hilarij Beniček. Režiser Bogumil Vitek.

Osebe:

Cho-cho-san (svana Butterfly)	Nordgartova.	Mati	Cho-cho-sane	Pulkova.
Suzuki, njena služkinja	Perlova.	Sestrčina	Thalerjeva.	
Kioa Yamadori	Ufufi.	Sharples, komisar Zjed. držav		
Stric bonse	Vitek.	v Nagasaki	pl. Vulakovid.	
Yakuside	Jovan.	Kata Pinkertonova	Petkova.	
Goro, mešetar	Šuhmatar.	F. B. Pinkerton, poročnik		
Cesarski japon. komisar	Kristaj.	mornarice Zjed. držav	Fiala.	
Uradnik registrature	Bežič.	Sovodniki, prijatelj in prijateljice, sluga.		

Dejanje se vrti v Nagasaki v sedanjem času.

Nove dekoracije za I., II. in III. dejanje je naslikal g. gledališki slikar L. Waldstein.

Nove japonske kostume sta izvršila ga. Waldsteinova in g. garderobar Vocasek.

<p style="text-align: center;">Parter.</p> <p>Sedeži I. do III. vrste 3 K - h</p> <p>• IV. • VI. • 2 • 60 •</p> <p>• VII. • IX. • 2 • 40 •</p> <p>• X. in XI. • 2 • - •</p> <p>Stojnice</p> <p>• dijake • 1 • - •</p> <p>Lože</p> <p>• na dijake • 1 • 80 •</p> <p>• na dijake • 1 • - •</p>	<p style="text-align: center;">Balkon.</p> <p>Sedeži I. vrste • • • 1 K 80 h</p> <p>• II. • • • • • 1 • 60 •</p> <p>• III. • • • • • 1 • 40 •</p> <p style="text-align: center;">Galerija.</p> <p>Sedeži I. vrste • • • 1 K - •</p> <p>• II. do V. vrste • • • 80 •</p> <p>Stojnice • • • • • - 80 •</p>
---	--

Sedeži in lože se dobivajo v Šeharčevi trdnji v Šelenburgovih ulicah in na večer predstave pri bližnji.

Lože oddaja v najem Dramatično društvo. V abonement na sedeže se lahko vstopi vsak dan.

Blagajnica se odpre ob 7. ☼ Začetek ob 8. ☼ Konec ob 10.

☼ Garderoba prosta. ☼ Gledališki list stane 10 h. ☼

Prihodnja predstava v torek 6. oktobra 1908.

Lepak prve uprizoritve Madame Butterfly na Slovenskem, ki je bila 4. oktobra 1908 v Deželnem gledališču v Ljubljani. (SLOGI, sign. I-1903.)

vprašanja, kako je obiskovalcem uspešna operna uprizoritev predstava prikazala japonski svet. Vladimir Foerster, sin Antona Foersterja, skladatelja prve slovenske opere Gorenjski slavček, je opozoril, da je »v nenavadnih svojih tonovskih načinih, povzetih po zatrdilu Puccinijevem japonskim napevom eksotično in apartno glaseče se delo« med slovenskimi obiskovalci naletelo na odličen sprejem.¹⁴⁸ Toda vsi le niso delili tega mnenja, saj je

148 Foerster, Giacomo Puccini: Madame Butterfly, str. 702.

nepodpisani kritik v *Slovenskem narodu* napadel zasnovo dela, ki Japonko prikazuje čutno in ljubeznivo, skorajda vse druge, večinoma belce, pa brezobzirne, nemilosrdne in preračunljive. »Človeka pri ti operi nič ne moti, da ima od rusko-japonske vojne o Japoncih nazore, ki se nikakor ne ujemajo z značajem Madame Butterfly,« saj naj bi nekdanje romantične poglede zasenčile vojne in povojne podobe iz dežele Daljnega vzhoda, tako da »danes vemo, da so Japonci drugačni,« je menil nepodpisani avtor. Celo romantičnosti in zaljubljenosti je pripisoval rasne razlike, pri čemer je izhajal iz vzvišenosti belcev in zagovarjal moralno večvrednost belega človeka:

»Romantična ljubezen je japonski ženski popolnoma tuja; njej sta seksualnost in ljubezen identična pojma. To je lastnost rase in le ker je to, moremo umeti, kar vemo o življenju japonskega ženstva in o Gejšah. Iz ljubezni se Japonka ne usmrti, sicer pa cenijo Japonci življenje tako malo in nimajo prav nič strahu pred smrtjo. Kar vemo dandanes o Japoncih in Japonkah, opravičuje naše mnenje, da je Madama Butterfly samo kostumirana kot Japonka, da je japonska samo zunanost opere, da je v operi samo dekorativna stran japonska, zaradi vidnejšega kontrasta, misli in čuvstva Madame Butterfly pa so last bele rase.«¹⁴⁹

Informacije o čustvovanju in navadah Japonk in Japoncev so bile, sklepajoč po tem zapisu, dosti bolj dostopne kot nekoč, a še vedno tako pomanjkljive, da so dovoljevale prehitre sklepe, ki so, podkrepljeni z občutkom belske večvrednosti, vodili v zaničevanje ljudi drugačne barve kože, drugačnih navad, drugačne vere. Pa vendar je bilo zanimanje za vzhodnoazijsko stvarnost še močno prisotno in tudi temu gre pripisati prvi bolj poglobljen zapis o verstvih tega dela sveta, ki ga je leta 1911 v reviji *Čas*, glasilu katoliškega znanstvenega društva Leonova družba, objavil Franc Terseglav. Glavni poudarek prispevka je bil budizem, a je vzporedno s tem orisal tudi konfucianizem (v Terseglavovem članku pisan kot konfuštvo) in šintoizem (pisan kot shinto), saj je avtor poudarjal vplive budizma na sosednja verstva in

149 *Slovenski narod*, 41, št. 235, 8. 10. 1908, str. 1, š.: »Madama Butterfly«.

nenavadnosti religijskega sinkretizma v tem delu sveta. Terseglav se je v članku skliceval na nemška in angleška znanstvena dela, za japonski šintoizem pa ni kazal velikih simpatij. »Japonska ljudska shintovska religija je skrajno naivno oboževanje in češčenje narave, njenih moči in pojavov ter duš rajnikov,« ki se od konfucianizma loči v tem, »da nima niti oddaleč tako razvite metafizike in etike, pač pa imajo moralne zapovedi shintovstva isto socialno praktično tendenco kakor pravila kitajskih državnih kodeksov«. Iz tega manka naj bi izhajal tudi značaj japonskih ljudi in umetnosti, ki naj bi bil Evropejcem slabo razumljiv, saj se na zunaj »opazi velika ljubezen do narave, ki se raztega na najmanjšo stvarico, otroško veselje in veliko nagnjenje do zabav in sijaja, kljub temu pa zveni na dnu sila nežne japonske poezije čudna melanholija«. Prav tako naj bi bil šintoizem vzrok za »ono slepo fanatično domoljubje, ki je za Japonca značilno«. ¹⁵⁰ Moralne norme budistov in šintoistov je pisec, nekdanji študent bogoslovja, ki se je sicer usmeril v časnikarske in literarne vode, ocenjeval s strogimi krščanskimi normami in omenjal slabo razumevanje politeizma s številnimi bogovi, »ki so vsi na čuden način nastali«, ¹⁵¹ umeščanja nekdanj slavni osebni med bogove, nedodelanost ideje posmrtnosti in nravnih norm, iz česar izhaja tudi različnost pogrebov, saj »mrličje pravi shintovci pokopujejo, ljudstvo pa se tudi v tem oziru drži večidel budistovske navade sežiganja«. ¹⁵² Sinkretizem z mešanjem dokaj različnih izhodišč je bil po Terseglavovem mnenju dokaz, kako globoko so zahodne religije pod nauki Jezusa Kristusa. Medtem ko je v izvornem budizmu zaznal svojim pogledom bližnje moralne norme, jih je med Kitajci in Japonci, med konfucionisti in šintosti močno pogrešal, vpliv budizma pa po Terseglavovem mnenju ni zadostoval, da bi se japonsko verovanje dvignilo na višjo moralno raven. »Češčenje bogov po templjih je združeno z največjo razuzdanostjo, zlasti na Japonskem, kjer cvete sakralna

150 Terseglav, Budizem in vzhodnoazijska nacionalna verstva, str. 155

151 Prav tam, str. 155.

152 Prav tam, str. 157.

prostitucija, in je celo budovstvo prevzelo ostudni stari shintovski kult phallusa, spolovil. Tudi samomorov, izpostavljanja otrok, prodajanja deklet, robstva žena budizem ni nič omejil, ne pri Japoncih, ne pri Kitajcih,« je, sklicujoč se na nemškega teologa in misijonarja v evangeličanski skupnosti v Tokiu in Jokohami Hansa Haasa, zatrjeval Terseglav. In seveda sklenil v poveličevalnem duhu krščanstva, kajti »da se ta spoj najrazličnejših religioznih in etičnih elementov ne da veliko primerjati s krščanstvom, je jasno«. Prvi tehtnejši prispevek o vzhodnih religijah v slovenskem jeziku je avtor končal z udarno trditvijo o slabostih vzhodnih religij in poveličevanjem lastne vere: »Kakšen velik in bistven razloček nasproti krščanstvu!«¹⁵³

Dejstva, da je Japonska stopila med velike sile, so se zavedale tudi avstrijske državne oblasti, kar se je samoumevno odrazilo v šolskih učbenikih, v katerih je bila dotlej Japonska le mimogrede omenjena. Precej drugačno mesto ji je bilo odmerjeno v novem učbeniku *Zgodovina novega veka od westfalskega miru do današnjih dni za višje razrede srednjih šol*, ki sta ga sestavila srednješolska profesorja Franc Komatar in Matija Pirc in ga je leta 1912 za uporabo v šolah potrdilo pristojno c. kr. ministrstvo za uk in bogočastje. Učbenik je sledil tradicionalni evropocentrični zasnovi in v poglavju Postanek sistema svetovnih držav¹⁵⁴ Japonske še ni omenil med velikimi silami, ki so si v boju za kolonije delile zemeljsko oblo. Poglavje o Rusiji ni omenjalo poraza v rusko-japonski vojni leta 1905, temveč le notranje razmere v državi, oktobrski manifest 1905 in leta 1906 zbor prve dume.¹⁵⁵ Novost je sledila na koncu učbenika v poglavju Boj za prevlado v Vzhodni Aziji. V njem so orisane spremembe na Kitajskem in Japonskem, slednja pa je po zlomu starih fevdalnih struktur opisana s precejšnjo dozo občudovanja: »V čudovito kratkem času so Japonsko preosnovali po evropskem vzorcu: gradili so železnice, uredili pošto po evropskem načinu in 1872 so uvedli

153 Prav tam, str. 160–161.

154 Komatar in Pirc, *Zgodovina novega veka od westfalskega miru do današnjih dni*, str. 243–261.

155 Prav tam, str. 251.

splošno vojaško in šolsko dolžnost, vojaštvo pa reorganizirali po nemškem vzorcu. 1889 je dobila Japonska še konstitucijo po evropskem vzgledu.«¹⁵⁶ Po orisu napetosti in vojaških spopadov za prevlado nad Korejo med Kitajsko in Japonsko ob vpletanju evropskih kolonialnih sil je zmagoslavju manjše države v sporu sledil preprost sklep:

»Japonska postane velevlast. Zmagoviti boj je dal Japoncem pogum; na Japonskem je nastalo mnenje, da pripada vlada v Vzhodni Aziji Japoncem in da morajo nastopiti kot prvoboritelji žolttega plemena zoper belo. Zato so povečali svojo moč, Japonska je vstopila v vrsto velesil. Najbolj priča o tem dejstvo, da se je začela za zavezništvo Japonske potegovati Anglija, ki ji je bilo na tem, da ne postane Ruska na vzhodu premogočna.«¹⁵⁷

V nadaljevanju besedila je bilo najprej omenjeno usihanje moči Kitajske po neuspešni boksarski vstaji in nato daljši opis rusko-japonske vojne z navedbami krajev, v katerih je japonska vojska v kopenskih in pomorski bitki premagovala rusko. Določbam mirovnega sporazuma iz leta 1905 je bil dodan tudi že novejši podatek, da je Japonska leta 1910 anektirala Korejo, poglavje pa je bilo zaključeno s preprostim sklepom: »Izid rusko-japonske vojne je udejevil japonsko velesilo.«¹⁵⁸

Sredi leta 1912, ko so bodoči slovenski izobraženci prvič dobili v roke učbenik, v katerem so se seznanili z Japonsko kot svetovno velesilo, je umrl japonski cesar Mutsuhito, z imenom katerega je povezan hitri razvoj Japonske po ukinitvi šogunata in obnovi Meiji, poimenovani z njegovim posthumnim cesarskim imenom. Bil je prvi japonski cesar, o katerem so ob smrti pisali tudi slovenski časopisi, omenjali modernizacijo Japonske in širitev obsega države v času njegove vladavine, ki je bilo poimenovano kot obdobje Meiji. Časopis *Slovenec* je omenil tudi družinsko plat zgodbe, da s prvo ženo nista mogla imeti otrok in si je zato vzel še eno ženo, ki je tudi mati njegovega

156 Prav tam, str. 274–275.

157 Prav tam, str. 275.

158 Prav tam, str. 277.

naslednika Yoshihita, katerega posthumno vladarsko ime je Taishō. »Preosnoval je armado, dal svoji državi primerno ustavo in vpeljal japonsko državo v krog velikih svetovnih velesil,« je časnikar osrednjega katoliškega časopisa na Slovenskem opisoval Mutsuhitove zasluge za hitro reformiranje države, s katero je omogočil, da se je v rusko-japonski vojni »zgodilo, da je mala, a čila japonska država porazila velikana, neokretno Rusijo«. ¹⁵⁹ Zelo podobno je uradno japonsko poročilo povzel tudi *Slovenčev* liberalni konkurent *Slovenski narod*, le da ni dodal lastnih ocen o pomenu vladavine pokojnega mikada. ¹⁶⁰ Je pa to toliko bolj jasno zapisal na Ptuju izhajajoči časopis *Štajerc*:

»Pokojni cesar je bil jako moderno misleč mož. Pod njegovim žezlom je Japonska doživela velikanski kulturni, gospodarski in politični preobrat, medtem ko je bila preje v vsakem oziru podobna Kitajski. Danes stoji Japonska kot moderna država poleg evropskih velesil in tudi vesoljna politika mora z njo prav ojstro računati.« ¹⁶¹

159 *Slovenec*, 40, 30. 7. 1912, št. 172, str. 2, Japonski cesar Mutsuhito umrl.

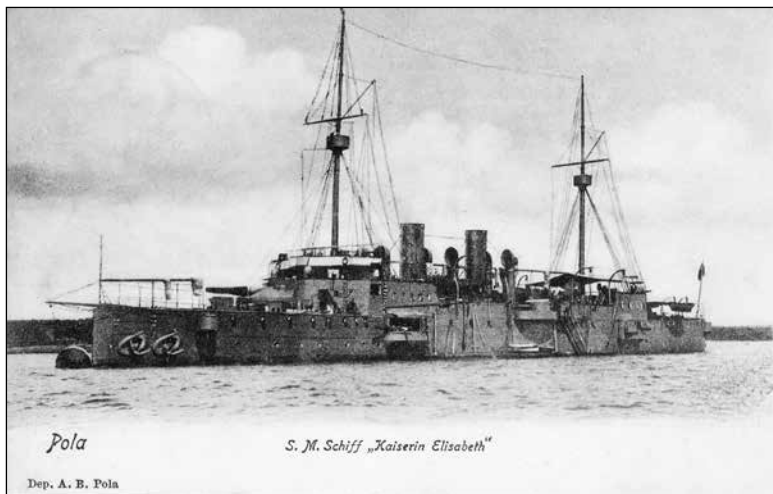
160 *Slovenski narod*, 45, št. 172, str. 2, Japonski cesar umrl.

161 *Štajerc*, 13, 4. 8. 1912, št. 31, str. 3, Japonski cesar umrl.

**MED SOVRAŽNICO
IN PRIJATELJICO**

SLOVENC V JAPONSKEM UJETNIŠTVU MED 1. SVETOVNO VOJNO

Novi japonski vladar Yoshihito, cesar obdobja Taishō, je zasedel prestol dve leti pred izbruhom 1. svetovne vojne. Japonski imperializem je že ob koncu obdobja Meiji ponudil veliko razlogov za premislek o japonski zunanji politiki, saj je z vstopom v krog velesil in željo po nadaljnji širitvi vpliva na azijski celine trčil ob interese evropskih kolonialnih velesil in Združenih držav Amerike. Te so z zagovarjanjem prostega trgovanja štatile predvsem svoje ekonomske interese, medtem ko je Japonska z modifikacijo ameriške Monroejeve doktrine videla azijski prostor kot interesno sfero azijske velesile in skušala iz njega izriniti vpliv evropskih kolonialnih sil in ZDA. Izbruh 1. svetovne vojne je tako Japonski ponudil idealno priložnost, da z nadaljnjo ekspanzijo umiri tudi notranjepolitična nasprotja, ki jih je med sloji stare in nove politične in gospodarske elite sprožilo obdobje Meiji. Japonska je kot zaveznica Velike Britanije vstopila v vojno že avgusta 1914 z željo po krepitvi vpliva na Kitajskem. Njen prvi vojaški cilj je tako bila nemška koncesija na polotoku Shandong s pristaniščem Tsingtao (Qingdao), idealen za širitev vpliva v notranjost Kitajske, drugi pa okrepitev in pridobitev posebnih pravic v Mandžuriji. V Aziji bi tako zmanjšali vpliv neazijskih velesil, osredotočenih na vojno na evropskih tleh. Japonsko so zavezniki pozivali, naj se močneje angažira tudi v

Torpedna križarka Kaiserin Elisabeth
(Pomorski muzej Sergej Mašera Piran)

središču vojne, v Evropi, a se je vključila bolj s pošiljanjem orožja, zlasti Rusiji, in z delom ladjevja, ki ga je poslala v Sredozemsko morje. Ko je po oktobrski revoluciji, izstopu Rusije iz vojne in začetku ruske državljanske vojne v vzhodni Sibiriji in severni Mandžuriji nastal politični vakuum, je Japonska na to območje poslala velik kontingent kopenske vojske. Čeprav sta bili v vojni z ZDA zaveznici, je med njima vladala precejšnja napetost, ki se je zavlekla tudi do mirovne konference v Parizu in v povojni čas. ZDA so že od odpiranja Kitajske in Japonske svetu izborjene posebne pravice videli predvsem kot ekonomske, medtem ko je del japonske politične in vojaške elite v vojni oziroma vojnah videl tudi možnost za krepitev političnega vpliva in ozemeljsko širitev imperija.¹⁶²

V japonske vojaške konflikte so bili, ne po svoji volji, vključeni tudi Slovenci, ki so spoznavali Japonsko kot vojni ujetniki. Večinoma je šlo za posadko ponosa avstrijske mornarice, križarko Kaiserin Elisabeth, ki je bila ob izbruhu vojne v

¹⁶² Bertalančič, Odnosi med Japonsko in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, str. 160–163.

vzhodnoazijskih vodah. Kapitan ladje je dobil ukaz, da s svojo mornariško enoto okrepi vojaško posadko zaveznice Nemčije v Tsingtau. Po japonskem napadu avgusta 1914 so obkoljeni s pomorske in kopenske strani kljubovali napadom več kot dva meseca, nato pa v začetku novembra, ko jim je že pohajalo zalog, v pristanišču potopili ladjo in se skupaj z nemškimi vojaki predali občutno močnejšim japonskim napadalcem. Japonci so večino vojakov prepeljali na Japonsko, del oficirjev pa v Beijing. Med temi je bil Ivan Skušek, ki je kot glavni intendantski častnik dobil prepustnico za svobodno gibanje po kitajski prestolnici in je skrbel za nabavo hrane in potrebščine za oficirje v ujetništvu. Že pred vojno pa tudi v zmedi vojnih let je nakupoval veliko kitajskih starin z namenom, da jih po koncu najprej službovanja in nato ujetništva prepelje v domovino. Ker je v Beijingu spoznal tudi Japonko Kawase Tsuneko (v slovenskih zapisih tudi Kavase ali Kondō Kawase), se je v zbirki znašlo tudi več japonskih predmetov.¹⁶³

Večino zajetih mornarjev z ladje Kaiserin Elisabeth so prepeljali na Japonsko, sprva v mesto Himeji na jugozahodu Honshūja, kjer so jih začasno namestili v dveh templjih. Tam so se, kot je v potopisu kasneje zapisal Anton Lipužič, dolgočasili, saj je morala Japonska najprej urediti prava taborišča za vojne ujetnike. V templju so lahko spoznavali rituale japonskega verskega življenja, pri čemer jih niso navduševali podgane, ki jih niso smeli preganjati, »ker so pri njih zaščitene,« in pa zgodnji prvi obred že ob 4. uri, kajti »tolčenje po bobnu, mrmranje, stokanje in cviljenje nas je vsaki dan prebudilo«. Nekateri so se nasmihali ob opazovanju vernikov, ki so z rižem napolnjene posode pustili na oltarju, da bogovi ne bi bili lačni, »in potem ko so odšli so prišle podgane in skodelice izpraznile«. Nenavadne so se jim zdele tudi prošnje vernikov, saj je zapisal, da je »ženska, ki si je želela otroka, prinesla na altar lepo izrezlan velik spolni ud moškega«. Kot vojni ujetniki pa so z zanimanjem prebirali tudi v ruščini pisane prošnje ruskih vojnih ujetnikov še iz časa

163 Čeplak Mencin, *V deželi nebesnega zmaja*, str. 101–105.

Vojni ujetniki z ladje Kaiserin Elisabeth pri maši v templju
v Himejiju junija 1915

(Pomorski muzej Sergej Mašera Piran, album fotografij Ivana Lešnika)

rusko-japonske vojne. Lipužič si je še posebej zapomnil sporočilo ruskega ujetnika »svojemu prijatelju naj gleda da pride v ujetništvo češ, da je tam bolje kakor na fronti«. ¹⁶⁴

Sprejem na Japonskem je bil za ujetnike v popolnem nasprotju s tistim, s čimer so strašili slovenski časopisi v času rusko-japonske vojne, da bodo Japonci slabo ravnali z vojnimi ujetniki. Zanje so zgradili več taborišč. Od 83 ujetnikov, ki so bili ob koncu vojne v evidencah vodeni kot Jugoslovani, jih je bilo 73 premeščenih v septembra 1915 odprto taborišče v Aonogahari, severno od Kobeja, 10 pa v Narashino, vzhodno od Tokia. Večina je bila Hrvatov, približno deseterica pa je bila Slovencev. V zapisih ali pripovedih so ocenjevali postopanje Japoncev z njimi kot korektno, saj so spoštovali pravila o ravnanju z vojnimi ujetniki. Ivan Lešnik je v taborišču Aonogahara posnel

¹⁶⁴ Marinac, *Čez morje na nepoznani daljni vzhod*, str. 157.

veliko fotografij, ki pričajo, da so si ujetniki opremili sobe v nizkih lesenih hišah po svojem okusu, si čas krajšali z družabnimi dogodki in športnimi aktivnostmi. Slovani zaničljivega odnosa niso čutili od stražarjev Japoncev, temveč od sojetnikov Nemcev ali Madžarov. Tako kot so Slovenci in drugi spoznavali njim neznano kulturo, so se japonski upravniki in stražarji seznanjali z njim malo razumljivo napetostjo med ujetniki različnih narodnosti iz iste države in spoznavali, da so odnosi med Evropejci veliko bolj zapleteni, kot so mislili. Japonski pogled na njih je Anton Lipovž opisal takole:

»O avstrijskih južnih slovanih niso japonci imeli pojma – pogosto so se čudili, da ne znamo vsi nemško ali madžarsko govoriti. Njih nepoznavanje razmer v Avstriji je bilo razumljivo kajti oni so imeli po vsih šolah v večjem delu nemške učne knjige v katerih je bila Avstrija prikazana kakor čisto nemška ali madžarska država. Imel sem enkrat v pisarni tabornega zdravnika, z katerim sem bil v zelo dobrih odnosih, v roki eno knjigo – atlas ... Takšna barva kakor je bila na Dunaju, takšna je bila pri Ljubljani in samo pri Zagrebu je bila ena mala točkica druge barve. Pogledal sem legendo, kaj pomeni ta barva točke. Pisalo je tako: Tukaj živijo še neki ostanki enega ljudstva brez zgodovine in brez kulture. Potem se japonskemu nepoznavanju nisem več čudil.«¹⁶⁵

V prvem letu ujetništva taboriščniki niso čutili pomanjkanja, a je tudi na Japonskem pomanjkanje zaradi vojnih razmer opravilo svoje in od leta 1916 so si ujetniki lahko sami obdelovali košček zemlje izven taborišča. Sprva je to možnost izkoristilo več taboriščnikov, vztrajalo pa jih ni veliko. Pridelek zelenjave iz semen, poslanih od japonskega Rdečega križa, je precej popestril in izboljšal taboriščno prehrano. Nekateri so v dejavnosti prednjačili in Ivan Lešnik si je npr. sezidal kokošnjak in prodajal jajca. Zaporniki, ki so v spremstvu stražarjev odhajali na delo na svoje vrtičke, so imeli več stikov z domačinkami in domačini, več jih je imela tudi gledališka skupina, ki je prirejala predstave za ujetnike in domačine. Po zapisih Antona Lipovža so jih,

165 Navedeno po Marinac, *Čez morje na nepoznani daljni vzhod*, str. 159.

Taborišče Aonogahara

(Pomorski muzej Sergej Mašera Piran, album fotografij Ivana Lešnika)

seveda dobro zastražene, v štirih letih ujetništva dvanajstkrat peljali tudi na izlete na okoliške izletniške točke, kjer so spoznavali tempelje ter verske in kulturne navade Japoncev. Nekatere stvari so Evropejce navdušile, kakšna stvar pa je pustila tudi neprijeten vtis, npr. upodobitev japonskega vojskovodje, ko je naredil harakiri, obred pa je spremljala njegova žena:

»On sedi s prekrižanimi nogami, v levi roki meč ki je še zaboden v trebuh a z desno roko vleče iz že prerezanega trebuha črevesje. Ona kleči njemu nasproti in ima roke ‚k molitvi!‘ Grimasa njegovega obraza je nepopisna. Več dni mi je to kvarilo apetit pri jedi, ker mi je vselej vse to stopilo pred oči.«¹⁶⁶

Novice o spoštljivem obnašanju japonske vojske do ujetnikov niso prišle do Slovencev šele po vojni, po povratku pomorščakov iz Japonske. Kljub oteženemu pretoku informacij je o

166 Prav tam, str. 161.

tem že med vojno poročalo tudi slovensko časopisje z objavo pisem vojnih ujetnikov, med katerimi so se znašli tudi drobci iz Japonske. Časopis *Svetovna vojska*, ki je izhajal v začetnih letih vojne, je 15. zvezek sredi leta 1915 v celoti namenil tematiki vojnih ujetnikov in ob tem ponatisnil tudi pismi, pred tem že objavljeni v časopisu *Slovenec*. Prvo je poslal Hrvat Julij Vizjak 9. marca 1915 iz taborišča Himejija. »Splošno se nam ne godi slabo,« je sporočil, smejo se prosto sprehajati po dvorišču templja, pred tropsko vročino pa se zatečejo v senčni vrt. Vesti iz zunanjega sveta so dobivali prek časopisa, ki so ga Japonci tiskali posebej za vojne ujetnike. Od zadnjega pisma je prejel le ovojnico, pisanje pa se je očitno izgubilo na cenzuri. Ker bi to lahko bila tudi posledica nepoznavanja avstrijskih razmer in japonskega dožemanja Avstrije kot zgolj nemško govoreče države, je sporočil: »Ujetniško poveljstvo nas je obvestilo, da dopuste le nemško pisana pisma. Ne pišite torej hrvatsko!«¹⁶⁷

Drugo v slovenskih časopisih, najprej v *Slovenecu* in nato v *Svetovni vojski* objavljeno pismo, je domačim 12. aprila 1915 poslal Leopold Voje iz taborišča v Kumamotu:

»Najprej Vas prisrčno pozdravljam in Vam naznanjam, da sem še vedno zdrav. V ujetništvu se mi dobro godi, kajti Japonci zelo lepo postopajo z nami. Avstrijci, 39 nas je, prebivamo v nekem templju; tudi drugače je prav lepo, samo čas je malo dolg. /.../ Že pred dolgim časom sem Vam bil pisal pismo in sem najprej mislil, da je Ignacijeva karta odgovor nanj. Ako prejmete to pismo, mi odgovorite, če ste tudi prejšnje prejeli.«¹⁶⁸

Kako je bilo s pošto in z obveščanjem domačih o razmerah v taborišču v naslednjih letih, je težko soditi. Verjetno je bolje poslovala poštna služba z zavezniškimi državami, težavneje pa je Rdeči križ posredoval med državami nasprotnicami. Da stiki le niso bili povsem prekinjeni, nakazuje pisanje slovenskega časopisa iz

167 *Slovenec*, 43, št. 108, 14. 5. 1915, str. 2, Hrvat v japonskem vojnem ujetništvu. *Svetovna vojska*, 2, 1915, št. 15, str. 19, V japonskem ujetništvu.

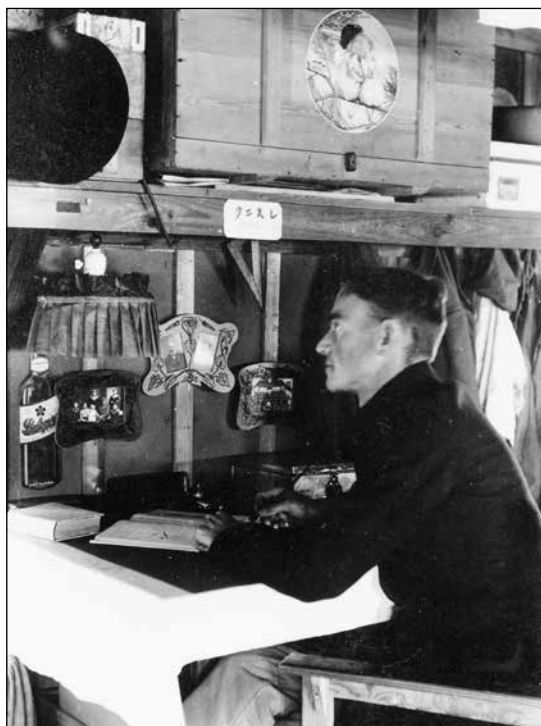
168 *Slovenec*, 43, št. 137, 19. 6. 1915, str. 2, Slovenec v japonskem ujetništvu. *Svetovna vojska*, 2, 1915, št. 15, str. 24, Slovenec v japonskem ujetništvu.

Clevelanda, torej v državi japonske zaveznice. Maja 1917 se jim je javil Josip Prinčič, ujetnik v taborišču Aonogahara, pozdravil vse rojake v Ameriki in zaprosil, ali bi mu poslali kaj knjig.¹⁶⁹

Kljub temu da je bila Japonska v vojni na nasprotni strani, so do slovenskih bralcev in družinskih članov vojnih ujetnikov prihajali prijazni toni o japonskem odnosu do tujcev oziroma do ujetnikov sovražne strani. Predno so se po koncu vojne njihovi vtisi, informacije in spominki, ki so jih zbrali, razširili med širši krog Slovencev, je bilo treba poskrbeti za vrnitev vojnih ujetnikov v domače kraje. To pa ni bilo najbolj preprosto, saj je država, za katero so se vojskovali južnoslovanski ujetniki na Japonskem, ob koncu vojne razpadla, nova pa še ni v celoti zaživela. Medtem ko so se ujetniki drugih narodov v prvem letu po koncu vojne že vračali v domovino, so južnoslovanske, ki so se ali so jih uvrščali med državljane nove južnoslovanske države oziroma med Jugoslovane, še zadrževali na Japonskem. Posredništvo je prevzela Francija, ki je septembra 1919 japonski strani predala seznam 83 oseb, od tega desetih Slovencev, za povratek v domovino. Jeseni 1919 so še urejali administrativne zadeve, za koordinacijo vrnitve pa je bil med ujetniki odgovoren poročnik Viktor Klobučar, ki je v času ujetništva taborišče Aonogahara ovekovečil na barviti oljni sliki. Potovanje se je zavleklo z več postanki in težavami. Prva je bila, da jih je na ladji veliko zbolelo, saj niso bili več vajeni obilne in močne hrane. Opozorila, naj v mestih, kjer so se ustavljali, ne uporabljajo nemščine, ker so bili Nemci tedaj zelo osovraženi, sploh niso razumeli kot omejitev, saj so se že v ujetništvu oddaljili od njene uporabe, če ni bila nujna. Poleg vtisov, s katerimi so seznanjali družine, prijatelje in znance, so prinesli še marsikaj, drobne spominke na ladjo Kaiserin Elisabeth in na Japonsko, fotografije in razglednice pa tudi kakšno posebnost. Ivan Lešnik npr. tudi dnevnik, ki ga je kasneje sežgal, ker naj bi bile v njem tudi zabeležke o obiskih bordelov, pa ni želel, da bi to videla njegova kasnejša žena.¹⁷⁰

169 *Clevelandska Amerika*, 10, št. 55, 9. 5. 1917, str. 1.

170 Bertalanč, *Odnosi med Japonsko in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev*, str. 173–176. Marinac, *Čez morje na nepoznani daljini vzhod*, str. 165–169.

Ivan Lešnik v kotu barake, ki si ga je opremil po svojem okusu.

(Pomorski muzej Sergej Mašera Piran, album fotografij Ivana Lešnika)

Vtisov o Japoncih niso po povratku širili zgolj tisti vojni ujetniki, ki so bili v japonskem ujetništvu, marveč tudi nekateri, ki so v ujetništvu pristali na evropski vzhodni fronti, v vojnih spopadih Avstro-Ogrske z Rusijo. Vojska carske Rusije jih je veliko poslala v ujetništvo v Sibirijo, po izbruhu oktobrske revolucije in državljanske vojne pa jim je bila po koncu 1. svetovne vojne onemogočena najkrajša pot vrnitve prek Rusije proti zahodu. Zato so se vračali prek Sibirije in Vladivostoka, ki ga je nadzorovala japonska vojska, na ladjah, ki so lahko opravile postanek tudi na Japonskem. Med temi je bil umetnostni zgodovinar, arheolog in

pesnik Vojeslav Molè, ki je kot rezervni oficir in izobraženec v ujetništvu užival določene privilegije, v obsežnih spominih pa ohranil prav posebno mesto za kratkotrajno izkušnjo Japonske. Konec januarja 1920 so po nekajdnevni vožnji iz zimskega Vladivostoka prispeli v skorajda pomladni Nagasaki. Mesto ga je navdušilo že s samo lego, pritegnilo ga je okrasje ob nekaterih hišah, »presenetljiva je bila čistoča ulic, noš in sploh vsega mesta, veliko nasprotje temu, česar smo bili vajeni v Sibiriji«. Za vedno si je zapomnil prizor, ko je v rahlem dežju zagledal dve mladi Japonki, ki sta se spuščali po stopnišču z razpetima barvastima dežnikoma, v ozadju pa je sijalo sonce: »Ta čudoviti pogled mi je ostal do današnjega dne v spominu kot neizbrisni simbol Japonske in njene lepote.« Kot umetnostnega zgodovinarja so ga seveda pritegnile izložbe trgovin z japonskimi izdelki, ki jih ni samo ogledoval: »Kot darilo za ženo sem kupil nekaj lepih okrasov za ženske lase iz želvovine; mikal me je tudi lep kimono, toda bil je predrag za moj žep. In tako sem se moral zadovoljiti z belo svileno bluzo in z drugimi malenkostmi.« Po ne ravno dolgem postanku na jugu Japonske je razumel, kaj je hotel povedati njegov dunajski profesor umetnostne zgodovine Max Dvořák z besedami, »da bi tedaj, ko pojde v pokoj, rad preživel leta pokoja na Japonskem«. ¹⁷¹ Molè je sicer menil, da premalo pozna verske korenine japonske kulture, a že samo dejstvo, da so v mirnem in harmoničnem vzdušju ena ob drugi dolgo sobivale tri religije, je bilo zanj navdihujoče.

V prvi po vojni izdani pesniški zbirki Vojeslava Moléta, leta 1920 natisnjeni *Tristia ex Siberia*, se večina pesmi dotika žalostnih let v Sibiriji, dve pa lirično opisujeta vtise s kratkega postanka v Nagasakiju. Navdih za Japonsko romanco je Molè dobil v slikarskem delu grafika iz 18. stoletja Harunobuja Suzukija, ki je na slovenskega umetnostnega zgodovinarja očitno naredil globok vtis. Pesem o neuslišani ljubezni se začinja in končuje z verzi: »Imenovali so jo Višnjev cvet / (– o zdavnaj, zdavnaj že počiva v grobu! –). / Na svili je naslikal njen portret / preslavni

171 Molè, *Iz knjige spominov*, str. 278.

stari mojster Harunobu.«¹⁷² V pesmi Japonska pomlad pa je motivika prihajajoča pomlad, ki jo je zaznaval v zalivu Nagasakija, melanholično zibajoč se na valovih morja, hrepeneč po daljnih krajih ob rojevanju novega, ki ga simbolizira pomlad.¹⁷³

Avgusta 1920 se je iz Sibirije s postankom na Japonskem vrnilo prvih 15 Slovencev, glavnina pa se je vrnila mesec pozneje, septembra. Na prvem transportu je bil tudi ugleden katoliški intelektualec Franc Terseglav, ki je že pred vojno pisal o vzhodnoazijskih verstvih. Kot članu uredništva časopisa *Slovenec*, vodstva katoliškega telovadnega društva Orel in uglednemu katoliškemu mislecu so mu pripravili posebne sprejeme. A na njih, po pregledanih podatkih sodeč, ni navajal vtisov o Japonski in Japoncih, temveč le iz Sibirije in delovanja za jugoslovansko stvar med vojnimi ujetniki v Rusiji. V tem ni bil posebnost, saj enako sled najdemo v spominih Jakoba Grčarja, ki se je skupaj z jugoslovanskimi prostovoljci po porazu ruskih protisovjetskih oboroženih sil admiral Aleksandra Vasiljeviča Kolčaka v začetku leta 1920 pomikal proti vzhodu, proti Vladivostoku. Sprva niso srečali veliko Japoncev, ki so med vojno zasedli ta del Rusije, a tisti, ki so jih videli, »so bili samozavestni, kakor da so se čutili že gospodarje vsega Daljnega vzhoda.«¹⁷⁴ Nagasaki je Grčar omenil le kot točko, na kateri se je ustavila prva ladja povratnikov, medtem ko ga med postanki glavnine druge skupine, v kateri je bil tudi sam, ni omenil in je kot prvega navedel šele Hongkong.¹⁷⁵ Grčar je tako Japonce spoznaval le v Vladivostoku, kjer so bile vojašnice polne japonskega vojaštva, v trgovanju pa sta prevladovala japonski in ameriški denar. Kljub naklonjenosti japonskih zasedbenih sil mu slovansko srce ni dopuščalo, da bi jih občudoval:

»Japonci so nam bili jako naklonjeni in so prihajali k nam v goste, vendar pa si kljub vsej prijaznosti niso mogli pridobiti naših simpatij, ker smo videli v njih izkoriščevalce Rusije, krokarje, ki so se vrgli na dozdevni kadaver. Vsi bližnji holmi okoli Vladivostoka so

172 Molè, *Tristia ex Siberia*, str. 104–105.

173 Prav tam, str. 106.

174 Grčar, *Deviška zemlja v krvi*, str. 227.

175 Prav tam, str. 233–236.

bili močno utrjeni; tod pa so se zdaj šopirili Japonci, ki so se polastili teh trdnjav brez vsakršnega boja. Ko pa smo si ogledovali mesto, njegova пристanišča in utrdbe, nam ni hotelo za nobeno ceno v glavo, da bi bila slovanska Rusija te kraje za vedno izgubila.«¹⁷⁶

Prav svojevrstna je bila vrnitev Ivana Skuška. Iz ujetništva na Kitajskem se ni vračal po najkrajši poti na zahod, temveč je šel najprej v nasprotno smer, proti vzhodu na Japonsko. Vzrok je bila Kondō Kawase Tsuneko, s katero se je srečal v Pekingju in se vanjo zaljubil. Julija 1919 se je z njo in njenima dvema otrokoma iz prvega zakona odpravil v Gifu na Japonsko, kjer je Tsuneko zadnjič videla svojo mamo. Junija 1920 sta se Ivan Skušek in Kawase Tsuneko civilno poročila, nato pa se je nova družina odpravila na pot proti Evropi. Septembra 1920 se je Ivan Skušek po sedmih letih vrnil domov, mesec kasneje pa je prispela še njegova bogata zbirka vzhodnih starin, večinoma kitajskih, ki jih je zbiral za kitajsko hišo, ki jo je nameraval postaviti v okolici Ljubljane in bi bila osnova za bodoči muzej. Že njihov prihod v Ljubljano je pritegnil precejšnjo pozornost meščanov. Tsuneko Skušek (njeno ime so po slovenskih zgledih začeli zapisovati pred priimkom) je bila oblečena v tradicionalni kimono, spremljali so jih pekinški psički in opica in na poti od postaje, kjer jih je pričakal Ivanov brat Franci, do domače hiše v bližini škofije so srečali veliko ljudi, ki so se ob nenavadnem prizoru ustavljali, si jih ogledovali, tudi smejali in norčevali. So pa prvo Japonko, ki se je za stalno naselila v središču Slovenije in verjetno tudi v precej širšem območju tega dela Evrope, lepo sprejeli domači Skuškovi. Kot izobrazena ženska, ki se je bila vajena gibati v visoki družbi in je že obvladala več tujih jezikov, tudi nemščino, se je hitro živela v novo okolje, se učila in naučila slovenščino in kmalu postala znana kot ljubljanska Japonka.¹⁷⁷

Toliko Slovencev in drugih južnih Slovanov hkrati kot med 1. svetovno vojno in neposredno po njej ni bilo toliko časa na

176 Grčar, *Jugosloveni v Vladivostoku*, str. 310–311.

177 Čepiak Mencin, *V deželi nebesnega zmaja*, str. 109–113. Marinac, *Čez morje na nepoznani daljni vzhod*, str. 169–170.

Japonskem ali v stiku z Japonci še nikoli pred tem obdobjem. Vsi so prinesli s seboj spomine, številni tudi spominke in v povojnih letih širili pripovedi o japonskih navadah in prijaznih ter korektnih Japoncih in Japonkah, s katerimi so bili v stiku. Govoriti, poslušati, razpravljati ali prebirati o Japonski ni bilo nič več nekaj tako eksotičnega, tako redkega ali tako nenavadnega kot pred leti.

BEŽNA ZNANKA Z DRUGEGA KONCA SVETA

Izid 1. svetovne vojne je utrdil status Japonske kot svetovne velesile. Njene pehotne enote so še leta po vojni obvladovale večje območje celinske Azije in šele v prvi polovici dvajsetih let so zadnje zapustile vzhodno Sibirijo, Vladivostok in polotok Shandong. Japonske vojne ladje so še plule po Sredozemlju in obiskale tudi pristanišča vzhodne obale Jadranskega morja, ki sta si jih hotela priključiti tako Kraljevina Italija kot nova država Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Tamkajšnje hrvaško prebivalstvo je pri Japoncih iskalo zaščito pred nasiljem italijanskih okupacijskih sil.¹⁷⁸ Za razliko od predvojnega časa, še posebej pred japonsko-rusko vojno v letih 1904–1905, je bila Japonska po 1. svetovni vojni redno prisotna v poročanju slovenskega dnevno-političnega časopisja, ki je novice povzemalo po največjih svetovnih tiskovnih agencijah. Japonska je bila kot zmagovalka 1. svetovne vojne udeležena pri določanju usode povojnega sveta, čemur je sledilo poročanje o njenih političnih stikih, sodelovanju na mirovni konferenci v Parizu, podpisovanju mednarodnih pogodb in dogovorov s svetovnimi velesilami, njenih interesih v vzhodni Aziji in na pacifiških otokih.

178 *Slovenec*, 47, št. 2, 3. 1. 1919, str. 1, Japonski torpedovki v Šibeniku.

Nekateri Slovenci so prišli z japonskimi državnimi predstavniki neposredno v stik ob urejanju poveljnega sveta. Japonski predstavniki so bili člani komisij v dvorcih okoli Pariza, kjer so ustvarjali podobo versajske Evrope, prav tako so bili japonski predstavniki člani komisij, ki so na terenu črtale meje poveljnega sveta. Na nekatera nerešena vprašanja na konferenci je Japonska gledala podobno kot Italija in je v italijanskem izsiljevanju glede uresničevanja tajnega Londonskega pakta iz leta 1915, po katerem naj bi ji pripadel dobršen del vzhodne jadranske obale, videla tudi priložnost za lažje uresničevanje svojih zahtev v vzhodni Aziji. Toda japonska delegacija le ni dosledno podpirala italijanske strani in je pri odločanju o posameznih konkretnih zadevah sledila tudi poročilom svojih poročevalcev.¹⁷⁹ Po analizah etnografske podobe na terenu je z upoštevanjem pogledov druge strani pridobila tudi slovenske simpatije. Pohvalnih besed s slovenske strani je bila deležna pri določanju severne meje z Avstrijo: »Razmejitvena komisija se ni mogla sporazumeti. Francoski in japonski član sta se odločno postavila na naše stališče, Italijan se je, seveda zavzel za Nemce.«¹⁸⁰ Slovenski člani delegacij v Parizu ali na terenu so na konkretnih primerih spoznavali natančnost japonskega vodenja zadev in Matija Slavič, ekspert jugoslovanske komisije za razmejevanje Prekmurja, je zaznal, da je japonski predstavnik delovanje beležil bolj vestno kot jugoslovanski, ki bi se moral za problematiko zanimati z večjo mero prizadevnosti:

»Japonski komisar je bil polkovnik Janagava, vljuden možek, ki je častno zastopal svojo močno državo. Znal je poleg japonsčine samo še angleški. Zato je imel s seboj tolmača /.../. Ta mu je tolmačil razprave, ki so bile v francoskem jeziku, v angleščino. Njegov japonski tajnik pa je prepisoval iz angleščine vse razprave v japonsčino ter redno pošiljal obvestila svoji japonski domovini. Tako je morebiti v japonskem državnem arhivu natančneje ko v jugoslovanskem popisano vse, kar je delala razmejitvena komisija in kar so ji izpovedali prekmurski možaki.«¹⁸¹

179 Bertalanič, Odnosi med Japonsko in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, str. 168–172.

180 *Jutro*, 1, št. 8, 1. 9. 1920, str. 2, Spor na naši severni meji.

181 Slavič, Naše Prekmurje, str. 265–266.

Slavič se ni motil, saj je v japonskem državnem arhivu veliko poročil o delu komisije na terenu, ki jih je Yanagawa Heisuke pošiljal v Tokio. Komisija si je za prvi sedež izbrala Varaždin in delo zastavila od zahoda proti vzhodu, kar pomeni, da so začeli ravno v Prekmurju.¹⁸² Spoznanja komisije glede narodnostnih in ekonomskih kriterijev pri določanju meje in predlogi za modifikacijo mejne črte, sprejete za mizo v Trianonu, sicer niso bili upoštevani, a Yanagawa je bil med tistimi Japonci, ki so spoznavali slovensko ozemlje, se srečevali z domačini in pripomogli k medsebojnemu spoznavanju ljudi in navad dveh zelo oddaljenih narodov. V Mariboru, kjer je imela sedež komisija za mejo med Kraljevino SHS in Avstrijo, je bil japonski delegat major Nagamochi Genji.¹⁸³ Japonski predstavniki so se srečevali z domačini pa tudi z evropskimi nadlogami, ki jih doma niso bili vajeni. Medtem ko je slovensko časopisje na veliko hvalilo čistočo japonskih hiš, so iz Maribora avgusta 1920 poročali, da je Nagamochi kot zadnji član razmejitvene komisije »sledil zgledu ostalih članov in se preselil iz hotela Meran v privatno stanovanje. Pregnale so tudi njega hotelske stenice.«¹⁸⁴ Yanagawa pa je, ko se je po mejnem območju vozil z avtomobilom brez diplomatskih oznak, naletel na zelo neprijaznega jugoslovanskega policijskega oficirja; ta ga ni prepoznal in ga je aretiral ter odpeljal na bližnjo policijsko postajo na zaslišanje. Japonski delegat je imel občutek, da je bil domači policist vinjen, in je na naslednji seji komisije ostro protestiral pri jugoslovanski strani. Zaradi incidenta pa očitno ni gojil trajnejše zamere do domačega prebivalstva, saj je ob slovesu od Prekmurja županu Murske Sobotne poslal pismo in se mu v njem zahvalil za gostoljubje, ki ga je užival pri opravljanju svojih dolžnosti.¹⁸⁵

Ob prijetnih ali nekaj manj prijetnih srečanjih z Japonci so v začetku dvajsetih let Slovenci lahko spoznavali Japonsko

182 Bertalanič, Lt. Col. Yanagawa Heisuke and the demarcation of Prekmurje, str. 196–200. Bertalanič, Heisuke Yanagawa and Japanese Contribution, str. 199–203.

183 *Mladika* (Gorica), 4, št. 6, str. 234.

184 *Jutro*, 1, št. 3, 26. 8. 1920, str. 2, Popolna zmaga stenic v Mariboru.

185 Bertalanič, Heisuke Yanagawa and Japanese Contribution, str. 203–204. Bertalanič, Lt. Col. Yanagawa Heisuke and the demarcation of Prekmurje, str. 200–201.

Komisija za določitev meje med Avstrijo in Jugoslavijo na zasedanju v Mariboru. Prvi z leve je japonski predstavnik v komisiji Nagamochi Genji. (*Mladika*, 4, št. 6, 1923, str. 234)

večinoma iz časopisja. Prevladovala so poročila z geopolitičnega zornega kota, iz uveljavitve pomena dežele vzhajajočega sonca zlasti v Aziji in na Pacifiku. Časopisi so ob navajanju tujih poročil omenjali Japonsko v povezavi z njenimi dogovarjanji z Veliko Britanijo, ZDA, Francijo, poročali o japonski ratifikaciji mirovnih sporazumov po 1. svetovni vojni itd. Kako so Japonsko videli slovenski mediji, lahko ponazorimo iz poročila v *Slovenskem domu* iz maja 1920. Po navajanju temeljnih podatkov o dogovorih med angleško in japonsko vlado za podaljšanje pogodbe o sodelovanju med Veliko Britanijo in Japonsko, ki naj bi v kratkem potekla, je sledila kratka ocena:

»Angleško-japonska zveza je pripomogla Japonski, da je danes ona faktično v oblasti hegemonije v Aziji. Zveza z Anglijo je omogočila Japonski, da je premagala dve največji svetovni velesili Kitajsko in Rusijo, da je anektirala Korejo in dobila od Nemcev

Kiaučav in Šantung. Japonci imajo sedaj v posesti glavna kitajska in sibirska pristanišča, so si osvojili Vladivostok, Sahalin in pokrajino Amur.«¹⁸⁶

V časopisju so prevladovale krajše novice izrazito političnega značaja, le redko pa je bilo možno v njih prebrati tudi kaj o Japoncih in japonski kulturi. Vsaj nekateri novinarji so se tega očitno zavedali, saj so nato dodajali tudi pojasnitve, da Japonska ni več tisto, kar je nekdaj bila, in da ni le nova velesila, temveč tudi vsaj na zunaj sodobna država, ki se hitro modernizira. Časnik *Jutro* je tako marca 1923 v prispevku z zgovornim naslovom *Moderna Japonska komentiral*, da Evropejci še vedno ocenjujejo japonsko po starih tradicionalnih vzorcih in po plehkih delih iz sveta umetniške zabave. Toda v nasprotju s tem, je opozarjal članek, so zmagovite vojne zadnjih let, vsesplošni kulturni napredek in sodelovanje z Evropo in Ameriko že dodobra izničili staro podobo Japonske in ustvarili novo:

»Po japonskih mestih imajo že precejšnje število ‚praskačev oblakov‘ – gorostasih stavb s celo vrsto nadstropij. Tehnika je na Japonskem na vrhuncu; ekspresni vlaki švigajo preko države, po lukah stoje oklopnice in ladje najnovejših tipov. Moderna dvigala, moderna skladišča, moderne ledenice, povsod tipkarice, strojne pisalnice, povsod velikanski dimniki tovarn: vse to daje Japonski novo evropsko-ameriško lice.«¹⁸⁷

Že iz besedne zveze »praskač oblakov« za visoke stavbe, ki segajo v nebo – izraz nebotičnik je sicer že bil zapisan v slovenskem časopisju, a očitno še ni bil dovolj znan in uveljavljen –, lahko sklepamo, da je šlo za povzemanje iz angleškega ali ameriškega časopisja in njihovega poročanja o »skyscrapers« in moderni Japonski. V oblačenju naj bi prevladovala raznolikost, saj naj bi pri socialno nižjih slojih še prevladovala tradicionalne japonske navade, medtem ko naj bi se višji sloji že oblačili bolj po zahodnih vzorih. Nekaj pa jim je bilo, po mnenju pisca prispevka, vsekakor

186 *Slovenski narod*, 53, št. 116, 23. 5. 1920, str. 5, Angleško-japonska zveza.

187 *Jutro*, 4, št. 53, 4. 3. 1923, str. 5, *Moderna Japonska*.

skupno: »Doma pa obleče Japonec zopet svoj kimono, ki mu je udoben kakor ‚spalna suknja‘, ter živi v obitelji po starih običajih, ki so mu sveti.«¹⁸⁸

Leta 1923 je časopisje obsežno poročalo o katastrofalnem potresu, ki je 1. septembra prizadel Tokio, Jokohamo in sosednje prefektуре, se nadaljeval v požarih zaradi počenih plinovodov, dejavnosti vulkanov, tsunamiju in roparskih pohodih tolp, zahteval pa več kot 140.000 mrtvih in še nekaj deset tisoč pogrešanih. Slovensko časopisje je te že tako visoke številke še prenapenjalo, ocenjevalo posledice katastrofe za pomen Japonske kot vojaške in gospodarske velesile, slednje zlasti z vidika v Jokohami uničenega dela njihovega ladjevja. Jugoslovanski Rdeči križ je organiziral zbiranje pomoči za Japonce, ki so ostali brez domov, pri tem pa je spomnil, da je v zadnji vojni »japonski narod preko japonskega Rdečega križa mnogo pomagal našim borcem in našim ranjenem z bogatimi denarnimi prispevki in raznim materialom«.¹⁸⁹

Časopis *Jutro* je po potresu objavil več člankov o Japonski, Japoncih in njihovih navadah, pri čemer je pobiral deloma stare poglede na njihov življenjski slog, a tudi že novosti, s katerimi so se soočili v zadnjih desetletjih. Ob opisovanju japonske hiše so znanim tradicionalnim orisom notranjosti brez preveliko opreme, zidave z lesom in lepenko, dodali še podatek, da zadnje čase prodira tudi na Japonsko evropska kultura zidanih hiš. A je sledil še komentar, da »vse to pa ne jemlje japonski hiši onih čarov in dražesti, katere instinktivno zaslužiš takoj ko prestopiš prag japonskega doma«.¹⁹⁰ Tudi pri skrbi za telesno čistočo si je časopis privoščil primerjavo z Evropo in ocenil, da Japonci glede tega daleč presegajo evropsko raven.¹⁹¹ Niso pa pozabili poročati niti o poroki na cesarskem dvoru, ki je bila zaradi potresa prestavljena za nekaj mesecev v januar 1924.¹⁹² Prestolonasle-

188 Prav tam.

189 *Jutro*, 4, št. 234, 6. 10. 1923, str. 7, Na pomoč japonskemu narodu!

190 *Jutro*, 4, št. 222, 22. 9. 1923, str. 4, Japonska hiša.

191 *Jutro*, 4, št. 266, 13. 11. 1923, str. 5, Japonec in kopel.

192 *Jutro*, 5, št. 34, 8. 2. 1924, str. 5, Poroka na japonskem dvoru.

dnik in bodoči cesar Hirohito, ki je konec leta 1926 nasledil pokojnega očeta, in njegova soproga sta bila tako predstavljena slovenskim bralcem, še preden je mladi cesar zasedel prestol.

Japonska se je iz popolne neznanke spremenila v bežno znanko, zato poročanje o njenih posebnostih ni več prinašalo tako presenetljivih spoznanj kot nekdanj. Kot pomembna svetovna sila je bila deležna pozornosti kot vse njej primerljive države. Na prve strani slovenskega časopisja je Japonska vnovič prišla v času japonsko-kitajskih spopadov v tridesetih letih. Članki so bili bolj poročevalski, pobirali so novice iz drugih evropskih časopisov in se temu primerno tudi postavili na stran evropskih sil, ki so nasprotovale agresiji Japonske na Kitajsko. Objavam prevodov tujih tiskovnih agencij ni sledilo dosti lastnih komentarjev ali analiz dogajanja, tako da iz njih težko razberemo specifičnost pogleda do japonskih vojaških posegov na Kitajskem ali vzrokov za spore z ZDA.

Poleg dnevnega časopisja je pomembno vlogo pri seznanjanju z japonsko družbo in kulturo imela revija *Življenje in svet*, ki je začela izhajati leta 1927, najprej kot priloga časopisa *Jutro*. Poljudnoznanstvena revija je znala z razumljivim stilom pisanja, zanimivimi vsebinami in veliko slikovnimi prilogami pritegniti bralstvo. Njen prvi urednik je bil eden najbolj razgledanih novinarjev, poliglot in prevajalec ter dolgoletni urednik kulturne rubrike *Jutra* Božidar Borko. Članki o sodobnem svetu, gospodarskih podvigih, nenavadnih odkritjih, poznanih osebnostih in novostih so ob naštevanju največjih preskokov zadnjih let prav pogosto omenili tudi Japonsko. Bralec je nanjo naletel ob omenjanju najmočnejših mornaric na svetu, kot tretjo za Veliko Britanijo in ZDA, kot potresno območje, kjer je bil leta 1923 katastrofalni potres, mimo njene tradicije ni mogel pisec članka o sviloprejetvu ali spominski zapis na konec ruskega Port Arturja.

Nekateri članki so bili posvečeni zgolj japonskim posebnostim. Ko je prestol zasedel novi cesar Hirohito, je Ferdo Lupša, ki je kot popotnik najbolj spoznaval Siam, ni pa bil na Japonskem, v članku V deželi jutranjega solnca pojasnjeval japonsko

mitologijo, božanski izvor japonske dinastije, svetišče Ise in njegovo vlogo v cesarski rodbini. Menil je, da na Japonskem nima ljubezen nikakršne vloge pri načrtovanju zakonske zveze, ampak je ta posledica odločitve moških glavarjev, ki ima za cilj ohraniti družino.¹⁹³ Prispevek Čajne ceremonije na Japonskem ni podpisan in je bil verjetno preveden ali povzet po kakšni evropski reviji. V njej je pojasnjena razlika med evropskim pitjem čaja brez posebnih priprav in navad in japonskim načinom z določenim ritualom, ki poteka v skorajda vseh premožnejših družinah. Najbogatejše imajo celo posebne čajne hišice, kjer so določena mesta za gostitelja in za goste, tudi mlajše moderne Japonke pa naj bi se učile teh navad, da se ne bi prekršile zoper prastaro tradicijo. Natančno je bil predpisan tudi način uživanja hrane, jasno je bilo, o katerih temah se ne sme govoriti. Pisec je ob tem pikro pripomnil, da bi bilo obred težavno izpeljati v Evropi, kajti »prepovedane so tudi vse prijazne ali neprijazne opazke o prisotnih in neprisotnih osebah. (Kaj bi rekle naše dame, če bi kdo vpeljal pri nas čajanke po japonskem ceremonijelu?)« Celoten obred je potekal v skladni harmoniji, ki pa bi jo prebivalci stare celine težko dosegli: »Za Evropca je morda nadležno edino to, ker ceremonija traja precej dolgo in ker je treba ves čas čepeti na tleh na blazinah – in tako evropska kolena niso deležna vse obvladajoče harmonije.«¹⁹⁴ V času japonskega militarizma in ekspanzionizma na ozemlju Kitajske je uredništvo revije ob koncu tridesetih let vnovič potegnilo na dan prve Evropejce na Japonskem, spomnilo na usodo portugalskih misijonarjev in v nič kaj prijaznih tonih označilo japonsko željo po prevladi v Pacifiku: »Prebrisani ‚Angleži vzhoda‘ so pa ostali v spletkarjenju in izkoriščanju zmed med narodi bele rase dosledni mojstri do današnjih dni, ko so zaradi nesloge evropskih velesil poželi za bodočnost Evrope usodepolne uspehe na obalah Tihega oceana.«¹⁹⁵

193 Lupša, V deželi jutranjega solnca, str. 687–690.

194 *Življenje in svet*, 3, št. 7, 15. 2. 1929, Čajne ceremonije na Japonskem, str. 210.

195 *Življenje in svet*, 5, št. 5, 31. 1. 1938, Prvi Evropci na Japonskem, str. 68–69.

V nasprotju z bistveno bolj prisotnim poročanjem o Japonski v časopisju in pogovorih v javnosti pa ni bilo večjega preskoka glede seznanjanja z deželo vzhajajočega sonca v šolskem prostoru. V učbenikih zgodovine je do 20. stoletja praktično ni bilo, ker je pač bila oddaljena država, ki v preteklosti ni bila tesneje navezana na evropske duhovne tokove. Zgolj mimogrede z nekaj besedami je v učbenikih za končne razrede nižjih srednjih šol prišla na vrsto ob omenjanju rusko-japonske vojne, 1. svetovne vojne in mirovnih pogodb po njej.¹⁹⁶ Kaj več so lahko o Japonski izvedeli zgolj dijaki in dijakinje višjih razredov srednjih šol, to pa je bila še vedno precejšnja manjšina šolajoče se generacije.

Učbenik *Zgodovina novega veka za višje razrede srednjih šol* Franca Komatarja in Karla Capudra, profesorjev na ljubljanskih srednjih šolah, je izšel leta 1924. Kako sta zrasla pomen in ugled Japonske, sta avtorja izpostavila v poglavju Izvenevropske dežele, v katerem je Japonska obravnavana prva, pred Kitajsko in celo pred ZDA. Na strani in pol je opisano, da se je Japonska od začetkov 17. stoletja trdovratno upirala zahodnim vplivom in krščanstvu, se po letu 1860 naposled le odprla zunanjemu svetu, začela prevzemati evropske kulturne vplive in se hitro modernizirati. Po zmagi v vojni proti Kitajski se je njen vpliv širil tudi na azijski celini, po zmagi nad Rusijo leta 1905 pa je »postala prva velevlast v Vzhodni Aziji«. Ker je sodelovala v 1. svetovni vojni na strani zmagovalk, se je njena moč še okrepila in »postala je soodločujoča velesila tudi v evropskih vprašanjih«. Avtorja sta opozorila tudi na razkorak med hitrim gospodarskim razvojem in socialno problematiko, kajti »gospodarske in socialne razmere so vsled nagle industrializacije in zaostalosti socialne zakonodaje (delo žensk in otrok) vedno bolj neugodne«.¹⁹⁷

Podobno mero pozornosti je izvenevropskim državam namenil učbenik iz naslednjega desetletja, leta 1933 izdani učbenik *Zgodovina najnovejše dobe*, ki ga je napisal celjski gimnazijski

196 Bučar, *Obča zgodovina starega veka*. Bučar, *Zgodovina starega veka*. Brinar, *Zgodovina za meščanske šole*.

197 Komatar, Capuder, *Zgodovina novega veka*, str. 333.

profesor Janko Orožen. V njem izvenevropske velesile niso do-
bile svojega poglavja, temveč so bile omenjane v posameznih
problemskih sklopih. Japonski je bilo največ pozornosti odmer-
jene v poglavju Rusija in Daljni Vzhod in v tem obravnavano
njeno odpiranje zahodnemu svetu, ki je pripeljalo do rusko-ja-
panske vojne in širitve japonskega vpliva na Daljnem vzhodu.
Manj kot stran učbenika je bila odmerjena odpiranju Japonske
zahodnemu svetu, daljši od tega pa je bil opis rusko-japonske
vojne v letih 1904–1905, a mu ni sledila ocena, kaj je to pome-
nilo za položaj na Daljnem vzhodu in za vlogo Japonske v so-
dobnem svetu. Kot posledico je avtor navedel le začetke ustav-
nega življenja v Rusiji.¹⁹⁸ Za obdobje pred 1. svetovno vojno pa
je avtor izpostavil, da sta v času liberalizma in nacionalizmov ob
evropskih kolonialnih silah in širjenju njihovih imperijev zrasi-
li dve novi sili, ZDA, ki so se postavile po robu evropskemu vple-
tanju v ameriški svet, in Japonska, ki je enako delovala v vzhod-
noazijskem prostoru.¹⁹⁹

198 Orožen, *Zgodovina najnovejše dobe*, str. 157–160.

199 Prav tam, str. 172–173.

DVOJE POGLEDOV – JAPONKA NA SLOVENSKEM VS. SLOVENKA NA JAPONSKEM

Medtem ko splošno vedenje, ki naj bi ga bolj izobraženi dobili v letih odraščanja, ni ponujalo presežkov, sta zanje v času med svetovnjima vojnoma poskrbeli dve ženski. Tsuneko Kawase se je kot Japonka za stalno preselila v Ljubljano, Celjanka Alma Karlin pa se je odpravila na večletno pot okoli sveta, na njej eno leto preživela na Japonskem in vestno beležila svoja spoznanja in jih publicirala v evropskem časopisju.

Tsuneko Kawase Skušek, ki je že obvladala več jezikov, jim je po preselitvi v Ljubljano leta 1920 hitro dodala še slovenščino. Stanovanje v središču Ljubljane so imeli natrpano s kitajskimi in nekaj japonskimi predmeti, saj Ivanu Skušku ni uspelo izpeljati načrta, da bi postavil kitajsko hišo in odprl muzejsko zbirko. Predmetov tudi ni prodajal, tako da so si jih obiskovalci pri Skuškovih z veseljem ogledovali. Tsuneko Skušek je privatno poučevala tuje jezike, tudi japonščino, in japonske ročne umetnosti, ponudbo Skuškovih pri seznanjanju z japonsko kulturo pa sta dopolnjevala otroka iz prvega zakona. Sin Matthias, Ljubljancanom znan kot Matis, sicer študent arhitekture, je poučeval judo in druge borilne veščine, hči Erika, študentka glasbe, je igrala tudi na stare japonske instrumente.

Na velikonočni ponedeljek leta 1927 je Tsuneko Skušek prestopila iz budistične v katoliško vero. Nenavadni obred je

naletel na precejšnjo pozornost. Opravili so ga v kapelici škofjske palače, prehoda pa ni bila deležna le Tsuneko Skušek, saj sta bila po katoliško krščena tudi njena otroka, dotedanja protestanta Matthias in Erika. Tsuneko je dobila ime Marija po svoji tašči Mariji Skušek, ki ji je bila krstna botra. Dogajanje ni bilo kratko, saj je Tsuneko Skušek v istem dnevu prejela vse štiri zakramente, krst, birmo, prvo obhajilo in cerkveni zakon. Birmanška botra ji je bila Franja Tavčar, poročni obred pa je vodil kar škof Anton Bonaventura Jeglič. Da se je zavedala, od kod izhaja, je po novem Marija Skušek pokazala s tem, da je bila med obredom oblečena v tradicionalna japonska oblačila:

»Za ženski svet, ki je prisostvoval slavnosti, je bila zanimiva posebno obleka gospe Skušekove. Ogrnjena je bila v temnorjav japonski plašč, ki je bil poredkoma okrašen z vezeninami; ko je v škofovski kapeli slekla plašč, smo občudovali na njej prekrasen izvirno japonski kimono iz težke temne-marine-modre svile, v spodnjem delu bogato okrašen z vezeninami, ki so predstavljale velikoperesno cvetje. Opasana pa je bila s široko orožano prevezo, na kateri so prevladovale svetle barve prikladne vezeninam na kimonu; ta preveza je na hrbtu tvorila znano veliko japonsko petljo.«²⁰⁰

Poročilo v časopisu *Nova doba*, ki so ga izdajali Slovenci na drugi strani Atlantika, v Clevelandu, potrjuje, da je vest o nenavadnem obredu odmevala tudi zunaj domovine. List slovenskih Američanov je omenil, da je nekdanja Tsuneko, ki je že bila civilno poročena z Ivanom Skuškom, »sedaj Micika« in da »slovenski jezik popolnoma obvlada«.²⁰¹ A so jo slovenski časopisi in okolica še vedno večinoma nagovarjali ali o njej pisali kot o Tsuneko, v ožjih prijateljskih krogih pa tudi s skrajšanko Tsu.²⁰²

Javni nastopi Tsuneko Skušek so pogosteje evidentirani od preloma v trideseta leta. Največkrat je predavala o položaju

200 *Domoljub*, 40, št. 16, 21. 4. 1927, str. 255, Genljiva slovesnost. *Novice v slikah* (priloga Domoljuba in Slovenskega gospodarja), 2, št. 5, maj 1927, str. 1.

201 *Nova doba* (*New Era*) (Cleveland), 3, št. 19, 11. 5. 1927, str. 1. Priimek Kondō se začne pri Tsuneko uporabljati šele po letu 1927, verjetno z željo po dokazovanju plemenitosti svojega namišljenega očeta (Čeplak Mencin, *V deželi nebesnega zmaja*, str. 109.).

202 Hribar, *Rodbinska kronika Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi*, str. 175, 203–204.

Spomin s cerkvenega poročnega obreda Tsuneko Kawase Skušek. Sredi prve vrste sedi ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič, ob njem pa zakonca Tsuneko in Ivan Skušek.

(Slovenski etnografski muzej, zbirka Tsuneko Skušek)

japonske žene nekoč in danes. Bila so očitno dovolj zanimiva, da jo je v drugem letu delovanja k sodelovanju povabil tudi Radio Ljubljana. Na radijskih valovih je predstavila dve predavanji o japonski ženi, ki so ju predvajali v večernih urah 14. in 23. marca 1930.²⁰³ S tovrstnimi predavanji je gostovala tudi po slovenskih mestih, predavanja v živo pa so bila še bolj atraktivna. Za predavanje na Ljudski univerzi v Mariboru 17. februarja 1930 so ob najavi poudarili, da bo v nemščini govorila o »moderni japonski ženi«, da bodo besede popestrile številne slike in da »gospa nastopi v japonski narodni noši«.²⁰⁴ *Mariborski večernik Jutra* je v najavo vključil nekaj več podatkov o predavanju, ki naj bi spodbudilo obisk: »Čudovit je razvoj, ki ga je doživela japonska žena! Pred nekaj desetletij je še tičala globoko v srednjem veku in sedaj si utira pot k enakopravnosti

203 Hrvatin, *The First »Mrs. Japanese« of Slovenia between the Two World Wars*, str. 174–190. *Radio Ljubljana : tednik za radiofonijo*, 2, 1930, št. 10, str. 2, K sporedom. *Delavska politika*, 5, št. 24, 19. 3. 1930, str. 4, Radio.

204 *Jutra*, 11, št. 37, 14. 2. 1930, str. 5, Ljudska univerza v Mariboru.

z isto energijo, kot njena zapadna sestra.«²⁰⁵ Podobna predavanja o japonski ženi in japonskih običajih, seveda v slovenščini, je naslednja leta ponavljala na različnih koncertih Slovenije, v Ljubljani, Celju, Trbovljah, Škofji Loki, na Jesenicah, Koroški Beli, Bledu, v Kočevju, Črnomlju, Zagorju in še kje. Organizatorji so z vabili in dopisniki s poročili opozarjali, da je tematika zanimiva zlasti za ženstvo, pritegovala jih je slikovitost njenega japonskega oblačila, včasih pa jo je spremljala tudi hčerka Erika in pričarala še melodičnost japonske glasbe.²⁰⁶ Če je v kakšnem mestu nastopala prvič, so organizatorji v vabilu pritegovali pozornost z opozarjanjem na nam neznano deželo in navade, v mestih, kjer je bila stalen gost, pa je zadostoval že zapis, da v goste spet prihaja vsem znana in zelo priljubljena Tsuneko Skušek.

Ljubljanska Japonka je pritegovala pozornost tudi izven ožje slovenske domovine in vabila se niso omejila na Dravsko banovino. Slovensko društvo Narodna knjižnica iz Zagreba je pripravilo dva večera s Tsuneko Skušek, 19. in 20. novembra 1930, o japonski ženi in o socialnih in rodbinskih razmerah na Japonskem, v istih dneh pa je predavala tudi na Pučkem sveučilištu v Zagrebu. Kljub večjemu številu nastopov so obiskovalce opozarjali, naj si pravočasno priskrbijo sedeže v dvorani.²⁰⁷

Pozornosti, ki so je bila deležna predavanja Tsuneko Skušek, je novembra 1934 opisal poročevalec iz Škofje Loke:

»Popoldne ob štirih je bila polna dvorana mladine, ki je z največjo pozornostjo sledila predavanju in skioptičnim slikam. Zvečer ob osmih pa so meščani v obilnem številu prišli poslušat in bili z vsem zelo zadovoljni. Posebno pa so občudovali to gospo zaradi tega, ker se je tako dobro naučila našega govora, vsi navdušeni so jo potem spremljali do njenega stanovanja in jo še dolgo zadrževali z različnimi vprašanji.«²⁰⁸

205 *Mariborski večernik Jutra*, 4, št. 39, 17. 2. 1930, str. 2, Ljudska univerza v Mariboru (Apolo kino).

206 *Jutro*, 11, št. 60a, 13. 3. 1930, str. 4, Iz Celja. *Slovenec*, 59, št. 66, 22. 3. 1931, str. 13, Koroška Bela. *Jutro*, 15, št. 93, 24. 4. 1934, str. 2, Predavanje o japonski ženi. *Glas naroda*, 1, št. 37, 30. 5. 1935, str. 2, Delo ljudske univerze v Studencih pri Mariboru. *Glas naroda*, 1, št. 196, 14. 11. 1935, str. 4, Ljubljana.

207 *Jutro*, št. 268, 18. 11. 1930, str. 4, Zanimivo predavanje v Zagrebu.

208 *Gorenjec*, 18, št. 42, 17. 11. 1934, str. 3, Škofja Loka.

Ker je bilo po škofjeloških predavanjih »o socialnem položaju japonske žene in o razmerah na kmetih« tako veliko povpraševanje, da v nabito polno dvorano niso mogli vsi, ki so poskušali priti do vstopnice, je Marija Tsuneko Skušek privolila, da bo predavanji »obnovila v torek popoldne tudi v uršulinskem samostanu v Škofji Loki«. ²⁰⁹

Da je treba časopisna poročila brati z zvrhano mero soli, ponazarja novinarski zapis o predavanju Marije Tsuneko Skušek o življenju japonske žene 20. aprila 1934 v Trbovljah. Ker je nastopila v japonski narodni noši, »si je takoj v začetku predavanja s svojo prikupno zunanostjo pridobila simpatije številnih poslušalcev, saj je bila dvorana popolnoma zasedena,« je začel poročevalec. Japonska žena je bila »nedavno še sužnja v pravem pomenu besede,« z modernizacijo japonskega kmetijstva pa se je njen položaj zelo izboljšal. Zato, je predavateljčine besede povzel poročevalec, se vse več žensk iz mest z visoko brezposelnostjo omoži na podeželje, kjer »vaščani in sosedje žive tam v največji bratski harmoniji brez krega in prepira«. Modernizacija je šla v smer, da je japonska žena na deželi »že docela opustila puder, šminko in lepotičenje,« česar se je oklepala prej »v nadi, da se bo lahko poročila v mesto«. Japonska ženska organizacija je nasprotovala pretiranemu lepotičenju in (predragim) svilenim oblekam in spodbujala uporabo kimona iz bombaža. Na vasi so prirejali tečaje, skrbeli za knjižnice, čitalnice in izobraževalna društva. Odnos med ženo in možem je bil v časopisu opisan v zelo idealizirani podobi, saj naj bi med njima vladala »največja harmonija, žena moža obožuje, ga spoštuje ter mu pri vsaki priliki pokaže tudi na zunaj, da ga odkritosrčno ljubi, čeprav bi bil grd«. Če najde pri možu pismo ljubice, se naj ne bi razburjala, »marveč ga ljubeznivo opozori, da je našla tako pismo in prosi moža, da naj tako postopanje opusti«. Zaradi ženine potrpežljivosti med zakoncema ne prihaja do prepиров in razdora, »mož pa kasneje uvidi, da je storil ženi krivico ter se sam kesa dejanja«. Tsuneko Skušek je dodala, da uživa moški otrok na Japonskem

209 *Slovenec*, 62, št. 258a, 13. 11. 1934, str. 3, Škofja Loka.

posebno slavo, saj mora biti vsak japonski vojak junak. Če se vojak na bojišču ne izkaže ali če pade živ v roke sovražnikom, lahko sramoto trpi celotna družina. Na koncu predavanja pa je gostja »prikazala še nekaj lepih japonskih narodnih plesov, kakor tudi osnovo japonske abecede, ki pa občinstvu ni šla v glavo«. ²¹⁰

Takšnega idealiziranja položaja japonske žene v drugih poročilih o nastopih Tsuneko Kawase Skušek ne najdemo, temveč je bila v njih, prav nasprotno, kritična do podrejene vloge žensk v japonski družbi pa tudi drugih razmer na Japonskem ni idealizirala. Iz predavanja v Mariboru marca 1935 je poročevalec po uvodnem orisu japonskega patriotizma poudaril, da je japonski narod »reven, ker ga je veliko«. »In vendar vzdržijo pri prgišču riža zjutraj, opoldne in zvečer. Riž in takozvani ‚zeleni‘ čaj sta japonska narodna hrana,« je pojasnila Tsuneko. Nato pa se lotila orisa vloge gejša v japonskem življenju. V prvo skupino je uvrstila »tiste gejša, ki znajo peti in plesati, torej nekako naše barske in kabaretne igralka, pevke in plesalke,« v drugo pa tiste, ki ne nastopajo, ampak jih imajo »izključno kot hišne prijateljice in zabaviteljice«. Tretja skupina pa so »gejša, ki živijo po bordelih in javnih hišah,« v Tokiu v četrti Yoshiwara in v teh stavbah »se odigrava življenje iz dna japonskega žitja in bitja«. Poudarek o drugih ženskah je bil torej pri tem poročevalcu precej drugačen kot pri tistem iz Trbovelj. V Mariboru sta Tsuneko in hči Erika zaokrožili serijo s tretjim nastopom, japonskim večerom. Tsuneko Skušek je tedaj razlagala zlasti higienske navade Japoncev, pokazala je nekaj znakov japonske pisave, jih primerjala s kitajskimi in kitajsko izgovarjavo in na skioptičnih slikah pokazala japonske stile aranžiranja cvetja. Večer je zaključila hčerka Erika, ki je japonskim pesmim, izvedenim že na nekaterih prejšnjih nastopih, »dodala še japonsko himno, ki je zelo ugajala«. ²¹¹ Leto kasneje je v Mariboru Tsuneko Skušek tematiko zožila na Japonko pred poroko, ko poteka »dekliško življenje pod okriljem matere v rodbini«, pri tem pa je »opozorila na razlike v vzgoji

210 *Jutro*, 15, št. 93, 20. 4. 1934, str. 2, Predavanje o japonski ženi.

211 *Mariborski večernik Jutra*, 9, št. 60, 13. 3. 1935, str. 3, Zanimivosti iz zemlje smehljaja.

napram zapadu«. Opisu družinskih razmer je na koncu dodala še prebiranje »japonske ljubezenske lirike v prevodu,«²¹² kar nakazuje, da je tudi prevajala iz japonščine v slovenščino, čeprav njeni prevodi niso znani oziroma niso bili objavljeni.

Drugačno vlogo žene v družbi od preveč idealizirane podobe iz omenjenega poročila v Trbovljah najdemo tudi v reportaži *Slovenskega doma* z Jesenic maja 1936, ki je podrobneje opisal večer za približno 300 obiskovalcev iz vseh družbenih slojev:

»Oblečena v japonsko narodno nošo (kimono) je simpatična dama skoraj tri ure predavala o japonski ženi, njeni vzgoji, njeni podrejeni vlogi v zakonu, družbi in javnem življenju. Orisala nam je življenje gejša, dalje razne ženske poklice, pokazala nam posebnost japonske in kitajske pisave. Omenila je velik gospodarski razvoj in moč otoškega cesarstva, patrijotizem japonske žene in moža, zlasti v vojnem času. Naglašala je, da Japonska še ni izgubila nobene vojne in da japonski vojak ne sme priti živ v vojno ujetništvo itd. Pokazala nam je posebnost japonske obleke, njen praktični pomen, ob koncu stavkov pa se nam je vedno prikupno zasmejala. S pomočjo številnih diapozitivov nam je predočila življenje prebivalstva, nam orisala delo, šege in navade prebivalstva dežele vzhajajočega solnca. Naposled nam je pokazala nekaj japonskih narodnih plesov in pri tem prav lepo zapela.«²¹³

Člankar je zaključil, da je imelo društvo, ki je organiziralo gostovanje, z izbiro predavateljice zelo srečno roko. Domnevamo lahko, da poročevalec predavateljčinega dela ni preveč dobro poznal, saj podobnih opazk v poročilih iz drugih mest ne najdemo. Tam je bilo dovolj šne priporočilo že dejstvo, da so Tsuneko Skušek vabili na gostovanje iz leta v leto. Iz njenih besed v Ljubljani 14. decembra 1936 je reporter omenil, da je opis vloge japonske žene »med ženskimi poslušalkami mogel vzbuditi le oboževanje in pomilovanje spričo nalog, ki jih ima opraviti japonska ženska in so ženski iz kulturne Evrope tako tuji in nesprejemljivi, da bi se nika- kor ne mogla sprijazniti z njimi«. Prav tako, kot se zdi Japoncem,

212 *Mariborski večernik Jutra*, 10, št. 50, 29. 2. 1936, str. 4, Novice z Ljudske univerze.

213 *Slovenski narod*, 69, št. 105, 8. 5. 1936, Ga. Tsuneko Skušekova na Jesenicah.

ki so bili v Evropi, nespametno presaditi na njihova domača tla naše navade, »se bo zdravemu Evropecu zdelo nespametno, presaditi v naše razmere prilike, običaje in kulturo tradiciji vernega Japonca,« je brez poveličevanja enega ali drugega življenjskega stila sklenil ljubljanski poročevalec.²¹⁴

Pozornost publike Tsuneko Skušek ni pritegovala zgolj z neznano tematiko, videzom in umetniškimi plesno-glasbenimi dodatki, temveč tudi z zabavnim pristopom. »Predavalnica je bila nabito polna,« je poročal dopisnik *Jutra* iz Celja za aprilski večer leta 1935, ko je publiko navdušila s humorjem nabitim in za oči in ušesa prijetnim dogodkom: »Nato je predavateljica plesala nekaj svojevrstnih japonskih plesov, njena hčerka pa je zaigrala in zapela več japonskih pesmi. Občinstvo se je oddolžilo z burnim aplavzom.«²¹⁵ Jeseniški dopisnik *Slovenskega naroda* pa je dve leti pozneje poročal, da je bilo predavanje »zelo prijetno, poučno in poljudno, saj je bilo združeno z veselimi dovtipi, pri katerih se je prav poredno nasmejala.«²¹⁶

Predavanja in nastopi s plesom in glasbo niso bili edina oblika angažiranja Marije Tsuneko Skušek pri kulturnem posredovanju japonske kulture slovenskemu občestvu. Da bi njeno domovino bolje spoznali tudi v šolskem procesu, je za šolske ure Radia Ljubljana pripravila enourno predavanje *Japonska in Japonci*, v katerem je pozornost posvetila vzgoji japonskih otrok in japonskemu šolstvu.²¹⁷ Za kulturne prireditve, razstave ali gledališke predstave, kjer so hoteli prikazati kaj čim bolj izvirno japonskega, je rade volje posodila kaj od domačega pohištva, svojih japonskih vezenin, porcelana, pribora ali japonskih umetnin.²¹⁸ Njena prizadevanja so naletela na različne odzive in bila različno uspešna. Ko je Zveza kulturnih društev, organizatorica veliko predavanj Tsuneko Skušek, poskrbela za predvajanje japonskega filma, ki »je

214 *Slovenski narod*, 69, št. 285, 14. 12. 1936, str. 2, Japonski večer v »Soči«.

215 *Jutra*, 16, št. 86, 12. 4. 1935, str. 5, Iz Celja.

216 *Slovenski narod*, 70, št. 99, 1. 5. 1937, str. 2, Gospa Skuškova na Jesenicah.

217 *Radio Ljubljana*, 10, št. 3, 9. 15. 1. 1938, str. 4. *Učiteljski tovariš*, 78, št. 23, 6. 1. 1938, str. 4, Šolski radio.

218 Tavčar, Gospa Marija Skuškova, str. 11.

Marija Tsuneko Skušek med predavanjem
na Radiu Ljubljana
(Slovenski etnografski muzej, zbirka Tsuneko Skušek)

imel visoko umetniško, zgodovinsko in poučno vrednost,« so bili precej razočarani nad odzivom zlasti mlajše publike in njihovih učiteljev, ki niso poskrbeli za dovoljšno promocijo dogodka. Ob očitkih na račun zamujene priložnosti za ogled filma, ki naj bi približal pravo sliko Japonske, je poročevalec pikro pripomnil, da je bila to neprijazna gesta do največje promotorka slovensko-japonskega kulturnega sodelovanja in »prav svojevrstna hvala trudu in delu ge. Tsuneko Kondo«. ²¹⁹

219 *Slovenski narod*, 65, št. 225, 4. 10. 1934, str. 2, Ljubljanski film in pedagogi.

Medtem ko je Marija Tsuneko Skušek dobivala nešteto zahval za kulturno posredniško vlogo med slovensko in japonsko kulturo že za časa življenja, istega ne moremo trditi za popotnico, ki je domovala na Slovenskem in ji je bila Japonska, kot druge dežele na poti, le začasna postaja. Alma Maximiliana Karlin se je rodila v Celju leta 1889, zgodaj izgubila očeta, mama pa jo je zaradi Alminih telesnih hib vzgajala po svoje, ločeno od drugih otrok njene starosti. Po eni strani je Alma postala bolj vase zaprta in redkobesedna oseba, ki pa je veliko časa preživela med knjigami in že v rani mladosti najprej z mamo in nato sama potovala po Evropi. Navdušilo jo je spoznavanje tujih okolij, študirala je tuje jezike, spoznavala različne filozofske poglede na svet in življenjske navade drugih narodov. Poznavanje jezikov ji je omogočilo, da je lahko, kamorkoli jo je vodila pot, hitro našla zaposlitev kot učiteljica tujih jezikov, prevajalka ali novinarka. Obilo branja ji je odprlo svet v zgodovino, zemljepis, naravo in navade tujih okolij, začela je sestavljati slovar desetih jezikov, med katerimi je bila tudi slovenščina. Čeprav sta bila starša slovenskih korenin, so doma govorili nemško, saj je bil oče oficir avstrijske vojske, mama pa učiteljica na nemški šoli. A vzgajana je bila v strpnem duhu, z zavračanjem nemškega nacionalizma, močno prisotnega tudi v Celju. Pisala je večinoma v nemščini, slovenščina pa je prišla na vrsto le v izjemnih primerih, to pa je vplivalo tudi na Almino prepoznavnost v domačem okolju.²²⁰

Novembra 1920 se je 31-letna Alma odločila za dolgo pot okoli sveta, ki jo je začela v Trstu. Prvi vizum, ki ga je dobila, je bil japonski. Toda odločitev, da bo njena prva točka potovanja Japonska, se je spremenila zaradi zapletov s prevozom, tako da na osemletno popotovanje okoli sveta ni krenila proti vzhodu, temveč proti zahodu. Po obmorskih krajih je daljši postanek prvič naredila v Peruju, nato bila nekaj časa še v državah Srednje Amerike, Kaliforniji in na Havajih. Na tem delu poti je imela kar

220 O Almi Karlin je napisanih že veliko knjig in člankov. Pri opisu se naslanjam zlasti na odlična dela dolgoletne raziskovalke njenega življenja in literarnega dela Jerneje Jezernik (Jezernik, *Alma M. Karlin, državljanka sveta*. Jezernik, Alma Karlin na Japonskem) pa tudi na dela nekaterih drugih raziskovalk in raziskovalcev (npr. Trnovec, *Kolumbova hči*).

Alma Karlin v kimonu

(Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka,
Ms 1872)

nekaj neprijetnih doživetij, tako da se ji je junija 1922, ko je na-
posled prispela na Japonsko, odprl povsem drugačen svet.

S poti je pošiljala pisma mami Vilibaldi Karlin v Celje, po-
topisne članke je objavljala v nemškem jeziku, večinoma v do-
mačem *Cillier Zeitungu*. Kakšnih 150 člankov, ki jih je poslala z
različnih koncev sveta, jo je naredilo znano ne le med bralstvom
tega časopisa z omejenim dosegom, temveč se je glas o nena-
vadni popotnici, ki potuje okoli sveta in se srečuje tudi z ljudmi

in plemeni, kjer so belce le redkokdaj videli, razširil med širšo srenjo, ki jo je pritegovalo branje potopisov in opisov življenjskih navad, etnoloških in antropoloških značilnosti v Evropi manj znanih narodov in plemen. S prisluženim denarjem je kupovala predmete, zbirala razglednice in jih pošiljala domov, tako da je za njo ostala obsežna etnološka zbirka. Vtise z Japonske lahko, tako kot njene zapise in občutenja z drugih koncev sveta, najdemo v več knjigah, ki jih je pisala sproti ali po povratku z dolge poti, z močno avtobiografsko noto pa so pisana tudi literarna dela, ki jih je pozneje objavila v različnih jezikih. Pisanje Alme Karlin izžareva nenavaden duh sprejemanja različnosti in drugačnosti. Za razliko od številnih Evropejcev, ki so belo raso pojmovali kot bolj razvito od ostalih in vzvišeno ocenjevali »primitivnost« drugih narodov, ljudstev in plemen, je Alma Karlin poskušala razumeti življenjske navade drugih in jih opisovati tudi z njihovega stališča, brez vnaprejšnjih predsodkov, prezira ali z občutenjem pripadnosti »višji« rasi. Vselej ji to ni uspelo, a vendarle njeni pogledi kažejo visoko stopnjo tolerance do drugačnosti in drugih. Njene primerjave ponazarjajo njen osebni pogled na svet in običaje ljudi v drugih delih sveta. Enako kot je ponekod ocenila, da neka konkretna navada drugih ni bila po njenem okusu, je na drugem mestu brez stereotipov zapisala, da navade Evropejcev v drugem primeru ne dosegajo ravni ljudi, ki jih je v danem trenutku opisovala.

Japonska je ostala Almi Karlin v zelo prijetnem spominu. Sama ni imela občutka, da je njeno delo pionirsko, saj je menila, da so o Japoncih ali o katerem drugem narodu pisali s svojih popotovanj že številni Evropejci. Ob tem ni izpostavljala, da se je sama bolj poglobila v študij in spoznavanje drugega naroda in njegovih navad od večine piscev, katerih potopise so prebirali v zahodnem svetu. Na Japonskem je živela eno leto, našla je dobro plačano službo in to je bilo eno njenih najboljše situiranih let v osemletnem popotovanju. To ji je omogočilo, da je potovala po deželi in spoznavala različne konce Japonske. Njeni zapisi so bili novost na ozemlju (današnje) Slovenije. Zapisi o

Japonski in Japonci, ki so jih Slovenci lahko prebirali zadnja desetletja, so v veliki meri nastajali na osnovi tujih potopisov in knjig o deželi vzhajajočega sonca. Njeni članki v *Cillier Zeitungu* in po vrnitvi v Celje leta 1930 objavljeni spomini *Einsame Weltreise : die Tragödie einer Frau* pa so bili neposredno pričevanje osebe, ki je živela med ljudmi, o katerih je pisala, ki je z njimi neposredno komunicirala, se poskušala vživeti v njihov vsakdanji utrip, spoznavala njihove prednosti in slabosti.

Po pristanku v Jokohami junija 1922 si je Alma Karlin poiškala bivališče v središču Tokia, pri nastanitvi pa ji je pomagal tudi njen nekdanji japonski študent, ki ga je pred desetletjem v Londonu učila angleščino, naslednjič pa srečala v Tokiu. Našla si je več zaposlitev, da je lahko poplačala dolgove iz prejšnjih mesecev popotovanja. Najboljša pa je bila služba na nemškem veleposlaništvu, ki ji je omogočila stike z višjimi sloji družbe, pomembnimi in bogatejšimi Japonci in izobraženci. Kot eno najpomembnejših je treba oceniti znanstvo z Okado Tadaichijem, ki mu poznavanje srednjeevropske stvarnosti in tudi slovanskega sveta ni bilo tuje. V članku o japonizmu na Češkoslovaškem med vojnama je namreč Okada Tadaichi ocenjen kot čehofil in pomemben promotor navezovanja stikov med izobraženci teh dveh narodov.²²¹ Almo Karlin je Okada seznanil z japonskimi umetniki, slikarji, gledališčniki in visokimi državnimi uradniki, ki so ji odpirali nova vrata. Gledališka igralka Suzuki Fukuko ji je odprla vrata v zakulisje gledališča Yūrakuchō, kjer si je Alma Karlin ogledala Dostojevskega Brate Karamazove. Spremljala je le gibe, saj jezika ni razumela. Je pa Suzuki Fukuko povprašala Almo za nekaj nasvetov pri interpretaciji dela evropskega avtorja, ki je bilo japonskim ustvarjalcem težko razumljivo. Znanstvo z novinarko enega izmed največjih japonskih časopisov *Asahi shimbun* ji je omogočalo tudi objavljanje člankov na Japonskem, dodatni zaslužek pa jo je odrešil pomanjkanja, ki ga je čutila do tedaj.

V potopisnih člankih in po povratku domov zapisanih spominih je Alma Karlin glede življenjskega utripa na Japonskem

221 Čapková, *From Decorative Arts*, str. 50 in 53–54.

izpostavljala čistočo in varnost. Motile so jo sicer blatne ulice, a je ob tem opisala, kako »Japonci, ki nosijo zahodnjaško obuvalo ali imajo obuto tisto reč, ki nekoliko spominja na čevlje, se ustavijo pri vsakem stanovanjskem bloku pred pločevinasto kanglo in obrišejo svoje hodilne priprave,« ko pa vstopijo v prostor, »doma in v uradu ostanejo čevlji pod stopnicami ali v veži.«²²² Glede osebne nege jo je očitno še najbolj motilo, da Japonci niso uporabljali robčkov in da se je tudi mladim Japoncem iz nekoliko boljše družbe, ki jih je poučevala tuje jezike, redno cedilo iz nosu. Za razliko od Evropejcev, ki sedijo, je opozorila na počepanje in klečanje Japoncev. Brez moraliziranja je opisovala japonski sproščeni odnos do golote, ki ni bil primerljiv z evropskimi navadami meščanske družbe. »Japonka ne zapravlja denarja za spalne srajce in gre zjutraj s soprogom, taščo, tastom in vsem potomstvom v vročo kopel kar v naravnem človeškem kožuhu,« je preprosto pojasnila evropskim bralcem. Nenavadno ji je bilo, kako veliko pudra, drugih ličil in lepotnih dodatkov so uporabljale Japonke, pri tem pa je opozorila na razlike, ki že na zunaj izkazujejo položaj žensk: »Poročene ženske imajo na vsaki strani glave po en svitek, samske pa enega velikega sredi glave. Gejše in plesalke imajo v laseh tudi zeleno okrašene glavničke, svetlika-joče se umetne rože, slonokoščene igle ali drugi lišp.«²²³ »Kljub vsemu pa Japonci tudi za naše pojme niso nenravni. Goloto gledajo popolnoma brezčutno,« je bralce v Evropi, omejene s pogledi meščanskega moralizma, opozorila Alma in dodala, da je različnost pogledov na golo telo pripeljala do neprijetnosti, če sta se srečala japonski domačin in zahodnjak. To se je pripetilo tudi Almi, opisala pa je še en zanimiv primer:

»V kopeli tudi moški umiva ženski hrbet in ude, masaže pa so nekaj vsakdanjega, saj te lahko zmasirajo kjer koli. Iz pripovedovanja sem izvedela, da je neki Rusinji, ki je prišla pozno iz gledališča in je ravno stopala v avtomobil, postalo slabo in je kriknila. K njej je priskočil voznik, in ker je dama tožila, da jo boli v prsih in

222 Karlin, *Popotne skice*, str. 74.

223 Prav tam, str. 75.

Alma Karlin med slikanjem v japonskem stilu
(Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka,
Ms 1872)

plečih, je poklical nekega moškega, da sta jo z združenimi močmi kar sredi ceste zmasirala, dokler ji ni bilo bolje. Ker se oblečenega človeka ne da dobro masirati, drugo prepuščam bralčevim predstavnim zmožnostim.«²²⁴

Enako brez zadržkov je bilo kopanje v kadi, ki si ga je lahko večkrat privoščila po preselitvi v prijetnejšo sobo. Hišni gospodar se ji je »previdno približal z vprašanjem, če bi se hotela tudi kdaj kopati (o Evropejcih kroži glas, da so grozni packi, ki se nikoli ne umivajo)«. S težavo se je spravila v vročo vodo in teh »štirideset stopinj je skuhalo kožo, da je dobila barvo fižola«. Morda je pomislila, da bi lahko bilo še slabše oziroma še bolj vroče, saj

²²⁴ Prav tam, str. 76.

so se držali japonskega običaja, po katerem »se najprej okopajo moški, potem ženske, nazadnje pa sem se smela okopati še jaz – kajti Evropejke so umazane /.../, poleg tega pa ne prenesejo tako velike vročine in je treba vodo nekoliko ohladiti«. Tudi pri teh menjavah niso imeli domačini nobenih evropskih moralističnih zadržkov in »soproga mojega gospodarja ne bi imela nič proti, če bi mi njen mož zdrgnil hrbet«. ²²⁵

V medsebojnih družinskih odnosih je opisovala izrazito podrejen odnos ženske do moža, a opozorila, da to še ne pomeni, da mož ne spoštuje svoje žene. Izkazovanje čustev v javnosti ali poljubljanje ni bilo v navadi, žena pa se je laže uveljavila, če je rodila več otrok, še posebej sinove, saj so jo morale kot hišno gospodarico poslušati in ubogati njene snahe. Za razliko od kritičnih opazk na račun odnosa moža in žene je Alma Karlin hvalila vzgojo otrok, čeprav se ji je zdelo nenavadno, da mati še več let starega otroka nosi na hrbtu. Toda domača vzgoja brez tepeža, podkrepljena s primernimi zgledi – izjema je bila, da jih niso navadili brisati si nosu –, je imela za otroke dobre posledice: »Po zgledu staršev postanejo vljudni, resni, odgovorni, pogumni in se naučijo odpovedovanja. Nikdar niso tako divji kakor naši otroci, zato je tepež popolnoma odveč.« Dodala je sicer, da k temu morda pripomorejo tudi nenavadna japonska obuvala, saj »le kako naj bi deček tekal v tako nemogočih opankah!« ²²⁶

Ni pa se mogla Alma sprijazniti z japonsko pošto, ki je prejetje in odpošiljanje po njenem mnenju preveč zakomplicirala, tako da je imela večkrat težave. Pa vendar se je na koncu vedno izšlo. Prav tako jo je motila nedoslednost pri dogovarjanju glede sestankov in srečanj. Če je bila dogovorjena za določeno uro, je do srečanja pogosto prihajalo z zamudo in nekaj odvečnimi potmi ali vprašanji. Po eni izmed takšnih izkušenj ob iskanju znanke na univerzi je zaključila: »Človeku se na Japonskem ne sme muditi!« ²²⁷

225 Karlin, *Samotno potovanje*, str. 260–261.

226 Karlin, *Popotne skice*, str. 77.

227 Prav tam, str. 79.

Yoshiwara, ki je ponudila Almi Karlin obilo vzrokov za premislek o vlogi ženske v družbi.

(Pomorski muzej Sergej Mašera Piran, album razglednic Viktorja Kristana)

Odnos moškega in ženske je podrobneje opisala po obisku četrti gejš Yoshiwara (v slovenskih zapisih Jošivara). Evropske bralce je opozorila, da ta članek ni za otroke in za »starejše dame, ki imajo predpotopne poglede na utrip sodobnega življenja in mislijo, da tistega, o čemer se ne govori ali pa se le šepeta po drugi skodelici kave v damskih krogih, kratkomalo ni«. ²²⁸ Pripoved je začela s preprosto pojasnitvijo, da na Japonskem obstajata dve vrsti žensk, soproge in gejše. Niso se ji smilile le slednje, temveč tudi prve, kajti »soproga je delovno kljuse in plemenska žival«. Poročijo jo po dogovoru med družinama v mladosti, ko odide v hišo svojega moža in mora biti tam pokorna njemu in tašči. »Njeno življenje je bedno, dokler sin ne postane gospodar, ona pa tašča in lahko začne mučiti druge.« O nesrečnem družinskem življenju ji je pripovedovalo tudi nekaj Japonk in Alma Karlin je jasno kot le na malokateremu mestu zapisala: »Tak

228 Prav tam, str. 80.

način popolnoma zavračam.«²²⁹ Na poti skozi Yoshiwara jo je spremljal slikar, njen učitelj risanja, ki jo je učil japonske tehnike risanja. Povedal ji je, da v tem delu mesta ne smeš pozdravljati znancev, ker to zahteva yoshiwarska diskretnost, ki človeka ni spravljala v zadrego ali neprijetnosti:

»Prehodila sva številne ulice in čeprav sva bila na kraju čutne naslade, moram omeniti – kar je vredno pohvale – da je v mestu ljubezni na Japonskem bistveno več morale kot v najboljši četrti kakega južnoameriškega, predvsem perujskega mesta pri belem dnevu – in še mnogo bolj varno je! Nihče me ni nadlegoval ali neprijetno prebadal z očmi. Le stari, brezzobi možički v kletkah pred vhodnimi vrati so me vabili, naj vstopim, ter povedali ceno.«²³⁰

Ker se žene niso mogle izobraževati, so hodili možje na pogovore h gejšam, ki so bile šolane. Alma je evropske bralce opozorila na razliko med izobrazeno gejšo in preprosto džoro, opisala socialne okoliščine, ki omogočajo ta pojav, in dodala, da na Japonskem vlada drugačen odnos do teh žensk kot na Zahodu, saj »je nimajo za grešnico«.²³¹ Na sprehodu po Yoshiwari sta jo presenetila mir in običajnost, saj »belec, ki bi šel tja, da bi kaj videl – mislim, da bi videl kaj nespodobnega – ne bi prišel na svoj račun«.²³² Drugačnost odnosa do prostitucije in poniževanje žensk za denar na Zahodu je strnila tudi v zaključni misli: »Priznati moram, da med potepom po Jošivari nisem svobodno zadihala, ker sem mislila na to, kaj vse bi lahko počel v takih okoliščinah kakšen Evropejec.«²³³

Ko je Alma Karlin finančno splavala na zeleno vejo, si je lahko privoščila tudi obiskovanje japonskih znamenitosti izven glavnega mesta, bližnjih, kot sta nekdanja prestolnica Kamakura in sveta gora Fuji, pa tudi bolj oddaljenih. V Kamakuri jo je pritegnil svetovno znani orjaški kip Bude, ki je bil zanjo »najboljši izraz budizma, kar sem jih videla«, saj je umetniku uspelo

229 Prav tam, str. 81.

230 Karlin, *Samotno potovanje*, str. 241–242.

231 Karlin, *Popotne skice*, str. 82.

232 Prav tam, str. 84.

233 Prav tam, str. 85.

Veliki bronasti kip Bude iz Kamakure iz zbirke razglednic Alme Karlin
(Pokrajinski muzej Celje, Zbirka razglednic Alme M. Karlin, inv. št. KR 239)

v njem izraziti umirjenost in filozofijo vzhodnega sveta, tako drugačno od sveta, iz katerega je izhajala: »Aktivni Zahod se kakor otrok navdušuje nad svojo telesno močjo; razmišljajoči, vase poglobljeni Vzhod pa išče moč duha; telo je zgolj njegov zunanji izraz in začasni pomočnik, ki mu služi za posodo.«²³⁴ Opozorila je na drugačen način izražanja vere kot pri kristjanih, ki molijo za to ali ono, medtem ko se Japonci zahvaljujejo, ker jim je pokazal pravo pot in so kot aktivni sodelavci morali sami storiti neko dejanje. Oni »vedo, da si morajo nirvano izbojevati sami in da se je ne da izprositi,« je pojasnjevala, a dodala, da imajo ob verskih razlikah vendarle skupni cilj.²³⁵ V japonsko zgodovino in mitologijo se je poglobila ob nekajdnevem obisku znamenitih svetišč v mestu Nikkō. Almo je potepanje po deželi vzhajajočega sonca vodilo tudi v mesta južnega dela Honshūja in v mesto Kokura na otoku Kjušu, v zapisih pa omenja tudi pripadnike ljudstva Ainu na Hokaidu. A način opisa nekaterih krajev, ki jih je opisovala

234 Karlin, *Samotno potovanje*, str. 233.

235 Jezernik, Alma Karlin na Japonskem, str. 97.

za evropske bralce, dopuščajo dvom, ali je v vseh teh mestih dejansko tudi bila.

Almo Karlin je pritegnil tudi odnos Japoncev do narave. Zaznala je, da so konec septembra v okolici Tokia iskali sedem poetičnih jesenskih trav, ki so jih občudovali, da so pred novoletnimi prazniki pred hišami stali bambus kot simbol poštenosti, zvestobe in vztrajnosti ter bor kot simbol dolgega življenja. Občudovala pa je, seveda, tudi barvitost pomladanskega cvetja v parku Hibiya, ki ga je prečkala na poti od bivališča do službe.

Med Japonkami in Japonci se je Alma Karlin počutila nadvse varno in prijetno. Ob prazniku mrtvih je ugotavljala, da Japonci »svojo žalost zadržijo zase in nikogar ne obremenjujejo z njo. Celo žalostne novice sporočajo vedno z nasmehom.«²³⁶ Tudi v nabito polnih javnih prevoznih sredstvih, kjer so bili večinomoma moški, se ni počutila neprijetno in ni občutila nevarnosti. Ob skupnih trenutkih, ko so se smejali na račun drugega, pa se je zavedala, da imajo stereotipi zahodnjakov in vzhodnjakov celo nekaj skupnega:

»Po njihovem mnenju imamo opičje oči (tako okrogle in svetle) in smo nasploh zelo zabavni (glede na to, da smo divjaki). Gotovo so me pogosto povabili k sebi domov, da bi si od blizu ogledali moje smešno, tuje početje. Ker pa so se mi tudi oni zdeli zabavni, sem si mislila, da naše obojestransko početje nikogar ne žali in smo zgolj ,drug drugemu v zabavo'.«²³⁷

V spominih in kasnejših literarnih delih je Alma Karlin pokazala, da je dojela razlike med zahodnim in vzhodnim kulturnim miljejem, razlike v odnosu do umetnosti, verovanja, pomoči drugemu, čustvovanju ob uspehih ali izgubi. Menila je, da meje, potegnjene med različnimi narodi in kulturami, lahko dosežemo in spoznavamo tistega na drugi strani, ne moremo pa jih prestopiti. Zavedanje tega dejstva najdemo v njenih spominih kot zahodnjakinje na Japonskem in v njeni literaturi, ko njen junak, japonski študent na zahodu, dojema zahodni svet in

236 Karlin, *Samotno potovanje*, str. 236.

237 Prav tam, str. 256.

njegove tehnološke vrednote, kar pa ga ne more preobraziti do te mere, da bi pozabil na svojstvenost kulture, v kateri je zrastel. Spomin na dan, ko je 1. julija 1923 zapustila Japonsko, je strnila v naslednje misli:

»Nihče me ni užalil, nihče mi ni storil nič hudega!«

Ali ni to najlepši in najbolj časten spomenik, ki ga lahko postaviš nekemu narodu? Ali ni prava ljubezen do domovine tista, ki ti veleva živeti tako, da se tudi tujec od tebe poslovi s podobnim mnenjem? Za Japonce pravijo, da so zelo čutni. Kako zelo dragocena je potem njihova elegantna hladnost v deželi drsnih vrat! Naj bodo blagoslovljeni!«²³⁸

Pot do doma je bila še dolga, z veliko postanki, saj se je Alma Karlin v Celje vrnila konec decembra 1927. *Cillier Zeitung* in *Marburger Zeitung*, časopisa celjskih in mariborskih Nemcev, sta prve mesece leta 1928 najavljala predavanja popotnice o njenem potovanju okoli sveta in vabila na ogled njene etnografske in umetniške zbirke. Pripravila je več predavanj v Celju in Mariboru, v katerih je predstavljala posamezne sekvence s svoje osemletne poti. Hitro se je lotila urejanja zapiskov in leta 1928 je že izšla prva knjiga *Einsame Weltreise*. Tako kot nadaljevanji popotniške trilogije je izšla pri založbi iz Mindna v Vestfaliji, torej kar daleč od domovine. Knjige so bile prevedene tudi v nekatere druge jezike, a najbolj odmevno je bilo njeno delo vendarle v nemško govorečem delu Evrope. Nemške knjige so bile hitro ponatisnjene, v letu 1932 je imela serijo predavanj po Avstriji in Nemčiji, v Berlinu so ob tem odprli tudi razstavo njenih skic, v nadaljevanju pa je turneja zavila še v Francijo, na Nizozemsko in v Veliko Britanijo. Dobivala je veliko pisem bralcev iz Evrope, poleg potopisov pa so bralci posegali tudi po njenih novelah, med katerimi jih je bilo nekaj z japonsko tematiko in so dokazale, da se je znala poglobiti v tankočutnost japonskega doživljanja sveta in medosebnih odnosov. V tridesetih letih je bila med bolj branih pisateljicami v nemško govorečem svetu in v krajih

238 Prav tam, str. 270.

po Nemčiji, Avstriji in Švici naj bi ustanavljali klube občudovalcev Alme Karlin.²³⁹ Bolj malo pa je znanega o branosti njenih del v Sloveniji. O *Einsame Weltreise* je ugodno oceno dela »med nami živeče nemške pisateljice iz Celja« objavilo *Jutro*.²⁴⁰ Knjigo so naročali tudi nemščine vešči Slovenci, bila je na voljo v nekaterih knjižnicah na Slovenskem, v katerih so sicer v teh letih v nabavni politiki knjige v slovenščini že prehitvale konkurentke v nemščini. V anketi o branosti v Ljubljani in Mariboru iz julija 1932 jo je med bolj brane uvrstila Ljudska knjižnica v Mariboru.²⁴¹ Daljših zapisov o njenih predavanjih v domačih krajih v slovenskih časopisih skorajda ne najdemo in, presenetljivo, je bilo v njih več objavljenega o Alminih predavanjih na Dunaju decembra 1928 ali v Berlinu junija 1932.²⁴² Pisanje Alme Karlin v nemškem jeziku je pač imelo omejitve glede prepoznavnosti v domačem okolju, kjer je bila nemščina v precejšnji meri dojemana kot jezik nekdanje vladajoče elite in poskusov germanizacije v prejšnji državi. Posledica pa je bila, kot je zapisala njena dolgoletna prijateljica Thea Schreiber Gamelin, sledeča:

»V tujini je žela splošno zanimanje in priznanje. Na raznih predavanjih so ji vzklikali pri odprtem oknu, jo obsipavali s cvetjem in z venčki in jo vedno znova vabili na predavanja. Na Dunaju so jo na ramenih odnesli v njen hotel. Ob prihodu vlaka so jo pričakali v dolgih vrstah. Doma pa je veljala kvečjemu za čudakinjo.«²⁴³

Med dvema najpomembnejšima kulturnima ambasador-kama slovensko-japonskega spoznavanja je imela v tistem času vidnejšo vlogo Tsuneko Kawase Skušek. Njena predavanja o

239 Jezernik, *Alma M. Karlin, državljanka sveta*, str. 133–139. Jezernik, Alma Karlin na Japonskem, str. 110–117. Trnovec, *Kolumbova hči*, str. 54–57. Senica, Veliki japonski imperij v popotniških zapisih Alme Karlin. Šlibar, Alma M. Karlin – popotnica in zbirateljica.

240 *Jutro*, 10, št. 275, 23. 11. 1929, str. 7, B.: Odisejada mlade Celjanke. (Podpis »B.« bi lahko bil Božidar Borko.)

241 *Jutro*, 13, št. 158, 9. 7. 1932, str. 6, Kaj čita naše občinstvo? Anketa v nekaterih slovenskih knjižnicah.

242 *Slovenec*, 56, št. 282b, 11. 12. 1928, str. 6, Celjanka med ljudožrci. *Slovenski narod*, 65, št. 144, 27. 6. 1932, str. 6, Alma Karlinova v Berlinu.

243 Navedeno po Jezernik, *Alma M. Karlin, državljanka sveta*, str. 140.

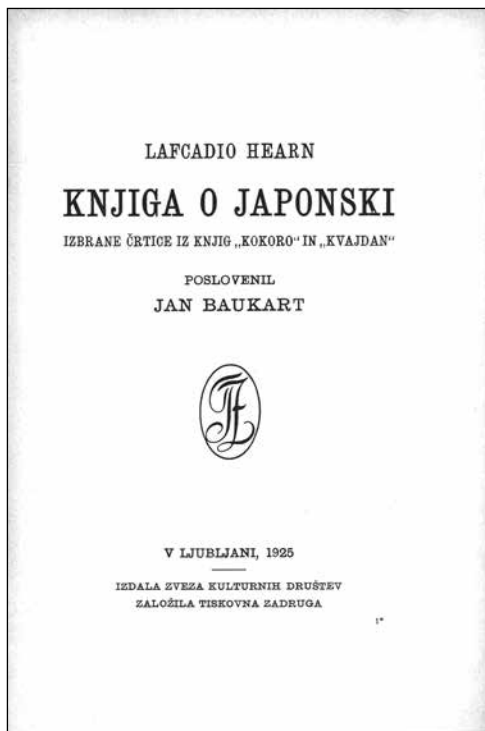
Japonski in Japoncih so se vrstila po različnih slovenskih krajih in z izjemo Maribora, kjer je predavala tudi v nemškem jeziku, potekala v slovenščini, ki je poslušalce še toliko bolj pritegnila, ker jo je govorila tujka iz daljne dežele. Za predavanja Alme Karlin v dveh štajerskih mestih ni natančnih podatkov, v katerem jeziku je govorila, glede na najave v časopisih štajerskih Nemcev pa bi lahko sodili, da so potekala v nemščini kot drugje v srednji Evropi. Vsa predavanja Tsuneko Skušek so bila tematsko povezana z Japonsko, pri Almi Karlin je bila ta zgolj ena od možnih točk, saj je bila mavrica njenih tematik bistveno širša. O delu ljubljanske Japonke so redno poročali slovenski časopisi, prostor je dobila tudi v novem mediju, na ljubljanskem radiu, medtem ko je bilo možno delo celjske »Nemke« spremljati večinoma le v tujih medijih in v njenih nemških knjigah. Slovenski prevodi njenih uspešnic so izšli šele desetletja po Almini smrti, spomini *Samotno potovanje* prvič leta 1969, časopisne reportaže *Popotne skice* leta 1997, oboje pa v necelovitih izdajah. Odnos Slovencev do obeh poznavalk Japonske na Slovenskem med svetovnimi vojnami je bil zelo različen. Medtem ko je Tsuneko Kawase prejela pohvale za seznanjanje slovenskega okolja z japonsko kulturo, Alma Karlin za časa življenja takšne pohvale ni dočakala. Skupno pa jima je bilo, da sta za seboj pustili bogato kulturno dediščino, ki je prešla v zbirke slovenskih muzejev.

JAPONSKA UMETNOST SKOZI EVROPSKE OČI

»Evropejci mislimo še vedno, da je Japonska izključno taka, kakor jo gledamo v operah ali operetah iz japonskega življenja. Bambus in papir! Groteskne hišice in groteskni ljudje, kakor na maškaradi.«²⁴⁴

S tako pikro pripombo je marca 1923 dojetanje Japonske na stari celini kritično začinil sodelavec časopisa *Jutro*. In zadel v polno! Pripovedi o Japonski so se začele pogosteje pojavljati tudi v kulturnih ustanovah in umetniških delih, toda evropski svet – in z njim tudi slovenski prostor – je Daljni vzhod še vedno dojemal skozi lastno evropsko percepcijo s premajhno željo po razumevanju drugačnosti duha oddaljenih krajev. Čeprav bi rad pisec zgornjih vrstic spoznaval Japonsko skozi njeno lastno pripoved, skozi pripoved njenih umetnikov, to še vrsto let ni bilo splošno dosegljivo. Japonska je sicer že obstajala v zavesti izobraženega Evropejca, a ta se je moral kar potruditi, da bi našel njeno izvirno izpoved in se seznanil z izvirnimi japonskimi pogledi o japonskem duhovnem in kulturnem miljeju. Namesto tega so se povprečni Evropejci, s tem pa tudi večina Slovenk in Slovencev, s pripovedmi o Japonski in japonskih duhovnih obzorjih seznanjali v literarnih delih, operah, operetah, dramah ali

244 *Jutro*, 4, št. 53, 4. 3. 1923, str. 5, Moderna Japonska.

Prva slovenska *Knjiga o Japonski*

filmih, posredovanih skozi oči Evropejca, z njim bližjimi pogledi in merili. Toda že dejstvo, da je bilo Slovincem na voljo vse več umetniških del o Japonski, predstavljenih z razmislekom evropskega avtorja o japonski motiviki, je bilo velik napredek in preskok v primerjavi s časom pred 1. svetovno vojno.

Dve leti po objavi članka v *Jutru*, leta 1925, je Zveza kulturnih društev založila *Knjigo o Japonski : izbrane črtice iz knjig »Kokoro« in »Kvajdan«*. Učitelj in ravnatelj meščanske šole v Ljutomeru Jan Baukart, pisec nekaj literarnih in več pedagoških del in prevajalec literarnih del iz angleškega jezika, je v njej objavil izbrane črtice iz knjig *Kokoro* in *Kvajdan*, ki jih je napisal Lafcadio Hearn, Evropejec, ki je živel na različnih kontinentih

in svoj mir našel na Japonskem, prevzel japonsko ime Koizumi Yakumo in leta 1904 tam tudi umrl. S pisanjem o Japonski je zahodnjakom približal njen svet, njene ljudi, življenjski stil in razmišljanje preprostih japonskih ljudi, Hearnovo literarno delo pa so sprejeli in spoštovali tudi na Japonskem. Tudi za slovensko izobraženstvo, ki ga je pritegoval slabo znani Daljni vzhod, ni bil neznanka, saj se je kakšna njegova knjiga našla tudi v knjižnicah na Slovenskem. Lafcadio Hearn so slovenski časopisi omenjali že od začetka stoletja, revija *Dom in svet* je poročala o njegovi smrti, Franc Terseglav ga je navajal v že orisanem članku o vzhodnih verstvih v reviji *Čas* leta 1911, časopis *Slovenec* pa je leta 1920 objavil prevode nekaj njegovih kratkih povesti.

Podrobneje pa ga je slovenskemu bralstvu predstavil Baukart v predgovoru *Knjige o Japonski*. V zadnjih treh desetletjih je Japonska trikrat pritegnila pozornost sveta, je začel Baukart, prvič ob zmagi nad ogromno Kitajsko, drugič, ko se je lotila še močnejše Rusije in jo prav tako premagala, in tretjič ob potresu, kakršnega ne beleži zgodovina. Da bi spoznali, kako je bilo to mogoče, bi morali spoznati »razvoj nove japonske civilizacije«. ²⁴⁵ Baukart je izpostavil besedo »civilizacija«, saj gospodarske in politične spremembe zadnjih desetletij, ki so jih Japonci spretno prevzeli od zahodnega sveta, niso spremenile stare japonske kulture, ki prek budizma korenini v kitajski kulturi in tako sodi med najstarejše na svetu, zahodni svet pa je še ni spoznal v zadostni meri:

»Večina Zapadnjakov, ki potujejo po Japonski, se seveda divi samo gospodarskemu in političnemu razvoju dežele ter nima pravega zmisla za čudo stare japonske kulture, za nežno nevsiljivo lepoto njenih umetniških izdelkov, za plaho modrost njenih življenskih nauk. Da poznamo danes tudi to notranjo stran japonskega življenja, je v veliki meri zasluga Lafcadio Hearn, ki ga je usoda naklonila Japonski takrat, ko se je pripravljala na oboroženo borbo z mnogo večjima sosedama.« ²⁴⁶

245 Baukart, Predgovor, str. 5.

246 Prav tam, str. 6.

V orisu Hearnove življenjske poti je Baukart poudaril, da je bil kot osebnost zelo primeren za takšno nalogo, saj se je že od rojstva leta 1850 kot sin Grkinje in očeta v vojaški službi Anglije na otoku Levkadija, po katerem je dobil tudi ime, srečeval z različnimi kulturami in verami. Po izgubi staršev, obubožanju družine, prehodov iz ene v drugo vero se je še ne dvajsetleten preselil v ZDA in se kot novinar izkazal s pisateljsko nadarjenostjo. Pritegnili so ga orientalski jeziki in vzhodne filozofije, zato je štiridesetleten sprejel ponudbo založnika za pot na Japonsko. Ta ga je tako prevzela, da je ni več zapustil. Burne življenjske preobrate, razočaranja nad razpadlo družino, s pehanjem po uspehu zasvojenе službene zahteve zahoda je zamenjal za umirjeno, preprosto, sproščujočo, nad naravo navdušujočo se družbo. »Prvi njegovi spisi o Japonski pričajo o začudenju, da je na tem civiliziranem in industrijaliziranem svetu taka pokrajina blaženosti sploh mogoča,« je avtorja prevajanih del opisal Baukart. V priseljencu se je »vzbudil Orijevalec, kakor je bil rojen na Levkadiji, ki pa je ležal pokopan pod navlako zapadnjaške civilizacije,«²⁴⁷ je Hearnovo navdušenje nad staro japonsko kulturo označil njegov prevajalec v slovenščino. Sprejemanje zahodne civilizacije je poseglo v ta japonski raj, ga začelo kvariti in Hearnovo pisanje je pritegovalo tako zahodne bralce kot Japonce, ki jih je svaril pred zablodami zahoda. Domačini so ga sprejeli za svojega, saj je prestopil v budizem, se poročil z Japonko, dobil japonsko ime Koizumi Yakumo in se z novo domovino poistovetil do te mere, »da so ga Japonci smatrali za boljšega Japonca ko sami sebe«. Da so po njegovih delih množično posegali tudi na zahodu, je prevajalec *Knjige o Japonski* pojasnil na sledeči način: »V njegovi umetnosti se križajo tri ceste. Verskemu nagonu Indije, osobito budhizma, ki ga je zgodovina vcepila na estetični čut Japonske, je Lafcadio Hearn pridružil pojasnjujočega duha zapadnjaške vede.«²⁴⁸

Kot je razvidno že iz podnaslova, je Baukart v knjigi objavil povesti in razmišljanje iz dveh knjig, iz *Kokoro*, prvič natisnjene

247 Prav tam, str. 8.

248 Prav tam, str. 9.

leta 1895, in *Kvajdan*, prvič izdane leta 1904. *Knjiga o Japonski* je zmes starih japonskih zgodb, zapisanih skozi pripoved prise-
ljenca iz Evrope, dogodkov, ki jih je Hearn videl na lastne oči, in
pojasnil razmišljujočega človeka, ki spoštuje tradicijo in se boji,
da se ta izgublja pod pritiskom novosti, ki jih vsiljuje zunanji svet.
Za ponazoritev si oglejmo le eno izmed prevedenih črtic, *Duh*
japonske civilizacije,²⁴⁹ v kateri je Hearn pojasnjeval, da vojaški
uspehi Japonske zadnjih desetletij, ki so spremenili politično sliko
na vzhodu Azije, niso v ničemer spremenili japonske duše, saj se
takšne spremembe ne dogajajo v eni generaciji. Zahodni indu-
strijski izumi so v rokah Japoncev naredili velike čudeže, nekatere
znanosti na Japonskem cvetijo, npr. kemija, medicina, mikrosko-
pija, politika, vojaške vede, v nasprotju s tem pa ne prevzemajo
zahodne umetnosti in najbolj znane knjige zahodnega sveta ve-
činoma priredijo in le izjemoma prevedejo. *Nesrečniki* Victorja
Hugoja so tako v japonski izdaji postali povest iz japonske drža-
vljanske vojne, glavni protagonist pa japonski študent. Med ču-
stvenim življenjem na zahodu in na Japonskem (in Kitajskem) je
velika razlika, je zahodnjake opozarjal Hearn in to ponazoril na
primeru gradnje mogočnih stavb in novih industrijskih pridobi-
tev. V Evropi so že od starih Grkov naprej najpomembnejše grad-
nje, ohranjene do sedanjosti, vidne na daleč, izstopajo iz ostalega
sveta in ponazarjajo svojo vzvišenost in pomembnost v širšem
prostoru. Na Japonskem pa »majhne železnice in brzozavni dro-
govi, mostovi in predori izginjajo v starodavnem zelenju pokra-
jine«²⁵⁰ in le v velikih pristaniščih in delih nekaterih mest naletiš
na vplive zahoda. Če želite, lahko tudi v Tokiu mirno uživate kot
v kakšni zakotni vasi, česar v industrializiranih mestih zahoda,
po Hearnovem mnenju, ne bi mogli doživeti. Japonci niso gra-
dili za večnost in vsaka generacija si gradi hiše le za kratek rok.
Tudi glavnih mest so imeli Japonci v toku svoje zgodovine že
kar veliko in zaradi požarov in potresov »se sleherno japonsko
mesto zgradi v teku ene generacije nanovo«. Zaradi sprejemanja

249 Hearn, *Knjiga o Japonski*, str. 16–33.

250 Prav tam, str. 19.

kratkotrajnosti Japonci niso na evropski način navezani na domačijo, na očetovski dom in »najdražji kraj mu ni rojstni kraj, temveč grobišče; in malo je trajnega razen pokopališč in starodavnih svetišč.«²⁵¹ Zaradi navezanosti na domače okolje so Evropejci ali Američani bolj navezani na iskanje službe v domačem okolju kot Japonci, ki po lastni deželi potujejo največ med civiliziranimi narodi. Ker niso navezani na lastnino, imajo malo prtljage in jim že noge, ne nujno železnice, omogočajo potovanje iz kraja v kraj. Z zahodnimi merili so te ljudi pogosto primerjali s klateži in be-rači, kar je Hearn označil kot popolnoma zgrešeno, saj so se tudi ti japonski popotniki okopali vsak dan in med njihovo skromno popotniško opremo so bili toaletni pripomočki. Soočenje japonskega in zahodnjaškega življenjskega stila in čustvovanja je lahko slovenski bralec spoznaval v takšnih primerjavah, ki jih je v Hearnovi knjigi še veliko:

»Dejstvo, da je Japonec zmožen živeti brez pohištva, brez prtljage, z najmanjšim številom snažne obleke, ne priča samo o koristi, ki jo uživa japonsko pleme na ta način v življenjskem boju, ampak nam tudi razsvetljuje, kakšnega značaja so nekatere hibe naše civilizacije. In sili nas k premišljevanju o tem, kako škodljivo številne so naše vsakdanje potrebe. Imeti hočemo mesa in kruha in masla, steklena okna in ogenj, klobuke, bele srajce in volneno spodnje perilo; dalje škornje in čevlje, kovčege, vreče in škatle, postelje, žimnice, rjuhe in odeje – same reči, brez katerih Japonec lahko živi, kar je tudi bolje. Pomislite samo za trenutek, kako važen del zapadnjaške obleke je samo ena dragocena podrobnost: bela srajca! Pa tudi ta platnena srajca, tako zvani 'znak olikanega človeka', je sama na sebi nepotrebno oblačilo, ni ne topla, ne prijetna. V naši modi predstavlja ostanek nečesa, kar je bilo nekdanj gizdalinski razredni znak, toda danes je kaj takega brez pomena in nepotrebno kakor gumbi na vnanji strani naših rokavov.«²⁵²

Hearnovo delo je kot drugod na zahodu tudi na Slovenskem naletelo na dober odmev. »Najtopleje jo priporočam vsakomur.

251 Prav tam, str. 23.

252 Prav tam, str. 29.

Bral jo bo znova in znova,« je o *Knjigi o Japonski* zapisal *Jutrov* komentator.²⁵³ Še naslednja leta so časopisi prinašali objave posameznih Hearnovih črtic ali povesti in nekdanji Evropejec, bolj japonski od Japoncev, je tako tudi za slovenski svet postal za več let prvo knjižno ime Japonske, saj prevodi njegovih črtic in omeñjanje njegovega dela niso hitro izginili iz slovenskega dnevnega in literarnega časopisja.

Kar je za evropsko bralstvo od preloma 19. v 20. stoletje pomenil Lafcadio Hearn, je bil za obiskovalce opere Giacomo Puccini in njegova *Madama Butterfly*, že pred vojno znana tudi slovenski kulturni srenji. Še preden pa je bila prvič odigrana v osrednjem ljubljanskem gledališču, ki je bilo po 1. svetovni vojni podržavljeno in poimenovano Narodno gledališče v Ljubljani, je na oder postavilo drugo operno delo, ki naj bi občinstvu približalo japonski svet. V sezoni 1920/21 so v program uvrstili po stari japonski tragediji *Terakoya* prirejeno kratko opero *Vaška šola* avstrijskega skladatelja Felixa Weingartnerja, ki je nekaj ponovitev doživela še v naslednji sezoni. Zgodbo o brezkompromisni borbi za prestol in žrtvovanju za druge so kot »eksotično enodejanko« poskušali predstaviti v čim bolj nazorni obliki, zato je uprava gledališča »poskrbela za to stvar nove kostume in scenerijo. Vse je bilo v lepem japonskem slogu,«²⁵⁴ je zapisal poročevalec *Jutra*, a se ob tem lahko vprašamo, kaj je bilo merilo lepega japonskega sloga in ali je bil pisec ocene dovolj kompetenten za takšno presojo.

Vsekakor te dileme ni bilo ob pripravah novih postavitve *Madame Butterfly* Giacoma Puccinija. Režiser postavitve iz sezone 1926/27 Anton Šubelj je k sodelovanju pritegnil Tsuneko Skušek, ki je sodelujoče podučila o japonskih šegah in običajih in »dala navodila tudi za prirojitev japonskih kostumov, ki so se napravili za nekatere soliste, v prvi vrsti za interpretinjo naslovne vloge.«²⁵⁵

253 *Jutro*, 6, št. 300, 29. 12. 1925, str. 7, Troje knjig Tiskovne zadruge.

254 *Jutro*, 2, št. 127, 31. 5. 1921, str. 2, Prosveta.

255 *Narodni dnevnik*, 4, št. 89, 21. 4. 1927 str. 3, Današnja operna predstava *Madame Butterfly*. *Slovenski narod*, 60, št. 90, 22. 4. 1927, str. 3, Današnja operna predstava »*Madame Butterfly*«.

Obiskovalci so lahko od tako pripravljene predstave odnesli verodostojnejšo podobo Japonske. Toda vedno se najdejo tudi takšni, ki jih zmoti kaj drugega. Pri eni izmed postavitev *Madame Butterfly* se je namreč pokazalo, da se nekateri niso vprašali, ali gre za bolj japonsko ali bolj evropsko percepcijo stvarnosti, temveč jih je zanimalo, ali je predstava dovolj slovenska. Ko je januarja 1928 v naslovni vlogi *Madame Butterfly* oziroma Čo-čo-san gostujoča dunajska solistka pela v nemščini, se je Fran Govekar razhudil, zakaj se v operi Narodnega gledališča dopušča petje v nemškem jeziku, ki naj bi bil leta 1918 dokončno izgnan iz slovenskih kulturnih hramov. Gostujoči pevki z Dunaja je Govekar priporočil, da »bi bila prav dobrodošla v našem ansamblu, ko se nauči dovolj slovenščine«. ²⁵⁶

Ob novi postavitvi ene najbolj popularnih Puccinijevih oper v sezoni 1935/36 so v *Gledališkem listu Narodnega gledališča v Ljubljani* objavili povzetek poročila dunajskega kritika ob prvi izvedbi *Madame Butterfly* na Dunaju. Slovenskim obiskovalcem so na ta način pojasnili, da je Puccini sicer uporabil nekatere značilnosti japonske glasbe, s katerimi pa se je seznanil le prek fonografskih plošč, ki mu jih je poslal prijatelj iz Jokohame. V operni glasbi in operi kot celoti pa je Puccini zadržal dobršen del stila svojih drugih oper, tako da je združil značilnosti dveh glasbenih svetov. »Japonska *Butterfly* sprejme obenem tudi vero novoitalijanske glasbe,« je obiskovalce podučilo uredništvo ljubljanskega *Gledališkega lista*, ²⁵⁷ ki je bilo v rokah Matije Bravničarja. Ker so hoteli izpostaviti, kaj je vsekakor pristno japonsko, so v *Gledališkem listu* dodali še pripis: »Tudi naši sedanji izvedbi je stala ob strani gospa Marija Tsuneko Skušek Kondo z nasveti glede hoje, gest in oblek.« ²⁵⁸

Dirigent in režiser predstave Niko Štritof je o izdatni pomoči, ki jo je dobil od ljubljanske Japonke, po premieri 17. oktobra 1935 podrobneje razložil novinarju *Jutra*:

256 Govekar, Ljubljanska opera, str. 2.

257 *Gledališki list Narodnega gledališča v Ljubljani – Opera*, 1935/36, št. 2, *Madame Butterfly*, str. 10.

258 *Gledališki list Narodnega gledališča v Ljubljani – Opera*, 1935/36, št. 2, str. 14.

»S spoštovanjem,« je napisala solistka ljubljanske opere Zlata Gjungenac na fotografijo, ki jo je podarila Tsuneko Skušek. (Slovenski etnografski muzej, zbirka Tsuneko Skušek)

»Kar se scene tiče, je izjavila naša Japonka gospa Marija Tsuneko Skušek-Kondo, da niti na Japonskem ni bolj japonske. Skrbel sem tudi za stilno pristne toalete, pri katerih mi je šarmantna ga. Tsunekova rade volje pomagala. Sama je krojila kimone, poročni plašč, ,obi' (pas s pentljo) in druge toaletne zadeve. /.../.

Pri režiji mi je spet pomagala naša gospa Japonka. Pokazala mi je družabne forme, ki so na Japonskem precej komplicirane, posebno za ženski svet. Z izredno ljubeznivostjo mi je nazorno tolmačila, kako Japonka hodi, kako drži roke, telo, kako sede, kako se prikloni, kako odpira vrata, naliva čaj. Nov, drugačen svet!«²⁵⁹

²⁵⁹ *Jutro*, 16, št. 245, 22. 10. 1935, str. 3, Niko Štritof pripoveduje, kako je pripravil »Madame Butterfly«.

Vsaj v primeru *Madame Butterfly* je hotelo vodstvo operne hiše občinstvo popeljati v novi, manj znani svet in mu ponazoriti kar se da verno podobo miljeja, v katerem se zgodba odvija. Povsem drugače je bilo pri izboru operetnega programa, ki je bil v precejšnji meri podrejen lahkotni igrivosti, ki bi pritegovala publiko in polnila gledališko blagajno. Zato pri pripravah niso bili kaj dosti pozorni na opremo, sceno in kostume, temveč bolj na zabavljajški učinek. Polemike, ali nezahtevna ali že kar banalna opereta sodi v program resne operne hiše, v Ljubljani niso bile nič novega in so se vrtele dolga leta. Vzrok za pomisleke je ponudila tudi uvrstitev operete *Gejša* angleškega skladatelja Sydneyja Jonesa v program sezone 1938/39. Opereta je bila krstno uprizorjena že leta 1896 v Londonu in je po svetu pritegovala poslušalstvo s prikazovanjem eksotičnega, neznanega sveta ob zvokih valčkov in šlagerjev, ki delujejo znano in si jih je lahko požvižgavati. Fran Govekar je v kritiki odločitve za uvrstitev tega dela v program ljubljanske opere zapisal, da zgodba morda nekoliko oddaljeno spominja na *Madame Butterfly*, a da je vse skupaj nejasno, nelogično, z bore malo humorja in da je za izbirčnega človeka to prav dolgočasno zastarelo delo. Po Govekarjevem mnenju tudi za ušesa sicer prijetna glasba ni bila toliko vredna, da bi upravičevala postavitev *Gejše* na repertoar osrednje slovenske operne hiše.²⁶⁰ Tudi v drugih kritikah so prevladovala ocene o igranju na noto zunanega učinka, pomanjkanju aktualnosti in tudi premajhne zabavnosti.²⁶¹ Zahtevnejše občinstvo bi si ob takšni preproščini vsebine le težka predstavljalo, da bi lahko v delu z naslovom *Gejša* iskalo sledi japonskega sveta in kulture. K temu ga niso napeljevale niti časopisne najave predstave niti kritične opazke o repertoarnem zdrsru vodstva opere.

Poskuse ustvarjanja podobe daljnih vzhodnih dežel si je lahko slovensko občinstvo ogledalo tudi v drugi hiši Narodnega gledališča. V Drami je prišla motivika z Daljnega vzhoda na oder skozi predstave nemškega dramatika Klabunda; ta psevdonim

260 Govekar, *Premiera operete »Gejša«*, str. 2.

261 Neubauer, *Operetno dogajanje v ljubljanski Operi med obema vojnoma*, str. 457–458.

si je po objavi prve pesniške zbirke izbral Alfred Henschke. V sezoni 1933/34 je bil pravi hit sezone Praznik cvetočih češenj. Klabund je kot izhodišče predelave vzel že omenjeno tragedijo Vaška šola, kot jo je zapisal japonski dramatik iz 18. stoletja Takeda Izumo. Tragedija o ljubezni in žrtvovanju je naletela na odlične odzive gledaliških kritikov, ki so kar tekmovali, kdo jo bo bolj hvalil, več pa jih je pripisalo, naj si tisti, ki si dela še niso ogledali, le vzamejo čas in si priskrbijo vstopnico za predstavo.²⁶² Temu primeren je bil tudi odziv občinstva in s šestnajstimi ponovitvami je bila Klabundova drama druga največkrat uprizorjena igra sezone 1933/34 na odru ljubljanskega Narodnega gledališča; pred njo je bila le ena slovenska noviteta.²⁶³ Veliko ponovitev je doživela še v naslednji sezoni, v sezoni 1939/40 pa so v gledališču pripravili novo postavitev tega dela. Da gre v njem vendarle za predelavo po evropskih merilih, je v *Gledališkem listu* Drame zapisal Josip Vidmar, ko je ocenil, da je Klabund ohranil v igri »vso veličino starodavnega originala, a ji pridal dokaj svoje mehke in nežne erotične lirike, ki jo bo pazljiv poslušalec lahko ločil od monumentalne veličine japonskega poeta«. Vidmar je priznal, da ne ve, »ali je bilo razmerje med spoloma na Japonskem v času Izuma Takede drugačno kakor danes,« da bi mu bilo ljubše, če bi bilo takšno, kot ga spoznava iz sodobnih poročil, saj »da je poet navzlic temu s čutom pravega vidca in spoznavalca človeških stvari ustvaril prekrasno podobo te visoke in junaške ženske, ki prostovoljno in zavedno žrtvuje svoje življenje ne samo za svojega ljubljenega, marveč za idejo, iz poslušnosti do Buddhovih zakonov«.²⁶⁴

Zanimanje za Daljni vzhod je nakazovala tudi odločitev vodstva gledališča, da je v naslednji sezoni, 1940/41, poseglo še po enem Klabundovem delu, ki si je za izhodišče izposodilo literarno predlogo iz Evropi oddaljenega sveta. Tokrat je to bila

262 *Gledališki list Narodnega gledališča v Ljubljani – Drama*, 1934/35, št. 11, Nekaj sestavkov iz slovenskih kritik o »Prazniku cvetočih češenj«, str. 82–84

263 *Gledališki list Narodnega gledališča v Ljubljani – Drama*, 1934/35, št. 3, Letno poročilo Narodnega gledališča v Ljubljani za sezono 1933–34, str. 20.

264 Vidmar, Klabund, str. 90–92.

igra Krog s kredo, za katero si je avtor izposodil delo, ki ga je v izvorniku napisal Li-ksing-tao (Li Xingdao, kitajski dramatik iz 14. stoletja). Režiser obeh Klabundovih predstav v ljubljanski drami Ciril Debevec je slovensko občinstvo opozoril, da v obeh igrah, še posebej v »japonski«, vendarle ne moremo zaznavati zgolj kulture teh narodov in da gre za drugačno reprezentacijo stvarnosti, saj je Klabundove igre ocenil takole:

»Z literarnega vidika mi je Klabundov ‚Krog s kredo‘ v evropski obliki toliko bližji – in morda tudi občinstvu – ker je bližji originalu in je zaradi tega slogovno doslednejši in enotnejši, česar n. pr. pri ‚Prazniku cvetočih češenj‘, (delo japonskega avtorja) ne moremo trditi. Klabund je ‚Prazniku‘ v svoji priredbi vendarle dodal veliko evropsko občutenih, skoraj bi rekel sentimentalnih primesi, ki opazno spreminjajo prvotni, patetično trdi, neizprosni obraz originala.«²⁶⁵

Debevčeva režiserska opazka, omenjena Vidmarjeva ocena ali ocene nekaterih drugih kritikov Klabundovih iger nas vsekakor opozarjajo, da se je vse več ljudi spraševalo, kakšno podobo japonskega duhovnega sveta nam reprezentirajo dela, ki so v evropskem svetu predstavljena skozi odslikave evropskih posrednikov. Na eni strani kritični razmišljujoči ljudje, ki se sprašujejo o drugačnosti oddaljenih svetov, na drugi pa tisti, ki so v predstavah še vedno videli (morda zgolj) eksotično drugačnost. Na ta način je Klabundova dela dojemala tudi Mila Šarič, igralka glavnih ženskih likov v obeh Klabundovih v Ljubljani uprizorjenih dramah. Na vprašanje, ali jo morda po tovrstnih izkušnjah veže »poseben odnos do kitajske in japonske kulture«, je Šaričeva odkrito priznala:

»Po pravici rečeno nimam nobenega posebnega odnosa do teh kultur, vsaj ne zavestnega. Pač pa me mika eksotičnost kitajskih in japonskih legend ali motivov. Posebno, če so podani v tako poetični in etično visoki obliki, kakor igre, ki ste jih navedli, mi ne preostaja drugega kot ljubiti jih.«²⁶⁶

265 Razgovor z režiserjem »Kroga s kredo«, C. Debevcem, str. 86.

266 Slavec, Razgovor z igralko glavne ženske vloge Milo Šaričevo, str. 84–85.

Ocene o tem, kolikšna mera zahodnega čustvovanja in sentimentalnosti nam še dopušča spoznavanje pristne vzhodnjaške izkušnje, so vendarle ponazarjale zavedanje, da med evropskimi predstavami o japonskem svetu in pristnim japonskim življenjskim stilom še vedno obstaja razlika. Čeprav so se podobe odslikavale v operah in operetah, dramah in literaturi, je bilo vse več ocenjevalcev sposobnih presojati, kaj bi lahko šteli kot izvirno daljnovzhodno čustvovanje in čemu bi lahko pripisali začinjenost z evropsko dosti bolj sentimentalno noto.

**PRIJATELJICA
JAPONSKA**

ZBLIŽEVANJE JUGOSLAVIJE IN JAPONSKE

Posledice druge svetovne vojne so se čutile še leta po vojni, saj je bilo treba najprej poskrbeti za osnovne človekove dobrine, ki jih je na območjih, kjer so divjali vojni spopadi, še dolgo primanjkovalo. Iz vojne sta Jugoslavija in Japonska izšli s precej različno dediščino. Jugoslavija je bila ena najbolj opustošenih držav v Evropi, Japonska pa je občutila posledice bombardiranja zadnjih let vojne in seveda travmo preizkušanja atomskih bomb na njenih dveh mestih, Hirošimi in Nagasakiju. Jugoslavija je konec vojne leta 1945 dočakala na strani zmagovite zavezniške koalicije in kot članica nove Organizacije združenih narodov (OZN), Japonska je bila poražena država, ki je bila po kapitulaciji pod okupacijsko upravo ZDA. Državi sta pristali v različnih sferah bipolarno razdeljenega sveta, saj je v Jugoslaviji nova komunistična oblast državo tesno navezala na Sovjetsko zvezo in bila prva povojna leta njena tesna sodelavka. Japonska pa je pod protektoratom ZDA ostala v kapitalističnem svetu in se v začetku petdesetih let 20. stoletja vrnila v tirnice hitrega gospodarskega razvoja in v nekaj desetletjih postala ena vodilnih ekonomskih sil sveta. Jugoslavija je po letu 1948 in sporu z voditeljico komunističnega sveta Sovjetsko zvezo še vedno ostala država s komunistično vladavino, ki pa je opustila poslušnost pri posnemanju moskovskih vzorcev in oblikovala svojsko obliko

enopartijske vladavine. Tudi v Jugoslaviji so petdeseta leta prinesla gospodarsko okrevanje in rast družbenega in osebnega standarda, v zunanjepolitičnem pogledu pa je postala država, ki je navezovala stike z državami obeh političnih polov, zahodnega kapitalističnega in vzhodnega komunističnega, še posebej pa se je usmerila v gradnjo novih odnosov z državami, ki so se osamosvajale od svojih kolonialnih gospodarjev.

V prvih povojnih letih tako zaradi gospodarske nezmožnosti kot zaradi različnih političnih pogledov na svetovno ureditev odnosov med državama praktično ni bilo, kar pa ni bil veliki prelom z obdobjem med svetovnjima vojnama, ko so bili odnosi zaradi oddaljenosti na zelo nizki ravni. V prvih letih po drugi svetovni vojni je bila Japonska v slovenskem tisku najpogosteje omenjana zgolj kot država, ki je bila med vojno agresorka in je zagrešila veliko vojnih zločinov v azijskih državah. Kratke novice so poročale o sojenjih vodilnim japonskim politikom in poveljnikom zaradi vojnih zločinov in o ukrepih ameriških okupacijskih oblasti na Japonskem, kot je bila npr. ukinitev posebnega položaja šintoizma, vere, »ki je pripomogla k nastanku japonskega šovinizma in militarizma, kot veroizpoved, ki širi vero v božansko poreklo japonskega cesarja«.²⁶⁷

Diplomatski odnosi med državama so bili vzpostavljeni po podpisu mirovne pogodbe z Japonsko leta 1952, ko so okupacijske sile predale oblast legitimno izvoljenim japonskim politikom. Aprila 1952 sta si zunanja ministra Jugoslavije in Japonske izmenjala pismi o normalizaciji odnosov, v drugi polovici istega leta sta v Beogradu in Tokiu začela poslovati odpravnika poslov, novembra 1957 pa so predstavništvi povišali na raven veleposlaništev. Državi sta spodbujali ekonomsko in kulturno sodelovanje, ki je hitro preseгло predvojno raven, ko ni bilo zaznavnega tesnejšega medsebojnega sodelovanja. Ob koncu petdesetih let so se eno za drugim vrstila srečanja različnih delegacij, od vladnih do ministrskih, parlamentarnih in strankarskih delegacij, ki

267 *Slovenski poročevalac*, 7, št. 1, 1. 1. 1946, str. 4, Ukinjena je državna veroizpoved – šintoizem na Japonskem.

»Vsi člani veleposlaništva se Vam iskreno zahvaljujemo za sodelovanje, polno dobre volje.« Zahvalo na hrbtni strani fotografije s sprejema ob cesarjevem rojstnem dnevu, 29. aprila 1953 v Beogradu, so japonski odpravnik poslov Nakamura Seiichi (stoji v sredini) in drugi namenili Kondō Tsuneko. (Slovenski etnografski muzej, zbirka Tsuneko Skušek)

so ponavljale željo po krepitvi sodelovanja. Februarja 1959 je bil podpisan meddržavni sporazum o trgovini in plovbi, ki je pospešil ekonomsko izmenjavo. Jugoslavija je hotela z njim zmanjšati odvisnost od sklepanja sporazumov s Sovjetsko zvezo in ZDA in je bil del procesa iskanja novih povezav izven blokovske delitve pod njunim vplivom. Za Japonsko je bila Jugoslavija prva komunistična država, s katero je razvila dobre diplomatske odnose in podpisala trgovinski sporazum, saj so prišle druge vzhodnoevropske komunistične države na vrsto v naslednjih letih.²⁶⁸ Trgovinska bilanca med državama je šla izrazito v škodo Jugoslavije, ki je v poslovanju beležila visok deficit. Ker je Jugoslavija izvažala veliko surovin in polizdelkov, iz Japonske pa je naraščal uvoz

268 *Jugoslovenski pregled*, 3, št. 10 (1959), Jugoslavija i Japan, str. 401–402. Glišić, *Balancing among Superpowers*, str. 148–151.

strojne opreme in končnih izdelkov, predvsem japonske finomehanike, negativni rezultat za jugoslovansko stran nikakor ni bil presenetljiv. Poleg političnih so se začele vrstiti tudi gospodarske delegacije, več je bilo predstavnikov japonskih izvoznih firm v Jugoslaviji in izmenjave za potrebe pomorskega prometa, saj so jugoslovanska podjetja za mednarodni ladijski prevoz naročila več ladij v velikih japonskih ladjedelnicah. Pri poglobljanju medsebojnih odnosov je imel pomembno vlogo Satō Eisaku, ki je najprej Jugoslavijo obiskal septembra 1963 kot minister za pripravo olimpijskih iger leta 1964 v Tokiu, po teh pa je postal predsednik japonske vlade z enim od najdaljših neprekinjenih stažev na tem mestu. Japonski predstavniki so v srečanjih z jugoslovanskimi kolegi večkrat izrazili željo, naj Japonsko obišče tudi jugoslovanski predsednik Josip Broz – Tito, na srečanju na vladni ravni oktobra 1965 pa je Satō jugoslovanski strani predal tudi uradno vabilo za Titov obisk v deželi vzhajajočega sonca.²⁶⁹

Do tega je prišlo aprila 1968, ko je bil Tito teden dni z močno jugoslovansko delegacijo kot prvi jugoslovanski državni voditelj na obisku na Japonskem. Obisk je zelo odmeval v obeh državah, saj je Tita ob prihodu na tokijsko letališče – kar ni bilo povsem običajno – pričakal cesar Hirohito z družino, tokijski radio pa je poročal, da je jugoslovanski predsednik prvi predsednik socialistične države, ki je bil uradno povabljen na obisk na Japonsko.²⁷⁰ Poleg srečanj s cesarjem, ki so bila na slavnostni ravni, je imel jugoslovanski predsednik še dolgo uradno srečanje s predsednikom vlade Satōjem, potekala pa so tudi srečanja gospodarskih zastopnikov. Mediji so poročali o bilateralnih pogovorih in pozivih širši mednarodni skupnosti, pri katerih sta imeli državi sorodne poglede, saj so ju družili nekateri skupni cilji. Jugoslavija je imela pomembno mesto v gibanju neuvršenih, ki se je hitro krepilo. Japonski pa je bila Jugoslavija primerna kot še ena država, prek katere je lahko vstopala v evropski prostor, na svojem dvorišču pa si je hotela izboljšati ugled kot država, ki

269 *Jugoslovanski pregled*, 10, št. 11 (1966), Odnosi Jugoslavije i Japana, str. 437–438.

270 *Delo*, 10, št. 98, 9. 4. 1968, str. 1, Predsednik Tito na Japonskem.

Cesar Hirohito med zdravico ob obisku jugoslovanskega predsednika Josipa Broza – Tita na Japonskem
(*Josip Broz Tito*, str. 240)

povezuje zahodni svet in jugovzhodno Azijo. Države tega dela sveta so se priključevale gibanju neuvrščениh, njeni prebivalci so še hranili spomin na kolonialne čase in japonsko vlogo v drugi svetovni vojni, zato je za Japonsko ohranjanje odličnih odnosov z Jugoslavijo pomenilo tudi lažje vstopanje v svet, s katerim so želeli politično in ekonomsko sodelovati. Namesto izkazovanja vojaške in politične moči sta državi pri navezovanju stikov poudarjali kulturno raven, ki je z japonske strani vodila v nove prijeme novega japonizma, obojestranski interes pa je pripomogel k sodelovanju na različnih področjih.²⁷¹ Državi je družila mi-

271 Glišić, *Balancing among Superpowers*, str. 151–153. Komorowski, *Od washija do politike*, str. 75–78.

roljubna politika, ki jo je začela Jugoslavija glasneje zagovarjati po izločitvi iz sovjetskega bloka, Japonska pa po slabi izkušnji s konca druge svetovne vojne in povojni okupaciji ZDA, njenega nadaljnega tutorstva pa se je želela otresti tudi s poglobljanjem sodelovanja z državami, ki niso soglašale z blokovsko delitvijo sveta. Tako Jugoslavija kot Japonska sta zagovarjali stališče, da je treba končati vojno v Vietnamu, nasprotovali sta agresijam in širjenju konvencionalnega in jedrskega oboroževanja, zagovarjali pa krepitev gospodarskega sodelovanja z državami, ki so se v zadnjih letih otresle kolonialnega jarma. Jugoslavija jih je želela pritegniti v gibanje neuvrščenih, Japonska kot ekonomska velesila pa je imela bolj v mislih krepitev gospodarskega poslovanja z novinkami na mednarodni sceni.

Vse to je tudi med slovenskim kulturnim občinstvom, tako kot drugod v zahodnem svetu, povečevalo zanimanje za Japonsko in japonsko kulturo. V svetovnem merilu je rasel pomen Japonske tako na političnem kot gospodarskem področju. Pri prvem zlasti zaradi njene vloge v času korejske vojne, ko je utrdila svojo suverenost, pri drugem pa s hitrim gospodarskim razvojem, ki jo je popeljal med najpomembnejše gospodarske sile sveta. Japonska vlada pa je v prizadevanja za ponovni vzpon med velesile zavestno vključila tudi kulturo. Leta 1952, ko je vnovič prevzela suverenost nad domovino, je med drugimi organizacijami ustanovila tudi Japonsko nacionalno komisijo za Unesco. Ta je v naslednjih letih organizirala več mednarodnih simpozijev, ki so v ospredje postavili zgodovinske stike in vplive med zahodno in vzhodno kulturo. Nov val japonizma je pritegnil raziskovalce, kulturne in znanstvene ustanove po vsem svetu, starejši in novejši japonski kulturni tokovi pa so vnovič vzbudili večje zanimanje za japonsko duhovno dediščino, a hkrati tudi za poti sodobne Japonske.²⁷² V svetu so želeli uveljaviti podobo nove Japonske («New Japonisme» / novi japonizem), čeprav se je na Zahodu še trdovratno ohranjala podoba stare Japonske

272 Wichmann, *Japonisme*, str. 13–14.

(»Old Japonisme« / stari japonizem),²⁷³ verjetno še bolj močno kot v Japonski sami. Kot izrazit primer tega je izpostavljen režiser Kurosawa Akira, ki je bil s filmom Sedem samurajev iz leta 1954, ko je prvič tematsko posegel v japonsko samurajsko tradicijo, bolj popularen na Zahodu kot na Japonskem.²⁷⁴ Za povprečnega zahodnjaka naj bi bila v skladu s temi nazori Japonska še vedno v veliki meri prepoznana skozi podobe šoguna, samurajev in samurajske tradicije.

Med bolj kritično publiko se je le uveljavljala druga podoba Japonske (novi japonizem), podoba sodobne države, gospodarske velesile, od koder prihaja visoka tehnologija. Celoten svet je lahko to izrazito opazoval na dveh primerih. Japonski se je z organizacijo poletnih olimpijskih iger leta 1964 v Tokiu uspelo pokazati kot moderna država. Olimpijske igre so bile prvič organizirane izven zahodnega sveta (če poleg Evrope in ZDA vanj štejemo še angleško govorečo Avstralijo, ki je olimpijske igre prvič gostila leta 1956). Vsekakor so bile prve olimpijske igre v Aziji, bile so prve, ki so jih s pomočjo sodobne komunikacijske tehnologije in satelitov prenašali po vsem svetu, rezultate pa so prvič beležili s pomočjo računalnikov. Drugi dogodek, ki je pritegnil pozornost sveta za moderno Japonsko, je bila svetovna razstava, ki jo je leta 1970 gostila Osaka. Vnovič je bila to prva tovrstna prireditel na azijskih tleh, vnovič v organizaciji, ki je navduševala prisotne. Ime enega od arhitektov, ki je oblikoval prostor festivala, Tange Kenzō, je bilo v Jugoslaviji že dobro znano. Po uničujočemu potresu v Skopju julija 1963 je bil namreč pri iskanju urbanističnih rešitev za obnovo glavnega mesta Makedonije izbran projekt, ki ga je na mednarodnem natečaju predložil prav Tange. Kot velik del sveta je tudi Japonska priskočila na pomoč Jugoslaviji, s katero je navezala odlične odnose, med drugim pa je razpisala tudi več štipendij za specializacijo jugoslovanskih strokovnjakov za seizmologijo na Japonskem. Podobe Japonske so bile v slovenskih medijih ob tako

273 Več gl. Lehmann, *Old and New Japonisme*, str. 757–768.

274 Prav tam, str. 767.

Zastavi obeh držav v rokah domačink, ki so pospremile državniško srečanje na najvišji ravni.

(Josip Broz Tito, str. 239)

okrepljenem sodelovanju vsekakor nekaj povsem drugega, kot so bile še v času med svetovnim vojnama. Japonska ni bila več omenjana le kot država, od koder prihajajo prekrasne skodelice za čaj, pahljače in riž, temveč kot država, kjer izdelujejo vrhunske tranzistorje in fotoaparate, odlične motorje in avtomobile ter druge najmodernejše proizvode sodobne tehnologije.

Sto let po tem, ko je leta 1868 njegov ded Mutsuhito, cesar obdobja Meiji, povrnil oblast iz šogunske v cesarsko rodbino in utrdil vlogo Tokia kot japonske prestolnice, je leta 1968 cesar Hirohito v svoji prestolnici prvič sprejel voditelja države, v kateri je živela večina Slovencev. Japonski cesar, ki sicer ni bil tako potujoči diplomat kot jugoslovanski predsednik Tito, med svojimi

potmi v tujini ni bil v Jugoslaviji. Potrditev odličnih odnosov, ki sta jih v povojnih desetletjih razvili državi z različnih koncev sveta in različnih političnih sistemov, je prinesel obisk cesarjevega odposlanca, njegovega sina in prestolonaslednika Akihita v Jugoslaviji junija 1976. Z ženo Michiko (v slovenskem časopisju zapisani kot Mičiko) sta bila na sprejemu v Beogradu pri Titu in na svoji poti po Jugoslaviji 14. junija 1976 obiskala tudi Slovenijo. Tako kot je bil Tito prvi komunistični voditelj na obisku pri japonskem cesarju, je bil Akihito obisk prva pot člana japonske cesarske rodbine v komunistično državo. Japonsko delegacijo so sprejeli vodilni politiki Socialistične republike Slovenije, ji razkazali Ljubljano in dan zaključili s slovesno večerjo na Bledu. Naslednji dan pa so se japonski prestolonaslednik in spremstvo na poti do letališča Brnik, od koder so odleteli v London, ustavili še na kmetiji v vasi Podbrezje in se pred odhodom iz Jugoslavije po domače okrepčali z žganjem in prigrizkom.²⁷⁵

275 *Delo*, 18, št. 138, 15. 6. 1976, str. 1, Japonski gost pri Titu in v Sloveniji. *Delo*, 18, št. 139, 16. 6. 1976, str. 1, Akihito zaključil obisk v Jugoslaviji.

DVOJE POGLEDOV NA JAPONSKO V ŠOLSКИH PROSTORIH

V prvih povojnih letih, ko je bila Japonska v očeh jugoslovanskih ideologov predvsem agresorka in poraženka druge svetovne vojne, je bilo v Sloveniji izdanih nekaj učbenikov za občo zgodovino, ki so bili prevodi ruskih (sovjetskih) učbenikov in jih ne moremo šteti kot pogled slovenskih avtorjev na svet. V uporabi so bili le kratek čas, saj je Jugoslavija kmalu zapustila sovjetski blok. Za vpogled v dojemanje Japonske je smiselno vzeti učbenike, ki so nastajali v času, ko je Jugoslavija zasnovala veliko šolsko reformo, uzakonjeno s splošnim zakonom o šolstvu iz leta 1958, ki mu je sledila vrsta slovenskih zakonodajnih aktov. Ker je jugoslovanska zakonodaja šolstvo prepustila v domeno republik, so se lahko učni načrti med republikami razlikovali, a so morali seveda upoštevati idejno podstat komunistične stranke.

V novem šolskem sistemu je enotni osemletni osnovni šoli sledila štiriletna gimnazija, najbolj zahtevna srednja šola, na katero so se vpisovali zlasti tisti, ki so nameravali šolanje nadaljevati na univerzitetni ravni. Pouk zgodovine je potekal po kronološki liniji skozi zgodovinska obdobja in v tem ni bilo bistvenih odstopanj od predhodnih obdobj. V prvih dveh letnikih je bilo poučevanje omejeno skorajda izključno na evropski prostor, izjema pa je bilo vključevanje Sredozemlja in Bližnjega vzhoda,

drugih delov sveta šele v času odkritij, vse pa seveda gledano z evropskega zornega kota.²⁷⁶ Za tretji letnik gimnazij slovenski profesorji sploh niso sestavili učbenika in so se številne generacije gimnazijcev učile po slovenskem prevodu učbenika hrvaške zgodovinarke Mirjane Gross. V obravnavi »dolgega 19. stoletja« je v 350 strani obsežnem učbeniku izvenevropskemu svetu namenjenih 28 strani, od tega največ ZDA, v Aziji pa Indiji in Kitajski. Japonski sta, poleg omemb v okviru kitajsko-japonske in rusko-japonske vojne, namenjeni dve in pol strani učbenika. Avtorica je orisala krizo japonskega fevdalizma in šogunata. V stiku s pritiski evropskih velesil in ZDA je Japonska reagirala popolnoma drugače kot Kitajska, je s sledečimi besedami označila Grossova: »Namesto da bi postala plen evropskih sil in ZDA, kot se je to zgodilo s Kitajsko, se je Japonska polagoma osvobodila njihovega pritiska in se slednjič sama spremenila v prvo imperialistično silo Azije. Pogoje za tak razvoj je ustvarila revolucija l. 1868.« Po opisu dogodkov v letih 1868 in 1869 je avtorica zaključila: »Graditelji moderne Japonske so potrebovali samo 25 let za osvoboditev izpod hegemonije evropskih sil in ZDA.«²⁷⁷ Sledil je oris vzpona Japonske med velesile s kopiranjem moderne tehnike in upravne ureditve od zahodnih držav ter oblikovanjem lastne nacionalne ideologije, ki je vključevala pomembno vlogo cesarja in oblikovanje azijskega nacionalizma. Zmaga nad Rusijo v vojni leta 1905 je pomenila vzpon Japonske med imperialistične velesile. Mirjana Gross je to poglavje, napisano s precejšnjo naklonjenostjo do hitre modernizacije Japonske, sklenila s sledečo oceno: »Čeprav ni bila Japonska kot imperialistična sila prav nič priljubljena med azijskimi narodi, je vendar prva velika zmaga Azijcev nad Evropejci zbudila upanje azijskih narodov na osvoboditev izpod zahodnih sil.«²⁷⁸

Manjša pozornost je bila posvečena Japonski in na splošno izvenevropskemu svetu v učbeniku za 4. letnik gimnazije, ki ga

276 Gl. Petauer, *Zgodovina za gimnazije in sorodne srednje šole*. Grobelnik: *Zgodovina za 2. razred srednjih šol*.

277 Gross, *Zgodovina za tretji razred gimnazije*, str. 251.

278 Prav tam, str. 252.

je sestavil profesor za zgodovino 20. stoletja na Filozofski fakulteti v Ljubljani Metod Mikuž. Vloga Japonske v 1. svetovni vojni in medvojnem obdobju je bila omejena na dvanajst vrstic, ki so omenjale predvsem težnje po širitvi v azijskem prostoru, zaključile pa so se z oceno o napadu na Kitajsko: »Ker je Društvo narodov razglasilo Japonsko za napadalko, je ta kot prva država stopila iz Društva narodov.«²⁷⁹ Večkrat je bila omenjena Japonska v okviru dogajanj med 2. svetovno vojno. Omenjanje trojne pogodbe seveda ni moglo iti brez njene omembe, pa tudi v vojni na Pacifiku je imela glavno besedo. Za vojno v vzhodni Aziji naj bi bil odgovoren »japonski fašizem«,²⁸⁰ po uspehih japonske vojske pa naj bi bilo sredi leta 1942 videti, »da sta Velika Britanija in ZDA izgubili vojno na Tihem oceanu za vselej.«²⁸¹ Večja pozornost je bila seveda odmerjena vojni v Evropi, toda že zaradi poteka dogodkov med vojno je bila na koncu, po kapitulaciji Nemčije, pozornost osredotočena na dogajanje na pacifiškem bojišču. Zaključek vojne je bil opisan precej suhoparno, brez opozarjanja na vstop v novo dobo zaradi načina, kako je bila Japonska prisiljena v kapitulacijo: »Zato so Američani segli po strahovitem orožju in 6. avgusta 1945 vrgli prvo atomsko bombo na Hirošimo.«²⁸²

Za obdobje po 2. svetovni vojni je Mikuž več kot 20 strani namenil neevropskim državam, a je največ prostora v skladu z mednarodnopolitično vlogo Jugoslavije v gibanju neuvrčenih namenil bivšim kolonijam, ki so se osamosvojile in vključile v gibanje. O Japonski pa je bilo navedenih nekaj osnovnih podatkov o njeni kapitulaciji, vojaški upravi ZDA in njeni odpravi v času korejske vojne. Japonskega gospodarskega skoka v drugi polovici 20. stoletja avtor ni izpostavil.²⁸³ Gospodarsko najbolj razviti azijski državi je za povojno obdobje Mikuž odmeril približno enako pozornost kot Vietnamu, Laosu ali Malaji, manjšo

279 Mikuž, *Zgodovina za četrti razred gimnazij*, str. 68.

280 Prav tam, str. 103.

281 Prav tam, str. 104.

282 Prav tam, str. 109.

283 Prav tam, str. 188–89.

kot Pakistanu, Burmi ali Koreji, z obsežnejšimi opisi Indije, arabskega sveta, Indonezije ali Kitajske pa se nekaj skopih informacij o Japonski ni moglo primerjati.

Če torej na kratko povzamemo, kaj naj bi pri zgodovini izvedel povprečni gimnazijec o preteklosti in sedanosti Japonske, je bilo dejstvo, da je najbolj razvita azijska država, da se je njen vzpon med gospodarsko najbolj razvite države začel ob koncu 19. stoletja, ko se je začel tudi njen vzpon med imperialistične velesile, ki pa je bil simbolno končan z uporabo prve atomske bombe, odvržene na Hirošimo. In ravno to mesto je bilo, ob pogostem deklariranju Jugoslavije v mednarodnopolitičnih odnosih za miroljubno politiko, še večkrat omenjeno pri takšnem ali drugačnem omenjanju Japonske.

Dosti več prostora so Japonski namenil pri pouku geografije, kjer so se mladi že srečevali tudi s podobami modernizirane države. V učbeniku Mavricija Zgonika za 3. razred nižjih gimnazij iz leta 1957 (današnji osmi razred devetletk), ki je nato po šolski reformi služil še kot učbenik za višje razrede osnovnih šol, je bilo Japonski odmerjenega toliko prostora kot nikoli prej v slovenskih učbenikih. Po splošnem pregledu Azije je bilo v opisu regij in držav odmerjenega prijateljski Indiji in komunistični Kitajski po devet strani, Japonski, ki je bila poprej v učbenikih bolj na obrobju, pa pet strani orisa. Pri Japonski je ob splošnem geografskem orisu njene otoške lege, goratosti, vulkanske dejavnosti in raztegnjenosti v več vremenskih pasov precej prostora dobil tudi oris prebivalstva in njegovih navad. V tem delu je bilo ob tradicionalnih vzorcih orisov gradnje lesenih hiš s skromno notranjo opremo, poljedelstvom s prevladujočo pridelavo riža in v prehrani še močno vlogo ribolova že čutiti tudi odmeve japonskega hitrega razvoja. Poleg tekstilne industrije, ki je na azijskih trgih že pred desetletji uspešno tekmovala z evropsko in ameriško konkurenco, so bile med industrijskimi panogami, ki so že dosegle visoko raven, omenjene še lesna, papirna in prehrabna, kot novejša, ki so Japonsko postavile ob bok najbolj razvitim državam sveta, pa je Zgonik navedel še

kovinsko, elektrotehniško, prehrabno in vojno industrijo ter ladjedelništvo. Pohvale je bil deležen tudi promet, saj je Japonska že pred drugo svetovno vojno prišla na tretje mesto po moči trgovske mornarice, v notranjem prometu pa je bilo s poudarkom, da je bilo že v veliki meri elektrificirano, kot zgledno urejeno izpostavljeno gosto železniško omrežje.²⁸⁴

Podobna razmerja med orisi dežel so ostala tudi v učbenikih zemljepisa, sestavljenih po šolski reformi leta 1958, ki so nato z manjšimi predelavami ostali v veljavi veliko šolskih let. Leta 1969 je izšel učbenik za 3. razred gimnazij, ki ga je sestavil Svetozar Ilešič. Že v splošno geografskem orisu je dodal nekaj novosti, ki so opozarjale na novo, modernizirano Japonsko. Ob potresni dejavnosti je npr. Ilešič posebej omenil veliki potres v Tokiu leta 1923 in dodal, da »to zahteva tudi pri moderni gradnji japonskih naselij *posebno gradbeno tehniko*«. ²⁸⁵ Tudi na drugih mestih je avtor prepletal prirodno geografske danosti s posledicami za japonsko prebivalstvo in gospodarstvo. Različno vodnatost rek na obeh straneh otoka je označil kot srečno dopolnjevanje, da so lahko hidroenergetski potencial izrabljali za pridobivanje velikih količin energije v različnih letnih dobah. Enako je veljalo za različnost gozdnih površin, ki je omogočala razmah gradbeništva in industrije. Prenaseljenost nekaterih predelov Japonske je ustvarila odvečno delovno silo, »ki je bila ena od glavnih pogojev, ob katerih se je mogla razmahniti japonska industrija in s svojimi nizkimi cenami ter množičnimi proizvodi tako uspeti tudi na oddaljenih tržiščih,« je ocenil avtor.²⁸⁶ V pregledu gospodarstva je Ilešič navedel dosti svežih informacij in orisom hitrega razvoja po obnovi Meiji dodal še najnovejše podatke, ki so nakazovali velik gospodarski premik v povojnem obdobju, ko je v času ameriške zasedbe začel v državo še močnejše prodirati tuji kapital. Podrobneje je orisal japonsko odvisnost od uvoza nekaterih surovin (česar v prejšnjih učbenikih ne

284 Zgonik, *Zemljepisni pregled izvenevropskih celin*, str. 75–81.

285 Ilešič, *Regionalna geografija za 3. razred gimnazij in drugih srednjih šol*, str. 51.

286 Prav tam, str. 52.

najdemo), kot uspehe pa dodal konkretne statistične podatke, npr. da je bila tedaj Japonska četrti največji proizvajalec riža na svetu, tretji največji proizvajalec električne energije, tretja največja proizvajalka avtomobilov in prva na svetu v ladjedelništvu. »*Celotna industrijska proizvodnja* se je samo v razdobju 1958–1963 povečala za 122% (v ZDA za 33%, v Zahodni Nemčiji za 36%),²⁸⁷ je z jasnimi primerjavami pomen sodobne Japonske v svetovnem gospodarstvu opisal Ilešič. Odpiranje zunanjemu svetu so pospešile letalske povezave, medtem ko je bil pomorski promet v večji meri kot pred desetletji namenjen trgovskim povezavam. Podatkom o gospodarski podobi sodobne dežele, ki uvozi približno 60 % surovin in kjer v izvozu z 80 % prevladujejo industrijski izdelki, je sledil logičen zaključek: »Japonska je torej tipična *industrijska predelovalnica* uvoženih surovin za izvoz industrijskih izdelkov.«²⁸⁸ Na koncu učbenika je Ilešič dodal še poglavje Svet kot celota,²⁸⁹ ki je opremljeno z veliko tematskimi zemljevidi o povezanosti svetovnega gospodarstva. Že bežen pogled na zemljevide je bolj radovednim dijakinjam in dijakom sporočal, da Japonska s svojimi energetskimi in trgovsko pomorskimi potenciali sodi v sam svetovni vrh, da pa ji primanjkuje nekaterih surovin in je zato še bolj odvisna od povezovanja z zunanjim svetom.

Ilešičev učbenik je bil večkrat ponatisnjen, poleg gimnazijcev pa so se z njim srečevali tudi v drugih srednjih šolah. Odraščajoča mladina se je torej v srednjih šolah seznanjala z dvema precej različnima poudarkoma Japonske. Pouk zgodovine je ostajal izrazito evropocentričen, zaradi česar je bila omemba dogajanj na Daljnem vzhodu do sredine 19. stoletja bolj izjema kot pravilo, pa še to velja zlasti za njen celinski del, ne pa tudi za otoško Japonsko. Šele z reformo Meiji in vstopom med svetovne velesile po rusko-japonski vojni je Japonska z bežnimi odmevi »vstopila« v slovensko šolsko zgodovino. Pri orisu poteka druge

287 Prav tam, str. 55.

288 Prav tam, str. 56.

289 Prav tam, str. 170–189.

svetovne vojne je bila v primerjavi z evropskimi bojišči tihomorskemu odmerjena bistveno manjša pozornost, zaključek vojne pa je ime Hirošima vpisal v zavest kot simbol nesmiselnosti vojaškega reševanja konfliktov. Za razliko od pogleda v preteklost so se lahko srednješolci s sodobno Japonsko seznanjali pri pouku zemljepisa v tistem šolskem letu, ki je bil namenjen izvenevropskim državam. Med temi je Japonska dobila ugledno mesto kot primer hitrega gospodarskega razvoja, urejenih prometnih povezav, izdelovanja najmodernejših strojev in vpetosti v svetovne ekonomske tokove; seveda pa tudi starih navad, kot je bila npr. prevlada riža in rib v prehrani.

V času, ko je japonski prestolonaslednik obiskal Slovenijo, večini njenih državljanov vendarle ni bilo treba na dolgo razlagati, od kod je in iz kakšne države prihaja, kot je bilo npr. potrebno, če je Jugoslavijo obiskal kateri od predsednikov pravkar osamosvojenih držav članic gibanja neuvrščenih.

SPOROČILA SLOVENCEV S POTI PO JAPONSKEM

Ob začetku navezovanja tesnejših stikov med Jugoslavijo in Japonsko so se na Daljni vzhod še vedno večinoma odpravljali pomorščaki. Teh je bilo celo vse več, saj je Splošna plovba Piran prav na Japonskem naročila prvo novo veliko čezoceansko ladjo, jo prevzela leta 1959 in dve leti kasneje odprla še predstavništvo za Daljni vzhod v Tokiu. V naslednjih letih so na Japonskem zgradili še več ladij za Splošno plovo Piran, ki so pod jugoslovansko zastavo plule po svetovnih morjih. A so bile novice, ki so jih prinašali pomorščaki, vse manj pomembne za spoznavanje oddaljenih krajev. Deloma zato, ker so bili njihovi postanki v sodobno opremljenih pristaniščih vse krajši in niso omogočali potepanj po okolici, deloma pa zato, ker je naraščalo število drugih obiskovalcev.²⁹⁰ Vse več je bilo izobražencev, ki so morda o daljših postankih v oddaljenih deželah poročali v medijih in te kraje svojevrstno približevali širokemu krogu ljudi.

Prvi neposredni stiki med slovenskimi in japonskimi kulturnimi ustvarjalci so slabše evidentirani, saj je do njih prihajalo slučajno ali zaradi osebnega interesa po spoznavanju drugačnosti, kot ga je izkazala Alma Karlin. Vsekakor je šlo za neobičajna doživetja, ki niso pustila trajnejših vplivov pri

290 Marinac, *Čez morje na nepoznani daljni vzhod*, str. 176–177.

prepoznavanju duhovnega bogastva med širšim slojem slovenskega prebivalstva. Začetek sistematičnega kulturnega sodelovanja sodi v sredino petdesetih let 20. stoletja, ko so se odnosi med državama bliskovito razvijali v dotlej neslutene širine. Pri detekciji intenzivnosti razvoja kulturnega sodelovanja je težko biti dovolj natančen, saj so v evidencah jugoslovanskih in slovenskih državnih organov zabeleženi bolj ali manj dogodki, ki so potekali s posredovanjem pristojnega državnega organa za kulturno sodelovanje s tujino. V petdesetih letih je bila to Komisija za kulturne stike s tujino pri zvezni vladi v Beogradu, ki pa je že kmalu začela izgublјati svojo prvotno monopolno vlogo. Po ustavnem sistemu Jugoslavije so bili namreč kultura, znanost in izobraževanje v pristojnosti republik, zvezni jugoslovanski organi pa naj bi koordinirali delo republiških organov in poskrbeli za enakopravno zagotavljanje sredstev za kulturno-znanstveno izmenjavo s tujino. Po sprejetju nove ustave Jugoslavije leta 1963 so bili preoblikovani tudi organi za mednarodno sodelovanje in Zvezna komisija za kulturne stike s tujino je imela po novih predpisih iz leta 1967 bistveno manjše pristojnosti od svojih predhodnikov. Tudi v tem pogledu se je krepila pristojnost republik in leta 1963 je bil ustanovljen Zavod Socialistične republike Slovenije za mednarodno tehnično sodelovanje (leta 1976 preimenovan v Zavod SR Slovenije za mednarodno znanstveno, tehnično, prosvetno in kulturno sodelovanje), kamor so lahko odtlej slovenski strokovnjaki naslavljali prošnje za podporo kulturni in znanstveni izmenjavi s tujimi sodelavci.²⁹¹

Med dejavnostmi, pri katerih se je močneje angažirala Komisija za kulturne stike s tujino, so sprva prednjačile slikarske razstave. Prvič so se slikarji iz Jugoslavije predstavili japonskemu občinstvu na 3. mednarodni slikarski razstavi leta 1955 v Tokiu, med šestimi likovnimi ustvarjalci iz Jugoslavije pa je Slovenijo zastopal Marij Pregelj. Dve leti kasneje je bil na 4. izvedbi mednarodne razstave med tremi predstavljenimi avtorji iz Jugoslavije tudi Gabrijel Stupica. Leta 1956 so na mednarodni

291 Gabrič, Kulturno in znanstveno sodelovanje, str. 9–11.

razstavi otroških del, ki je v organizaciji Japonske nacionalne komisije Unesco potekala v Tokiu, Osaki, Nagoji, Hirošimi in Sapporu, predstavili tudi dela otrok iz Jugoslavije. Leta 1957 je na 1. mednarodnem grafičnem bienalu v Tokiu, ki se je uveljavil kot eden najpomembnejših na svetu, eno izmed štirih prvih nagrad prejel slovenski slikar Riko Debenjak, kar je bilo ocenjeno za dotlej največje priznanje, ki ga je po vojni v tujini prejel kakšen grafik iz Jugoslavije. Leta 1958 so bili avtorji iz Jugoslavije prisotni na mednarodnih razstavah koledarjev, razstavi fotografij in slikarski razstavi na temo zgodovinskega in kulturnega razvoja, organizirana pa je bila tudi že prva samostojna razstava jugoslovanske grafike, na kateri so bila japonski publiki predstavljena dela dvajsetih umetnikov iz Jugoslavije. Leto 1959 pa je poleg mednarodne slikarske razstave v Tokiu, na kateri so bila od slovenskih slikarjev predstavljena dela Janeza Bernika, pri kulturnem sodelovanju Slovenije in Japonske zaznamoval še violinist Igor Ozim, ki je po japonskih mestih izvedel več kot dvajset koncertov.²⁹²

Kateri vse likovni umetniki so spremljali dogodke neposredno na Japonskem, koliko pa jih je bilo prisotnih le posredno, s svojimi deli, je težko ocenjevati. Vsekakor se je precej spremenila struktura Evropejcev, tudi Slovencev, ki so imeli priložnost zaužiti delček vzdušja japonske kulture na Japonskem. Poleg vse več umetnikov in učenjakov so vtise iz Japonske prinesli tudi športniki, ki so bili leta 1964 na poletnih olimpijskih igrah v Tokiu, pa nato leta 1972 na zimskih olimpijskih igrah v Sapporu ali na drugih tekmovanjih. Ob naglem izboljševanju mednarodnega prometa niso bili več tako kot pred desetletji nekaj nenavadnega popotniki v oddaljene kraje, pa čeprav niso mogli biti pripravljeni na vse nenavadnosti, ki so jih doživeli na poti. Leta 1957 se je za pot na Japonsko odločil Bojan Golija, diplomant Akademije za likovno umetnost, ki je opravil še specialistični študij grafike pri Božidarju Jakcu, za japonsko grafiko pa se je navdušil na razstavah dveh japonskih grafikov v Moderni galeriji

292 *Jugoslovanski pregled*, 3, št. 10 (1959), Jugoslavija i Japan, str. 402–403.

v Ljubljani leta 1953. Ker sta se Jakac in njegov gost, profesor Kurata Saburō iz Tokia, za Golijevo gostovanje dogovarjala, še preden sta Jugoslavija in Japonska podpisali pogodbo o kulturnem sodelovanju, je bilo treba malce improvizirati, da je Golija prejel vabilo na šestmesečno izpopolnjevanje in bil (verjetno) prvi slovenski študent na Japonskem na izpopolnjevanju, ki je bilo dogovorjeno med visokošolskima ustanovama.²⁹³ Golija je sam pri sebi potrdil odločitev za pot na Japonsko po zabavnem naključju. Na Akademiji so namreč dobili pismo v japonščini, ki ni nikogar zanimalo, vznemirilo je le Golijo (ali morda zato, ker je čakal kakšno sporočilo z japonske strani, ni navedel). S pismom je šel k edini osebi v Ljubljani, ki bi mu lahko pomagala razvozlati njegovo vsebino, k Mariji Tsuneko Skušek. Izkazalo se je, da je prišlo (verjetno še na Japonskem?) do zamenjave pošilk in v Ljubljano je namesto k njenim staršem prišlo pismo mlade Japonke, študentke v Tokiu, s katero si je Golija, seveda s posredništvom Tsuneko Skušek, začel dopisovati. Ko je že bil na Japonskem, pa se je z daljšim pisanjem javil še mentorju Božidarju Jakcu in v njem na dolgo opisal zanimivosti iz življenjskega stila svojih gostiteljev. Pismo je bilo februarja 1958 objavljeno v zelo popularnem tedniku *Tovariš* in je bilo prebiranje več kot zgolj zanimivo, saj je bilo napisano iskreno in igrivo za osebo, s katero je bil pisec v pristnih prijateljskih odnosih.

Golija je humorno opisoval, da Japonci »delajo vse narobe«, da gradijo hiše drugače kot pri nas, da se moraš pri hišnem pragu takoj sezuti, da je vsako druženje povezano s čajem, da je vse povezano s klanjanjem in »tega šmenta ni ne konca ne kraja«. Pri jedachi ni bil izbirčen, četudi mu okus ni bil najbolj všeč, tudi palčk se je hitro navadil, čeprav je imel težave z dolgimi testeninami ali školjkami, kajti »za ta špas je potrebne precej vaje«. ²⁹⁴ Precej težav je imel na začetku s kopianjem, kjer se je najprej po domače oblekel v kopalni plašč:

293 Ciglencečki, Japonska izkušnja v opusu Bojana Golije, str. 675–678.

294 Golija, Slovenec na Japonskem, str. 148.

Za Golijo je bilo precej nenavadno, da so težaška kmetijska dela na riževih poljih opravljale žene in dekleta. (Tovariš, 14, št. 6, 16. 2. 1958, str. 148)

»Pa je prišla lepa in mlada Japonka in mi slekla plašč ter me oblekla v kimono. (Če jo požgečkaš, te urno krcne po roki). Šel sem v ‚kopalnico‘, odvrigel kimono in se hotel kopati. Toda sto vragov – voda je vrela. Tako sem stal nekaj trenutkov v Adamovi obleki in razmišljal ... Šele nato sem opazil, da me gledajo, oziroma da me lahko vidijo. Ta kopalnica je bila namreč na pol odprta. Komaj korak od mene je kuhala Japonka riž. Lahko pa so me opazovali še iz štirih oken.«²⁹⁵

Kmalu se je privadil japonskemu bolj sproščenemu odnosu do golote in tudi kopanje v javnih kopalščih ga ni motilo, kajti

295 Prav tam, str. 149.

tam »lahko tudi opazuješ nežni spol«. Privadil se je spanju na tleh, saj se je kar dobro naspal. Opazil je, da so ženske »še vedno zapostavljene – vendar ta običaj ,po polževo‘ izginja«. Zaznal pa je veliko kontrastov. Hiše so bile vse izredno čiste in »osebna higiena je na višku,« v nasprotju s tem pa je videl umazane javne prostore ali neurejene ceste, »nemalokrat mnogo slabše od naših«. Navdušil pa ga je železniški sistem, s katerim je prepotoval velik del Japonske:

»Vlaki so izvrstni, v glavnem električni. Vozijo izredno točno. Na zamudo sploh ne moreš računati. Vagoni so ozvočeni. Pravočasno napovejo ime prihodnje postaje, čas in podobne stvari. Kupejev nimajo. So pa tapecirani sedeži in vožnja je prav prijetna. Vsak vagon ima umivalnico; na vsaki postaji lahko dobiš potrebna okrepčila. Isto tudi med vožnjo. V kratkih presledkih prinašajo lepa dekleta pijačo in jedačo.«²⁹⁶

Slovenskemu mentorju Jakcu je Golija z obiskov šol, za kar je poskrbel japonski mentor Kurata, poročal o načinu študija, zavzeti delavnosti učeče se mladine in življenjskosti pouka. Kot likovnika so ga seveda pritegnile kulturne ustanove: »Tudi razstav je zelo mnogo, prav tako muzejev in galerij. Vse so polne obiskovalcev – preprostih kmetov, delavcev in šolarčkov in tudi zaljubljenecv.«²⁹⁷ Nikakor pa ni spregledal, da so v običajni svet Japoncev mnogo bolj kot v njegovi domovini že prodrle moderne naprave: »Fotoaparat ima skoro vsak Japonec, prav tako radio. Televizija je zelo razširjena. Dober radio dobiš že za 2000 dinarjev. Na tem področju so izredno razviti in napredni.« Je pa Golija izpostavil tudi nekaj primerjav, pri katerih je pohvalil domače kraje. V notranjosti šol, posebno umetniških, je videl veliko smeti, »pravo smetišče«, in glede tega je bila zanj ljubljanska akademija, »kar se čistoče tiče, pravi raj«. V Golijevev poročanju o doživetjih na Japonskem se je prepletalo dvoje primerjav, evropskega sveta nasproti japonskemu po eni in starega in novega po drugi strani. Slednje je zaznaval, ko je potoval v

296 Prav tam.

297 Prav tam.

oddaljene kraje in bil, še preden je v vse smeri pljusknil množični turizem, »zares ponosen, ko so mi v nekem kraju, res bogu za hrbtom, povedali, da sem prvi tujec, ki je zašel v te kraje«. Da se stari svet vseeno spreminja, je bilo opazno tudi v poudarku, da je v Tokiu še dosti gejš, a »počasi bodo postale etnografska posebnost«. Kaj pomeni biti tujec, ki ne pozna vseh skrivnih sporočil, ki jih prepoznavajo domačini, je zaznal tudi ob smehljanju hotelske sobarice na njegov račun. Hihitajoč se je pokazala na škatlenco vžigalic, ki so jih povsod delili v reklamne namene. Golija je spoznal, da je dotična škatlica, ki jo je dobil na povsem običajnem prijateljskem druženju, izviral iz »sumljivega lokala,« in »tako sem čisto po nedolžnem padel v kašo«. ²⁹⁸

Dve leti kasneje, septembra 1960, je tednik *Tedenska tribuna* objavil še en potopisni zapis iz Japonske. Pisec Tibor Sekelj sicer ni bil Slovenec, a kot svetovno znani popotnik, jugoslovanski državljani madžarskega rodu, znan tudi slovenskim bralcem. Obvladal je številne jezike, na Japonskem pa je kot eden najbolj agilnih v mednarodni esperanto zvezi bival pri japonskih kolegih esperantistih, ki so pripravljali svetovni kongres, ki naj bi ga čez nekaj let gostila Japonska. Tako ni imel težav niti z namestitvijo, saj je bival »skoraj vedno kot gost v preprostih japonskih domovih, kamor tujec zelo težko prodre«. Pa tudi s sporazumevanjem ni imel težav, saj je mednarodni jezik obvladala večina njegovih gostiteljev; angleščino so se sicer učili v šolah, »toda ta jezik je zanje prav tako težak kakor japonsščina za Angleže«. Privadil se je japonski prehrani, načinu uživanja hrane s paličicami in življenjskemu ritmu. Tudi Sekelj je poudaril japonsko prijaznost in gostoljubnost, moralni čut, ki je drugačen kot pri zahodnjakih, pa je tudi on ponazoril s kopalnimi navadami. »V japonski ženi še vedno živi duh gejš, čeprav je ta poklic že skoraj popolnoma izginil,« je omenil in dodal, da služabnice gosta v hotelu sprejmejo nadvse vljudno, ga morda tudi objamejo, so vedno na voljo za pomoč, »mu pomaga celo sleči se, se okopati itd. – vendar nikdar in za noben denar

298 Prav tam, str. 165.

»Tu se je začel most Aioi,« piše na kamnu,
s katerim je Golija ponazoril tragedijo Hirošime.
(*Tovariš*, 14, št. 6, 16. 2. 1958, str. 165)

kaj več!« Nenavadno mu je bilo, da so bile garderobe v javnem kopališču ločene po spolih, a v bazenih so bili vsi skupaj, vsi slečeni, a brez ogovarjanj, tiho, kajti »nagovoriti neznano osebo bi bilo skrajno nespodobno«. Med okoli tridesetimi mesti, ki jih je obiskal, sta bili tudi Hirošima in Nagasaki, o katerem je poročal, da ni bil tako porušen kot Hirošima, ki jo intenzivno gradijo. V Nagasakiju je obiskal tudi hišo Madame Butterfly, »ki je spremenjena v majhen muzej,« saj naj bi bili na Puccinijevo delo, ki je zgodbo poneslo v svet, Japonci zelo ponosni. Sekelj je na Japonskem opravil okoli petdeset predavanj o Jugoslaviji, njenem družbenem sistemu, funkcioniranju delavskih svetov,

posebnosti družbene lastnine. Brez posebnega komentarja je preprosto dodal, da so nekateri Japonci o vsem tem »kar dobro informirani, ker napredni časopisi o Jugoslaviji razmeroma precej poročajo«. Zanj osebno najzanimivejši je bil obisk severnega otoka Hokkaido, kjer »živi – v še dokaj primitivnih pogojih – najstarejši narod Ajmi«; poimenovanje Ainu za prebivalce severno japonskega otoka med Slovenci očitno še ni bilo uveljavljeno. Kot drugi obiskovalci Japonske je tudi Sekelj poudaril mešanje starega in novega v kulturi. V gledališču je videl manj modernega, več pa tradicije v stilu predstav kabuki ali iger nō. Tudi v slikarstvu ga je bolj pritegnil klasičen japonski stil, a je zaznal, da so v moderno slikarstvo pod evropskim vplivom »Japonci vidno vnesli nekaj svojega, nekaj kar diši po njihovi bogati kulturni tradiciji«. Posebej pa je pohvalil japonsko navado, da znajo lepo, umetniško poiskati v čisto običajnih vsakodnevnih zadevah, in to ponazoril s primerom, kako ga je ob jutranji uri, ki jo je naročil za zbujanje, predramila uslužbenka hotela:

»Vstopila je po prstih, tako da je sploh nisem slišal in najprej tiho odstranila neko steno (vse stene so tam premične), tako da se je moj prvi pogled tistega dne ustavil na cvetoči češnji. Vselej store tako – prvi pogled mora veljati nečemu prijetnemu, ali cvetju ali lastovičjemu gnezdu ali lepi pokrajini, lepi sliki itd. Japonci znajo uživati umetnost preprostosti. Mi v Evropi tega ne znamo.«²⁹⁹

Nekoliko manj pozornosti je bilo Japoncem samim in japonskim vsakodnevnim življenjskim navadam posvečene v času, ko je bila Japonska polna tujcev, med njimi tudi Slovencev, kot gostiteljica olimpijskih iger. Kot je bilo sicer običajno, so v časopisju, na radiu in tudi že na televiziji poročali predvsem o športni plati tekmovanja, manj pa o državi in ljudeh, pri katerih so gostovali. A tudi takšni vtisi so prihajali iz Japonske, saj sta za osrednji slovenski dnevnik, časopis *Delo*, neposredno z olimpijskih iger Tokio 1964 poročala dva novinarja. Poleg informacij s tekmovališč sta v rubriki »Brez naslova« športnim

299 Grabnar, Iz Indije in Japonske, str. 6.

novicam dodajala še novičke o Japoncih in njihovem navdušenju za nekatere športe, o prevajalcu, odgovornem za jugoslovanske športnike (pri čemer ni bilo omenjeno, ali je razumel, da ti govorijo več jezikov), o dobri poštni službi, ki je bila med olimpijskimi igrami zasuta z dodatnim delom. Dopisnik Zvone Mornar je v enem od zapisov opozoril na vrhunsko tehnično plat organizacije športnih prireditev, pri kateri so japonski organizatorji presegli vsa dotedanja tekmovanja in postavili nove standarde:

»V Tokiu je veljalo veliko zanimanje za razne tehnične novosti, med njimi predvsem za startne bloke, pri čemer se avtomatsko prižge žarnica, če kdo izmed tekmovalcev prehitro starta. Organizatorji so bili tudi tako natančni, da so za vsak skok, met ali tek objavili še hitrost vetra, temperaturo in pa vlažnost zraka. Tudi novinarska služba deluje brezhibno, saj imajo novinarji v vsaki loži televizijski aparat in transistor in lahko na televizijskem zaslonu vidijo še enkrat prihod tekmovalcev v cilj.«³⁰⁰

Drugi ljubljanski dopisnik, dolgoletni športni novinar Henrik Ūbeleis, pa je ob zaključku iger poudaril dve posebnosti prvih olimpijskih iger v Aziji, ki jih drugod niso poznali. Na dnevnem redu iger so bili tudi potresi, zaradi katerih se domačini sploh niso vznemirjali, precej drugače pa so se odzvali nekateri tujci, ki niso bili navajeni tovrstnega japonskega vsakdanjika. Pohvalil je tudi japonsko občinstvo, ker je tako mirno in disciplinirano prenašalo morebitne zamude ali nenavadne odločitve sodnikov. »Nikomur ni prišlo na misel, da bi začel žvižgati, nekaj redkih neugnancev pa so utišali najbližji sosedi,« je o navadah in disciplini občinstva, tako drugačnih kot na drugih športnih prireditvah, ki si jih je imel možnost ogledati, zapisal Ūbeleis.³⁰¹

Gostovanjem likovnih umetnikov iz Japonske v Sloveniji (oz. Jugoslaviji) in slovenskih na Japonskem, ki so se uveljavila že v petdesetih letih, so se v šestdesetih torej priključile še razstave

300 *Delo*, 5, št. 288, 21. 10. 1964, *Olimpijsko Delo*, str. 3, Brez naslova.

301 *Delo*, 5, št. 292, 25. 10. 1964, *Olimpijsko Delo*, str. 3, Brez naslova.

o Japonski, vse pogostejša glasbena gostovanja, nič nenavadnega pa niso bila niti gostovanja pisateljev in leta 1960 je tako na Japonskem gostoval Matej Bor.³⁰² Nanj je odličen vtis pustilo delovanje japonskega PEN, tako da se je ogrel za vnovično ustanovitev slovenskega centra PEN, saj ta mednarodna zveza pisateljev ni organizirana po državnem, temveč po narodnem načelu. Ob nič kaj nepričakovanem nesoglasju z bolj centralistično usmerjenimi srbskimi pisatelji, ki so se zavzemali za enoten jugoslovanski PEN center, je na koncu prevladalo narodno stališče in aprila 1962 je bil ustanovljen slovenski PEN.³⁰³ Ta je pod predsedovanjem Mire Mihelič leta 1965 na Bledu gostil 33. kongres svetovnih PEN centrov in začel prirejati mednarodna srečanja pisateljev na Bledu, ki so postali stična točka strokovnjakov iz različnih političnih sistemov in obeh strani železne zaves. Na kongresu PEN, ki ga je leta 1970 gostil Seul, so Miri Mihelič povedali, da je prva oseba iz komunističnega sveta, ki je po korejski vojni prišla v Južno Korejo. Ob tej priložnosti so v pogovoru na korejskem radiu sodelovali Miheličeva, francoski predstavnik in Kawabata Yasunari, japonski nobelovec za literaturo leta 1968.³⁰⁴

Nenačrtovana srečanja literatov so bila že v šestdesetih letih nadgrajena v načrtovanje literarnega sodelovanja, kar je bil le del širšega procesa uveljavljanja nove podobe Japonske v zahodnem kulturnem svetu. Leta 1960 je bila temu svetu Japonska predstavljena v obsežni francoski knjigi *Japonska (Le Japon)*, izdani v Parizu. Pri njenem nastanku je imel prste vmes tudi Slovenec Doré Ogrizek, ki je pri različnih založbah v zahodni Evropi sodeloval pri izdajah knjig o posameznih državah, ki niso bile zgolj preprosti turistični vodiči, temveč domišljeno in celostno zasnovane predstavitve držav ali regij. V tem sklopu je zasnoval tudi *Japonsko*, za katero je uvod napisal francoski pisatelj, član francoske akademije, tudi že njen predsednik, Georges Duhamel. Leta

302 *Jugoslovanski pregled*, 10, št. 11 (1966), Odnosi Jugoslavije i Japana, 1966, str. 438–439.

303 Mihelič, *Ure mojih dni*, str. 210–211.

304 Prav tam, str. 233.

Predstavniki jugoslovanskih založniških podjetij na obisku na Japonskem leta 1969
(*Knjiga o Japonski*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1971)

1971 je izšla, nekoliko dopolnjena, v slovenskem prevodu kot *Knjiga o Japonski*, malce manj kot pol stoletja po enako naslovljeni knjigi prevoda del Lafcadio Hearn. A gre za povsem različno zasnovani knjigi, predvsem pa je v novejši knjigi, za katero so poglavja spisali francoski in japonski avtorji, predstavljena tudi moderna Japonska. Pogled v zgodovino ima npr. tudi poglavje Japonska po porazu, poglavja o japonski umetnosti se končujejo s sodobnimi trendi, žensko vprašanje ima opis njene vloge v tradiciji in sodobne ženske, na koncu pa je orisan tudi japonski gospodarski čudež po drugi svetovni vojni.

Izdaja nove *Knjige o Japonski* nikakor ni bila slučajna, saj je bila leta 1969 na Japonskem delegacija založniških hiš iz Jugoslavije, japonski predstavniki pa so le nekaj mesecev kasneje vrnili obisk v Jugoslaviji. Od slovenskih pisateljev in založnikov je bil v delegaciji Ivan Bratko, ki je *Knjigo o Japonski* tudi priredil za slovenske bralce in ji dodal uvodnik z naslovom *Otoki miru*, v katerem je opisal svoj odnos do stvari, ki jih je spoznaval v deželi vzhajajočega sonca. Že ko se je odpravljal na pot, je med prijatelji zaznal, kako spremenjen je bil pogled na Japonsko v primerjavi s časom pred desetletji:

»Nekateri so mi čestitali, drugi odkrito zavidali, tretji bi kar z mano na avion. Šele tedaj sem občutil, kako je pri naših ljudeh zraslo zanimanje in simpatija za deželo, ki neprestano že desetletja preseneča človeštvo, to pot – po zlomu militarizma – s svojo blestečo, naglo modernizacijo. Pa kako tudi ne! Saj ima skorajda vsakdo ‚kakšno malenkost‘, ki zgovorno priča o novem fenomenu, že doma: tridimenzionalno razglednico, mazdo ali vsaj žepni Sanyo tranzistor. Jutri mogoče miniaturni televizor!«³⁰⁵

Da je svetovna razstava v Osaki še poglobila zanimanje za Japonsko, je bilo za Bratka samoumevno. Menil je, da je preozko izpostavljati zgolj japonski gospodarski čudež, da bi morali več govoriti tudi o radikalni spremembi iz militarizma v demilitarizacijo in pacifizem, nasprotovanjem vojni, zlasti bližnji vietnamski, ki ga je opazal med japonskimi sogovorniki in potrdil s statističnimi podatki o veliki večini tistih, ki nasprotujejo oboroževanju. Tudi to, da Japonska že četrto stoletja ni bila v vojni, je bil svojevrsten fenomen, v pogovorih o miru pa so se pogledi Japoncev in Jugoslovanov zelo zblížali in bili ena izmed tematik, ki je vplivala na povečevanje interesa za seznanjanje z drugo stranjo. Do Bratka je prišel tudi odmev nasprotnih glasov, ki so klicali k obnovi nekdanje veličine in imperija, a so bili po njegovem mnenju šibkejši. Ko so člani jugoslovanske delegacije japonske gostitelje spraševali o njihovih uspehih, so dobili le redkobesedne odgovore, ki jih niso zadovoljili. A so po

305 Bratko, *Otoki miru*, str. 6.

drugi strani lahko le stremeli ob številkah o industrijski rasti v eni vodilnih svetovnih držav. Nekatere novosti so imele tudi stranske učinke, saj je Bratko med vožnjo z najhitrejšim vlakom na svetu pomislil, da bi si, če bi vozil počasneje, vsaj lahko ogledoval pokrajino.

Bratko in kolegi so spoznavali tudi ostaline starih časov, saj številne novosti še niso bile dovolj udomačene. Mednje je sodila socialna zakonodaja, ki je poskušala slediti zahodnim trendom, a da je bila precej drugačna od naše, so spoznali, ko je natararici, ki jim je stregla, iz rok padel pladenj s kozarci in steklenicami piva. Sledil je takojšen odpust objokane delavke iz službe, pa čeprav so bili nastalo škodo pripravljeni poravnati jugoslovanski gostje. Prav tako je bilo za jugoslovanske predstavnike nekoliko manj razumljivo, da v eni najbolj moderniziranih držav sveta in v industrijski velesili solidno plačani primerno izobraženi delavci z uspešno kariero ne uživajo standarda, ki bi odskakoval od tistega, kar so imeli doma. »Na splošno se mogoče ne bi kdovekaj zmotil, če bi dejali, da je splošen stanovanjski in prehrambeni standard nižji kot pri nas, opremljenost s stroji (pralnimi, TV aparati, čistilnimi itd.) pa na višji ravni,« je ocenil Bratko. Presenetilo jih je, kako majhna so bila stanovanja in kako malo stavb je bilo tudi v velemestih priklopljenih na kanalizacijsko omrežje. Eden od članov jugoslovanske založniške delegacije je to nasprotje med evropskimi in japonskimi standardi lepo zajel v duhoviti izjavi: »Kakšni ljudje so to? Nimajo postelj, vozijo se v najhitrejših vlakih na svetu? Ne sedijo na stolih, gradijo pa največje ladje na svetu? Gigantska mesta gradijo, a ulice nimajo imen?«³⁰⁶

Z dvojnostjo, ki je niso bili vajeni, so se srečevali tudi v službenem delu potovanja, med srečanji z japonskimi založniki in pisatelji. Povezovalc je bil pogosto Tanaka Kazuo, ki je vrsto let preživel v Jugoslaviji in je v japonščino prevajal dela jugoslovanskega nobelovca za literaturo Iva Andrića. Precej prostora je Bratko odmeril pogovoru z dvema znanima japonskima pisateljema. Mishima Yukio jim je govoril o svojih novih delih, Abe Kōbō pa je ocenil, da bi moral dobiti Nobelovo nagrado Mishima, ki je bil prav

306 Prav tam, str. 11.

tako kandidat, a da je ni dobil, ker je še mlad, Kawabata pa naj bi jo po njegovem mnenju dobil, ker je star in bolehen. Za Mishimo je Bratko zapisal, da je v njem zelo viden živ športni duh, povsem neopazen pa samurajski, in ko je naslednje leto po operetnem poskusu državnega udara Mishima naredil obredni samomor, harakiri oziroma seppuku, je Bratko tudi to pripisal za Evropejce nedoumljivi zagonetnosti japonskega duha: »Jutri Nobelova nagrada, ki mu je bila zagotovljena, danes samurajski harakiri.«³⁰⁷

Enako nerazumljivo diskrepanco je Bratko zaznal tudi v starih prestolnicah Nari, Kamakuri in Kjotu, ki so bile v majskem času, ko jih je obiskal, polne skupin japonskih šolarjev. Po eni strani je hvalil japonski izobraževalni sistem, ki ne dopušča nepismenih in stremi k vse večjemu deležu visoko izobraženih, po drugi strani pa je ob množici otrok v šolskih uniformah z oznakami šole, ki ji pripadajo in se vedejo zelo disciplinirano, pomislil, da vzgajajo ubogljive avtomate in da je namen šolanja proizvodnja kvalificirane delovne sile. Bratko je omenil tudi prislovično omenjeno japonsko skrb za čistočo in še nekaj vzporednic, ki so ponujale v razmislek, kaj vse nas lahko družijo z narodom z Daljnega vzhoda:

»Japonci, ki so že bili pri nas, so mi zatrjevali, da je v Sloveniji bolj čisto kot pri njih, jaz pa sem imel drugačen vtis. Tujcem pač vedno pokažejo tiste pokrajine, ki so najlepše in najbolj urejene. Sploh smo Slovenci v čisljih. Mogoče jih privlači prav snaga, pa še tradicionalna delavnost, od katere je kljub vsemu nekaj ‚v zraku‘, smisel za telesno kulturo, stopnja omike in olike (izobražen Japonec ne prenese zabeljenih kletvic!) ter lepota narave.«³⁰⁸

Spodbudo, da naj se prek literature spoznajo še bolje, je ponudila jugoslovanska stran. Na koktejlu v tokijskem središču PEN so japonskim kolegom izročili seznam 16 japonskih klasičnih in sodobnih del, ki so že bila prevedena v jezike jugoslovanskih narodov. Japonski gostitelji so bili prijetno presenečeni, saj so dotlej imeli le tri prevode iz književnosti jugoslovanskih narodov. A to

307 Prav tam, str. 12.

308 Prav tam, str. 16.

Srečanje japonskih in jugoslovanskih založnikov v Jugoslaviji
(*Knjiga o Japonski*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1971)

naj bi se popravilo, saj je Tanaka jugoslovanskim gostom postregel z orisom svojega dela pri prevajanju Andrića.³⁰⁹

Srečanju z Mishimo je Bratko v spominskem zapisu o svojih stikih z velikimi imeni svetovne literature še skorajda dve desetletji kasneje namenil velik del zapisa. V njegovem pisanju in življenjskem stilu je zaznaval »neko dvojnost«, ki se je po eni strani izkazovala s sprejemanjem modernih časov, a po drugi strani z zagledanostjo v samurajski duh tradicionalne Japonske. Bratko je samokritično zapisal, da Japonske ne moreš razumeti, če bi jo ocenjeval le skozi svoje poglede in ob strani pustil skorajda nevidne niti, ki jih vežejo s preteklostjo:

»Bolj ko razmišljam o Mishimi, trdneje sem prepričan, da o Japonski ne bom ničesar razumel, če bom imel pred očmi samo gospodarsko rast, ne pa tudi njenih duhovnih, tradicionalnih in sodobnih moči. ‚Sfinga‘ preteklosti lahko prekriža vsa razumna predvidevanja in prepreči, kar je že na dlani.«³¹⁰

309 Prav tam, str. 17.

310 Bohanec, *Literarno omizje*, str. 208.

STARA IN NOVA JAPONSKA V SLOVENIJI

K boljšemu razumevanju Japonske niso pripomogli zgolj Slovenci, ki so opisovali svoje vtise iz Japonske, temveč tudi gostovanja v obratni smeri, Japonci, ki so se na svojih poteh ustavili v Sloveniji. Resda niti japonski diplomati ali gospodarstveniki na službeni poti v Sloveniji niso bili več takšna redkost kot nekoč, a k širjenju duhovnih obzorij so kljub vsemu največ pripomogli kulturniki. Sodelovanja, ki jih je zabeležila Komisija za kulturne stike s tujino, še zdaleč niso bila vsa, ki so tedaj bogatila medsebojno spoznavanje narodov in držav na različnih koncih sveta. Sploh pa niso bila tista vrste, ki bi Slovenkam ali Slovincem najbolj približala spoznavanje stare in nove Japonske. K temu so vsekakor več prispevali prikazi japonske duhovne tradicije na slovenskih tleh, ki so bili pred drugo svetovno vojno še velika redkost. Kot že dostikrat dotlej je pomemben korak pri tem odigrala *Madama Butterfly*. Že kmalu po Puccinijevi stvaritvi tega klasičnega opernega dela so ga še v času Avstro-Ogrske spoznali v Ljubljani, med svetovnjima vojnama so se poskušali s pomočjo Marije Tsuneko Skušek čim bolj približati japonski stvarnosti, že kmalu po poglobitvi diplomatskih odnosov med Jugoslavijo in Japonsko pa je bil storjen še korak naprej, saj je v *Operi Slovenskega narodnega gledališča (SNG) v Ljubljani* aprila 1953 v novi izvedbi Puccinijeve opere v vlogi Čo-čo-san

prvič nastopila Japonka. Na daljši turneji po Evropi je sopranistka opere Fujiwara iz Tokia Sunahara Michiko poleg večjih zahodnih kulturnih metropol, Londona, Rima, Pariza, obiskala tudi Jugoslavijo in se iz pariške metropole odpravila na gostovanje v Ljubljano in še nekatere operne hiše v državi. Zasluge za to je imel zlasti japonski odpravnik poslov iz Beograda Nakamura Seiichi, ki je ob gostovanju prvakinja japonske opere prvič z družino pripotoval v Ljubljano. V slovenskem glavnem mestu je imel pogovore s predstavniki slovenskih oblasti, ob predstavi v operni hiši SNG 24. marca 1953 pa je priredil še sprejem.³¹¹ Eno prvih gostovanj uveljavljene izvenevropske umetnice v Ljubljani se je globoko vtisnilo v spomin slovenskega opernega občinstva oziroma širše kulturne publike. »Za predstavo je že več dni vladalo veliko zanimanje in je bila opera nabito polna, tako da je mnogo ljubiteljev opere ostalo brez vstopnic,« je poročal osrednji slovenski dnevnik *Slovenski poročevalec*. Sunahara je slovensko publiko »razen s svojim petjem očarala še z odlično kreacijo Čo čo san,« buren aplavz na koncu je le še potrjeval zadovoljstvo publike, ki je japonsko gostjo nagradila z obilo cvetja.³¹² »Priznanje je bilo viharo, spontano in iskreno, saj je gdč. Sunahara s svojim izredno kultiviranim glasom čiste in tople barve, ter s prav tako izredno tenkočutnostjo, doživljeno in čustvujočo igralsko kreacijo naravnost osvojila avditorij,« je zapisal časopisni dopisnik.³¹³

Prvi nastop japonske sopranistke v Jugoslaviji je ob nepričakanem navdušenju v Ljubljani in obilici ljudi, ki so ostali brez vstopnic, prinesel tudi dogovor, da bi ob koncu turneje po jugoslovanskih opernih hišah vnovič nastopila v Ljubljani. Drugi nastop je bil zaradi žalovanja ob smrti Borisa Kidriča prestavljen za en teden, a tudi za predstavo v nedeljo, 19. aprila 1953, je povpraševanje po vstopnicah daleč presehalo kapaciteto ljubljanske

311 *Slovenski poročevalec*, 14, št. 67, 21. 3. 1953, str. 4, Japonska operna pevka Sunahara bo pela v Ljubljani. *Slovenski poročevalec*, 14, št. 69, 23. 3. 1953, str. 2, Trgovinska zbornica LRS v Ljubljani.

312 *Slovenski poročevalec*, 14, št. 71, 25. 3. 1953, str. 6, Japonska gostja v naši Operi.

313 Navedeno po Kotnik, *Operno občinstvo v Ljubljani*, str. 205.

Predstava 143

SLOVENSKO NARODNO GLEDALIŠČE · OPERA

V **ponedeljek, 20. aprila 1953** Izven
(Dvostranski)

Gostuje Michiko Sunahara
Giocomo Puccini:

Madame Butterfly

OPERA V TREH DEJANJIH — BESIEDLO PO J. L. LONGU IN D. BELASCU · SPISALA L. BILICA IN G. GIACOSA

Original: R. SIMONNI Prevodil: S. STRETOF Režiser: C. DERBEVEC

Madame Butterfly (Čo-čó-san)	M. Sunahara l. g.	Princ Jusudari	A. Andrejev
Suzuki, njena gostiteljica	S. Dvakergerjava	Bompe	D. Motek
Kate Finkertina	E. Neubergerjava	Komisar	Z. Kovak
F. F. Pukertina, poročnik rezervne ZDA	M. Brajčič	Uradnik registrature	R. Čušhalčič
Shuapin, kanal ZDA v Nagasaki	S. Štepec	Cvetočarna mati	E. Halberšterja
Čar	S. Štrkelj		

Sredotki, Čo-čó-sanine prijateljice, služantki, Gači in v Nagasaki

Valja zbora: J. Haas Sveča prenosiljena pod vodstvom: Ing. E. Fraun

Kostume so oblikovali gledališke delavce pod vodstvom C. Galbreve, in J. Novaka in A. Hamarjere

Inspirator: Z. Plazec, obiski mojstri: J. Kastelic, ravniljarski: S. Strakovec, ilustrator in mušker: R. Kraljica in J. Muzil

Blagajna ob 19.30	Začetek ob 20	Konec ob 23
Sedeži I.-III. vrste	Lale I. parterja in orkester	Galarija: Sedeži I. vrste
Sedeži IV.-X. vrste	Lale I. reda 1-3 in orkester	Galarija: Sedeži II.-III. vrste
Sedeži I.-X. vrste	Lale I. reda 4-7 in orkester	Galarija: Sedeži IV.-V. vrste
Sedeži III. vrste	Doktorski loži, orkester v parterju	Partnerski ogledi
	V loži I. reda, I. r. 1-3	Galarijski ogledi
	V loži I. reda, II. r. 4-8	

Blagajna odprta vsak dan od 18.30 do 12.30, od 14 do 19 in pol ure pred predstavo. Prodaja vstopnic se prične na en dan vnaprej ob 16.

Lepak uprizoritve Madame Butterfly v ljubljanski operi z opozorilom, da bo v vlogi Čo-čó-san nastopila ugledna gostja. (SLOGI-Gledališki muzej, sign. I-2465)

opere, tako da so jo ponovili še v ponedeljek. Zaradi velikega zanimanja za Madame Butterfly s Sunahara Michiko v naslovni vlogi je gledališko vodstvo v časopisu naznanilo: »Uprava SNG sporoča občinstvu, da se za to predstavo vstopnice ne bodo rezervirale za nikogar in naj se zato ustanove, organizacije ali posamezniki ne obračajo na gledališče s prošnjami za dodelitev vstopnic.«³¹⁴

Gostovanja uglednih tujih umetnikov v Ljubljani ali drugod po Sloveniji so tedaj šele začela postajati bolj reden dogodek, ki ga stalno občinstvo ni hotelo zamuditi, gostovanje japonske operne pevke si je želela ogledati vsa slovenska kulturna elita, na prvi predstavi pa je bila seveda prisotna tudi slovenska politična smetana, saj si je japonski odpravnik poslov Nakamura Seiichi predstavo ogledal v družbi predsednika slovenske vlade

314 *Slovenski poročevalec*, 14, št. 88, 14. 4. 1953, str. 7, Dnevne vesti.

Gledališki list Opere Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani je objavil fotografijo Sunahare Michiko s solisti, s katerimi je sodelovala v osrednji slovenski operni hiši.

(SLOGI-Gledališki muzej, sign. I-2465, iz gledališkega lista Opere SNG v Ljubljani, sezona 1952/53, št. 2, str. 153)

Mihe Marinka. O težavah pri nabavi kart za predstave z gostujočo japonsko sopranistko Sunahara Michiko, ki se je na uspešni turneji po Jugoslaviji očitno počutila dovolj prijetno, da je privolila v ponovno gostovanje v naslednjem letu, so se med opernim občinstvom ohranili prav nenavadni spomini. V raziskavi navad opernega občinstva zaseda prvi nastop prave Japonke v vlogi Čo-čo-san prav posebno mesto, saj naj bi »za vstopnice za omenjeno predstavo čakali v vrsti že od prejšnjega večera preko cele noči do osmih oziroma devetih zjutraj naslednjega dne, ko se je blagajna odprla«. Spomini se verjetno nanašajo na prvo predstavo, a tudi za ponovitve ni moglo biti kaj dosti drugače, saj v nasprotnem vodstvo gledališča ne bi opozarjalo interesentov, naj jih že nehajo zasipavati s prošnjami za rezervacije. O dogodku se je »kasneje razvila celo lokalna urbana legenda o

Fotografija iz predstave *Madame Butterfly* v inventarni knjigi Slovenskega gledališkega inštituta nima podatkov o uprizoritvi in osebah na fotografiji. Ker pa gre za serijo fotografij iz ljubljanske opere iz petdesetih let 20. stoletja, bi lahko po podobnosti sklepali, da gre za prizor iz predstave s Sunahara Michiko v vlogi Čo-čo-san. (SLOGI-Gledališki muzej, inv. št. IK-660)

tem, da se je vrsta za vstopnice kačasto vila od Opere pa vse do veleblagovnice Name,³¹⁵ a so nekateri informatorji malce omilili pretiravanje, ki pa vendarle pove, da je šlo za edinstven dogodek, ki je v spominu opernega občinstva zapustil trajno sled.

Nepozaben vtis je gostovanje sopranistke iz Japonske zapustil tudi med najboljšimi slovenskimi glasbenimi poznavalci. Skladatelj in glasbeni kritik Pavel Šivic je v oceni predstave s

315 Kotnik, *Operno občinstvo v Ljubljani*, str. 205–206.

Sunahara Michiko vnovič opozoril na razliko med evropsko in japonsko percepcijo Madame Butterfly in pojasnil, kaj so z gostovanjem pravzaprav pridobili:

»In zato je tudi glede igre nemogoče pričakovati od evropske pevke, da bi docela verno podala subtilni lik, kot bi bilo narobe težko verjeti, da bi prava Japonka pogodila lik tipično evropskega dekleta. Vendar so, kot kaže, i libretisti i skladatelj dovolj tenkočutno zadeli vzdušje skrajnega orienta, ker celotno delo ni prav nič utrpelo, rajši pridobilo z interpretacijo M. Sunahare. Pevka se drži v muzikalnem oziru v glavnem italijanskega načina tolmačenja; v igralskem oziru pa smemo predpostavljati, da kot protagonistka najuglednejših japonskih gledališč predstavlja Japonko, kot se obnaša, živi in trpi, se raduje in umira.«³¹⁶

Šivic je omenil prednosti in drobne slabosti gostje iz Japonske, zaključna ocena pa je bila navdušujoča: »Kar pevko v primeri z našimi pevci odlikuje, je izredno koncentriran nastavek, ki omogoča tudi v pianisimu jasen, čist in zvonek ton. Gostov s tako kulturnim in umetniškim čutom si vedno želimo.«³¹⁷

Čeprav se je Sunahara Michiko še vračala na gostovanja v Jugoslavijo in je slovensko časopisje poročalo tudi o nekaterih njenih drugih uspehih po svetovnih odrih, nič ni moglo prekriti spomina na prvo gostovanje japonske operne pevke v Ljubljani. Nič manjšega pečata kot sopranistka tokijske opere niso za prepoznavanje Japonske kot dežele sodobne umetnosti med Slovenci pustili japonski likovni ustvarjalci, ki so od sredine petdesetih let postali redni gostje slovenskih likovnih dogodkov. Pri tem sicer ni šlo za nikakršno specifiko, saj je bila želja po spoznavanju novih, manj znanih kultur pogosto zapisana ali izrečena misel, ki so se ji v času odpiranja Jugoslavije proti svetu in v obdobju hitrega naraščanja osebnega standarda odpirale širše možnosti uresničevanja; a je po drugi strani vsekakor vredno posebnega poudarka, da so postali japonski umetniki eni najbolj zaželenih gostov v Sloveniji (in Jugoslaviji) in da so se radi odzivali pozivom iz Slovenije.

316 Šivic, Gostovanje v ljubljanski Operi, str. 6.

317 Prav tam.

Prvi razstavi japonske grafike v Moderni galeriji v Ljubljani sta ponujali vpogled v preteklost japonske likovne umetnosti. Februarja 1953 je bila razstava znamenite serije 53 poštnih postojank na cesti Tōkaidō, ki jih je izdelal Utawaga Hiroshige (rojen kot Andō Tokutarō) v tridesetih letih 19. stoletja, junija 1953 pa še razstava barvnih lesorezov, ki jih je ob koncu 18. stoletja izdelal Tōshūsai Sharaku. Kako veliko zanimanje je za ustvarjalnost z drugega sveta pokazalo slovensko občinstvo, pove že podatek, da naj bi bila prva razstava po prvotnem načrtu odprta le dva tedna, a so jo zaradi nepričakovano velikega obiska podaljšali. Lesorezi Utawage Hiroshigeja so bili tisti, ki so spodbudili Bojana Golijo, ki si je razstavo ogledal, k študijski poti na Japonsko.³¹⁸

Leta 1955 je Ljubljana gostila prvo odmevno razstavo grafikov z vsega sveta, ki se je razvila tudi v svetovnem merilu v zelo priznani mednarodni grafični bienale. Leta 1951 so s podobno prireditvijo začeli in orali ledino v São Paulu v Braziliji, sorodna v Zürichu v Švici, prvič izvedena leta 1953, pa je že v naslednjem desetletju zamrla, tako da je ljubljanski skupaj z dve leti mlajšim tokijskim bienalom sodil med tri najbolj prodorna srečanja grafikov sveta.³¹⁹ Vez med Južno Ameriko, Evropo in Azijo je bila zanimiva za vzpostavljanje tesnejših vezi z Japonsko in med likovnimi ustvarjalci, ki so prisluhnili klicem za sodelovanje, je bilo že od začetkov ljubljanskega grafičnega bienala veliko grafikov iz Japonske. Na prvih devetnajstih bienalih, do razpada Jugoslavije, so se na ljubljanskem grafičnem bienalu zvrstila dela kar 286 japonskih grafikov, kar je bilo več, kot je bilo na bienalu predstavljenih del umetnikov iz Jugoslavije, ki jih je bilo 222, ali iz ZDA, ki jih je bilo 264. Za primerjavo – v istem času so na grafičnem bienalu predstavili dela 147 umetnikov iz Sovjetske zveze, kar je bila nižja številka od predstavljenih umetnikov iz držav zahodne Evrope, npr. Nemčije, Italije, Velike Britanije ali Francije. Dela številnih japonskih umetnikov so bila

318 Ciglencečki, Japonska izkušnja v opusu Bojana Golije, str. 675–676.

319 Škrjanec, *Zgodovina ljubljanskih grafičnih bienalov*, str. 9–13.

na grafičnem bienalu predstavljena večkrat, nekatera imena so se ponavljala več kot desetletje.³²⁰ Da je bila japonska grafika izjemno priljubljena med slovenskimi ljubitelji likovne umetnosti in še posebej med člani strokovnih žirij, pričajo tudi podatki o nagrajencih. S prvih devetnajstih grafičnih bienalov je med 35 izbranimi sodelujočimi grafiki, ki so prejeli veliko častno nagrado ali veliko premijo, kar pet nagrad odšlo na Japonsko.³²¹

Razstavljalci na mednarodnem grafičnem bienalu v Ljubljani 1955–1991 po državah

Država	Število razstavljalcev
Japonska	286
Združene države Amerike	264
Nemčija (ZRN in NDR)	236
Jugoslavija	222
Italija	211
Velika Britanija	195
Francija	168
Kanada	161
Sovjetska zveza	147
Poljska	128

Japonski likovni ustvarjalci se niso predstavljali zgolj na večjih skupinskih prireditvah, saj so bile v Jugoslaviji kmalu organizirane tudi razstave, omejene izključno na japonsko likovno umetnost, npr. v Beogradu razstava japonskega slikarstva in leta 1958 v Ljubljani razstava japonske grafike. Leta 1963 so v Tokijskem metropolitanskem muzeju organizirali skupno japonsko-jugoslovansko razstavo, izbor za jugoslovansko stran pa je bil zaupan direktorju Moderne galerije v Ljubljani Zoranu Kržišniku, ki je med obiskom Japonske leta 1962 stkal prijateljske in strokovne vezi, ki so še desetletja povezovale japonske

320 Prav tam, str. 75–117.

321 Prav tam, str. 118–119.

in jugoslovanske likovne ustvarjalce. Obiski enih pri drugih so postajali vse pogostejši.³²²

Še bolj kot obiskovalcem grafičnega bienala v Ljubljani in drugih razstav tujih avtorjev so se Slovenke in Slovenci približali likovnim ustvarjalcem z različnih koncev sveta na drugi likovni prireditvi, ki je v Slovenijo desetletja pritegovala umetnike od vsepovsod. Nekateri slovenski kiparji so iz tujine prinesli idejo za organizacijo mednarodnih kiparskih simpozijev na prostem, forma vive, v kateri naj bi kiparji v živo, na licu mesta, ustvarjali skulpture iz različnih materialov. Za pobudo se je vnel Lado Smrekar, neumorni kulturni delavec, ki je vodil prenovu nekdanjega cistercijanskega samostana v Kostanjevici na Krki v razstavni prostor današnje Galerije Božidarja Jakca. Tam je avgusta 1961 potekal prvi mednarodni simpozij kiparjev, ki so izdelovali kipe iz mogočnih hrastov iz bližnjega Krakovskega gozda. Kostanjevica na Krki ni ostala osamljena, saj so pobudo razširili v nekatere druge kraje po Sloveniji in že istega leta je enak simpozij potekal v Seči nad Portorožem, kjer so kiparji klesali skulpture iz kamna, leta 1964 so se priključile Ravne na Koroškem z izdelovanjem podob iz železa in jekla, leta 1967 pa so začeli v Mariboru z izdelki iz betona. Razlika med tovrstnimi dogodki v socialistični državi in na Zahodu, od koder so prinesli idejo, je bila v tem, da končni izdelki simpozija v Kostanjevici na Krki in drugih krajev, ki so se priključili projektu forma viva, niso šli v prodajo, temveč so, ker niso bili financirani z zasebnim kapitalom, ampak s proračunskimi sredstvi, ostali na ogled na prostem, v krajih, kjer so nastali.³²³

Da so bili kiparji z vseh celin dejansko v neposrednem stiku s slovenskim življem, je ob zaključku prvega simpozija v Kostanjevici na Krki dejal Indijec Shanko Chauduri, ki je govoril v imenu sodelujočih kiparjev: »Od poštarja in gostilničarja pa do ljudi na polju, vsi so nas tu tako prijazno sprejeli in bili z

322 Dražil, Oris sodelovanja med Japonsko in Jugoslavijo na področju grafike, str. 23–25.

323 Gabrič, Kulturni razcvet Kostanjevice na Krki, str. 575–576. Ciglenečki, Forma viva v Sloveniji in japonski umetniki, str. 97–99.

Tanaka Eisaku ob svoji skulpturi na kiparskem simpoziju Forma viva v Kostanjevici ob Krki leta 1961 (Fototeka Galerije Božidar Jakac)

nami dobri, da smo resnično pozabili, da smo pravzaprav daleč od doma, da smo tujci.«³²⁴ Že na prvem simpoziju ni šlo brez japonske udeležbe, saj je bil med osmimi povabljenimi Tanaka Eisaku in prav njegov kip Japonski festival je pritegnil največjo pozornost in postal zaradi svoje monumentalnosti svojevrsten simbol parka okoli starega kostanjeviškega samostana, v katerem domuje galerija, ki je odtlej vsakoletno gostila Formo vivo. Nekateri umetniki so se očitno v Sloveniji počutili prav prijetno, saj se drugače ne bi vračali na različne prireditve. Leta 1972 sta

324 Gošnik, Popolno ustvarjalno svobodo jamči samo socialistična družba, str. 5.

Skulptura Japonski festival Tanake Eisakuja pred nekdanjim samostanom v Kostanjevici na Krki, v katerem domuje Galerija Božidarja Jakca.

(Fototeka Galerije Božidar Jakac)

bila npr. na Formi vivi v Kostanjevici med osmimi umetniki kar dva Japonca, eden izmed njiju, Kimura Kōsuke pa je bil leto pred tem že nagrajenec ljubljanskega grafičnega bienala. Drugi, Tamura Ryōichi, je v Kostanjevico prišel z ženo Kazue, sicer slikarko, njegov ugled v svetu pa je glavni organizator kulturnih prireditev v Kostanjevici na Krki Lado Smrekar opisal takole: »Pred kratkim se je vrnil iz Poljske z nagrado krakovskega grafičnega bienala. Poleg tega so še odprte njegove razstave v Krakovu, Zuerichu, Dresdenu, Osaki in Tokiu.«³²⁵

Japonski umetniki so sodelovali tudi na drugih treh lokacijah po Sloveniji, kjer so potekala srečanja *Forme vive*, Kostanjevica na Krki pa je ostala vozlišče organizacijskih zadev. Okrog Galerije Božidarja Jakca je kot sad nekdanjih srečanj razporejenih 130 lesenih skulptur, od teh jih je 19 delo japonskih avtorjev.

³²⁵ Zoran, V hrast zasekano umetniško izročilo, str. 16.

Komuro Masamitsu med delom na simpoziju kiparjev
Forma viva v Kostanjevici na Krki leta 1978
(Fototeka Galerije Božidar Jakac, foto: Marjan Pfeifer)

Podobno je na ostalih treh lokacijah. V Seči, kjer je večkrat več umetnikov skupaj izdelovalo en spomenik, so jih od 134 evidentiranih skulptur 23 ustvarili japonski umetniki, na Ravnah na Koroškem je med 34 objekti 5 izdelkov Japoncev, v Mariboru pa so od 19 betonskih objektov 4 zasnovali japonski umetniki. Ker so morali japonski umetniki že v domovini skozi ostro selekcijo njihovega nacionalnega odbora, so bila njihova dela v Sloveniji ocenjena kot tista, ki sodijo v kakovostni vrh dolgoletnih prireditvev.³²⁶ Delo kiparjev na prostem so si poleg bližnjih domačinov ogledovali še številni njihovi kolegi iz Slovenije, Jugoslavije in

³²⁶ Ciglencečki, *Forma viva v Sloveniji in japonski umetniki*, str. 99–101.

tujine in ob prireditvah so se skovali številni neposredni prisrčni (ali morda tudi malce manj prisrčni) stiki med ljudmi. Več umetnikov je poudarilo, da se lahko v slovenskem okolju srečujejo in razpravljajo kolegi iz različnih političnih ureditev, kar je bilo za tovrstne prireditve prej izjema kot pravilo. Med likovnimi strokovnjaki in tudi med bolj laično publiko je bila Japonska v delu njihovih umetnikov prepoznavana kot moderna, najnovejšim tokovom sledeča država. Prizadevanja novega japonizma so bila v tem pogledu v velikem nasprotju s podobami Japonske, s kakršnimi so se srečevali obiskovalci kinematografov v filmih s samurajsko tematiko.

Stari japonizem je vse bolj romal tja, kamor sodi, v hrame kulturne dediščine. Tudi v tovrstnih slovenskih kulturnih ustanovah je delež Japonske v primerjavi s predvojnimi leti skokovito naraščal. Poleg osrednjih muzejev, ustanovljenih že do druge svetovne vojne, je od sredine 20. stoletja sledil val ustanovitev novih pokrajinskih in manjših specialnih muzejev po Sloveniji. V svoje zbirke so uspeli pritegniti tudi gradivo, ki so ga po raznih slovenskih mestih hranili posamezniki ali družine, prinesli pa so jih lahko že pred več desetletji pomorščaki, diplomati ali popotniki, ki so pluli po daljnih morjih. Med temi prav posebno mesto zavzemata zbirki že omenjenih svetovljank Alme Karlin in Marije Tsuneko Skušek. Zapuščino pokojne prijateljice Alme Karlin je Thea Schreiber Gamelin izročila več kulturnim ustanovam. Predmeti, ki jih je nabirala na popotovanju okoli sveta, so večinoma prešli v Pokrajinski muzej Celje, rokopisi in korespondenca Alme Karlin so bili izročeni rokopisnemu oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, posamezni deli njene zapuščine pa se nahajajo še v nekaterih kulturnih ustanovah v Celju. Za zbirko Ivana Skuška je po moževi smrti skrbela žena Tsuneko in je formalno prešla v last Narodnega muzeja leta 1950, ta pa jo je leta 1963 predal Slovenskemu etnografskemu muzeju, ki je leta 1964 v Goričanah odprl dislocirano enoto Muzej neevropskih kultur, ob začetku 21. stoletja pa je bilo vse skupaj preseljeno v nove prostore Slovenskega etnografskega muzeja.

Večina zbirke kulturne dediščine Tsuneko Skušek – na fotografiji je s hčerko Eriko – je bila predana etnografskemu muzeju.
(Slovenski etnografski muzej, zbirka Tsuneko Skušek)

Zapuščine pomorščakov so začeli sistematično zbirati v Pomorskem muzeju Sergeja Mašere v Piranu, posamezni primerki pa se najdejo tudi v zbirkah drugih slovenskih muzejev. Zbirko gradbenika in arhitekta Ivana Jagra, ki se je v začetku 20. stoletja ustalil v ZDA, je njegova vdova leta 1967 predala Slovenski akademiji znanosti in umetnosti z željo, naj zapuščino hranijo kot celoto. Slovenski etnografski muzej oziroma njegov Muzej neevropskih kultur je navezal stike s slovenskimi diplomati po svetu in začele so nastajati nove zbirke. Med temi je bila tudi zbirka, ki sta jo zbirala umetnostni zgodovinar in etnolog dr. France (Franček)

Kos in njegova žena Klara v letih 1959–1962, ko je bil France Kos jugoslovanski veleposlanik na Japonskem. Del zbirke sta kmalu odstopila Slovenskemu etnografskemu muzeju. Posamezne dele zbirk še vedno hranijo potomci omenjenih in drugih zbirateljev in so jih bili pripravljeni odstopiti muzejem, ko so pripravljali tematske razstave izvenevropskih kultur, razstav vzhodnoazijskih kultur ali ciljno razstav o Japonski.³²⁷

Slovensko muzealstvo je od sredine 20. stoletja naredilo velik preskok naprej in tudi številke obiskovalcev so začele hitro naraščati. V šestdesetih letih, ko je na splošno Japonska pritegovala pozornost vsega sveta, je bila močno zastopana tudi v razstavnih dejavnosti v Sloveniji in obiskovalci so si že lahko ogledovali kulturno dediščino Japonske ali v širšem kontekstu Daljnega vzhoda, pri čemer je imel posebno vlogo muzej v dvorcu Goričane. Razstava vzhodnoazijskih umetnin iz slovenskih zbirk je bila prvič postavljena leta 1960, leta 1964 je bila iz zbirke Tsuneko Kawase Skušek v Goričanah pripravljena razstava na temo Kitajske. Japonska je sledila v naslednjih letih, najprej leta 1965 gostujoča razstava lesorezov Utagawe Hiroshigeja 53 poštnih postojank na cesti Tōkaidō, leto kasneje je sledila razstava japonskih narodnih oblačil in umetnosti, leta 1966 so iz zbirke Klare in Franca Kosa pripravili razstavo japonske keramike, s predmeti iz zbirke Alme Karlin pa je gostoval še Pokrajinski muzej Celje, leta 1968 pa so iz zbirke zakoncev Kos razstavljali japonsko slikarstvo. Zbirke je spremljala tudi izdaja katalogov, tako da so lahko osnovne informacije o dediščini oddaljenih kultur v slovenskih zbirkah našli tudi tisti, ki si razstav niso mogli ogledati. V naslednjih letih so v ospredje bolj izrazito stopile razstave o kulturni dediščini držav članic gibanja neuvrščenih, a

327 Več gl. Vampelj Suhadolnik, Zbirateljska kultura in vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji. Motoh, Lived-in museum : the early 20th century Skušek collection. Palaić, Muzej neevropskih kultur v Goričanah. Palaić, Muzej neevropskih kultur v Goričanah. Gl. tudi Jezernik, *Alma M. Karlin*, str. 166–167. Čeplak Mencin, *V deželi nebesnega zmaja*, str. 116–117 in 135–136. Načinu pridobivanja in raznolikosti zbirk vzhodnoazijske kulturne dediščine sta bila posvečena tematska številka *Asian Studies*, 9, št. 3, 2021 (East Asia in Slovenia : collecting practices, categorization and representation) in obširen blok v reviji *Ars & Humanitas*, 14, št. 2, 2020.

že omenjena gostota razstav na temo japonske kulture v šestdesetih letih nakazuje, da je bila ta že močno vpeta v kulturno zavest za širši svet bolj dojemljivih Slovencev in Slovenk.³²⁸

Bolj navidezen poudarek na seznanjanju s staro Japonsko so lahko slovenski gledalci občasno srečevali tudi v kinematografiji. Japonski film, ki se je v povojnem obdobju hitro uveljavljal na svetovni sceni in začel v petdesetih letih pobirati nagrade na največjih svetovnih filmskih festivalih, je sicer počasi prodiral v jugoslovanske kinematografe. Prvi preboj je uspel s filmom Kurosawa Akire *Rashōmon* iz leta 1950, ki je bil naslednje leto na filmskem festivalu v Benetkah ovenčan z zlatim levom, kar je spodbudilo prodiranje japonskega filma v svet. V slovenske kinematografe je *Rashōmon* prišel leta 1953. Filmski kritik je v dnevniku *Ljudska pravica* opozoril, da nam film ne prikazuje le stare japonske zgodbe iz anarhičnih časov 8. stoletja, temveč da je ta prikazana skozi oči sodobnega Japonca, ki je sprejel moderne umetniške tokove zahoda, jih presadil na japonska tla in jih izpovedal s kombinacijo modernih artističnih prvin in tradicionalne japonske umetnosti. Slovenski kritik je opozoril, da v filmu ni prvin, ki bi jih v posplošeni obliki pripisovali Japoncem, »ni to eksotičen film, kakršnega bi pričakovali, poln japonske folklore, velikih pagod in svetišč ter dragocenih kostumov,« in da od japonske slikovitosti v njem »vidimo le ruševine nekega templja ter nekaj preprostih ljudi v navadnih, celo razcapanih oblekah«. Lahko pa v filmu opazamo »ljubezen Japonca do lepote narave,« umirjenost dogajanja, tako drugačne od divje naglice ameriških filmov, prepričljivost igralskih nastopov, saj so vanjo vnesli dovršenost in igrivost gledališča kabuki. V filmu *Rashōmon* lahko gledalec, je zaključil kritik *Ljudske pravice*, spoznava »pravo Japonsko, njene ljudi in njeno moralno, njihovo psihologijo in še več, do sedaj neznano in nenavadno obliko njihovih nazorov in morale«. ³²⁹

Uspešno prodiranje japonskega filma po svetu in pobiranje nagrad na največjih festivalih so lahko Slovenci večinoma

328 *Slovenski etnograf*, 32, 1980–1982, Razstave Etnografskega muzeja, str. 225–226.

329 *Ljudska pravica-Borba*, 18, št. 225, 7. 9. 1953, str. 6, Iskanje resnice v japonskem filmu.

spremljali v krajših časopisnih noticah ali reportažah, manj pa z ogledom filmov samih. Ti so le v majhnih dozah kapljali v slovenske kinematografe, saj so v drugi polovici petdesetih let v njih izrazito prevladovali ameriški filmi, ki so občasno beležili kar polovico vseh predstav in obiskovalcev. Sledili so jim domači, jugoslovanski, pa italijanski, francoski in angleški, vsega ostalega pa je bilo bore malo.³³⁰ Japonski film tako ni bil tisti, ki bi lahko močnejše vplival na prepoznavanje tradicionalne ali sodobne Japonske v slovenskih kinodvoranah, ki so, v otroških letih slovenske televizije, dosegale rekordne obiske. V tem ni bil osamljen, saj so poznavalci filmske umetnosti in kritiki izrazite amerikanizacije nabavne politike jugoslovanskih distribucijskih podjetij ugotavljali, da odlične ocene italijanskih, francoskih, japonskih in filmov nekaterih vzhodnoevropskih držav nič ne pripomorejo k temu, da bi jih v Jugoslaviji bolje propagirali in da bi prodrli globlje v kinematografsko mrežo, tudi do manjših mest.³³¹ Podatkov o tem, kateri so sploh bili najbolj gledani med tisto peščico japonskih filmov, ki so dosegli slovenske kinodvorane, nimamo, po časopisnih najavah pa bi lahko sklepali, da je to bilo Kurosawovih Sedem samurajev.

330 Jurca, Kinematografi v LR Sloveniji v letu 1958, str. 29–31. Jurca, Kinematografija 1959, str. 17–18.

331 Janjetović, *Od »Internazionale« do komercijale*, str. 185–188.

JAPONSKA LITERATURA NA SLOVENSKIH KNJIŽNIH POLICAH

Enako kot za japonski film velja tudi za bogato dediščino japonske literature, da je le polagoma pronicala v slovensko kulturno zavest. Prvi daljši prevod japonskega dela v slovenščino je leta 1958 natisnila Cankarjeva založba. Šlo je za objavo zapisov primarija hirošimske bolnišnice Hachiye Michihika (v slovenskem prevodu Mičihiko Hačija) *Hirošima : zdravnikov dnevnik*. Primarij, ki je bil tudi sam poškodovan med eksplozijo atomske bombe, je s popisom trpljenj bolnikov v svojih dnevniških zapisih zapustil prvinski dokumentarni zapis in hkrati literarno delo, ki ustvarja pri bralcih močno protivojno razpoloženje in opozarja, naj človeštvo premisli, kam lahko vodijo najbolj smrtonosna orožja, ki jih je izdelalo. Prvi objavljeni dnevniški zapis je iz 6. avgusta 1945, ko je Hirošimo zadela prva atomska bomba, nato pa sledijo dnevniški zapisi do konca septembra, ko je v mesto prišla prva skupina ameriških vojakov in medicinskih strokovnjakov, ki so začeli proučevati posledice sevanja, bolezen pa je začasno tudi Hachiyo oddaljila od opravljanja zdravniškega dela. Poleg dogajanj med poškodovanimi v bolnišnici Hirošima oziroma tistega, kar je od nje ostalo, je lahko z dnevniškim prebiranjem bralec spoznaval miselni svet Japoncev, ki so se bili po vzgoji v duhu japonskega militarizma soočeni sprijazniti s porazom in kapitulacijo, česar nekateri nikakor niso mogli razumsko

dojeti. Zadnjo misel je Hachiya dodal aprila 1952, ko je prepis dnevniških zapisov predal ameriškemu znancu, ki ga je vzel v prevajanje in pripravo za objavo. Hachiya se je spomnil ameriških zdravnikov, s katerimi je sodeloval od oktobra 1945, in zaključil v duhu sprave, ki naj bi odvrnila misli od nekdanjih sovražnosti in jih preusmerila v prizadevanje za plodno sodelovanje: »Ko se domislim ljubeznivosti teh ljudi, se mi zdi, da utegne človek zatreti celo svoje maščevalne misli; in še ta hip, ko se vnovič spominjam tistih dni in takih prijateljev, mi je nekam toplo pri srcu.«³³²

Že prvi prevod dela japonskega avtorja v slovenščino je pokazal, v čem je bila tedaj in še vrsto let težava pri prevajanju japonske literature. Ker Slovenija še ni premogla prevajalcev iz japonščine, je bil prevod kot za nekatere druge tuje jezike posreden, prek tujega jezika. Pogosto, kot v tem primeru, je šlo za prevod iz angleškega prevoda japonskega izvornika. Knjiga z močnim protivojnim razpoloženjem je naletela na močan odziv bralstva, v ocenah v slovenskih časopisih pa so opozarjali na nesmiselnost nadaljevanja jedrskih poskusov velesil.

Zdravnikov dnevnik je očitno povečal zanimanje za spoznavanje japonske literature, saj sta bila v letu izdaje, leta 1958, objavljena dva obsežnejša prispevka na to temo. Prvi z naslovom *Moderna japonska literatura* je bil sicer izvleček iz starejšega članka iz ameriške literarne revije *Saturday review*. Objavljen je bil v mesečniku *Knjiga*, ki je skrbel za popularizacijo branja in slovenskih knjižnih založb in je bil precej odmeven med bralci in iskanci novic o knjižnih novostih.³³³ V *Naših razgledih*, štirinajstdnevniku, namenjenem izobražencem in zahtevnejšim slovenskim bralcem, je Olga Grahor skicirala usmeritve sodobnih japonskih piscev, ki so se po vojni znašli v položaju, s kakršnim se njihovi predniki niso soočali. Sodobne japonske pisce je razvrstila v štiri skupine, na »staromodne«, ki so vztrajali pri orisih psiholoških prvin in odvrčali poglede od sodobne socialne problematike, na

332 Hačija, *Hirošima : zdravnikov dnevnik*, str. 205.

333 *Knjiga*, št. 1 (1958), *Moderna japonska literatura*. str. 32–36.

proletarske pisce, ki so v ospredje postavili delavski razred in v komunističnih idejah videli rešitev za odpravo socialnih krivic. Med omenjenima je bila skupina liberalno-humanistične skupine, nazadnje pa je Olga Grohar omenila še nihilizem med delom mladih piscev, ki jih je konec vojne pahnil v obup in jim uničil stare ideale, za katere pa niso našli ustreznega nadomestila.³³⁴

Morda je prevod dnevnika Hachiye Michihika spodbudil za pot na Japonsko tudi pisatelja Mateja Bora. Zgroženost ob spoznavanju katastrofe Hirošime je opisal v literarni reviji *Naša sodobnost* leta 1961 v pesmi *Hirošimski junak*, v kateri je soočil tragedijo mesta, na katero je padla atomska bomba, in tragedijo človeka, ki je to izvršil, ker je ubogal ukaze.³³⁵ Bor je v isti reviji leto kasneje objavil več pesmi japonske lirike, ki jih je prevedel iz angleščine, pa tudi članek, v katerem je pojasnil japonske pesniške oblike, ki so ga očitno precej navdušile. Pritegnil je pozornost literatov za specifične japonskega pesništva in v naslednjem desetletju je še mnogo slovenskih pesnikov nadaljevalo tovrstno delo, leta 1975 pa je izšla tudi *Mala antologija japonske lirike*, ki jo je prevedel Mart Ogen.³³⁶

V omenjenih člankih iz časopisov *Knjiga* in *Naši razgledi* iz leta 1958 je bil kot obetajoči mladi pisatelj omenjen Mishima Yukio. Njegov roman *Kipenje morja* je bil leta 1961 naslednje izdano delo japonskega avtorja, knjigo pa je iz nemščine prevedel Edvard Kocbek. Da so imeli založniki težave že kar s transliteracijo japonskih avtorjev, priča zapis avtorjevega imena, saj je na platnici knjige kot avtor naveden Jukio Mishina, na prvi strani oziroma notranji naslovnici pa Yukio Mishima. V kratki zabeležki o avtorju je pojasnjeno, da je Mishima za to delo leta 1954 prejel književno nagrado na Japonskem in da se v njegovih delih prepletajo azijska tradicija in zahodni vplivi.³³⁷

Sledili so novi prevodi del japonskih avtorjev in v šestdesetih letih izdaja slovenskega prevoda knjige, v izvorniku napisane

334 Grohar, Pregled japonske književnosti, str. 79–80.

335 Bor, Matej. Hirošimski junak. *Naša sodobnost*, 9, št. 2, str. 97–99.

336 Gantar, *Izdajanje japonske književnosti v slovenščini*, str. 35–37.

337 Mishima, *Kipenje morja*, str. 133–134.

v japonščini, ni bila več nekaj nepričakovanega, nenavadnega. Poleg romanov je bilo npr. leta 1963 izdano dramsko delo za otroke *Pojoča skrinjica*, ki jo je napisal Nakamura Shinkichi (v slovenskih objavah Šinkiči Nakamura). Že naslednje leto jo je Slovensko ljudsko gledališče iz Celja uvrstilo v program in jo skupaj z evropski publiko dobro znanimi *Cesarjevimi novimi oblačili* danskega pisatelja Hansa Christiana Andersena (deli sta bila tudi natisnjeni skupaj, v eni knjigi) ponudilo najmlajšemu gledališkemu občinstvu. Dvojni program s pravljичno vsebino za mlado in staro je zelo pritegnil publiko, saj je bila predstava rekordna po številu ponovitev in obiskovalcev v programu gledališča v Celju v sezoni 1964/65.³³⁸ Morda so se tudi zaradi tega odločili, da še posežejo v japonski svet, in so sezono 1966/67 odprli z za zahodna gledališča prirejeno različico igre Rashōmon.

Nobelova nagrada za literaturo leta 1968 za Kawabato Yasunarija je pospešila prevajanje sodobne japonske literature, zanimanje za literarno tradicijo dežele vzhajajočega sonca pa je spodbudil istega leta izdani prvi slovenski prevod romana Murasaki Shikibu *Princ in dvorne gospe : zgodba princa Genjija, kakor jo je napisala okoli leta entisoč našega štetja Murasaki imenovana Šikibu, dvorna gospa japonske cesarice*. Leta 1969 je revija *Problemi* objavila prispevek Vikija Blažiča *Imaginarna založba*, v katerem je razlagal o založbi, kakršne na Slovenskem še ni bilo. Ocenil je, da je slovenska knjižna produkcija precej stihijska, da ji manjka daljšega sistematičnega načrtovanja. Omenil je le nekaj izjem, med njimi tudi zbirko *Sto romanov*. Predvsem ga je motila usmerjenost v duhovna obzorja, ki so bila Slovencem bolje znana, medtem ko sistematičnega odpiranja novih duhovnih sfer v založniški politiki slovenskih založniških hiš ni zaznal. Pogrešal je torej novo založbo, usmerjeno v izdajo knjig za ljudi, ki jih zanimajo izleti v neznano:

»Ta popularna serija bi slej ko prej narekovala še izdajanje zahtevnejših izvenserijskih del, ki bi se ukvarjala z dogajanjem

338 *Prospekt SLG Celje*, 1965/66, št. 1, str. 4.

današnjega časa bolj studiozno in temeljito, kot to zmore izrazito aktualistična knjižna serija. Mislim namreč na dogajanja, ki se odvijajo v daljših procesih, nekako bolj pod površjem (amerikanizacija zahodne Evrope, vzpon Japonske, dogajanja na Kitajskem itd.).³³⁹

Med izzivi, ki jih je pogrešal, je bila torej tudi nova Japonska. Ta je sicer vse bolj prodirala v zavest tistih Slovencev, ki so se malce bolj intenzivno obračali proti svetu, a nič manj zanimanja ni pritegovala stara Japonska, kar je potrdil hitri ponatis knjige *Princ in dvorne gospe* Murasaki Shikibu (v slovenskih izdajah zapisani kot Šikibu). Za razliko od natisa iz leta 1968, v kateri je bila spremna beseda tako kot knjiga posredni prevod iz večjega zahodnega jezika, je leta 1975 uvrstitev te knjižne klasike v elitno zbirko *Sto romanov* pripomogla k izdaji v stilu zbirke, v kateri so romane pospremile obsežne vrhunske spremne študije. To pa je pomenilo, da je bil predgovor za *Zgodbo o Genjiju* (kot bi bil ustrežnejši slovenski prevod dela) zaupan domačemu piscu in ga je napisal eden vodilnih slovenskih literarnih zgodovinarjev in komparativistov Janko Kos, ki je s tem dodal prvi poglobljeni slovenski vpogled v zgodovino in strukturo japonskega romana.³⁴⁰ Opozoril je, da je do pravega prodora *Zgodbe o Genjiju* v evropski svet prišlo šele v tridesetih letih 20. stoletja po izdaji angleškega prevoda; po njem je bil narejen nemški prevod, po katerem je nastal tudi slovenski prevod. Kos je poudaril, da na začetku 2. tisočletja, ko je Murasaki Shikibu napisala roman, Evropa ni poznala tovrstnega literarnega dela, prav tako se s čim podobnim tedaj niso mogli pohvaliti Kitajci, ki so vplivali na japonski duhovni razvoj. Evropski romani, tako antični kot tisti iz poznega srednjega veka, so imeli v primerjavi z japonskimi več različnosti kot sorodnosti, je opozoril Kos, ki se je v svoji tehtni študiji skliceval na stališča zahodnih literarnih teoretikov. Opozarjal je na sorodnosti s posameznimi deli iz evropske literarne zakladnice in z omenjanjem let, ko so bila izdana,

339 Blažič, *Imaginarna založba*, str. 7.

340 Kos, *Evropa in japonski roman*.

sto|r Murasaki Šikibu
Princ
in dvorne gospe

Naslovnica romana Murasaki Šikibu iz zbirke
Sto romanov

le potrjeval, da je Evropa v tem pogledu zaostajala za Japonsko. Čeprav je zgodbo o Genjiju omenjal kot začetek japonskega romana, je hkrati opozoril, da je bila japonska literatura tedaj že zelo razvita, saj jo omenjajo tudi literarni junaki romana Murasaki Šikibu, katerim poznavanje literature predstavlja takšno vrednoto, kakršno je Evropa priznala šele stoletja kasneje. Ko torej Genji govori o romanu kot literarni obliki in s tem pravzaprav odkriva nazore avtorice romana, bi ta razmišljanja, meni Kos, »lahko imenovali njeno teorijo romana, ki je hkrati prva teorija te vrste sploh, saj tudi Evropa v antiki in srednjem veku ni poznala nič podobnega«. ³⁴¹ Opis Janka Kosa je bil poglobljen

³⁴¹ Prav tam, str. 19.

vpogled v miselni tok japonskega sveta v prvem japonskem romanu, ki ga je slovenski bralec lahko prebiral nekaj desetletij za tem, ko so se zanj ogreli v jezikih največjih evropskih narodov. Slovenke in Slovenci so se lahko ob prebiranju romana in Kosovo uvodne študije zamislili, zakaj jih nobeno šolsko znanje ni seznanilo s tem, da evropska kultura ni bila vselej na ravni tiste, ki se je odvijala daleč stran od oči Evropejcev.

Informacije o japonskih duhovnih obzorjih so bile v sedemdesetih letih, ko je član japonske cesarske rodbine prvič obiskal Slovenijo, Slovincem, ki so se zanje pozanimali, že na dosegu roke in Japonska ni bila več kot pred stoletjem daljna neznana dežela, ali kot pred nekaj desetletji eksotična dežela z nenavadnimi ljudmi in običaji. Nič več neskončno avanturističnega ni bilo načrtovati pot na Daljni vzhod ali se srečati z njegovimi odmevi pred domačim pragom. Nekako tako, kot je napisal pisatelj in filmski scenarist in režiser France Kosmač, ki se mu načrt, da bi si leta 1970 ogledal svetovno razstavo v Osaki, ni izšel, je pa vseeno prišel v stik z nečim pristno japonskim, ko je v dvorani Slovenske filharmonije poslušal gostovanje japonskega filharmoničnega orkestra:

»V deželo vzhajajočega sonca sem si želel na letošnjo svetovno razstavo. Pa so mi prometne in druge nezgode preprečile pot. Ta večer pa je Japonska prišla k meni in k nam. In ko to pišem, imam pred očmi strumne in skladne nastope japonske telovadne vrste na svetovnem prvenstvu in mi v ušesih še zveni pritajeno tekoča japonska himna, ki ne pozna dominante za zaključek.«³⁴²

Kar je manjkalo za še bolj pristne in prepričljive stike, je bilo spoznavanje japonske drugačnosti v njeni izvirnosti, brez posredništva drugih oseb ali jezikov. Tudi pri tem so se nakazovali novi časi, saj sta v času, ko je Kosmač premišljeval o premagovanju razlik, na Japonskem že pristala dva slovenska študenta, ki sta se pred odhodom lotila učenja japonščine. Prvi, Mitja Saje, se je sicer nato lotil intenzivnega študija kitajščine, Andrej Bekeš

342 Kosmač, Ob koncertu japonskega orkestra, str. 1283.

pa je študij matematike na Japonskem nadgradil še s podiplomskim študijem japonske lingvistike. Že v času študija se je lotil tudi prevajanja in leta 1977 je v slovenščini izšla prva knjiga, neposredno prevedena iz japonskega jezika. *Japonske pravljice* s podnaslovom *Pošast iz Rašomona* sicer niso bile prvi natis japonskih pravljic v slovenskem jeziku, a Bekeš je izpostavil, da jih ni prirejal za evropskega bralca in da jih je prevedel ob upoštevanju japonskega kulturnega izročila. To sprva ni naletelo na navdušenje urednice slovenske mladinske literature:

»Imel sem težave z založniki. Moji viri so bili v glavnem etnografsko avtentični zapiski. Veliko zgodb je bilo ‚robavsastih‘, kar urednici ni bilo všeč. Pri nas je tabu govoriti o vsem, kar je povezano s spodnjo polovico telesa, medtem ko so na Japonskem vsi taki tabuji fiziološke narave bolj mili. Na koncu je le obveljala moja in kasneje je čas pokazal, da sem imel prav. Veliko otrokom so bile ravno robavsaste pravljice najbolj všeč.«³⁴³

V spremni besedi je Andrej Bekeš orisal tradicijo japonskega ljudskega pripovedništva, nekatera pogosto pojavljajoča se božanstva, duhove in živali, ki so imele v zgodbah podobno vlogo kot duhovi. Pojasnil je, da imajo v tem pripovedništvu le nekatere zgodbe pravljичno vsebino, veliko pa je bilo »karikatur kmečkega življenja, ki so za naše predstave včasih precej nenavadne in celo grobe, toda zvesto slikajo japonskega kmečkega človeka v njegovem okolju.«³⁴⁴ Razprodaja prve naklade je bila za prevajalca dokaz, da nova obzorja pritegujejo tudi najmlajšo publiko.

343 Dobovšek-Sethna, *Pismo iz Tokia*, str. 336–337.

344 Bekeš, *Spremna beseda*, str. 199.

JAPONSKA DUHOVNA OBZORJA NA DOMAČEM PRAGU

»Od sedemdesetih let naprej je bila Japonska za nas dosti blizu, ni bila nekaj tako oddaljenega, kot se morda danes zdi, da je bila. Dalo se je potovati, število jugoslovanskih študentov, ki so študirali na Japonskem, se je tudi večalo – do sedemdesetih let recimo eden na leto, na začetku sedemdesetih pa je bil dogovor spremenjen in jih je šlo pet, torej skoraj iz vsake republike po eden – iz Slovenije eden ali dva vsako leto.«³⁴⁵

Andrej Bekeš je s temi besedami opisal dileme, ki so vplivale na sprejemanje odločitve za potovanje ali študij na Japonskem stoletje po tem, ko je bila Slovencem ta dežela še *terra incognita*. Svet se je v tem stoletju spremenil in dokazov, da je med Slovenijo in Japonsko potekal vse živahnejši pretok dobrin, ljudi, znanja in idej, res ni bilo treba iskati s povečevalnim steklom. Obisk prestolonaslednika Akihita leta 1976 v Jugoslaviji je bil le krona živahne diplomatske dejavnosti, ko se je letno na Japonskem ali v Jugoslaviji zvrstila kopica političnih, gospodarskih ali kulturnih delegacij in obiskov iz prijateljske države. Blagovna menjava med državama je v sedemdesetih letih skokovito naraščala, še posebej po letu 1972, ko je bila Jugoslavija uvrščena na japonsko prednostno listo za pomoč državam v razvoju in je bila ustanovljena

345 Navedeno po Gantar, *Izdajanje japonske književnosti v slovenščini*, str. 58.

še japonska komisija za ekonomsko sodelovanje z Jugoslavijo, ki se je leta 1973 v Beogradu prvič sestala z jugoslovansko sekcijo za napredek ekonomskih odnosov z Japonsko, sicer ustanovljena leta 1968. Marca 1968 je bila med Jugoslavijo in Japonsko podpisana konvencija o kulturnem sodelovanju, ki je vključevala izmenjavo profesorjev, znanstvenikov, študentov, tehničnih strokovnjakov, knjig in časopisov, razstav, televizijskih oddaj in filmov, pustila pa je odprta vrata povečevanju štipendij za študij v državi partnerici. Sporazum o znanstvenem sodelovanju med državama je bil podpisan avgusta 1971 in je poleg izmenjave strokovnjakov spodbudil še možnosti za prirejanje predavanj, skupnih seminarjev in znanstvenih konferenc. Že pred tem hitro razvijajoča se kulturna in znanstvena izmenjava med državama se je začela množiti. Od slovenskih glasbenih ansamblov je na Japonskem gostoval Slovenski oktet, medtem ko je bila za mednarodno tekmovanje za najboljšo izvedbo *Madama Butterfly* izbrana beograjska opera. V maju 1973 je bila v Muzeju moderne umetnosti v Tokiu odprta reprezentativna razstava sodobne jugoslovanske umetnosti, v obratni smeri pa je bila septembra 1973 razstava sodobne japonske umetnosti pripravljena v Moderni galeriji v Ljubljani. Japonci so šele začeli spodbujati prevajanje iz jugoslovanskih jezikov, pri čemer so imeli v začetku prednost Ivo Andrić, teoretiki jugoslovanskega političnega sistema in od slovenskih pisateljev otroška literatura Franceta Bevka, v Jugoslaviji pa so največ pozornosti posvetili nobelovcu Kawabati Yasunariju. Na Japonskem so začeli predstavljati jugoslovanske filme, tudi spektakle, kot sta bila *Bitka na Neretvi* in *Bitka na Sutjeski*, japonske filme so začeli redno uvrščati na filmske festivale v Jugoslaviji in februarja 1972 je Jugoslavijo obiskal Kurosawa Akira. Da so bili odnosi z jugoslovanske strani ocenjeni kot zelo uspešni, ob vsem zapisanem ni nikakršno presenečenje.³⁴⁶

Bolj podrobne informacije o izmenjavah, ki so jih bili na temelju bilateralnih pogodb deležni Slovenci, so ponujala letna poročila Zavoda SR Slovenije za mednarodno znanstveno, tehnično,

³⁴⁶ *Jugoslovanski pregled*, 19, št. 5 (1975), Odnosi Jugoslavije i Japana, 1975, str. 207–212.

prosvetno in kulturno sodelovanje. Za leto 1982 je poročilo pri sodelovanju z izvenevropskimi razvitimi državami navajalo izrazito prevlado izmenjave z ZDA, a tudi udeležbo Japonske. V deželi vzhajajočega sonca so gostovali štirje slovenski strokovnjaki, trije japonski pa so bili v Sloveniji. Ob gostovanju profesorja Univerze v Mariboru v Tokiu so bili navezani neposredni stiki med mariborsko in tokijsko univerzo, dva japonska slavista pa sta se udeležila tradicionalnega poletnega Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture v Ljubljani. Stalnicam med slikarskimi gostovanji na utečenih prireditvah sta se pridružili še razstavi slikarjev Jožeta Tisnikarja in Jožeta Ciuhe v Tokiu, grafik Vladimir Makuc je prav tako razstavjal v Tokiu, dela kiparja Alojza Jerčiča pa so bila prikazana v petih japonskih mestih. Flavtistka Irena Grafenauer je na glasbeni turneji gostovala v treh japonskih mestih, v japonščini pa so bili izdani *Spomini* Edvarda Kardelja. Slovenska predstavica iz osnovne šole v Kranju je na tradicionalni razstavi otroških risb v Tokiu prejela posebno plaketo japonskega zunanjega ministrstva, Slovenijo pa je obiskala skupina 26 japonskih učiteljev, ravnateljev in šolskih inšpektorjev.³⁴⁷ Seznam še zdaleč ni bil popoln, saj je navajal le dogodke in ljudi, ki so gostovali na temelju dvostranskih japonsko-jugoslovanskih programov, ne pa tudi tistih, ki so gostovali ali potovali na lastno pest, tako kot študent japonske lingvistike Andrej Bekeš, ki je štipendijske ugodnosti izrabil že za študij matematike. Prav tako v poročilu Zavoda SR Slovenije za mednarodno znanstveno, tehnično, prosvetno in kulturno sodelovanje ne najdemo ničesar o iskanju možnosti za jezikovno poučevanje ali odpiranje lektoratov obeh jezikov. Za slovenskega na Japonskem še ni dozorel čas, saj so se tega leta slovenski predstavniki ubadali z izvedbo odprtja slovenskega lektorata v Španiji na Univerzi v Barceloni in v Šanghaju na Kitajskem. Tudi o lektoratu japonščine v Ljubljani še niso premišljali, saj je bil dosežek tega leta lektorat za jezik jugoslovanske sosedne Romunije.

³⁴⁷ Poročilo o znanstveno-tehničnem, prosvetnem in kulturnem sodelovanju SR Slovenije s tujino v letu 1982, str. 25, 49–50, 62 in 157.

A so se tudi na tem področju že najavljali veliki premiki. V omenjenem poročilu zavoda npr. ni omenjeno, da je ravno leta 1982 Slovensko orientalistično društvo začelo izvajati tečaje japonsščine in začetni nato pa še nadaljevalni tečaji so potekali do leta 1989. Vodila sta jih doktorant japonske lingvistike Andrej Bekeš, ki se je vrnil s študija na Japonskem, in Shigemori Chikako, ki jo je študijska izmenjava vodila v obratni smeri.³⁴⁸ V Ljubljano je prišla kot študentka germanistike, a po poroki ostala v Sloveniji in se lotila prevajalstva in jezikovnega poučevanja. »Chikako Shigemori zatrjuje, da japonsčina za Slovence ni tako težka, zlasti izgovarjava ne,« je poleti 1982 poročala dopisnica *Dela* Marjeta Kajzer.³⁴⁹ Andrej Bekeš je leta zatem omenil, da se je za tečaj »prijavilo veliko udeležencev in osip je bil relativno majhen. To kaže, da ima veliko ljudi resen interes ukvarjati se s tem področjem.«³⁵⁰ Na drugi strani je bilo na Japonskem manj interesentov za učenje jezika malega naroda. A se je v osemdesetih tam že ustalila Jelisava Dobovšek-Sethna, ki je dokončala študij angleščine v Angliji in jo nato poučevala na Japonskem. Že po osamosvojitvi Slovenije je leta 1997, ko je Tokijska univerza za tuje jezike (TUFS) uvedla poskusni fakultativni program učenja slovenskega jezika, prevzela še to obveznost. Uspeh so potrdila vabila drugih fakultet in na Japonskem je bilo vse več študentk in študentov, ki so se odločili za učenje za njih tako nenavadnega jezika. Jelisava, za prijatelje Biba Dobovšek, je ocenila, da je med njimi največ lingvistov, »ki si želijo spoznati še enega od evropskih oziroma slovanskih jezikov. Za mnoge je zanimiv srednji spol, še več pa si jih želi spoznati dvojino.«³⁵¹

Do razpada Jugoslavije in osamosvojitve Slovenije leta 1991 so bili prevodi neposredno iz japonsščine bolj izjema, nekoliko hitreje so do neposrednih prevodov prišli v srbohrvaškem govornem okolju, saj so v Beogradu odprli lektorat japonskega

348 Hmeljak Sangawa, *Japanese Language Teaching at Tertiary Level in Slovenia*, str. 51–52.

349 Kajzer, *Prevodna književnost v zanesljivih rokah*, str. 8.

350 Dobovšek-Sethna, *Pismo iz Tokia*, str. 337.

351 Jež, *Japoncem vrti Kekca in Razrednega sovražnika*, str. 42.

jezika že sredi sedemdesetih let. Prevodi japonske literature v srbohrvaščino so bili dosegljivi tudi v Sloveniji, a vsi Slovenci vendarle niso bili večči jezika večine govorcev v Jugoslaviji. V slovenskem jeziku sta bila bralcem najbolj dostopna Mishima Yukio in Kawabata Yasunari, drugi tudi pomembni pisci pa le izjemoma s po kakšnim prevedenim delom.

Andrej Bekeš ni bil pionir zgolj pri prevajanju neposredno iz japonskega jezika, temveč je s sopotnikom na ladji za Japonsko Mitjem Sajem in nekaterimi drugimi opravil tudi pionirsko delo pri vzpostavljanju azijskih študij na Filozofski fakulteti v Ljubljani, v okviru katerih od leta 1995 poteka tudi študij japonologije. Po univerzi v Beogradu je bila ljubljanska katedra druga s študijem japonologije na območju nekdanje Jugoslavije, kot tretja pa se jima je nekaj desetletij pozneje v omejenem obsegu, zgolj na prvi stopnji, priključila še univerza v Pulju, kjer prav tako predavajo tudi nekateri ljubljanski profesorji. Oddelek za japonologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani je presegel ozke okvire Slovenije, saj se nanj vpisujejo študentke in študenti iz več držav, nastalih na ruševinah nekdanje skupne države. Še širšo potrditev pa je slovenska japonologija dočakala avgusta 2014, ko je bil oddelek gostitelj konference Evropskega združenja za japonske študije (EAJS – European Association for Japanese Studies), na kateri se je zbralo skoraj tisoč poznavalcev jezika in kulture dežele vzhajajočega sonca, od tega nekaj več kot polovica Evropejcev, približno četrtnina jih je bilo iz Japonske, preostanek pa iz drugih držav Azije in ostalih celin.³⁵² Nekdaj neznana duhovna obzorja Daljnega vzhoda so si izborila svoj položaj tudi v slovenski kulturni metropoli.

352 Bekeš, Japonska je zanimiva, str. 4–5.

POVZETEK

**OD POPOLNE
NEZNANKE
DO PRISRČNE
PRIJATELJICE**

**Slovensko spoznavanje
Japonske, njenih prebivalcev
in običajev**

Monografija ponuja prvi celovitejši pregled seznanjanja Slovenk in Slovencev z Japonsko, njenimi prebivalci, običaji in kulturo. Z raziskavami Slovincem zelo oddaljenih narodov je v Sloveniji v osemdesetih letih 20. stoletja začel Zmago Šmitek, a so bila njegova dela največkrat osredotočena na spoznavanje narodov in kultur z različnih koncev sveta. Knjiga *Od popolne neznanke do prisrčne prijateljice* pa je usmerjena v analizo, kako so se naši predniki seznanjali z enim, prav konkretnim narodom, v tem primeru Japonci, in sicer v medijskih odmevih, potopisih, poročilih obiskovalcev oddaljenih krajev, šolskih učbenikih in kulturnih dobrinah.

V slovenski prostor so začele novice o spremembah na Japonskem prihajati sredi 19. stoletja, ko je leta 1868 oblast iz rok zadnjega šoguna vnovič prevzel cesar in začel z reformami, v japonski zgodovini znanimi kot obnova Meiji. Pred tem je veljala Japonska za *terro incognito*, popolnoma neznano deželo, o kateri je lahko katoliško slovensko ljudstvo izvedelo le to, da so nekdanj na Japonsko prišli tudi katoliški misijonarji, a so bili začetniki pokristjanjevanja Japonske preganjani in mučeni. Po letu 1869 in podpisu pogodbe med Japonsko in Avstro-Ogrsko in letu 1873, ko se je Japonska prvič udeležila svetovne razstave, ki jo je tedaj gostil Dunaj, so si lahko tudi dobro situirane slovenske družine kupile ali naročile vse več japonskih proizvodov. Avstrijske ladje, na katerih so bili tudi slovenski pomorščaki, so začele redno pluti na Daljni vzhod in tudi iz Japonske so prihajali njihove kartice in pozdravi. Za Japonsko in njena največja mesta tedaj v slovenščini še niso bila uveljavljena današnja imena, saj so jih zapisovali na zelo različne načine. Prvi podrobnejši opisi Japonske v slovenskem jeziku so iz zadnjih desetletij 19. stoletja, njihovi avtorji pa so poročanje večinoma povzemali po sekundarnih virih in sami niso bili na Japonskem. Pomembna izjema je bil Janez Bolle, ki je bil kot vodilni avstrijski strokovnjak za svilogojstvo leta 1893 dalj časa na Japonskem in je strokovnemu delu knjige s službene poti dodal še svoje poglede na Japonce. V njih je strnil značilnosti, ki so tedaj prevladovale v pogledu

na Japonce – da so zelo snažni in jim je skrb za čistočo samoumevna, da imajo njihove lesene hiše le malo notranje opreme, da so pri opravih zelo skrbni in delavni, da so žene v izrazito podrejeni vlogi do svojih mož, da se Japonska hitro modernizira in pri tem zgleduje po zahodnem svetu. V številnih zapisih so pisci Japonsko in Japonce primerjali s Kitajsko in Kitajci ter ob tem od bralcev samoumevno pričakovali, da bolje poznajo kitajske običaje. Ob koncu 19. in prelomu v 20. stoletje pa so bile vse pogostejše ocene, da hitra japonska modernizacija spreminja podobo v vzhodnoazijskem prostoru in da bodo morale evropske kolonialne sile v prihodnosti resno računati na vse pomembnejšo Japonsko.

Pomen Japonske v svetovni politiki je zrasel po njenih vojnih zmagah proti Kitajski in Rusiji. Posebej rusko-japonska vojna v letih 1904–05 je bila med Slovenci deležna velike pozornosti, saj so v Rusiji videli velikega slovanskega brata, ki lahko vpliva na izboljšanje položaja malih slovanskih narodov. Slovenske simpatije so bile zato ob komentiranju vojnih dogodkov enodušno na strani Rusije. V odnosu do Japoncev je prevladal negativen, mestoma celo izrazito rasistični diskurz o manjvrednosti rumene rase oziroma o »rumeni nevarnosti«. Za Japonce so menili, da so se hitro naučili posnemati zahodne vzore, a so kljub temu v duši ostajali neiskreni pogani. V obširnejših ocenah dveh slovenskih piscev po koncu vojne in katastrofalnem porazu Rusije lahko zasledimo nekaj skupnih značilnosti, a tudi razlik v ocenjevanju vojnih nasprotnic. Medtem ko so bile simpatije avtorjev, tako kot Slovencev na splošno, na strani slovanske Rusije, ki so ji želeli hitro okrevanje po porazu in sledečih revolucionarnih dogodkih, so se razlikovale ocene Japonske. Nenavadno je bilo že to, da je bila zmagovalka v vojni deležna manjše pozornosti kot poraženka. Toda v ocenah Bogumila Vošnjaka so se obdržali pogledi o manjvredni rumeni rasi, medtem ko je Evgen Lampe izpostavil japonski napredek na gospodarskem in političnem področju in tudi s tem nakazal na možne vzroke, zakaj je lahko dotlej malo opazna neevropska država iz

vojne z evropsko velesilo izšla kot zmagovalka. Po vojni se je povečalo zanimanje za Japonsko v časopisju, na kulturnem področju in v šolskih prostorih. Leta 1912 so slovenski časopisi prvič obširneje poročali o smrti japonskega cesarja, istega leta pa je izšel tudi nov gimnazijski učbenik, ki je Japonsko prvič umestil v sklop svetovnih velesil.

Med 1. svetovno vojno je bila Japonska nasprotnica Avstro-Ogrske. Večja skupina hrvaških in slovenskih pomorščakov z ladje Kaiserin Elisabeth, ki je bila v začetku vojne v vzhodni Aziji, je padla v japonsko vojno ujetništvo. Nameščeni so bili v različnih taboriščih, večina pa jih je vojno preživela v taborišču Aonogahara. V spominih so za leta vojnega ujetništva poudarjali, da so Japonci z njimi ravnali korektno in da so z domačini navezali prijetne stike. Poleg japonskih so spomine na Japonce po vojni prinesli tudi ruski vojni ujetniki v Sibiriji, ki so se v Evropo vračali prek vzhodne Sibirije in Japonske. Japonska je imela kot zmagovalka svoje delegate tudi v razmejitvenih komisijah, ki so odločale o jugoslovanskih/slovenskih povojnih mejah. Nekateri japonski oficirji so na terenu prišli v neposredni stik s slovenskimi domačini. Veliko pozornosti so slovenski časopisi posvetili Japonski zlasti po velikem potresu v Tokiu septembra 1923. Novost iz medvojnega obdobja so bila tudi obširnejša in neposredna pričevanja o Japonski, posebej pomembni pa pričevanja dveh svetovljank, ki sta spoznavali življenje na različnih koncih sveta. Tsuneko Kawase Skušek se je po vojni poročila s slovenskim oficirjem, med 1. svetovno vojno japonskim vojnim ujetnikom, se preselila v Ljubljano in se ob več jezikih, ki jih je že obvladala, hitro naučila slovenščine. V različnih slovenskih mestih in sosednjih deželah je predavala o Japonski in njeni kulturi in običajih, posebno pozornost pa je posvečala vlogi japonskih žensk v družbi nekoč in v sodobnem času. Kot poznavalko japonskega kulturnega miljeja so jo k sodelovanju vabila vodstva kulturnih ustanov. Z možem, ki je imel veliko zbirko večinoma kitajskih in deloma japonskih predmetov, sta poskušala odpreti zasebni muzej, a se to ni zgodilo.

Slovenka Alma Karlin pa je o osemletnem popotovanju okoli sveta najlepše besede zapisala o leto dni trajajočem postanku na Japonskem v letih 1922–1923. Že med potovanjem je domačim časopisom pošiljala reportaže o vtisih s popotovanja, po povratku je o tem pisala potopisna in literarna dela ter pripravila veliko predavanj v srednjeevropskem nemško govorečem prostoru. Ker je Evropejcem predstavljala neznane dežele večinoma v nemščini, njeno delo tedaj med slovensko publiko še ni nalletelo na takšen odmev kot ob koncu 20. stoletja, ko so njene knjige začeli obsežneje prevajati v slovenščino. Alma Karlin je poskušala razumeti in razložiti navade tujih ljudstev, tudi Japoncev, brez prevladujočega vzvišenega pogleda Evropejcev. Tudi ona je, enako kot zakonca Skušek, zbrala in doma hranila bogato zbirko neevropske kulturne dediščine, ki jo je pokazala radovednim obiskovalcem. Seznanjanje z japonsko kulturo je bilo v času med svetovnima vojnoma večinoma še vedno posredno, z besedami piscev evropskih korenin, ki so povzemali japonsko kulturno tradicijo in jo predstavljali na Evropejcem razumljiv način. V literaturi so imela pomembno vlogo dela na Japonskem živečega pisatelja grško-angleških staršev Lafcadio Hearn. Črvice iz dveh njegovih knjig so bile v slovenskem prevodu leta 1925 izdane z naslovom *Knjiga o Japonski* in to je bilo osrednje knjižno delo, ki je slovenskim bralcem omogočalo vpogled v japonski vsakdanji svet. Med opernimi deli je enako vlogo imela *Madama Butterfly* Giacoma Puccinija, operni ansambel pa se je pri tem izdatno opiral na nasvete Tsuneko Kawase Skušek. Dramski ansambel pa je poskušal svet Daljnega vzhoda ponazoriti z uprizoritvijo del nemškega pisatelja Klabunda, ki je za izhodišče vzel stare japonske ali kitajske igre.

Druga svetovna vojna je za nekaj časa prekinila stike med Jugoslavijo in Japonsko, državi pa sta jih začeli intenzivno obnavljati v petdesetih letih. Čeprav sta se razlikovali po politični ureditvi, sta našli številne skupne točke. Japonski hitri gospodarski razvoj je potreboval nove trge, Jugoslavija pa je imela odlične stike z bivšimi kolonijami, tudi južne in jugovzhodne

Azije, ki so se pridružile gibanju neuvrščeni. Obe državi sta bili v hladni vojni glasni zagovornici razoroževanja in mirovnih prizadevanj. Jugoslovanski predsednik Josip Broz – Tito je bil leta 1968 prvi komunistični predsednik na obisku pri japonskem cesarju, državi sta podpisali več sporazumov o vsestranskem sodelovanju, leta 1976 pa je bil na obisku v Jugoslaviji, tudi v Ljubljani in na Bledu, japonski prestolonaslednik Akihito. Politična, gospodarska, znanstvena in kulturna izmenjava se je krepila in od šestdesetih let 20. stoletja so bila potovanja v eno ali drugo smer že nekaj običajnega, ne tako nenavadnega in eksotičnega kot še v obdobju med svetovnjima vojnama. V slovenskih šolah se je nekdanjim prikazom Japonske kot zaprte, za zahodne vplive nedosegljive dežele pridružila podoba Japonske kot sodobne, hitro razvijajoče se industrijske velesile. Slovenski in japonski umetniki so od petdesetih let tkali vse tesnejše vezi, tako da so bila gostovanja že samoumevna. Na Japonskem so bili redno predstavljeni slovenski likovni umetniki, koncerte po japonskih mestih so imeli najbolj ugledni slovenski glasbeniki, navdušene vtise so sporočali reporterji z olimpijskih iger v Tokiu leta 1964, književni ustvarjalci so se srečali z najbolj uglednimi japonskimi pisatelji, katerih dela so prevajali v slovenščino. Med temi so bili tudi Nobelov nagrajenec za književnost za leto 1968 Kawabata Yasunari, pa Mishima Yukio in Abe Kōbō. Slovenci so z obiskov na Japonskem poročali o za zahodnjake težko dojemljivih nasprotjih, cesar pa niso več opisovali z zahodnjaško vzvišenostjo. Opozarjali so na razkorak med staro in novo Japonsko pa tudi na vsakdanjo dvojnost v življenju Japonk in Japoncev, ki po eni strani uživajo najnovejše dosežke svetovne tehnologije, a po drugi strani za štirimi zidovi domačega okolja živijo v okviru starih tradicionalnih običajev.

Z Japonci in japonsko kulturo so se Slovenci vse pogosteje srečevali tudi v domačem, slovenskem okolju. Leta 1953 je nepozabne vtise pustilo gostovanje prvakinje tokijske opere Sunahara Michiko, ko je v ljubljanski operi prvič v naslovni vlogi Madame Butterfly nastopila Japonka. Japonski umetniki

so bili najštevilčnejši gostje na v svetovnih merilih uveljavljenih slovenskih likovnih prireditvah, na ljubljanskem grafičnem bienalu, prvič izvedenem leta 1955, ali Formi vivi, ki so jo prvič organizirali leta 1961 v Kostanjevici na Krki. Nekateri japonski likovni umetniki so se večkrat udeležili prireditev v Sloveniji in se številni v domovino vrnili ovenčani z nagradami. V nasprotju z moderno umetnostjo na likovnih prireditvah so lahko Slovenke in Slovenci vse pogosteje spoznavali tudi stare podobe Japonske, zlasti v ustanovah za ohranjanje kulturne dediščine. V šestdesetih letih so bile razstave o Japonski stalnica slovenskih muzejev. Pomemben delež pri tem sta imeli zbirki zakoncev Skušek in Alme Karlin, ki sta bili predani muzejem, zbirke pa so bogatili tudi novi zbiratelji kulturne dediščine Slovincem manj znanih ljudstev. Staro Japonsko, prikazano z modernimi artističnimi prijemi, je lahko spoznaval tudi širok krog obiskovalcev filmskih predstav. Kritike nabavne politike kinematografskih podjetij so opozarjale, da v ponudbi preveč prevladuje povprečna ameriška ponudba, da pa je premalo vrhunskih filmov drugih kinematografij, tudi sodobnih japonskih. Najbolj gledani japonski režiser je bil Kurosawa Akira, ki je Jugoslavijo obiskal leta 1972.

Pri vzpostavljanju še tesnejših vezi se je kot velika ovira pogosto izkazala jezikovna bariera. Knjižni prevodi japonskih del so bili še tri desetletja po 2. svetovni vojni posredni, prevedeni iz prevodov v druge večje evropske jezike. Drugačne perspektive so bile izkazane že z obiskom delegacije založnikih hiš iz Jugoslavije na Japonskem leta 1969 in nato povratnega obiska japonskih založnikov v Jugoslaviji. Posledica je bila tudi izdaja nove *Knjige o Japonski* v slovenskem jeziku, prevoda dela, ki so ga napisali francoski in japonski pisci in v njem izčrpno predstavili staro in novo Japonsko. Zanimanje za japonsko književnost je spodbudil tudi prevod romana Murasaki Shikibu *Princ in dvorne gospe : zgodba princa Genjija* v slovenščino, ki je bila v drugi izdaji leta 1975 objavljena v elitni prevodni zbirki z obsežno spremno besedo o tradiciji japonske književnosti. Dve leti kasneje pa je bila izdana tudi prva knjiga v slovenskem jeziku,

neposredno prevedena iz japonščine. Ker je interes za krepitev vsestranskega sodelovanja obstajal na obeh straneh, so se v zadnjih desetletjih 20. stoletja krepile pobude za poučevanje japonskega jezika v Sloveniji in slovenskega jezika na Japonskem. Število jezikovnih posrednikov se je začelo večati, v Sloveniji še posebej po letu 1995, ko je bil na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani uveden študij japonologije.

SUMMARY

**FROM A COMPLETE
STRANGER TO
A DEAR FRIEND**

**Slovenian familiarisation
with Japan, its people
and customs**

The monograph provides the first comprehensive overview of how Slovenians became acquainted with Japan, its people, customs, and culture. In the 1980s, Zmago Šmitek began researching peoples living very far away from Slovenia, focusing primarily on learning about nations and cultures from various parts of the world. Meanwhile, the book at hand, titled *Od popolne neznanke do prisrčne prijateljice* (From a Complete Stranger to a Dear Friend), focuses on how our ancestors came to know one particular people, in this case the Japanese, through media contributions, travelogues, reports from visitors to faraway places, school textbooks, and cultural goods.

The news about the changes taking place in Japan started reaching Slovenia in the middle of the 19th century when the Emperor regained power from the hands of the last shogun in 1868 and initiated the reforms known in Japanese history as the Meiji Restoration. Before that, Japan had been considered a terra incognita, a completely unknown land. All that the Catholic Slovenians could learn about it was that Catholic missionaries had once travelled to Japan but that they, the pioneers of Japan's Christianisation, had been persecuted and tortured. After 1869, when the treaty between Japan and Austria-Hungary was signed, and after 1873, when Japan first participated in the world exhibition, on that occasion held in Vienna, wealthy Slovenian families could purchase or order more and more Japanese products. Austrian ships, also crewed by Slovenian sailors, started sailing regularly to the Far East, so the seamen's postcards and greetings would soon arrive from Japan as well. At that time, Japanese names and the names of its largest cities were not yet established in the Slovenian language and were spelled in various ways. The first detailed descriptions of Japan were written in Slovenian during the last decades of the 19th century, though their authors mostly summarised the accounts from secondary sources and did not visit Japan themselves. One notable exception was Janez Bolle, who, as Austria's leading sericulture expert, spent quite a long time in Japan in 1893 and added his

views on the Japanese to the expert section of the book from his official travels. He summarised the characteristics that dominated the image of the Japanese at that time: that they were very fastidious and took cleanliness as self-evident, that their wooden houses had few interior furnishings, that they were exceedingly meticulous and hardworking in their chores, that the roles of the wives were distinctly subordinate compared to their husbands, and that Japan was modernising rapidly, taking cues from the Western world. In many texts, authors would compare Japan and the Japanese to China and the Chinese, automatically expecting readers to be more familiar with Chinese customs. However, towards the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, there was a growing consensus that Japan's rapid modernisation was transforming East Asia and that in the future, the European colonial powers would need to take Japan's increasing importance seriously.

After its military victories against China and Russia, Japan's global political relevance increased. Especially the Russo-Japanese War of 1904–05 received a lot of attention among Slovenians, who saw Russia as Slavic's big brother that could contribute to the improvement of the position of the small Slavic nations. When commenting on the war, Slavic sympathies were therefore uncompromisingly on Russia's side. The dominant discourse regarding the Japanese was negative, sometimes even explicitly racist, and focused on the alleged inferiority of the yellow race or the »Yellow Peril«. The Japanese were believed to have quickly learned to emulate the Western models but in fact remained insincere heathens at heart. In the more comprehensive assessments of the two Slovenian writers after the end of the war and Russia's catastrophic defeat, we can find some common features but also differences in their evaluation of the wartime opponents. While the authors' sympathies were on the side of Slavic Russia – just like those of most Slovenians, who wished Russia a speedy recovery from the defeat and the revolutionary events that followed – the assessments of Japan differed.

The fact that the victor of the war received less attention than the losing side was already unusual in itself. However, while Bogumil Vošnjak retained the concept of an inferior yellow race, Evgen Lampe, on the other hand, highlighted Japan's progress in the economic and political field, thus also pointing to the possible reasons why a previously little-noticed non-European country could emerge victorious from a war with a European superpower. After the war, the interest in Japan increased in the press, the cultural sphere, and school classrooms. In 1912, Slovenian newspapers published more extensive reports about the death of the Japanese Emperor for the first time, and in the same year a new secondary school textbook was published that placed Japan among the world's superpowers for the first time.

During World War I, Japan was an adversary of Austria-Hungary. A large group of Croatian and Slovenian sailors from the ship called *Kaiserin Elisabeth*, located in East Asia at the beginning of the war, was taken prisoner by the Japanese. They were sent to various camps, though most of them spent the war in Aonogahara. In their memoirs, regarding their years as prisoners of war, the sailors stressed that the Japanese had treated them fairly and that they had established pleasant contacts with the locals. After the war, memories of the Japanese were also brought back by the prisoners of war captured by Russians in Siberia, who returned to Europe through eastern Siberia and Japan. As the victor, Japan also had its delegates in the delimitation commissions that decided the Yugoslav/Slovenian post-war borders. In the field, some Japanese officers came into direct contact with the Slovenian locals. Especially after the great earthquake in Tokyo in September 1923, Slovenian newspapers devoted much attention to Japan. The more extensive and direct testimonies about Japan – especially those written by two women who travelled far and wide and experienced life all over the world – were a novelty from the interwar period. After the war, Tsuneko Kawase Skušek married a Slovenian officer who had been a Japanese prisoner of war during World War I, moved

to Ljubljana, and quickly learned Slovenian along with the several languages she had already mastered. In various Slovenian cities and in the neighbouring countries, she lectured on Japan, its culture and customs, focusing especially on the historical and present role of Japanese women. As an expert on the Japanese cultural milieu, she would often be invited by the managements of various cultural institutions. She and her husband, who owned an extensive collection of mainly Chinese and partly Japanese objects, tried to open a private museum but did not succeed. Meanwhile, the Slovenian author Alma Karlin wrote about her eight-year journey around the world and dedicated the most beautiful words to her year-long stopover in Japan from 1922 to 1923. Already during her travels, she would send travel reports to the Slovenian newspapers. After her return, she wrote travelogue pieces and literary texts and gave many lectures in the German-speaking parts of Central Europe. Since her presentations of unknown lands to Europeans were mainly in German, her work had not resonated with the Slovenian public to such a degree as at the end of the 20th century, when more of her books were translated into Slovenian. Alma Karlin tried to understand and explain the customs of foreign peoples, including the Japanese, while avoiding the prevailing superior European outlook. Like the Skušek couple, she also created a rich collection of non-European cultural heritage and kept it at home, where she would present it to curious visitors. During the interwar period, Europeans learned about Japanese culture mostly indirectly through European writers who summarised Japanese traditions and presented them in a manner Europeans could understand. The works of Lafcadio Hearn, a writer of Greek and English parentage who lived in Japan, played a visible role in literature. The Slovenian translations of the short stories from two of his books were published in 1925 under the title *Knjiga o Japonski* (The Book of Japan), which represented the central literary work offering the Slovenian readers a glimpse into the everyday world of Japan. Giacomo Puccini's opera

Madama Butterfly played the same role, and the opera ensemble relied on the advice of Tsuneko Kawase Skušek. Meanwhile, the drama ensemble tried to illustrate the Far Eastern world by staging the works of the German writer Klabund, based on old Japanese or Chinese plays.

World War II temporarily severed the contacts between Yugoslavia and Japan, and the two countries started re-establishing them intensively in the 1950s. Although they differed in terms of their political systems, they found many common points. While Japan's rapid economic development required new markets, Yugoslavia maintained excellent contacts with the former colonies, including those in South and Southeast Asia, which had joined the Non-Aligned Movement. During the Cold War, both countries were vocal advocates of disarmament and peace efforts. In 1968, Yugoslav President Josip Broz-Tito was the first communist president to visit the Emperor of Japan, and the two countries signed several agreements on comprehensive cooperation. In 1976, the Japanese Crown Prince Akihito visited Yugoslavia, including Ljubljana and Bled. Political, economic, scientific, and cultural exchanges were strengthening, and since the 1960s, travel in both directions was already commonplace and not nearly as unusual and exotic as in the period between the two world wars. In Slovenian schools, the former image of Japan as a closed country, inaccessible to Western influences, was upgraded by that of a modern, rapidly developing industrial superpower. As of the 1950s, Slovenian and Japanese artists kept forging ever closer ties, so touring and guest appearances gradually became quite common. Slovenian visual artists regularly presented themselves in Japan; the most prominent Slovenian musicians had concerts in Japanese cities; reporters from the 1964 Olympic Games in Tokyo conveyed their enthusiastic impressions; and literary creators met the most prominent Japanese writers, whose works were translated into Slovenian. These included the winner of the 1968 Nobel Prize for Literature Kawabata Yasunari, as well as Mishima Yukio and Abe Kōbō.

From their visits to Japan, Slovenians reported on the many contradictions that were difficult for Westerners to grasp, but they no longer described these with Western arrogance. They drew attention to the gap between the old and the new Japan, as well as to the everyday duality in the lives of Japanese women and men who, on the one hand, enjoyed the latest advances in global technology but, on the other, lived behind the four walls of their domestic environment, clinging to the old traditions.

Increasingly often, Slovenians would be able to encounter Japanese people and culture in their native Slovenian environment. In 1953, the guest appearance of Sunahara Michiko, the leading voice of the Tokyo opera, made an unforgettable impression, as she was the first Japanese singer to perform the title role of *Madama Butterfly* in the Ljubljana Opera. Japanese artists were the most numerous guests of world-renowned Slovenian art events such as the Ljubljana Biennial of Graphic Arts, first held in 1955, or the *Forma Viva* annual sculpture symposium, first organised in 1961 in Kostanjevica na Krki. Some Japanese artists participated in several events in Slovenia, and many returned home with awards. Increasingly often, Slovenians could also see old images of Japan, especially in cultural heritage institutions – in contrast to modern art, presented at art events. In the 1960s, exhibitions about Japan were a regular feature of Slovenian museums. The collections of the Skušek couple and Alma Karlin, which had been handed over to museums, played an important role. They were also enriched by new collectors of the cultural heritage of the peoples less known to Slovenians. Film-goers were also able to experience old Japan, presented with modern artistic techniques. The critics of the cinema screening policies kept pointing out that the selection was excessively dominated by mediocre American productions and that there was a lack of quality films from other cinematographies, including contemporary Japanese works. The most popular Japanese director was Kurosawa Akira, who visited Yugoslavia in 1972.

The language barrier often proved a significant obstacle in forging even closer ties. For three decades after World War II, book translations of Japanese works were still indirect, based on the translations into other major European languages. Different perspectives were already demonstrated by the visit of a delegation of publishing houses from Yugoslavia to Japan in 1969 and then by the return visit of Japanese publishers to Yugoslavia. This resulted in the publication of a new book titled *Knjiga o Japonski* (Book of Japan) in Slovenian, a translation of a work written by French and Japanese writers that gives a comprehensive account of the old and new Japan. The interest in Japanese literature was also encouraged by the translation into Slovenian of the novel *The Tale of Genji* by Murasaki Shikibu. The second edition of 1975 was published in an elite translation collection with an extensive accompanying text on the Japanese literary tradition. Two years later, the first book in Slovenian, translated directly from Japanese, was published. As the interest to strengthen general cooperation was expressed on both sides, initiatives to teach the Japanese language in Slovenia and Slovenian in Japan intensified in the last decades of the 20th century. The number of language intermediaries started to increase, in Slovenia especially after 1995, when Japanese Studies was introduced at the Faculty of Arts of the University of Ljubljana.

**VIRI IN
LITERATURA**

Periodični tisk

- Carniola*, 1841.
Delavska politika, 1930.
Delo, 1964, 1968, 1976.
Dom in svet, 1904, 1905.
Domoljub, 1927.
Glas naroda, 1935.
Glasnik slovenski, 1858.
Gorenjec, 1934.
Jutro, 1920, 1921, 1923, 1924, 1925, 1929, 1930, 1932, 1934, 1935.
Laibacher Zeitung, 1830, 1852.
Ljudska pravica-Borba, 1953.
Mariborski večernik Jutra, 1930, 1935, 1936.
Mladika (Gorica), 1923.
Narodni dnevnik, 1927.
Nova doba (*New Era*) (Cleveland), 1927.
Novice gospodarske, obrtniške in narodne, 1889, 1897.
Novice v slikah (*priloga Domoljuba in Slovenskega gospodarja*), 1927.
Primorec (Gorica), 1895.
Radio Ljubljana : tednik za radiofonijo, 1930, 1938.
Slovanski svet, 1895.
Slovenec, 1901, 1904, 1905, 1912, 1915, 1918, 1923, 1928, 1931, 1934.
Slovenski narod, 1873, 1877, 1904, 1908, 1912, 1920, 1927, 1932, 1934, 1936, 1937.
Slovenski poročevalec, 1946, 1953.
Svetovna vojska, 1915.
Štajerc, 1912.
Učiteljski tovariš, 1938.
Zgodnja Danica, 1958.
Življenje in svet, 1929, 1938.

Literatura

- B. Kozenns *Geographischer Schul-Atlas für Gymnasien-, Real- und Handelsschulen*. Wien: E. Hölzel, 1897.
Baukart, Jan. Predgovor. V: Lafcadio Hearn. *Knjiga o Japonski : izbrane črtice iz knjig „Kokoro“ in „Kvajdan“*. Ljubljana: Tiskovna zadruga, 1925, str. 5–9.

- Baty, Thomas. The Literary Intraduction of Japan to Europe. *Monumenta Niponica*, 7, št. 1–2 (1951), str. 24–39; 8, št. 1–2 (1952), str. 15–46; 9, št. 1–2 (1953), str. 62–83; 10, št. 1–2 (1954), str. 65–80.
- Bekeš, Andrej. Japonska je v Evropi zanimiva ne glede na svojo gospodarsko usodo : intervju. *Delo – Sobotna priloga*, 56, št. 212, 30. 8. 2014, str. 4–6.
- Bekeš, Andrej. Spremnna beseda. V: *Japonske pravljice : pošast iz Rašomona* (izbor in prevod Andrej Bekeš). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977, str. 195–200.
- Bertalaníč, Boštjan. Heisuke Yanagawa and Japanese Contribution to the Delimitation of the Yugoslav-Hungarian Border. V: Peter Štih, Kornelija Ajlec in Attila Kovács (ur.). »Mi vsi živeti ščemo« : *Prekmurje 1919, okoliščine, dogajanje, posledice : zbornik prispevkov mednarodnega in interdisciplinarnega posveta na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, Ljubljana, 29.–30. maj 2019*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, str. 194–206.
- Bertalaníč, Boštjan. Lt. Col. Yanagawa Heisuke and the demarcation of Prekmurje : a Japanese account of the Yugoslav-Hungarian Border commission's activities in 1921–1922. V: Žarko Lazarevič, Nobuhiro Shiba in Kenta Suzuki (ur.). *The 20th century through historiographies and textbooks : chapters from Japan, East Asia, Slovenia and Southeast Europe*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018, str. 191–202.
- Bertalaníč, Boštjan. Odnosi med Japonsko in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev v času pariške mirovne konference. V: Andrej Rahten in Janez Šumrada (ur.). *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev = Les cinq grands et la création du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes*. Mengeš: Center za evropsko prihodnost = Centre pour l'avenir européen; Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti = Centre de la recherche scientifique de l'Académie slovène des sciences et des arts, 2011, str. 157–176.
- Blažič, Ana, Marinka Dražumerič in Andrej Hudoklin (ur.). *Machov zbornik*. Novo mesto: Društvo pedagoških delavcev Dolenjske, Klub za nadarjene učence, 1995.
- Blažič, Viki. Imaginarna založba. *Problemi*, 7, št. 78/79 (1969), str. 5–8.
- Bohanec, Franček. *Literarno omizje*. Ljubljana: Mladika, 1990 (*Borec*, 42, št. 12).

- Bolle, Ivan in Franc Gvozdenović. *Navod kako vzgojevati, saditi in oskrbovati murve in kako razumno izrežati sviloprejke*. Gorica: C. k. ministerstvo za poljedelstvo, 1908.
- Bolle, Ivan. *Sviloreja na Japonskem : z mnogimi podobami*. Gorica: Paternolli, 1898.
- Bolle, J.[anez]. *Bolezni sviloprejk*. Gorica: Seitz, s.d.
- Bolle, Janez. *Kratek navod kako razumno izrežati sviloprejke*. Gorica: Paternolli, 1882.
- Bor, Matej. Hirošimski junak. *Naša sodobnost*, 9, št. 2 (1961), str. 97–99.
- Bratko, Ivan. Otoki miru. V: *Knjiga o Japonski*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1971, str. 5–19.
- Brinar, Josip. *Zgodovina za meščanske šole. II. del. Novi vek*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1922.
- Brvar, Veronika. Belkanto s senčilom daljnega vzhoda : Madama Butterfly, drama giapponese in due atti. *Gledališki list SNG Opera in balet Ljubljana*, 2016/2017, št. 3 (januar 2017), str. 11–14.
- Bučar, Josip. *Obča zgodovina starega veka : za peti razred srednjih šol*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1931.
- Bučar, Josip. *Zgodovina starega veka : za nižje razrede srednjih in sorodnih šol*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1928.
- Ciglencečki, Marjeta. Forma viva v Sloveniji in japonski umetniki. V: Gregor Dražil (ur.). *Simpozij ob razstavi Japonska, Jugoslavija, grafični bienale: dokumenti sodelovanja (2019 ; Ljubljana) : zbornik prispevkov*. Ljubljana: Mednarodni grafični likovni center, 2019, str. 96–102.
- Ciglencečki, Marjeta. Japonska izkušnja v opusu Bojana Golije. *Studia Historica Slovenica*, 5, št. 1–2–3 (2005), str. 671–694.
- Clarici, Karel. *Knjiga moje mladosti*. Ljubljana: Slovenska matica, 1981.
- Culiberg, Luka. *Japonska : med nacionalnim mitom in mitološko nacijo*. Ljubljana: Založba /*cf., 2007.
- Čapková, Helena. From Decorative Arts to Impressive Local Constructions and Materials: On the New Japonisme for the Czechoslovak Republic (1918–1938). *Studies in Japonisme*, 37, 2017, str. 49–55.
- Čeplak Mencin, Ralf. *V deželi nebesnega zmaja : 350 let stikov s Kitajsko*. Ljubljana: Založba /*cf., 2012.
- Čuček, Primož. *Rusko-japonska vojna 1904/1905 : (odmevi v slovenskem časopisju) : diplomsko delo*. Šentvid: [P. Čuček], 2003.
- Debevec, Jože [J.D.]. Verske razmere na Japonskem. *Dom in svet*, 17, št. 4 (1904), str. 254.

- Dobovšek-Sethna, Biba. Pismo iz Tokia. Intervju z Andrejem Bekešem. *Rast*, 2, št. 3 (1991), str. 335–337.
- Domjan, M[atija]. Potovanje na Njegovega Veličanstva ladji »Zenta«. *Slovenske večernice za pouk in kratek čas* : 66. zvezek. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1912, str. 146–160.
- Dražil, Gregor. Oris sodelovanja med Japonsko in Jugoslavijo na področju grafike. V: Gregor Dražil (ur.). *Simpozij ob razstavi Japonska, Jugoslavija, grafični bienale: dokumenti sodelovanja (2019 ; Ljubljana) : zbornik prispevkov*. Ljubljana : Mednarodni grafični likovni center, 2019, str. 18–28.
- Drnovšek, Marjan. *Arhivska zapuščina Petra Grasellija 1842–1933*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1983.
- Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane*, 3. 9. 1872, kos XLVI, str. 383–396, Pogodba o prijateljstvu, trgovini in plovstvu (voznji na ladijah) mej avstrijsko-ogersko monarhijo in japonskim cesarstvom od 18. oktobra 1860.
- Foerster, V.[ladimir]. Giacomo Puccini: Madame Butterfly. *Ljubljanski zvon*, 28, št. 11 (1908), str. 701–702.
- Gabrič, Aleš. Kulturno in znanstveno sodelovanje neuvrčenih držav v senci političnih dilem. V: Barbara Predan (ur.). *Robovi, stičišča in utopije prijateljstva : spregledane kulturne izmenjave v senci politike*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino in Akademija za likovno umetnost in oblikovanje, 2022, str. 9–27.
- Gabrič, Aleš. Kulturni razcvet Kostanjevice na Krki v 20. stoletju. V: Andrej Smrekar (ur.). *Vekov tek : Kostanjevica na Krki 1252–2002 : zbornik ob 750. obletnici prve listinske omembe mesta*. Kostanjevica na Krki: Krajevna skupnost, Organizacijski odbor za praznovanje 750. obletnice prve listinske omembe mesta, 2003, str. 565–581.
- Gantar, Lija. *Izdajanje japonske književnosti v slovenščini : magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2021.
- Gledališki list Narodnega gledališča v Ljubljani – Opera*. 1935/36, št. 2, Madame Butterfly, str. 10–12.
- Gledališki list Narodnega gledališča v Ljubljani – Drama*. 1940/41, št. 10, Razgovor z režiserjem »Kroga s kredo«, C. Debevcem, str. 85–88.
- Glišić [Glisic], Jelena. Balancing among Superpowers: Japan-Yugoslavia Relations during the Cold War. *Journal of International and Advanced Japanese Studies*, 8 (March 2016), str. 145–156.
- Gol[i]ja, Bojan. Slovenec na Japonskem. *Tovariš*, 14, št. 6, 16. 2. 1958, str. 148–149 in 165.

- Gošnik, Tone [Tg.]. Popolno ustvarjalno svobodo jamči samo socialistična družba. *Dolenjski list*, 12, št. 36, 7. 9. 1961, str. 5.
- Govekar, Fran [Fr. G.]. Ljubljanska opera. *Slovenski narod*, 61, št. 16, 19. 1. 1928, str. 2.
- Govekar, Fran [Fr. G.]. Premiera operete »Geyša«. *Slovenski narod*, 71, št. 199, 5. 9. 1938, str. 2.
- Grabnar, Boris. Iz Indije in Japonske : Tibor Sekelj o svojih potovanjih. *Tedenska tribuna*, 8, št. 36, 7. 9. 1960, str. 6.
- Grahor, Olga [O.G.]. Pregled japonske književnosti. *Naši razgledi*, 7, št. 3, 8. 2. 1958, str. 79–80.
- Grčar, Jakob. *Deviška zemlja v krvi : zapiski iz Sibirije*. Celje: Družba sv. Mohorja, 1936.
- Grčar, Jakob [J.G.]. Jugosloveni v Vladivostoku. *Življenje in svet*, 1, št. 12, 26. 3. 1927, str. 308–313.
- Grobelnik, Ivan. *Zgodovina za 2. razred srednjih šol*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1976.
- Gross, Mirjana. *Zgodovina za tretji razred gimnazije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1977.
- Hačija, Mičihiko. *Hirošima : zdravnikov dnevnik*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1958.
- Handy, Ellen. Japonisme and American Postcards Vision of Japan. Beauties and Workers, Cherry Blossoms and Silkworms. V: Christraud, M. Geary and Virginia-Lee Webb (ur.). *Delivering Views : Distant Cultures in Early Postcards*. Washington: Smithsonian Institution Press, 1998, str. 91–113.
- Hearn, Lafcadio. *Knjiga o Japonski : izbrane črtice iz knjig „Kokoro“ in „Kvajdan“*. Ljubljana: Tiskovna zadruga, 1925.
- Heine, Wilhelm. *Eine Weltreise um die nördliche Hemisphäre, in Verbindung mit der ostasiat. Expedition 1860–1861. 2 Theile*. Leipzig: Brockhaus, 1864.
- Heine, Wilhelm. *Japan und seine Bewohner*. Leipzig: Purfürst, 1860.
- Hicinger, Peter. *Popis světa s kratko povéstnico vsih časov in narodov*. Ljubljana: Društvo slovensko, 1852.
- Hmeljak Sangawa, Kristina. Japanese Language Teaching at Tertiary Level in Slovenia: Past Experiences, Future Perspectives. *Acta Linguistica Asiatica*, 8, št. 1 (2008), str. 51–64.
- Hribar, Angelika. *Rodbinska kronika Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije; Celje: Društvo Mohorjeva družba, 2008.

- Hrvatin, Klara. The First »Mrs. Japanese« of Slovenia between the Two World Wars: Marija Skušek and Her Series of Lectures on Japanese Women. *Asian Studies*, 9, št. 3 (2021) str. 169–197 (Special Issue: East Asia in Slovenia: Collecting Practices, Categorization and Representation).
- Ilešič, Svetozar. *Regionalna geografija za 3. razred gimnazij in drugih srednjih šol*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1969.
- Janjetović, Zoran. *Od »Internacionale« do komercijale : popularna kultura u Jugoslaviji 1945–1991*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2011.
- Japonske pravljice : pošast iz Rašomona* (izbor in prevod Andrej Bekeš). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977.
- Jesenko, Janez. *Občna zgodovina. Tretji del: Novi vek*. V Ljubljani: Narodne tiskarna, 1881.
- Jesenko, Janez. *Zemljepis za drugi in tretji razred srednjih šol*. Ljubljana: Narodna tiskarna, 1883.
- Jezernik, Jerneja. *Alma M. Karlin, državljanka sveta : življenje in delo Alme Maximiliane Karlin (1889–1950)*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2009.
- Jezernik, Jerneja. Alma Karlin na Japonskem ali Poskus odgovora na vprašanje »Je še daleč do kraja, kamor so namenjene noge spoštovane neznanke z zahoda?« V: Alma M. Karlin. *Japonske novele*. Celje: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba, 2007, str. 75–119.
- Jež, Lidija. Japoncem vrti Kekca in Razrednega sovražnika : Jelisava Dobovšek Sethna – Biba. *Rast*, 27, št. 3 (2016), str. 41–42.
- Josip Broz Tito : [monografija]*. Zagreb: Spektar, 1977.
- Jugoslovenski pregled*, 3, št. 10 (1959), Jugoslavija i Japan, str. 401–403.
- Jugoslovenski pregled*, 10, št. 11 (1966), Odnosi Jugoslavije i Japana, str. 437–440.
- Jugoslovenski pregled*, 19, št. 5 (1975), Odnosi Jugoslavije i Japana, str. 207–212.
- Jurca, Maša. Kinematografi v LR Sloveniji v letu 1958. *Prikazi in študije*, 5, št. 6 (junij 1959), str. 23–32.
- Jurca, Maša. Kinematografija 1959. *Prikazi in študije*, 6, št. 5 (maj 1959), str. 13–21.
- Kajzer, Marjeta. Prevodna književnost v zanesljivih rokah. *Delo*, 24, št. 161, 13. 7. 1982, str. 8.
- Karlin, Alma. *Popotne skice*. Ljubljana: Kmečki glas, 1997.

- Karlin, Alma. *Samotno potovanje v daljne dežele : tragedija ženske*. Celje: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba, 2006.
- Knjiga : glasilo slovenskih založb*, 6, št. 1 (1958), Moderna japonska literatura, str. 32–36
- Knjiga o Japonski*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1971.
- Kocenov zemljepis za ljudske šole : z 10 slikami* (poslovenil Ivan Lapajne). V Beču : E. Hölzel, 1879.
- Komorowski, Wiktor. Od *washija* do politike: grafika in japonizem v času hladne vojne. V: Gregor Dražil (ur.). *Simpozij ob razstavi Japonska, Jugoslavija, grafični bienale: dokumenti sodelovanja (2019 ; Ljubljana) : zbornik prispevkov*. Ljubljana: Mednarodni grafični likovni center, 2019, str. 70–81.
- Komatar, Fr.[anc] in K.[arl] Capuder. *Zgodovina novega veka : za višje razrede srednjih šol*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1924.
- Komatar, Fr.[anc] in Mat.[ija] Pirc. *Zgodovina novega veka od westfalskega miru do današnjih dni za višje razrede srednjih šol*. Ljubljana: Društvo slovenskih profesorjev, 1912.
- Kos, Janko. *Evropa in japonski roman*. V: Murasaki Šikibu. *Princ in dvorne gospe. I. del*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1975, str. 5–34.
- Kosmač, France. Ob koncertu japonskega orkestra. *Sodobnost*, 18, št. 12 (1970), str. 1281–1283.
- Kotnik, Vlado. *Operno občinstvo v Ljubljani. Vzpon in padec neke urbane socializacije v letih 1660–2010*. Koper: Univezitetna založba Annales, 2012.
- Kunstelj, Damjan. »*Ruski medved vs. Japonska podgana*« : odsev rusko-japonske vojne v slovenskem časopisju tistega časa : diplomska naloga. Trbovlje: [Damjan Kunstelj], 2002.
- Lampe, Evgen (ur.). *Vojska na Daljnem Vzhodu*. Ljubljana: Založba Dom in sveta, 1906.
- Lampe, Frančišek. Frančišek Štrukelj-Jaroslav. *Dom in svet*, 12, št. 22 (1899), str. 672–679.
- Lazar, Tomaž. Slovensko odkrivanje Japonske. V: *Poti samurajev : japonsko orožje in bojevnikiška kultura na Slovenskem*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2017, str. 17–41.
- Lazarevič, Žarko, Nobuhiro Shiba in Kenta Suzuki (ur.). *The 20th century through historiographies and textbooks : chapters from Japan, East Asia, Slovenia and Southeast Europe*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018.

- Lehmann, Jean-Pierre. Old and New Japonisme : The Tokugawa Legacy and Modern European Images of Japan. *Modern Asian Studies*, 18, No. 4 (1984), str. 757–768.
- Lehrplan und Instructionen für den Unterricht an den Gymnasien in Österreich*. Wien: Im kaiserlich-königlichen Schulbücher-Verlage, 1900.
- Letopis Matice slovenske za leto 1880*. Ljubljana: Matica slovenska, 1880. Življenje na morji in potovanje okoli svetá, str. 122–155.
- Lupša, Ferdo. V deželi jutranjega solnca. *Življenje in svet*, 2, št. 22, 30. 11. 1928, str. 687–690.
- Marinac, Bogdana. Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča. V: Chikako Shigemori Bučar in Maja Veselič (ur.). *Podobe iz daljnih dežel : stare vzhodnoazijske razglednice v slovenskih javnih zbirkah*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2021, str. 85–110.
- Marinac, Bogdana. *Čez morje na nepoznani daljni vzhod : potovanja pomorščakov avstrijske in avstro-ogrske mornarice v Vzhodno Azijo*. Piran: Pomorski muzej Sergej Mašera, 2017.
- Mihelič, Mira. *Ure mojih dni : spomini*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1985.
- Mikuž, Metod. *Zgodovina za četrti razred gimnazij*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1967.
- Mishima, Yukio. *Kipenje morja*. Ljubljana: Prešernova družba, 1961.
- Molè, Vojeslav. *Iz knjige spominov*. Ljubljana: Slovenska matica, 1970.
- Molè, Vojeslav. *Tristia ex Siberia*. Ljubljana: Nova založba, 1920.
- Motoh, Helena. Lived-in museum : the early 20th century Skušek collection. *Asian Studies*, 9 (25), št. 3 (2021), str. 119–140.
- Neubauer, Henrik. Operetno dogajanje v ljubljanski Operi med obema vojnama. V: Jernej Weiss (ur.). *Opereta med obema svetovnima vojnama = Operetta between the two world wars*. Koper: Založba Univerze na Primorskem; Ljubljana: Festival Ljubljana, 2021, str. 439–463.
- Orožen, Janko. *Zgodovina najnovejše dobe : za VIII. razred srednjih šol : (1815–1920)*. Ljubljana: Tiskana Merkur, 1933.
- Palaić, Tina. Muzej neevropskih kultur v Goričanah. Prakse pridobivanja zunajevropskih zbirk, povezanih z gibanjem neuvrčenih. *Etnolog*, 29, 2019, str. 185–208.
- Petauer, Leopold. *Zgodovina za gimnazije in sorodne srednje šole 1*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1975.

- Počivavšek, Marija (ur.). *Almine meje in margine*. Celje: Muzej novejšje zgodovine, 2009.
- Poročilo o znanstveno-tehničnem, prosvetnem in kulturnem sodelovanju SR Slovenije s tujino v letu 1982*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za mednarodno znanstveno, tehnično, prosvetno in kulturno sodelovanje, 1983.
- Prospekt SLG Celje*, 1965/66, št. 1.
- Robida, [Karel]. Premembe zemlje. *Drobtinice*, 12, 1857, str. 251–258.
- Samec, M.[aks]. *Vpliv vpijanljivih pijač na posamezni človeški organizem in na človeško društvo v obče*. Ljubljana: Matica slovenska, 1880.
- Senica, Klemen. Veliki japonski imperij v popotniških zapisih Alme Karlin. *Zgodovina za vse*, 18, št. 2 (2011), str. 70–79.
- Sežun, Val.[entin]. Zgodovinski pogled v Japonsko cesarstvo. *Zgodnja Danica*, 11, št. 1, 7. 1. 1858, str. 1–3.
- Shiba, Nobuhiro, Aleš Gabrič, Kenta Suzuki in Žarko Lazarevič (ur.). *School History and Textbooks: A Comparative Analysis of History Textbooks in Japan and Slovenia*. Ljubljana: Inštitut za novejšjo zgodovino, 2013.
- Shigemori Bučar, Chikako in Maja Veselič. Najstarejše vzhodnoazijske razglednice v slovenskih zbirkah. V: Chikako Shigemori Bučar in Maja Veselič (ur.). *Podobe iz daljnih dežel : stare vzhodnoazijske razglednice v slovenskih javnih zbirkah*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2021, str. 69–84.
- Shigemori Bučar, Chikako in Maja Veselič (ur.). *Podobe iz daljnih dežel : stare vzhodnoazijske razglednice v slovenskih javnih zbirkah*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2021.
- Shigemori Bučar, Chikako in Maja Veselič. Podobe Vzhodne Azije. V: Chikako Shigemori Bučar in Maja Veselič (ur.). *Podobe iz daljnih dežel : stare vzhodnoazijske razglednice v slovenskih javnih zbirkah*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2021, str. 125–211.
- Slavec, Maša [Maša Sl-eva]. Razgovor z igralko glavne ženske vloge Milo Šaričevo. *Gledališki list Narodnega gledališča v Ljubljani – Drama*. 1940/41, št. 10, str. 84–85.
- Slavič, Matija. *Naše Prekmurje : zbrane razprave in članki*. Murska Sobotna: Pomurska založba, 1999.
- Slovenski etnograf*, 32, 1980–1982, Razstave Etnografskega muzeja, str. 219–229.
- Slovanski svet*, 8, št. 3, 19. 1. 1895, str. 25, Ruske drobtinice.

- Smerdu, Rado. O metuljih jamamajih. V: *Machov zbornik*. Novo mesto: Društvo pedagoških delavcev Dolenjske, Klub za nadarjene učence, 1995, str. 12–28.
- Stare, Josip. *Kitajci in Japonci*. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1893.
- Šivic, P.[avel]. Gostovanje v ljubljanski Operi. *Slovenski poročevalec*, 14, št. 108, 10. 5. 1953, str. 6.
- Škrjanec, Breda. *Zgodovina ljubljanskih grafičnih bienalov*. Ljubljana: Mednarodni grafični bienale, 1993.
- Šlibar, Vladimir. Alma M. Karlin – popotnica in zbirateljica. V: Marija Počivavšek (ur.). *Almine meje in margine*. Celje: Muzej novejšje zgodovine, 2009, str. 134–147.
- Šmitek, Zmago. *Klic daljnih svetov : Slovenci in neevropske kulture*. Ljubljana: Založba Borec, 1986.
- Šmitek, Zmago. *Poti do obzorja : antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko*. Ljubljana: Borec, 1988.
- Šmitek, Zmago. Slovenska doživetja prostranstev. V: *Poti do obzorja : antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko*. Ljubljana: Borec, 1988, str. 377–422.
- Štrukelj, France Jaroslav (= Fr. Jaroslav). Zemljepisni in narodopisni obrazi. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 47, list, 17, 24. 4. 1889, str. 132–133; list 18, 1. 5. 1889, str. 139–140; list 19, 8. 5. 1889, str. 148–149; list 20, 15. 5. 1889, str. 155–156; list 21, 22. 5. 1889, str. 163–164; list 22, 29. 5. 1889, str. 170–171.
- Tavčar, Mara [Mara J. Tavčarjeva]. Gospa Marija Skušková. *Jutro*, 21, št. 240, 13. 10. 1940, str. 11.
- Terseglav, Franc. Budizem in vzhodnoazijska nacionalna verstva. *Čas*, 5, zv. 4–5 (1911), str. 145–161.
- Tominšek Perovšek, Mateja. *Frančišek Lampe : zmerno, z ljubeznijo : portret slovenskega katoliškega misleca Frančiška Lampeta (1859–1900) in njegova vloga v družbeni in kulturno-duhovni zgodovini na Slovenskem*. Ljubljana: Družina, 2006.
- Trnovec, Barbara. *Kolumbova hči : življenje in delo Alme M. Karlin*. Celje: Pokrajinski muzej, 2011.
- V.J.. Čaj. *Glasnik slovenski*, 2, št. 8, Celovec, 15. 10. 1858, str. 132–135; št. 9, str. 147–149.
- Vampelj Suhadolnik, Nataša. Zbirateljska kultura in vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji. V: Andrej Bekeš, Jana S. Rošker in Zlatko Šabič (ur.). *Procesi in odnosi v Vzhodni Aziji : zbornik EARL*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze, 2019, str. 93–137.

- Verne, Jules. *Potovanje okolo sveta v 80 dneh*. Ljubljani: Matica slovenska, 1878.
- Verne, Jules. *V osemdesetih dneh okoli sveta*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 2005.
- Vidmar, J.[osip]. Klabund: Praznik cvetočih češenj. *Gledališki list Narodnega gledališča v Ljubljani – Drama*. 1939/40, št. 12, str. 89–92.
- Vošnjak, Bogumil. *Na razsvitu*. Ljubljana: Založil L. Schwentner, 1906.
- Vošnjak, Josip. Kaj človeštvo prideluje in uživa. *Letopis Matice slovenske za leto 1887*. Ljubljana: Matica slovenska, 1887, str. 1–64.
- Vrba, Neva. *Japonizem : vpliv japonske umetnosti na moderno zahodno umetnost : diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, 2016.
- Wichmann, Siegfried. *Japonisme : the Japanese influence on Western art since 1858*. London: Thames & Hudson, 2001.
- Woody, Howard. International Postcards. Their History, Production and Distribution (Circa 1895 to 1915). V: Christraud M. Geary and Virginia-Lee Webb (ur.). *Delivering Views : Distant Cultures in Early Postcards*. Washington: Smithsonian Institution Press, 1998, str. 13–45.
- Zgonik, Mavricij. *Zemljepisni pregled izvenevropskih celin : za III. razred nižje gimnazije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1957.
- Zoran, I.[van]. V hrast zasekano umetniško izročilo. *Dolenjski list*, 23, št. 35, 31. 8. 1972, str. 16.
- Življenje in svet*, 3, št. 7, 15. 2. 1929, str. 208–210, Čajne ceremonije na Japonskem.
- Življenje in svet*, 5, št. 5, 31. 1. 1938, str. 68–69, Prvi Evropci na Japonskem.
- Življenje in terpljenje služabnikov božjih, kateri so bili 5. februarja 1597 na Japonskem križani in o binkuštih leta 1862 v Rimu slovésno svetnikom prišteti*. V Ljubljani: J. Giontini, 1862.

IMENSKO KAZALO

A

Abe, Kōbō 191, 230, 238
Ajlec, Kornelija 243
Akihito, prestolonaslednik in cesar 170, 219, 230, 238
Andersen, Hans Christian 214
Andō, Tokutarō → Utagawa, Hiroshige
Andrić, Ivo 191, 193, 220

B

Baty, Thomas 30, 243
Baukart, Jan 149–151, 242
Bekeš, Andrej 12, 217–219, 221–223, 243, 247, 251
Bernik, Janez 180
Bertalanič, Boštjan 103, 109, 116, 117, 243
Bevk, France 220
Blaznik, Avgust 90
Blažič, Ana 243
Blažič, Viki 214, 243
Bohanec, Franček 193, 243
Bolle, Ivan / Janez 41–46, 226, 234, 244
Bor, Matej 188, 203, 213, 244
Borko, Božidar 121, 146
Bratko, Ivan 190–193, 244
Bravničar, Matija 155
Brinar, Josip 123, 244
Broz, Josip – Tito 165, 166, 169, 170, 230, 238
Brvar, Veronika 93, 244
Buonarroti, Michelangelo 76
Bučar, Josip 123, 244
Buda / Budda 35, 49, 83, 142, 143, 158

C

Capuder, Karl 123, 248
Chauduri, Shanko 202
Ciglencečki, Marjeta 181, 200, 202, 205, 244
Ciuha, Jože 221
Clarici, Karel 41, 244
Culiberg, Luka 12, 14, 26, 49, 244

Č

Čapková, Helena 137, 244
Čeplak Mencin, Ralf 104, 113, 126, 208, 244
Čuček, Primož 65, 244

D

Debenjak, Riko 180
Debevec, Ciril 159
Debevec, Jože 87, 88, 244
Decij, rimski cesar 23
Dobovšek-Sethna, Jelisava 218, 222, 245
Domjan, Matija 92, 93, 245
Dostojevski, Fjodor Mihajlovič 137
Dražil, Gregor 202, 244, 245, 248
Dražumerič, Marinka 243
Drnovšek, Marjan 31, 245
Duhamel, Georges 188
Dvořák, Max 111

F

Foerster, Anton 94
Foerster, Vladimir 94, 245
Franc Jožef I. Habsburško-Lotarinski 28
Francišek Ksaverij, sveti 22

G

Gabrič, Aleš 13, 16, 179, 202, 245, 250
Gantar, Lija 213, 219, 245
Geary, Christraud M. 252
Genserik, vandalski kralj 23
Gindely, Anton / Antonín 36
Giontini, Janez 24, 25
Gjungjenac, Zlata 156
Glišić [Glisic], Jelena 164, 166, 245
Goethe, Johann Wolfgang von 77
Golija, Bojan 180–185, 200, 245
Gošnik, Tone 203, 246
Govekar, Fran 155, 157, 246
Grabnar, Boris 186, 246
Grafenauer, Irena 221
Grahor, Olga 212, 213, 246
Graselli, Peter 30, 31, 33
Grčar, Jakob 112, 113, 246
Grobelnik, Ivan 172, 246
Gross, Mirjana 172, 246
Gvozdenović, Franc 42, 244

H

Haas, Hans 97
Hachiya, Michihiko 211–213, 246
Hačija, Mičihiko → Hachiya, Michihiko
Handy, Ellen 58, 246
Harunobu → Suzuki, Harunobu
Haruko, cesarica 87
Hearn, Lafcadio 149–154, 189, 229, 237, 242, 246
Heine, Wilhelm 30, 31, 246
Henschke, Alfred 157–159, 229
Hepburn, James Curtis 14
Hicinger, Peter 9, 10, 246
Hideyoshi → Toyotomi, Hideyoshi

Hirohito, cesar obdobja Shōwa 121, 165, 166, 169
Hiroshige → Utagawa, Hiroshige
Hmeljak Sangawa, Kristina 222, 246
Homer 76
Hribar, Angelika 202, 246
Hrvatín, Klara 127, 247
Hudoklin, Andrej 243
Hugo, Victor 152
Hunerik, vandalski kralj 23

I

Ilešič, Svetozar 175, 176, 247

J

Jager, Ivan / John 59, 207
Jakac, Božidar 180, 181, 183
Janagava → Yanagawa, Heisuke
Janjetović, Zoran 210, 247
Jeglič, Anton Bonaventura 126, 127
Jerčič, Alojz 221
Jesenko, Janez 34–36, 247
Jezernik, Jerneja 134, 143, 146, 208, 247
Jezus Kristus 96
Jež, Lidija 222, 247
Jones, Sidney 157
Jurca, Maša 210, 247

K

Kačičnik Gabrič, Alenka 15
Kajzer, Marjeta 222, 247
Kardelj, Edvard 221
Karlin, Alma Maximiliana 125, 134–147, 178, 206, 208, 229, 231, 237, 239, 247, 248
Karlin, Vilibalda 135

Kawabata, Yasunari 188, 192,
214, 220, 223, 230, 238
Kidrič, Boris 195
Kimura, Kōsuke 204
Klabund → Henschke, Alfred
Klobučar, Viktor 109
Kocbek, Edvard 213
Kocen, Blaž 33, 34, 242, 248
Koizumi, Yakumo → Hearn,
Lafcadio
Kolčak, Aleksander Vasiljevič 112
Komatar, Franc 97, 123, 248
Komorowski, Wiktor 166, 248
Komuro, Masamitsu 205
Kondō Kawase Skušek, Tsuneko
/ Marija 14, 104, 113, 125–134,
146, 147, 154–156, 164, 181, 194,
206–208, 228, 229, 231, 236–239
Koršič, Ivan 59, 88
Kos, France / Franček 207, 208
Kos, Janko 215, 216, 248
Kos, Klara 208
Kosmač, France 217, 248
Kotnik, Vlado 195, 198, 248
Kovács, Attila 243
Kristan, Viktor 88–91
Krupp, družina 76
Kržišnik, Zoran 201
Kunstelj, Damjan 65, 248
Kurata, Saburō 181, 183
Kurosawa, Akira 168, 209, 210,
220, 231, 239

L

Lampe, Evgen 40, 68, 72, 77–85,
87, 227, 236, 248
Lampe, Frančišek 77, 248
Lapajne, Ivan 38
Lazar, Tomaž 19, 248

Lazarevič, Žarko 12, 13, 243,
248, 250
Lehmann, Jean-Pierre 168, 249
Lešnik, Ivan 105–107, 109, 110
Liebig, Justus von 42, 47
Li-ksing-tao 159
Lipovž, Anton 106
Lipužič, Anton 104, 105
Lupša, Ferdo 121, 122, 249

M

Mach, Ernst 41
Mach, Jan 41
Makuc, Vladimir 221
Marinac, Bogdana 37, 38, 59, 60,
88, 89, 91, 92, 105, 106, 109, 113,
178, 249
Marinko, Miha 197
Meiji tennō → Mutsuhito, cesar
obdobja Meiji
Michelangelo → Buonarroti,
Michelangelo
Michiko, žena
prestolonaslednika 170
Mihelič, Mira 188, 249
Mikuž, Metod 173, 249
Mishima, Yukio 191–193, 213,
223, 230, 238, 249
Molè, Vojeslav 111, 112, 249
Monroe, James 102
Mornar, Zvone 187
Motoh, Helena 208, 249
Murasaki Shikibu 214–216, 231,
240, 248
Mutsuhito, cesar obdobja Meiji
14, 26–28, 68, 87, 98, 99, 169

N

Nagamochi, Genji 117, 118
Nakamura, Seiichi 164, 195, 196

Nakamura, Shinkichi / Šinkiči 214
Neron, rimski cesar 23
Neubauer, Henrik 157, 249

O

Obereigner, Jožef 59
Ogen, Mart 213
Ogrizek, Doré 188
Okada, Tadaichi 137
Okakura, Kakuzō / Tenshin 87
Orožen, Janko 124, 249
Ozaki, Kōyō / Tokutarō 87
Ozim, Igor 180
Ožegović von Barlabaševac,
Zvonimir 88

P

Palaić, Tina 208, 249
Perry, Matthew C. 20, 21, 23, 26,
30
Petauer, Leopold 172, 249
Pfeifer, Marjan, 205
Pirc, Matija 97, 248
Počivavšek, Marija 250
Polo, Marco 22
Prinčič, Josip 109
Potočnik, Jožef 38
Potočnik, Viljem 38
Praksitel 76
Predan, Barbara 245
Pregelj, Marij 179
Puccini, Giacomo 93, 94, 154,
155, 185, 194, 229, 237

R

Rafael → Santi, Raffaello
Rahten, Andrej 243
Robida, Karel 22, 250
Rošker, Jana S. 251

S

Saje, Mitja 217, 223
Samec, Maks 39, 250
Santi, Raffaello 76
Sasaki, Ch. 43
Satō, Eisaku 165
Schreiber Gamelin, Thea 146, 206
Sekelj, Tibor 184–186
Senica, Klemen 146, 250
Sežun, Valentin 22, 23, 250
Sharaku → Tōshūsai, Sharaku
Shiba, Nobuhiro 12, 13, 243, 248,
250
Shigemori Bučar, Chikako 14, 59,
88, 222, 249, 250
Siebold, Philipp Franz von 20
Skušek, Erika 125, 126, 128, 130,
207
Skušek, Franci 113
Skušek, Ivan 104, 113, 125–127,
206, 229, 231, 237, 239
Skušek, Marija 126
Skušek, Marija / Tsuneko →
Kondō Kawase Skušek, Tsuneko
/ Marija
Skušek, Matthias / Matis 125, 126
Slavec, Maša 159, 250
Slavič, Matija 116, 117, 250
Slomšek, Anton Martin 21, 22
Smerdu, Rado 41, 251
Smrekar, Andrej 245
Smrekar, Lado 202, 204
Stare, Josip 32, 48, 50–54, 62, 251
Stupica, Gabrijel 179
Sunahara, Michiko 14, 15, 195–
199, 230, 239
Suzuki, Fukuko 137
Suzuki, Harunobu 111, 112
Suzuki, Kenta 13, 243, 248, 250

Š

Šabič, Zlatko 251
 Šarič, Mila 159
 Šivic, Pavel 198, 199, 251
 Škrjanec, Breda 200, 251
 Šlibar, Vladimir 146, 251
 Šmitek, Zmago 10, 11, 55, 226, 234, 251
 Šorn, Mojca 15
 Štih, Peter 243
 Štritof, Niko 155, 156
 Štrukelj, France Jaroslav 47–51, 251
 Šubelj, Anton 154
 Šumrada, Janez 243

T

Taishō tennō → Yoshihito, cesar obdobja Taishō
 Takeda, Izumo 158
 Tamura, Kazue 204
 Tamura, Ryōichi 204
 Tanaka, Eisaku 203, 204
 Tanaka, Kazuo 191, 193
 Tange, Kenzō 168
 Tavčar, Franja 126
 Tavčar, Mara 132, 251
 Terseglav, Franc 95–97, 112, 150, 251
 Tisnikar, Jože 221
 Tito → Broz, Josip
 Tokugawa, rodbina 19, 26
 Tolstoj, Lev Nikolajevič 76
 Tominšek Perovšek, Mateja 78, 251
 Toplak, Martin 88, 90
 Tōshūsai, Sharaku 200
 Toyotomi, Hideyoshi 14, 15, 22, 24
 Trnovec, Barbara 134, 146, 251

U

Utagawa, Hiroshige 200, 208

Ü

Übeleis, Henrik 187

V

Vampelj Suhadolnik, Nataša 208, 251
 Verne, Jules 8, 9, 252
 Veselič, Maja 59, 88, 249, 250
 Vidmar, Josip 158, 252
 Vidmar, Vinko 38, 39
 Vizjak, Julij 108
 Vodopivec, Peter 12
 Voje, Leopold 108
 Vošnjak, Bogumil 74–77, 79, 84, 227, 236, 252
 Vošnjak, Josip 39, 40, 252
 Vrba, Neva 29, 252

W

Webb, Virginia-Lee 252
 Weingartner, Felix 154
 Weiss, Jernej 249
 Wichmann, Siegfried 29, 167, 252
 Woody, Howard 58, 252

Y

Yanagawa, Heisuke 116, 117
 Yoshihito, cesar obdobja Taishō 99, 102

Z

Zarli, Alojz 60
 Zgonik, Mavricij 174, 175, 252
 Zoran, Ivan 204, 252

O AVTORJU

Aleš Gabrič, znanstveni svetnik na Inštitutu za novejšo zgodovino, je leta 1994 doktoriral na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Osrednje tematike njegovega raziskovalnega dela so novejša slovenska politična, kulturnopolitična, kulturna in šolska zgodovina, življenjske usode posameznih kulturnih in znanstvenih ustvarjalcev ali razvoj znanstvenih in umetniških ustanov. V delih s krajevnozgodovinsko problematiko je prikazal kulturni utrip v posameznem slovenskem mestu. V letih 2001–2004 je bil urednik *Kronike*, časopisa za slovensko krajevno zgodovino, v letih 2009–2019 pa urednik znanstvenih monografij Inštituta za novejšo zgodovino. Od leta 1996 do 2019 je na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani predaval kulturno zgodovino. Ob znanstvenih delih je pisal tudi učbenike za zgodovino in je bil v letih 2008–2020 predsednik Državne predmetne komisije za splošno maturo za zgodovino. Od leta 2018 pa je predsednik Slovenske maticе.

Monografije iz zadnjega petletnega obdobja so: *V senci politike : opozicija komunistični oblasti v Sloveniji po letu 1945* (2019), *Temelji slovenstva* (2019, soavtor), *U sjeni politike : opozicija komunističkoj vlasti u Sloveniji nakon 1945. godine* (2021; hrvaški prevod monografije iz 2019), *100 let nogometnega elana ob Krki* (2022, soavtor).

Avtor v knjigi zajema skoraj dve stoletji poročil o Japonski, ki segajo od bežnih do bolj poglobljenih, ter natančno dokumentira in interpretira, kako so slovenski učenjaki, novinarji, umetniki in intelektualci spoznavali Japonsko in njene prebivalce in o svojih dognanjih seznanjali slovensko bralstvo. Ob tem pronicljivo analizira spremembe v odnosu do Japonske in ponuja razmisleke o tem, kako so ti stiki vplivali na slovensko družbo. V knjigi avtor uporablja obsežen in izjemno pester nabor primarnih virov, vključno s potopisi, korespondencami, umetniškimi deli in časopisnimi članki, kar mu omogoča pretanjeno in zanimivo analizo slovenskega spoznavanja Japonske.

S tesnim sodelovanjem s strokovnjaki s področja japonologije je avtor poskrbel za natančnost in doslednost pri rabi izrazov in imen iz japonskega jezika, ki so se v zgodovinskih dokumentih pojavljali v najrazličnejših oblikah, zato knjiga hkrati predstavlja pomemben mejnik in doprinos ne le na področju slovenske historiografije, ki je tradicionalno zanemarjala vlogo vzhodne Azije, temveč tudi za azijske študije, saj dopolnjuje za zdaj še skromno zakladnico akademskih diskurzov in terminoloških rešitev na področju vzhodnoazijskih družb in njihovih jezikov.

dr. Luka Culiberg

Med branjem prvega poglavja lahko ugotovimo, kako so si Slovenci v 19. stoletju predstavljali Japonsko, večinoma prek tujih virov in poročil misijonarjev. Stereotipne predstave se spremenijo v času rusko-japonske vojne in dalje (2. poglavje). Obdobje, ki ga opisuje 3. poglavje, je bolj dinamično, ker »odkrivanje« ni več enostransko. Posamezniki v ujetništvu ali na potovanju so dejansko doživljali domače okolje na Japonskem in v njihovem pisanju je možno ugotoviti več podrobnosti japonskega življenja. Vključen je tudi opis bogatega prispevka Japoncev v likovni umetnosti. Zadnje poglavje nakaže tudi nekaj odprtih vprašanj, kot je npr. predstavitev Japonske (in drugih oddaljenih držav) v slovenskih učbenikih idr.

Monografija, ki je nastala na osnovi obsežnega gradiva in temeljitega raziskovanja, bo gotovo zanimivo branje za vse, ki se zanimajo za »odkrivanje daljne dežele« z vidika Slovencev.

dr. Chikako Shigemori Bučar

**INŠTITUT
ZA NOVEJŠO ZGODOVINO**

Cena: 25 EUR

